

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske Aarbøger

1890.

Udgivne

af

**H. P. Hanssen-Nørremølle, Gustav Johannsen
og P. Skau.**

Flensborg.

I Hovedkommission hos **Gyldendalske Boghandel**, København,
for Danmark, Norge og Sverrig.

Indhold.

Gustav Johannsen Nordslesvig i 1889	Side 1.
Nekrologer:	
1. Biskop Jørgen Hansen	21.
2. Chr. F. Monrad	27.
3. J. P. Friis	29.
4. Karsten Thomsen	32.
Johan Ottosen: Skaane og Sønderjylland	33.
P. Skau: De danske Landdagsmænds Stilling og Virksomhed i Provinlanddagen	72.
H. Nissen: Det danske Sprog paa vore Synoder	102.
K. Knudsen-Lysholm: En alsingsk Bylov	116.
H. R. Hiort-Lorenzen: Den slesvigske Forening	120.
Poul Sveistrup: Sønderjylland under det præstiske Herredømme	238.
A. D. Jørgensen: En berømt svensk Slægt fra Nordslesvig	264.
H. P. Hanssen-Nørremølle: Tysk Gudstjeneste i Nordslesvig	274.
N. Andersen: Digte i sønderjydsk Maal:	
Sø og Seng	294.
Laans Juhles Frieri	295.
En Gæld'evæ	298.
E Natue gær øwer e Optugtels	302.
Hand tviild'	309.
Di Satans Tanke	311.
En Stoiker	314.
Gammel Kjærlehe	315.

Nordslesvig i 1889.

Af Gustav Johannsen.

~~~~~

Som en Tåge, der gjorde det vanskeligt for Vennerne at øjne lysere Dage og gav Fjenderne Håb om et ødelæggende Grundstød for det danske Sprog og den danske Nationalitet, lagde det preussiske Sprogreskript af 18. December 1888 sig over Nordslesvig. Den danske Lovsang Nyårmorgen lød næppe så frejdig over Landet som ellers, det var ligesom om Klangens var dæmpet af en ny almindelig Sorg. „O sig os, sig hvad vi dog forbrød, at al den Jammer og al den Nød skal vælte sig ind over Landet?“ var ligesom Grundtonen i al Lovsang. Men som Modløshed aldrig har fået Overtag hos Sønderjyden, selv ikke i de mørkeste Dage, så formåede Sprogreskriptet af 18. December 1888 heller ikke at kue de danske Nordslesvigere. Folket opmandede sig snart og mindedes de trøstefulde Ord: „Men just som de tænkte, hun lå i Bånd og Bast, da lo hun så hjærtelig, at alle Lænker brast.“ Man lo vel ikke, men man sluttede sig sammen, flokkedes Mand ved Mand og trådte frejdig op imod det ny Magtbud. Den nordslesvigske Vælgerforenings Bestyrelse udstedte et Opråb til de nordslesvigske Skoleinteressenter, om hos Regeringen at andrage på, at Sprogreskriptet af 18. December

1888 måtte blive tilbagekaldt, og om at Modersmålet måtte blive bibeholdt som Undervisningssprog i det Omfang, det hidtil havde haft i Henhold til Regeringsforordningen af 1878.

Regeringsforordningen af 1878 fastsatte, at der i de nordslesvigske Almueskoler skulde gives syv Timers ugentlig Undervisning i Tysk, foruden fem Timers Undervisning i forskellige Fag på Tysk. Sprogreskriptet af 18. December 1888 påbyder, at Undervisningssproget i de nordslesvigske Almueskoler fra 1. April 1889 af skal være tysk i alle Lærefag med Undtagelse af Religion.

Petitionen, der af Vælgerforeningens Bestyrelse udsendtes til Underskrift i de forskellige Skoledistrikter i Haderslev, Åbenrå, Sønderborg og Tønder Kredse (i de dansktalende Distrikter i Flensborg Kreds var Skolesproget overalt iforvejen tysk, så der bragte Reskriptet af 18. December ingen Forandring) lød ordret således:

„Undertegnede Skoleinteressenter i N. N. Skoledistrikt føle sig yderst smertelig berørte af den under 18. December 1888 udstedte „Anvisning for Undervisningen i de nordslesvigske Almueskoler“.

„Ifølge denne Anvisnings § 1 skal Undervisningssproget være tysk i alle Lærefag med Undtagelse af Religion, fra 1. April 1889, hvis den høje Regering ikke forinden træffer en anden Afgørelse.

„Vi ere fuldt og fast overbeviste om, at den nævnte Anvisning vil få en meget fordærvelig Indflydelse på vor Skole og på vore Børns Undervisning, hvis den træder i Kraft.

„Det er en almindelig anerkendt pædagogisk Grundsatning, at Modersmålet er det eneste naturlige Grundlag

for Børneundervisningen og for al Åndsdannelse. Men denne simple Grundsætning tages der ingen Hensyn til i Anvisningen af 18. December, thi det danske Sprog er vort Modersmål. Vore Børn have ikke det mindste Kendskab til det tyske Sprog, når de komme til Skole, og det er derfor højst unaturligt, at dette for dem fremmede Sprog skal være Undervisningssprog. Vi kunne under de nuværende Forhold finde os i, at det tyske Sprog er Læregenstand i vor Skole, men vi anse det for vor ubestridelige naturlige Ret, at det danske Sprog bliver Undervisningssprog.

„Overpræsidenten har anerkendt Modersmålets store Betydning og dermed det berettigede i vore alvorlige Betyrninger ved at påbyde, at Undervisningen i Skolens vigtigste Lærefag: Religionen også fremtidig skal meddeles på Dansk. Denne Indrømmelse har været uundgåelig af religiøse Grunde, men det må vække Betænkeligheder af den alvorligste Art, at Hs. Excellence er bleven stående herved, og den høje Regering påtager sig et tungt Ansvar, hvis den ikke sørger for, at vore Børn få en grundig Undervisning i det Sprog, i hvilket Religionsundervisningen skal meddeles. Der må absolut drages Omsorg herfor, da det ellers vil kunne få de beklageligste Følger for vore Børns senere Vandel. Instruksen af 1878 giver langt fra det danske Sprog den Plads i vor Folkeskole, der tilkommer det med Rette på Grund af dets store Betydning i Nordslesvig; men vi finde, at den, ved at fastsætte et bestemt Antal tyske Undervisningstimer og således indrømme Modersmålet en Plads ved Siden af det fremmede Sprog, har store Fortrin fremfor Anvisningen af 18. December 1888.

„Vi andrage derfor ærbødigst om, at den kongelige Regering i Henhold til den nævnte Anvisnings § 6 vil tilstede, at det danske Sprog også fremtidig benyttes som Undervisningssprog i vor Skole i det hidtilværende Omfang.“

Den Bøn, der udtales i denne Petition, er så beskeden som vel tænkelig, og den giver et tydeligt Billede af, hvor små de Forventninger ere, som den nordslesvigske Befolkning nærer lige over for den preussiske Regerings Følelser med Hensyn til det danske Modersmåls naturlige Stilling i de nordslesvigske Almueskoler. Mangen Nordslesviger mente derfor også, at Petitionen var for spagfærdig, og at der fordredes for lidt; men man vidste, at praktiske Hensyn havde ledet de Mænd, der havde været betroet med Petitionens Affattelse, og derfor underkastede man sig og underskrev. Over 10,000 Skoleinteressenter underskrev Petitionen, og havde de danske Undersåtter, hvoraf der ere Tusinder i Nordslesvig, som ere fuldtbetalende Skoleinteressenter og naturligvis vare i Overensstemmelse med Petitionens Indhold, turdet være med, så havde Underskrifternes Antal nået en sådan Højde, at kun en aldeles forsvindende Brøkdæl af alle Skoleinteressenter i de nævnte Kredse vare blevne tilbage. Dette Indtryk var også almindeligt, selv Tyskerne erkendte det, og de ærlige iblandt dem indrømmede, at Petitionen var en storartet Protest af så godt som hele Befolkningen imod Reskriptet af 18. December.

Da Petitionerne vare samlede, rejste de tre Provinslanddagsmænd for Haderslev, Åbenrå og Sønderborg Kredse: Gårdejerne P. Skau, Bukshave, R. Clausen, Smedager og Witzke, Hjortholm, til Slesvig for at overrække Nordslesvigs

Bønsskrift til Overpræsidenten for Hertugdømmernes Provinsregering. Overpræsidenten viste sig forekommende imod Deputationen, men gav ikke straks Svar på Bønsskriftet og Deputationens mundtlige Fremstilling af Sagen. Da hans Svar senere indløb, lød det på, at det ikke kunde skønnes nødvendigt at bibeholde det danske Undervisningssprog i de nordslesvigske Almueskoler, men at Regeringen vilde tage under Overvejelse atter at indføre nogle danske Sprogtimer, hvis det senere skulde vise sig at være nødvendigt.

Nu henvendte tre Medlemmer af Fællessynoden for Hertugdømmerne, de Herrer P. Skau for Haderslev Kreds, forhenværende Lærer Asmussen for Åbenrå Kreds og H. Lassen for Sønderborg Kreds, sig til den preussiske Kultusminister Dr. v. Gossler, henviste til Petitionen og foredrog Sagen for denne Autoritet. Kultusministerens Svar blev kun en Stadfæstelse af Overpræsidentens afvisende Ord. Det var i Regeringen slået fast, at Modersmålet skulde så godt som fuldstændig udvises af de nordslesvigske Almueskoler.

Det nordslesvigske Folks beskedne Bøn afvistes, den med Sværdet erobrede Befolkning måtte se sit Sprog tilsidesat på en Måde, der udelukker alle blidere Følelser ligeoverfor Magthaverne. Budskabet om de nævnte Deputationers Resultater vakte en stærk Harme rundt omkring i Landet, man følte sig krænket og tilsidesat på det smerteligste. Haderslev Provstisynodeudvalg vedtog og indsendte følgende Andragende til Konsistoriet i Kiel:

„Den af Overpræsidenten under 18. December 1888 udstedte Anvisning for Undervisningen i de nordslesvigske Folkeskoler bestemmer, at Undervisningssproget overalt

skal være tysk. Kun i Sogne med dansk Kirkesprog vil der herefter kunne meddeles Religionsundervisning på Dansk; hvis ikke den kongelige Regering skulde tage en anden Bestemmelse. En sådan Ordning forekommer det underdanigst undertegnede Synodeudvalg for Haderslev Provsti at være i højeste Grad betænkelig for Religionsundervisningen og dermed tillige for Børnenes religiøse Udvikling.

„Religionsundervisningen består jo ikke blot i at katekisere og fortælle; Børnene må også læse Katekismen, Bibelsprog, Bibelhistorie, Salmer og åndelige Sange, hvortil endnu kommer, at det i Skolen hyppigt forlanges af dem, at de udenad skulle nedskrive Bibelsprog o. l. Endelig må der mindes om, at Konfirmationshandlingen overalt i Landsognene ligeledes sker i dette Sprog.

„Det synes altså at være en nødvendig Betingelse, at Børnene kunne læse deres i det danske Sprog affattede Lærebøger.

„Men den nævnte Skoleanvisning har ingen Timer tilovers for Undervisningen i Dansk. På den anden Side kan Skolen ikke ret vel forlange, at Børnene andetsteds skulle lære at læse og skrive Dansk eller selv bringe det til at kunne læse deres Lærebøger i Religionen. Skal også herefter Religionsundervisningen i Skolen øve en frugtbringende, velsignelsesrig Indflydelse på Børnene, vil det være en uafviselig Fordring, at Skolen også meddeler Undervisning i det danske Sprog og i det mindste bringer Børnene så vidt, at de med Forståelse kunne læse og skrive Dansk.

„Det underdanigst undertegnede Synodeudvalg for Haderslev Provsti tillader sig derfor at anmode det høje

kongelige Konsistorium om at ville virke hen til, at der også efter Indførelsen af Anvisningen af 18. December f. Å. af Hensyn til Religionsundervisningen bibeholdes et passende Antal Timer ugentlig til Undervisning i Dansk i de nordslesvigske Folkeskoler.“

Andre nordslesvigske Provstisynodeudvalg udtalte sig på lignende Måde, og forskellige Kirkeforstanderskaber vedtoge lignende Udtalelser eller Henvendelser til Konsistoriet. Selv tyske Præster i Nordslesvig viste Forståelse for det unaturlige i det nye Reskript og bade sig fritagne for den dem påhvilende Skoleinspektion, men lige meget hjalp det, Regeringen var ubønhørlig og tog ikke Reskriptet tilbage.

I den nordslesvigske Presse og hvor der ellers gaves Lejlighed, fremkom der Udtalelser, der gave tilkende, at nu havde man tømt det bedste Bæger, som Magthaverne vare istand til at byde. Men samtidig mærkedes det sikre Håb og den faste Overbevisning, at det danske Sprog og den danske Nationalitet i Nordslesvig også vilde kunne tåle denne bitre Kalk, at Dødsdommen vel var forkyndt, men at dens Fuldbgyrdelse aldrig vilde magtes udført.

Imidlertid havde også Nordslesvigs Repræsentanter i den preussiske Landdag taget sig af Sagen og under 13. Marts stillet et Andragende til Deputeretkamret om at beslutte:

„At anmode den kongelige Statsregering om at ophæve den af Overpræsidenten for den slesvigske Regering under 18. December 1888 udstedte Anvisning, angående Undervisningen i de nordslesvigske Almueskoler.“

Dette Andragende kom til Forhandling i Landdagens Møde den 10. Marts 1889.

De to Deputerede, Hans Lassen og Gustav Johannsen, gave en udførlig Skildring af den Måde, hvorpå den slesvigske Regering siden 1871 havde trængt det danske Sprog, Folkets Modersmål, mere og mere tilbage i de nordslesvigske Almueskoler.

Ved en Anvisning af 17. August 1871 indførtes der overalt i de nordslesvigske Almueskoler seks Timers ugentlig Undervisning i Tysk; men allerede under 9. Marts 1878 udkom der en ny Anvisning, hvorefter Undervisningen i det tyske Sprog skulde udvides til syv Timer ugentlig. Samtidig befaledes, at Undervisningen i Historie, Geografi, Hovedregning og Gymnastik skulde gives på Tysk, hvorved det danske Sprog trængtes yderligere tilbage. Og nu kom Reskriptet af 18. December 1888 og indskrænkede Brugen af det danske Sprog til Religionstimerne.

Hans Lassen gjorde opmærksom på, at Artikel 26 i den preussiske Stats Grundlov siger:

„En særlig Lov ordner hele Undervisningsvæsenet,“
og at Artikel 112 i samme Lov lyder:

„Indtil den i Artikel 26 nævnte Lov er udstedt, stå med Hensyn til Skole- og Undervisningsvæsenet de nu gældende lovlige Bestemmelser ved Magt.“

Da der imidlertid hidtil ikke var udstedt en særlig Lov til Ordning af Undervisningsvæsenet, som kunde anvendes på Forholdene i Nordslesvig, og da der på den Tid, da den preussiske Forfatning indførtes i Hertugdømmerne, for Slesvigs Vedkommende eksisterede en dansk Lov fra Året 1814, ved hvilken Undervisningen i Almueskolerne var ordnet, så måtte denne tages til Følge. Dens Bestemmelse angående Skolesproget lyder:

„I de tyske Skoler skal Lærerens Foredrag og al

Undervisning udelukkende gives på Tysk; i Hertugdømmet Slesvigs danske Skoler tales der selvfølgelig udelukkende Dansk.“

Denne Lov er ikke ophævet ved en ny Lov, og i det preussiske Indlemmelses-Patent af 12. Januar 1867 hedder det:

„Vi ville bibeholde Hertugdømmernes Love og Indretninger, forsåvidt de ere Udtryk for berettigede Ejendommeligheder og kunne blive stående ved Magt uden at de af Statens Enhed og Interesser betingede Fordringer lide derunder.“

Den preussiske Stats Enhed og Interesser kunde ikke lide under Bibeholdelsen af dansk Undervisningssprog i de nordslesvigske Almueskoler, mente de nordslesvigske Deputerede, særlig ikke efter den Indskrækning, Loven af 1814 allerede havde lidt ved de preussiske Reskripter fra Årene 1871 og 1878.

Johannsen mindede om, at den preussiske Kultusminister i 1883 havde udtalt følgende i Landdagen med Hensyn til det tyske Sprog i de nordslesvigske Almueskoler:

„Undervisningsautoriteterne ere for længe siden overbeviste om, at 10 til 12 Timer i Mellem- og Overklasserne ere nødvendige, men også tilstrækkelige, i det Mindste der, hvor Lærerne ere tilstrækkeligt forberedte i det tyske Sprog, og at Lærerne have denne Færdighed, er Skoleforvaltningens alvorligste Bestræbelse. Sagen ligger for Tiden således, at Børnene ved deres Afgang fra normale Almueskoler træde ud i Livet i fuld Besiddelse af det tyske og danske Sprog.“

Hvor kunde der så være Tale om, at den preussiske Stats Enhed og Interesser kunde lide under Bibeholdelsen

af Bestemmelserne i Reskriptet fra 1878? Og andet gik det nordslesvigske Andragende jo ikke ud på.

De to Deputerede fremhævede i stærke Ord, at de preussiske Sprogreskripter for Nordslesvig tilsidesatte den simpleste og første, af alle Pædagoger anerkendte Regel: at Undervisningen i Almueskolen må gives i Børnenes Modersmål. De betegnede disse Reskripter som stridende imod de ved Annektionen givne Løfter og som et Forsøg på et Nationalitets- og Sprog mord, der ikke alene i Nordslesvig, men i hele Skandinavien vakte de ædlestes Ånders Harme.

I sin Tid havde man i Tyskland i høje Toner klaget over det danske Sprogreskript fra 1851, og man havde nu atter henvist til den Tid.

Den Deputerede Johannsen vilde tillade sig at give et Billede af Forholdene i Slesvig før 1864.

„Jeg kan det,“ udtalte han, „thi jeg er en af de før 1864 her i Tyskland udskregne danske Almueskolelærere, en af dem, der ifølge Gustav Rasch's Påstand næppe kunde læse eller skrive, endsige forstå Tysk, og betegnedes som bandende og uvidende tidligere danske Underofficerer. Således løj man om os, og de fleste Tyskere troede, at Forholdene virkelig vare således. Mine Herrer, netop jeg kan tale om disse Forhold; jeg er opdraget i en af disse Almueskolelæreres Hjem — det var mit Fædrenehjem — netop i det blandede Sprogdistrikt og i det sydligste Sogn af dette Distrikt. Ikke i Sydslesvig indførtes det danske Sprog, men i Mellemslesvig. I sproglig Henseende var Slesvig delt i tre Dele; den nordlige, rent danske Del udgjorde 74 Kvadratmile med 131,398 Indvånere, den blandede, dansk-tyske Del 33 Kvadratmile med 82,512 Ind-

vånere, og den sydlige, rent tyske Del 58 Kvadratomile med 181,920 Indvånere. I den rent danske Del, hvor Omgangssproget var dansk, var naturligvis ogsaa Kirke-, Skole-, Rets- og Forvaltningssproget dansk. I den blandede Del, hvor Omgangssproget var dels plattysk, dels dansk, var Skolesproget dansk med egentlig fire Timers Undervisning i det tyske Sprog, Kirkesproget dansk og tysk, Rets- og Forvaltningssproget efter Vedkommendes Ønske tysk eller dansk. Embedsmændene havde ikke at bestemme, om det tyske eller det danske Sprog skulde benyttes, nej enhver Mand af Folket, der kom til sin Dommer eller anden Foresatte, bestemte Sproget, hvad enten det var Rets-, Forvaltnings- eller Kirkesproget. I den rent tyske Del, hvor Omgangssproget for største Delen var plattysk, for en mindre Del frisisk, der var Kirke-, Skole-, Forvaltnings- og Retssproget tysk. Således lå Sagen, og om denne sproglige Ordning har Kultusministeren tildels idag, men rigtig tydeligt for seks År siden, i Året 1883, sagt her i dette Hus:

„Først i Året 1850 begyndte den, mange Herrer af egen Erfaring bekendte Reaktion, for at gøre det tyske Sprog til Genstand for en planmæssig energisk Forfølgelse. Man begyndte i de blandede Distrikter, og Kunststykket, som udførtes, var et dobbelt: man betegnede de tyske Distrikter som blandede Distrikter, og de blandede som danske. På den Måde gik man begyndende nordfra altid længere frem i de rent tyske Distrikter. Jeg har her Aktstykker, specielle Forordninger, som i den Anledning ere udstedte, og det vil være af Interesse for de Herrer, der kende denne Landsdel, at høre, at f. E. i Gottorp Amt, altså i Slesvig Kreds, endvidere i Kredsene Husum og Bredsted,

hvor der dengang kun boede Friser og Tyskere, ingen Danske, det danske Sprog indførtes obligatorisk som Undervisningssprog og ikke fra et bestemt Tidspunkt af, men straks, „endnu i indeværende Sommer,“ som det hedder i Kabinetsordren.“

„Således talte Kultusministeren, men han vidste kun dårlig Besked, han kendte aldeles ikke Forholdene. Man gik ikke efterhånden over i rent tyske Distrikter. Den Grænse,* som 1850 var fastsat, overskred den danske Regering aldrig. Kultusministeren synes ikke at have vidst, at Gottorp Amt, Slesvig Kreds, i det hele kun omfatter 26 Sogne, hvoraf kun tre ligge syd for Byen og hørte til den rent tyske Del, derimod fjorten Sogne nord, øst og vest for Byen, som ligeledes hørte til den rent tyske Del. Altså lå nord for Slesvig i Angel og omkring Byen sytten Sogne, der hørte til den rent tyske Del; dette konstaterer jeg herved. Der tales altid om Indførelsen af dansk Sprog i Sydslesvig, det har aldrig været Tilfældet. Og så talte Kultusministeren om Husum og Bredsted, som om der var sket noget Uhørt der. I hvert af disse to Provstier hørte kun to, siger og skriver to, Sogne til den blandede dansk-tyske Del, alle de øvrige Sogne hørte til den rent tyske Del.

„Kultusministeren har kun kendt grumme lidt til de faktiske Forhold fra den Tid. I den rent tyske Del af Slesvig var der aldrig Tale om at indføre Dansk. Men i vor Tid går man anderledes frem. De har fremdraget Sammenligningen og jeg optager den. I den rent danske Del af Slesvig har man indført obligatorisk tysk Rets- og Forvaltningssprog og agter at indføre tysk Skolesprog. Denne Forskel er så påfaldende, at jeg ikke behøver at illustrere den nærmere.“

Den Deputerede Lassen havde henimod Slutningen af sin Tale sagt: „Vi Nordslesvigere holde vor Nationalitet og vort Sprog for at være vor dyrebareste Ejendom, et Gode, som vi have modtaget ovenfra af Gud, og vi ere af den Mening, at ingen menneskelig Magt har Ret til at hindre os i Bevarelsen af denne vor Ejendommelighed, vor Ejendom.“ Han bad derpå Huset om at øve Retfærdighed og mindedes det Ord: Hvad Du ikke vil, at andre skulle gøre imod Dig, det skal Du heller ikke gøre imod dem.

Johannsen gentog dette Ord og bad Huset om at give Sandheden Æren og vedtage Andragendet.

Kultusministeren udtalte sig imod Andragendet. Han påstod, at en preussisk Forordning, der ved Indførelsen af den preussiske Forfatning i Hertugdømmerne stod ved Magt, berettigede Regeringen til de i sproglig Henseende i Nordslesvig foretagne Forandringer, og at Statsinteresser lå til Grund for de påankede Sprogreskripter. Reskriptet af 18. December var desuden også rettet imod den danske Agitation (!) i Nordslesvig. Han betegnede Nordslesvigernes Sprog som en Dialekt, der var vidt forskellig fra „Højdansk“, talte om „Bibeldansk“ o. s. v., og konstaterede ved sine Udtalelser, at han med Hensyn til Nordslesvigernes Modersmål lever i samme Vildfarelse som så mange Tyskere, der ikke have ringeste Kendskab til Dansk.

På de imod ham rettede Angreb svarede Kultusministeren ikke. Han secunderedes meget svagt af den Deputerede Jørgensen fra Husum, der er født af tysk-sindede Forældre i Nordslesvig. Polakken v. Czarlinski støttede det danske Andragende, som dog forkastedes af Husets Majoritet. For Andragendet stemte foruden de to Andragstillere Polakkerne sluttet, en ikke ringe Del af

Centrum og med få Undtagelser de tilstedeværende frisindede Deputerede.

Fra den nordslesvigske Befolknings og dens forskellige folkevalgte Repræsentationers Side var der nu gjort alt, for at formå Regeringen til at tilbagekalde den slesvigske Overpræsidents nyeste Angreb på det danske Sprog i de nordslesvigske Almueskoler. Intetsteds havde man mødt Forståelse for den nye store Kvide, det trofaste lille Folk våndede sig under; allevegne stødte man på den samme Ubøjelighed og Utilgængelighed, som skal være en Dyd for Statsmænd, men af almindelige Mennesker kaldes Følelsesløshed. En smertelig Rørelse gik igennem det nordslesvigske Folk, da også den sidste Anstrængelse for at få det ulykkelige Reskript af 1888 tilbagekaldt, viste sig frugtesløs. Nu var kun Selvhjælp tilbage, Modersmålet måtte atter sidde på Tærskel. Men det fandt også sin gamle prøvede Ven igen, dog ikke blot for med den atter i Stilhed at græde mangan Aften hen, nej for at plejes og hygges om, så det kan beholde sin Friskhed og Ynde og vedblive at være det lille nordslesvigske Folks evig unge Brud,

„der lægger os på Læben hvert godt og kraftigt Ord
til Elskovs sagte Bønner, til Sejrens stolte Kor.“

Fra alle Sider kom der nu Forslag om, hvorledes man bedst kunde erstatte den Hjælp, Børnene hidtil havde haft i Skolerne til en fyldigere Uddannelse i Brugen af Modersmålet. De nordslesvigske Blade uden Undtagelse indeholdt den ene Artikel efter den anden, hvori der fremsattes Opfordringer til Befolkningen om at tage kraftig fat på Børnenes Undervisning i Hjemmet. Veteranen blandt de nordslesvigske Blade, „Dannevirke“, indeholdt en Række Artikler

med praktisk Anvisning for Hjemmeundervisningen, og den utrættelige „Flensborg Avis“ udgav og fordelte gratis til sine Holdere en praktisk og smukt udstyret Stavebog for Børn. De allerede eksisterende Foredragsforeninger rundt omkring i Nordslesvig holdt hyppigere Møder end tidligere, for at bidrage deres til at fremme Oplysningen, og nye Foredragsforeninger dannedes. Mænd af Folkets egen Midte, både gamle og unge, der sidde inde med de nødvendige Kundskaber — og af dem findes der Gud ske Lov mange i Nordslesvig —, optrådte som Foredragsholdere i større Tal end tidligere. Åndslivet pulserede i det hele stærkt i Nordslesvig, navnlig i Årets sidste Halvdel.

Sagnet beretter, at en tyrolsk Landfoged Gessler i Begyndelsen af det 14. Århundrede tyranniserede Sveitserne, og at han bl. a. på en offentlig Plads havde ladet rejse en Stang med en Hat på, for hvilken hver Sveitser, der passerede Pladsen, skulde bløfte sit Hoved til Tegn på, at Sveitserne stode under fremmed Herredømme. I Nordslesvig findes ikke en sådan Stang, men i Året 1889 er der bleven rejst andre Stænger, der tydeligt vise, at Landet står under preussisk Herredømme. Det er, som oftest sort-hvide, Flagstænger på Skolebygninger rundt omkring i forskellige Landsbyer. Ved preussiske Fester vajer det preussiske Flag fra disse Stænger. Hvis man tror, at Befolkningen skulde få Smag for de sort-hvide Farver, ved idelig at se dem, tager man fejl; mangen Nordslesviger tænker på Gessler-Stangen, når han ser den preussiske Flagstang på sin Landsbys Skolebygning. Desværre have disse Stængers Rejsning ført til Forseelser fra yngre Folks Side, som ved Nattetide knækkede Stængerne eller savede dem over, hvilket atter har haft Straffe til Følge for Vedkommende.

De danske Optanter leve fremdeles under de samme trykkende Forhold som hidtil. Et Andragende fra de nord-slesvigske Repræsentanter i den preussiske Landdag om, „åt Regeringen måtte blive anmodet om nu at optage som preussiske Undersætter Personer fra Hertugdømmet Slesvig, der i Medfør af Wiener Fredstraktaten af 30. Oktober 1864 have opteret for Danmark, og ligeledes sådanne, som forinden 11. Oktober 1878 ere løste fra det preussiske Undersåtsforhold, når de ere vendte tilbage til deres gamle Hjemland, eller ønske at vende tilbage dertil, og når de anholde om Optagelse i det preussiske Undersåtsforhold, samt til at stille de Genoptagne med Hensyn til Værnepligten i Lighed med de Aldersklasser, hvortil de høre,“

nåede ikke at komme til Forhandling i Deputeretkamret.

Den hjemlige Presse blev også i 1889 overvåget på det strængeste af den preussiske offentlige Anklager og hans Medhjælpere. Næsten alle danske Redaktører have i det forløbne År været anklagede for Presseforseelser og ere blevne idømte Mulkter eller Fængselsstraffe. Hårdest traf den preussiske Presselov dog Redaktør Jessen af „Flensborg Avis“. Endskøndt Jessen ikke var ansvarhavende, blev han dels som Forfatter af Artikler, dels som Udgiver af „Flensborg Avis“ idømt en samlet Fængselsstraf af et År, samtidig med, at den ansvarhavende idømtes et halvt Års Fængsel. Jessen tiltrådte denne Straf i November Måned i Straffefængslet i Flensborg, men førtes snart til Glückstadt, hvor han med et svageligt Helbred skal tilbringe den lange Fængselstid under de højst ublide Kår, der blive politiske Fanger til Del i det preussiske Fængsel. Det er hårde Kår at leve under, og der hører Mands Mod og Tro på en god

Sag til at udholde en sådan Tilværelse; men det er den nordslesvigske Presses ledende Mænd også i Besiddelse af.

Den i 1888 af den preussiske Landdag vedtagne Provins- og Kredsordning for Hertugdømmerne trådte i Kraft i 1889. Denne Lov, der skulde skabe ikke blot en ny, men også bedre Ordning med Hensyn til Provinsens og de enkelte Kredses Styrelse, blev for Nordslesvigs Vedkommende ledsaget af Undtagelsesbestemmelser, som for de fleste Kredses Vedkommende gør det så meget lovpriste preussiske Selvstyre illusorisk. Særlige Valgbestemmelser, indrettede efter hver Kredses øjeblikkelige Forhold med Hensyn til Jordernes Fordeling mellem større og mindre Ejere, have skabt et tysk Flertal i de hidtil af et dansk Flertal repræsenterede Kredsdage. I Sønderborg Kreds have således ved den ny Ordning 26 større Grundejere, der kun svare 14 pCt. af Grundskatten i hele Kredsen, fået samme Indflydelse på Kredsens Anliggender som alle de øvrige Grundejere tilsammen. I Åbenrå Kreds have 26 større Grundejere med kun 13 pCt., og i Haderslev Kreds 27 større Grundejere med ikkun 8 pCt. af Grundskatten i hele Kredsen fået denne uforholdsmæssige og på andre Steder ikke kendte Indflydelse på de respektive Kredses Anliggender. Kredsdagene for Åbenrå og Sønderborg tælle hver 20, hvorimod Haderslev og Tønder Kredsdage hver 24 Medlemmer. Af disse vælge de større Grundejere og Kommunerne hver Halvdelen af det Antal Medlemmer, der blive tilovers, når Repræsentanterne for de i Kredsen liggende Byer og Flækker drages fra det samlede Antal. I Byerne og Flækkerne vælges Kredsdagsmedlemmerne af de respektive Kommunalbestyrelser, og da disse allevegne ere tysksindede, bliver der fra Byerne

og Flækkerne kun sendt tysksindede Repræsentanter til Kredsagen. Da de Tysksindede nu tillige ere komne i Flertal allevegne ved den i de forskellige Kredse efter forskellig Procentsats af Grundskatten fastsatte Norm, for hvad der regnes for såkaldte større Grundejere, bliver Halvdelen af Kredsagsmedlemmerne for Landdistrikterne også tysksindede, og dette har tilfølge, at de danske Medlemmer i de nordslesvigske Kredsage nu allevegne ere i Minoritet, medens de tidligere vare i Majoritet. I Haderslev kom Kredsagen derfor til at bestå af 15 tysksindede og 9 dansksindede Medlemmer; i Åbenrå henholdsvis af 14 og 6; i Sønderborg af 12 og 8 og i Tønder af 22 og 2.

Denne Nyordning har tillige haft tilfølge, at Nordslesvig ikke længere sender dansksindede Repræsentanter til Provinslanddagen, thi Provinslanddagens Medlemmer vælges af de forskellige Kredsage. Med Hensyn til de ved Provins- og Kredsordningen af 1888 nyskabte Amtsførster-Embeder gælde for Nordslesvigs Vedkommende ligeledes Undtagelsesbestemmelser. Med et Ord: de politiske Hensyn, som for den preussiske Regering allevegne spille Hovedrollen, holde i Nordslesvig alt virkeligt Selvstyre nede.

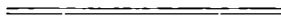
Men jo mindre Nordslesvigerne mærke til Magthavernes Omsorg for Landets og Folkets sande Vel, og jo mere de føle deres Sprog og Nationalitet forfulgt og tilsidesat, des inderligere bliver Sammenholdet imellem dem indbyrdes, og des stærkere fremtræder den bestemte Vilje i alle Samfundslag: at kæmpe for Modersmål og Nationalitet på alle Områder og med alle lovlige Midler. Aldrig er der i Nordslesvig bleven afholdt så mange politiske Møder, som i den sidste Halvdel af 1889, og altid mødte til disse en talrig

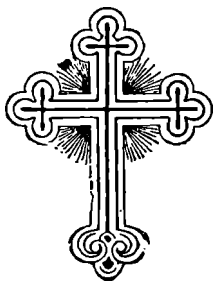
Flok af Mænd, for hvem det er gået op, at Kampen gælder Folkets ædlestes Interesser. Gamle og unge mødte i hundredevis for at høre et Alvorsord om Folkets Hjerteanliggende, for at styrke og opmuntre hverandre til at holde ud, men ikke for at klage og jamre over de slemme Tider. Altid var Stemningen løftende, altid gik Deltagerne hjem fra disse Møder om muligt endnu mere begejstrede for den nationale Kamp end de vare mødte, og med den bestemte Vilje, at holde trofast ud under Lidelser og Nød indtil bedre Tider måtte oprinde for det kære Hjemland. Gubber der mindes de skønne Tider, da Nordslesvig vågnede til national Bevidsthed, og da man åndede frit og den nationale Livs Udvikling blomstrede på alle Områder, stævnede forventningsfulde til disse Møder. Mænd, der have været med til at forsvare Hjemmet og vovet Liv og Lemmer for egen Arne og eget Fædreland, stillede i Flokke for at fornæmme, om man endnu har Mod og Vilje til at føre Kampen videre med åndelige Våben. Og de unge, der nærme sig Manddomsalderen eller lige ere trådte ind i den, mødte i større Skarer end Nordslesvig i mange År har set, for at melde sig til Tjeneste i Folkekampen. På et af disse Møder henvendte Foredragsholderen sig i Slutningen af sin Tale direkte til de unge, mindede om, at de gamle Rækker efter Naturens Lov efterhånden tyndedes, og at det var de unges Pligt at udfylde Hullerne i de kæmpendes Rækker. Da stod en ung Mand frem og af lagde offentligt i begejstrede Ord et helligt Løfte på egne og aldersfællers Vegne om, at ville efterkomme deres fra Fædrene arvede hellige Pligter i alle Måder, fylde Hullerne i de kæmpendes Rækker og aldrig svigte Nationalitet og Modersmål.

I Året 1889 joges det danske Sprog, Nordslesvigernes Modersmål, så godt som fuldstændigt ud af Almueskolen, og derfor mærkes dette År med en særlig sort Rand på Nordslesvigs Tidstavle. Men som hidtil ville de nordslesvigske Mødre også i Fremtiden lære deres små at bede deres Fadervor i Hjertesproget og at synge Lovsange og Fædrelandssange i Modersmålet. Og Mændene ville, om end ikke på Thinge, hvor det danske Sprog er forbudt, ved folkelige Sammenkomster og ved Folkemøder uforsagt svinge Åndens Sværd i Modersmålets kraftige og til Hjertet trængende Toner. Thi —

„Vi har lidt, vi har lært,
 Men vort Sprog har vi kært;
 For dets Frihed og Fred
 Går vi frejdigt afsted
 Gennem Trængsel og Savn til det kommende Gry
 Det skal dages for Sønderjyden påny.“

•

1889.

Biskop Jørgen Hansen.

Jørgen Hansen blev født i Tandslet på Als den 12. Febr. 1802. Han nedstammer fra en gammel, meget udbredt slesvigsk Bondeslægt. Oldefaderen var født i Solt i Angel, Bedstefaderen i Ragebøl og Faderen i Sottrup i Sundeved. Bedstefaderen Jørgen Hansen var en fremragende og dygtig Bonde. Af hans syv Sønner blev en Fader til den bekjendte tyske Nationaløkonom, Professor ved Universitetet i Göttingen Georg Hanssen, en anden Fader til den tidligere danske Stænderdeputerede og Sandmand Jørgen Hansen i Ravnskobbøl og en tredje Bedstefader til den af det danske Landbrug højt fortjente Konsulent ved Landhusholdningsselskabet Dyrnlæge Peter Jessen.

Kun 4¹/₂ År gammel blev Jørgen Hansen sendt i Skole hos Degnen Esbensen i Tandslet. Han gjorde sig snart bemærket som en opvakt og velbegavet Dreng, og da Biskop Plum 1813 ved en Eksamen sluttede en Lovtale over ham med de Ord: „af dig kan der blive noget“, blev det afgjørende for hans Fremtid. Kort efter blev det bestemt,

at han skulde undervises af Sognepræsten Sabroe, en dygtig Latiner, som forberedte unge Mennesker til Universitetet, og Undervisningen skred fra nu af så godt fremad, at han allerede 1819 rejste til Kjøbenhavn og tog Studenter-eksamen med bedste Karakter.

Det var først hans Agt at studere Philologi, men i Stedet for valgte han snart det theologiske Studium. Af Universitetslærerne var den unge Professor H. N. Clausen, som 1812 var bleven ansat ved Universitetet, afgjort den, der øvede den største Indflydelse på ham. 1823 tog J. Hansen theologisk Embedseksamen med bedste Karakter. Han blev endnu i Kjøbenhavn halvandet År efter den Tid, studerede særlig græske og latinske Forfattere og underviste Sønderjyden Professor Matthiesens Sønner. Hans Omgangskreds i Hovedstaden bestod så godt som udelukkende af alsiske Studenter. 1825 forlod han atter Kjøbenhavn for at overtage en Plads som Huslærer i Hørup Præstegård på Als.

I Efteråret 1827 blev han kaldet til Præst i Ballum under Grevskabet Schakkenborg. Da han begyndte sin Virksomhed her, var Skolevæsnet elendigt og Fattigvæsnet en utålelig Byrde for Sognet, idet hvert tiende Menneske modtog offentlig Understøttelse, og Tiggeriet overskred alle rimelige Grænser, men da han efter fire Års Forløb atter forlod Sognet, kunde han se tilbage på en frugtbringende Gjærning: Skolevæsnet var bragt i Overensstemmelse med Tidens Krav, og Fattigvæsnet ordnet mønsterværdigt.

Fra 1831—45 var J. Hansen Præst i Notmark på Als. I disse År udfoldede han en betydelig Virksomhed. Han forberedte således en hel Del unge Mennesker til at gå på danske Seminarier og til Universitetet, desuden en

Fætter til at tage den theologiske Embedseksamen og arbejdede iøvrigt ivrigt og med Held for en tidssvarende Ordning af Skole- og Fattigvæsnet. Et Par Småskrifter, som han udgav om Fattigvæsnet*), vakte betydelig Opsigt og ligeledes et Par længere Afhandlinger, som han skrev om samme Æmne til det af Professorerne Hanssen og Rau udgivne Tidsskrift „Archiv der politischen Oekonomie“.

Han var efter sin Tilbagekomst til Als Bøndernes Hjælper og Rådgiver i deres utallige Retsstridigheder med Hertugen på Augustenborg, og da han tilmed i 1834 mér end nogen anden var Skyld i, at Hertugens håndgangne Mand Dr. Steffens på Nordborg blev vraget af Bønderne som Stænderdeputeret, blev han snart stærkt hadet og forfulgt af Hertugen.

Da Chr. Ditlev Paulsen i Trediveite slog til Lyd for Modersmålets Ret og derefter modtog Takskrivelser fra alle Slesvigs Egne, var der blandt dem også en fra Jørgen Hansen. Det gav Anledning til, at Paulsen senere kom til Notmark Præstegård for personlig at opfordre Hansen til at være Medarbejder ved det lille Blad, som Danskhedens Forkæmpere havde i Sinde at starte i Haderslev. Han lovede sin Bistand og i Abonnementsindbydelsen til „Dannevirke“ blev hans Navn derefter opført blandt Navnene på Bladets faste Medarbejdere. Han leverede senere en hel Række Bidrag til Bladet. „Dannevirke“s første Artikel: „Om Undervisning i Tysk i de nordslesvigske Almueskoler“, som gik gennem flere Numre, er således forfattet af ham. Han stod derefter i en Årrække i nøje Forbindelse og stadigt Samarbejde med Danskhedens ypperste Forkæmpere.

---

*) 1. „Über das Heirathen der Armen und das dabei betheiligte Recht der Communen“. 2. „Kritik des Armenwesens“.

Prof. Flor besøgte ham flere Gange på sine Rejser i Nord-slesvig. Prof. Paulsen og flere Stænderdeputerede stod i Brevveksling med ham. Han støttede især deres Bestræbelser ved Valgene og ved i en ret omfattende anonym journalistisk Virksomhed at afsløre Hertugens Rænker. Overfor Offentligheden indtog han på Grund af sit Forhold til Hertugen — der havde kaldet ham til Præst i Notmark — en tilbagetrukken Holdning, indtil han var bleven forflyttet fra dette Sogn.

Christian VIII., som havde følt sig personlig tiltalt af J. Hansens Skrifter om Fattigvæsnet, kaldte ham 1845 til Præst i Egen, hvor han derefter virkede til sin Dødsdag. Opmærksomheden var tidlig bleven henledt på hans Talent for Administrationen, og den 11. Febr. 1848 blev han udnævnt til Biskop over Als og Ærø. Forskjellige Omstændigheder gjorde imidlertid, at han først blev viet til Biskop anden Påskedag 1849, samme Dag som Monrad blev viet til Biskop over Lolland og Falster.

I Eftersommeren 1848 blev Biskop Hansen udnævnt til Medlem af den Regeringskommission, der i Følge Malmø-Våbenstilstanden indtil videre skulde overtage Civilforvaltningen i Hertugdømmerne. Da de af Preussen udnævnte Medlemmer af Kommissionen vægrede sig ved at tiltræde den trådte den til Præsident udnævnte Grev Carl Moltke, Biskop Hansen og det andet af Danmark udnævnte Medlem Amtmand Johannsen sammen og udstedte d. 18. Septbr. en Proklamation, ved hvilken de erklærede, at de havde installeret sig som øverste Civilautoritet for Hertugdømmerne under Navn af Immediatkommissionen. Insurgentregeringen besvarede Proklamationen med en Arrestordre mod „diese drei Personen“, og da Preussen bestemt forlangte, at der

skulde vælges en Kommission, der var Slesvig-Holstenerne mere behagelig, gav den danske Regering efter: Immediat-kommissionen blev atter opløst i Oktober Måned og — en ny Kommission bestående af lutter Slesvig-Holstenerne udnævnt. Men da den begyndte sin Virksomhed med at udstede en Række oprørske Kundgjørelser, afbrød den danske Regering snart atter Forbindelsen med den, og Civilforvaltningen over Als og Ærø blev derefter overdraget Biskop Hansen og Amtmand Johannsen. Under Johanssens Fraværelse havde Biskop Hansen en Tidlang hele den civile og gejstlige Overbestyrelse. Han viste sig også i denne Stilling som en meget selvstændig og myndig Mand og havde af den Grund flere skarpe Sammenstød med Overkommandoen.

Biskop Hansen var meget konservativ og har iøvrigt selv karakteriseret sit politiske Standpunkt ved at fortælle: „I Anledning af Valget i Roskilde var jeg i Kjøbenhavn i Marts 1848 og vilde gjøre Minister Bardenfleth, der en kort Tid var Præsident i det danske Kancelli, min Opvartning, just da en stor Skare forsamlede sig i det lige overfor liggende Kasino for at proklamere et Danmark til Ejderen. Jeg sagde ham med korte, bestemte Ord: „De Folk er gale. Det er en lige så stor Separatisme som den anden (ved Kongeåen). Da han uden at svare så på mig, bukkede jeg og gik.“

Efter Krigen blev J. Hansen afsat som Biskop. Han blev imidlertid desuagtet efter Opfordring i Sønderjylland som Sognepræst i Egen. I den første Tid modtog han flere Beviser på, at de nye Magthavere tillagde hans Indflydelse stor Betydning. Da der således 1867 skulde foretages Valg til den preussiske Landdag opfordrede Rege-

ringen ham til at stille sig til Valg. Han afslog imidlertid Opfordringen høfligt men bestemt vel vidende, at hans danske Sindelag i Forbindelse med hans Stilling som preussisk Embedsmand måtte nøde ham til at indtage en tilbagetrukket, fuldstændig passiv Holdning i politisk Henseende. Efter den Tid var hans Virksomhed væsentlig indskrænket til Præstegjæringen i Egen. I Efteråret 1877 holdt han under stor Deltagelse sit 50 Års Præstejubilæum og næste Forår holdt han ligeledes under stor Deltagelse sit Guldbryllup. Biskop Hansen var endnu rask, virksom og åndsfrisk en halv Snes År efter den Tid. I Slutningen af Halvfjerdserne udgav han en Bog: „Om Menneskeslægten's Religionsformer“. Endvidere skrev han i disse År en længere endnu utrykt Selvbiografi, som nu er i hans Børns Eje. Som Medlem af Provstisynoden talte han for nogle År siden mod Skolens Germanisering, og det var måske en af Grundene til, at Regeringen senere afsatte ham som Lokalskoleinspektør i Egen Sogn. Han var i flere År Medlem af Fællessynoden, men da han følte, at han hverken i politisk eller kirkelig Retning tilhørte Tiden nedlagde han atter i 1883 sit Mandat. Præstegjæringen varetog han derimod til det sidste, og indtil 1888 endog uden Hjælp. Han døde d. 16. August 1889.

Biskop Hansen var Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd samt dekoreret med den preussiske Kroneorden af 2. Klasse.

H. P. Hanssen-Nørremølle.

Chr. F. Monrad.

Christian Ferdinand Monrad blev født i Grejs ved Vejle d. 10. Decbr. 1815. Hans Oldefader og Bedstefader var i forrige Århundrede Præster i Ketting på Als. Hans Fader, som blev født på Ærø, var først Præst i de danske Besiddelser på Guineakysten, derpå i Grejs, og senere i Mehrn ved Præstø, hvor han døde 1825.

Kort efter Faderens Død blev Chr. F. Monrad sendt til Sorø Akademi, hvorfra han blev Student 1835. Han begyndte allerede her sin Virksomhed som Lærer, idet han i de derpå følgende År dels underviste en Søn af Skolens Rektor, dels var Timelærer ved en Privatskole. 1838 tog han til Kjøbenhavn, hvor han ved Siden af at fortsætte sin Virksomhed som Lærer, først studerede Theologi og senere Philologi, uden dog at tage Embedseksamen i noget af Fagene. En stærk Nervesvækkelse tvang ham i 1842 til at opgive Studierne og forlade Hovedstaden. Han tilbragte derefter fire År på Landet mest som Huslærer i Neksø på Bornholm. 1846 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han blev Lærer ved Prof. Mariboës Skole. Denne Virksomhed fortsatte han til Året 1851, og samtidig søgte han at fuldende sin Uddannelse som Lærer i Modersmålet.

Ved Juletid 1851 blev Monrad, som allerede i Fyrerne havde tænkt på at oprette en privat dansk Skole i Flensborg, ansat som første Adjunkt ved den derværende Latin- og Realskole, og kort efter fik han Titel af Kollaborator. Senere overtog han Mønsters danske Pigeskole og erhvervede sig Grundejendom i Byen. Dette frelste ham i 1864 fra at dele Skjæbne med de andre danske Latinskolelærere, idet han, efter at være bleven afsat und-

gik Udvisningsordren, fordi han var i Stand til at præstere Bevis for, at han kunde ernære sig.

Monrad fortsatte i den følgende Tid sin Virksomhed som Bestyrer af den private danske Pigeskole, indtil han i Året 1878 afstod den til en af sine tidligere Lærerinder. Han var i 1869 Medopretter af „Flensborg Avis“, som han gjentagne Gange har redigeret under Redaktørernes ufrivillige Fraværelse og overtog 1881 Redaktionen af „Nordslesvigsk Søndagsblad“, som han senere redigerede til sin Død. Det var Monrads Tanke, der blev virkeliggjort, da „Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig“ blev stiftet i 1881. Han blev valgt og senere gjenvalgt til Medlem af dens Bestyrelse og til Formand for dens Bogudvalg, og har større Fortjenester end nogen anden af Foreningens hidtilværende Virksomhed.

Chr. F. Monrad var en varmtfølende Fædrelandsven, en tro Arbejder for den danske Sag i Nordslesvig. Vi skylder ham Tak, fordi han blev og delte Skjæbne med os, da den onde Tid kom og kun altfor mange af dem, der havde levet blandt os i de gode Dage, forlod Landet uden gyldig Grund. Vi skylder ham Tak for hans mangeårige, omfattende og utrættelige Arbejde i Folkeoplysningens Tjeneste. Og vi skylder ham Tak, fordi han bevarede sin Optimisme under Skuffelserne og trofast holdt ud på sin ansvarsfulde og vanskelige Post til det sidste.

Monrad døde d. 1. Juni 1889. Hans Minde vil længe leve i Sønderjylland.

H. P. Hanssen-Nørremølle.

J. P. Friis.

Jens Peter Friis fødtes i Eisbøl ved Haderslev den 13. August 1827.

Fædrenegården har i lange Tider været i denne — i Omegnen af Haderslev meget udbredte — Families Eje.

Hans Forældre døde før han var voksen, og han kom da i Huset hos en Slægtning i Haderslev, hvor han i en derværende Privatskole modtog en bedre Undervisning end de fleste Landsbyskoler til den Tid meddelte.

Ved Indtrædelse i Myndighedsalderen overtog han i 1848 sin Fødegård. Fem År senere indtrådte han i Ægteskab, og levede et meget lykkeligt Familieliv.

Den nære Beliggenhed ved Byen bidrog sit til, at det hyggelige og gjæstfrie Hjem i Eisbøl var et søgt Sted for forskellige Familier, lige som Friis selv var meget selskabelig anlagt.

Friis fik allerede som ung Mand flere Tillidsposter. Ved Stiftelsen af Haderslev Amts Landboforening valgtes han ind i Bestyrelsen, hvor han overtog Sekretærposten, som han beholdt indtil han i 1868 blev valgt til Formand for Foreningen, i hvilken Post han stod i 21 År, til Døden fritog ham. Ligeledes valgtes han ved Oprettelsen af Haderslev By og Omegns Sparekasse, til Medlem af Bestyrelsen, og i mange År var han dens Formand. Som Medlem af Kredsdagen udfoldede han en betydelig Virksomhed og var Medlem af de fleste af denne nedsatte Udvalg, hvoraf Finans- og Vej-Udvalget bør regnes til de vigtigste.

Han var en hurtig og sikker Regnemester og havde måske af den Grund et hurtigere Blik, end de fleste på

det økonomiske Område i det kommunale Liv. Ved sin lange og tro Tjeneste har han fuldt ud Krav på, at Kredsens Beboere mindes ham med Tak.

De første År efter Krigen 1864 fandtes Friis altid blandt dem, der kæmpede i første Række for vor nationale Ret. Han var således i 1865 med i den store, af 47 Nordslesvigere bestående Deputation til Berlin, og var senere med i andre Deputationer, så ofte sådanne iværksattes.

Han valgtes i 1868 til Suppleant til Provinslanddagen, og stod som sådan til 1880.

Hvor som helst han var med, var han altid i Stand til at hævde sin Plads, og hans lige så kloge som besindige Råd fulgtes ofte, og sjælden eller aldrig til Skade for den gode Sag.

Hans Sundhedstilstand tillod ham imidlertid ikke at følge således med i de senere År, som tidligere, hvorfor han holdt sig lidt mere tilbage, uden derfor at tabe den nationale Kamp af Syne.

Som Formand for Landboforeningen har han imidlertid haft sin største Betydning, idet han med sikker Hånd ledede denne i de vanskeligste Tider, hvor Politiet som oftest, især i tidligere År, overværede såvel de almindelige Møder som festlige Sammenkomster.

Ved disse var det især vanskeligt at holde Stemningen blandt de Tilstedeværende inden for de afstukne Grænser, og det var ikke så sjældent, at han, meget imod sin Villie, måtte gjøre sin Myndighed gjældende og lægge en Dæmper på en eller anden mindre besindig Taler. Herover følte Vedkommende sig imidlertid aldrig stødt, idet Forholdene gjorde Formandens Optræden til en Nødven-

dighed, og hans personlige Elskværdighed, der var erkjendt af alle, bødede herpå.

I Året 1877 viste Landboforeningens Medlemmer J. P. Friis deres Anerkjendelse af hans Fortjenester af Foreningen ved at skjænke ham en Hædersgave, bestående af et Taffel-
uhr og en Sølv-Bordopsats.

Af Kolding Herreds Landbrugsforening var han udnævnt til Æresmedlem.

Når jeg her i få og korte Træk har forsøgt at fremdrage nogle af vor hedengangne Vens Fortjenester, så kan jeg kun beklage, at Pladsen ikke tillader mig en fyldigere Skildring af samme. Som alt bemærket, afsluttedes hans jordiske Liv d. 29. Januar 1889. Det store Følge af Venner, og særlig af Landboforeningens Medlemmer, viste tilfulde, at den Mand, der blev båret til Graven, havde magtet en større Opgave, end der bliver de fleste til Del, og derfor mindes vi ham også med Taknemmelighed.

Bukshave, i Marts 1890.

P. Skau.

Karsten Thomsen.

Karsten Thomsen blev født d. 28. Maj 1837 i Frøslev, Hanved Sogn, hvor hans Fader, en dygtig og vel oplyst Bonde, var Sandemand. Befolkningen i Frøslev var rent dansktalende, men Kirke- og Skolesproget var desuagtet udelukkende tysk, indtil de nye Sprogreskripter udstedtes efter Treårskrigen. Karsten Thomsen havde imidlertid alligevel lært sit Modersmål så godt i Barneårene, at han efter Konfirmationen, da Modersmålet var bleven gjenindsat i sin Ret, blev ansat som Hjælpelærer ved Byens Skole. Han deltog senere i Krigen 1864 og overtog derefter Faderens Gård i Frøslev.

Karsten Thomsen blev snart en af Danskhedens bedste Forkæmpere ved Sydgrænsen og har i mange År været en af Befolkningens første Tillidsmænd i Flensborg Amt. Han blev valgt til Kommuneformand, Civilembedsmand og Kredsmand, til Medlem af „Spare- og Laanekassen for Flensborg og Omegn“ m. m. og udførte alle de Tillidshverv, der blev ham overdraget, til almindelig Tilfredshed.

I videre Kredse er Karsten Thomsen særlig bleven kendt som Forfatter af en Række smukke Sange og Digte i Folkemålet. Han døde efter en kortvarig Sygdom den 21. Oktbr. 1889.

En af hans Venner har lovet at skrive en Levnetstegning af ham til „Sønd. Aarb.“

H. P. Hanssen-Nørremølle.

Skåne og Sønderjylland.

Af Johan Ottosen.

Den der sysler med vort folks tusindårige, aldrig ophørte kamp syd for Kongeåen, vil ofte føle sig draget til at dvæle ved den del af det gamle danske rige, som ligger øst for Øresund. Skåningerne har været lige så fuldt ud danske som Jyderne i hertugdømmet Slesvig; men medens Sønderjyderne, trods lange perioders halve eller hele adskillelse fra det danske rige, endnu for en stor del hører til det danske folk, var Skånes adskillelse fra riget enstydig med, at Skåningerne også skiltes ud af folket og sluttede sig inderligt til deres ny landsmænd. Blot ved et flygtigt øjekast på disse to landsdele kan man finde ligheden mellem deres skæbne iøjnefaldende; for en nærmere betragtning synes forskellen større end ligheden.

Skåne tabtes 1658; to menneskealdre senere var det vundet for svensk nationalitet. Sønderjylland har fra 1386 til dels været prissiget til en fremmed nationalitets påvirkning. Var end adskillelsen fra det øvrige Danmark aldrig af så afgjort en natur som Skånes, så har den til gengæld været så meget varigere; fortyskningen har haft århundreder til sin rådighed, hvor forsvenskningen kun behøvede et slægtled eller to.

Men uligheden er endnu større. I det første tilfælde drejede det sig om en lille provins, der blev udsat for

national påvirkning af et af Europas største folkeslag. Vi kan her med rette ikke en gang tale om hele Sønderjylland, ti halvdelen af det er dansk den dag idag, og landet mellem Ejder og Dannevirke har fået sine indbyggere fra syd. Det er i virkeligheden kun Angel og det lille Svans, som gennem de mange hundrede års udvikling er indtagne af tyskheden — i forhold til den store tyske nation en lille klat. Her har siden reformationstiden tysk sprog haft lejlighed til at brede sig under de heldigste vilkår: tysk kirkesprog, tyske skoler, tysk øvrighed, al dannelse i landet tysk. Dog var ved år 1800 Angel endnu helt dansktalende; her førtes den afgørende kamp først i dette århundrede, og vi vil komme et stykke ind i det tyvende, før man kan sige, at tysken fuldstændig har gjort det af med danskheden i Angel.

Og nu Skåne. Det var ikke en lille stump land, der udsattes for en overmægtig nations indflydelse; det var en tredjedel af hele det danske folk, som gik op i en nation, der hverken i tal eller magt var den danske i nogen særlig grad overlegen. Og dog udrettede fortyskningen i 3—400 år ikke tiendeparten af det, som forsvenskningen nåede i forbavsende kort tid. En eller to menneskealdre mener man i almindelighed at forsvenskningen brugte, men selv dette er for meget. Jeg skal i det følgende vise, at det egenlige nationalitetsskifte var et værk for endnu kortere tid. Ikke sandt: forskellen mellem Skåne og Sønderjylland er større end ligheden?

Jo mere man dvæler ved dette spørgsmål, des mærkeligere stiller det sig for én. Hvori kan det ligge, at Skåningerne så hurtigt sluttede sig til et andet folk? Var de af en mere veg og glemsom karakter end Jyderne?

Ingenlunde; vor historie har beviser nok på, at de var fuldt så selvstændig og kraftig en folkestamme, som nogen anden gren af de nordiske folk. Lad os da følge deres skæbne i det enkelte; det vil måske på den måde lykkes os at få øje på, hvad der egentlig var grunden til, at Skåne så hurtig blev svensk, medens Angel kun blev tysk så uendelig langsomt.

I.

Et letsindigt krigsforetagende skilte Danmark af med Skåne, Halland og Bleking — de tre provinser, som sammenfattes under navnet Skåne i videre forstand. Halland var midlertidig afstået til Sverig allerede 1645; freden i Roskilde 1658 gjorde afståelsen endelig og føjede de to andre skånske landsdele dertil. At Karl Gustav et halvt år efter fornyede krigen og måtte se sine tropper tilintetgjorte ved Nyborg, gjorde ingen forandring heri; Skåne blev ved Sverig også ved freden i København 1660, og kun en lille stump Skåne — Bornholm —, som selv havde væltet det svenske herredømme af, vendte tilbage til Danmark.

Det er en selvfølge, at stemningen i Skåne i krigsårene 1658—60 var fjendtlig mod Sverig.*) I Malmø stiftedes en sammensværgelse for at løsrive staden fra Karl Gustav, og en stor mængde af de skånske adelsmænd tog åbenlyst Danmarks parti. Fordi de et halvt år tidligere var blevne Karl Gustavs undersåtter, var dette naturligvis ikke gået dem i blodet; de følte sig alle som

---

*) Forholdet var her ganske det samme som på Bornholm. Selv fra Halland, som dog havde været under Sverigs krone i 14 år, skrev G. O. Stenbock, at det var nødvendigt at sende de hallandske soldater hinsides Østersøen, da de „i fall det komme till ruptur, intet annat vore end fiender“.

danske adelsmænd. Som bekendt havde rejsningen i Skåne ikke samme udfald som den bornholmske; Malmø-sammen-sværgelsen blev opdaget og hårdt straffet, og de adelsmænd, som havde fulgt deres gamle fædrelands fane, fik ikke nogen blidere lod. I Malmø mistede mange af stadens rigeste borgere deres liv, endnu flere deres ejendom, som blev konfiskeret af kronen; således tæmmedes og svækkedes det rige og uafhængige borgerskab i Skånes eneste større stad. Denne by, som århundredet før havde kæmpet så hårdnakket for borgerkongen Kristian II., blev på denne måde mindet om, at de ny herrer ikke vilde tåle, at den borgerlige frihedsfølelse ytrede sig for selvstændigt. Ved Malmøs underkuelse og svækkelse mistede Skånes borgerstand sine naturlige førere. Adelen holdning havde lignende følger for denne stand. Man har opbevaret et dokument fra denne tid, en oversigt over, hvilke adelige ejendomme der i årene 1658—60 blev indtagne af den svenske regering og givne til svenske adelsmænd. I det sted for den urgamle danske slægt Thott, slægterne Lindenow, Trolle o. s. v. træder nu på adskillige herregårde de svenske Thott'er, ætterne Brahe, Oxenstjerna o. s. v. Således var umiddelbart efter afståelsen de mest uafhængige elementer i den ledende stand blevne kappede; borgerne havde mistet deres bedste mænd; bønderne — den af alle stænder, som spillede den mindste rolle — var ikke i stand til at føre nogen politisk kamp, og dette gjaldt endnu mere om præsterne, der var i høj grad afhængige af de forskellige myndigheder, deres udnævnelse og forfremmelse beroede på; standens første mand, biskoppen Peder Vinstrup, sluttede sig straks til Svenskerne.

Skønt selve den store krig kun i ringe grad havde berørt Skåne, idet hovedhærene havde udkæmpet deres slag på Sjælland og Fyn, havde det lidt meget ved den. Det havde været forråds-kammer for den store svenske hær på Sjælland, som uden rigelige forsyninger af korn og foder fra Skåne havde haft ondt ved at nære sig. Den skånske ungdom førtes bort fra landet til belejringshæren udenfor København, til de svenske armeer i Livland eller Pommern, og det i den politiske hensigt „at blotte landet for folk“, som det et par år senere udtaltes i det svenske rigsråd.

Alle disse forholdsregler fra svensk side kunde imidlertid ikke skjule den kendsgerning, at alle stænder i Skåne var uvillig stemte mod forbindelsen med Sverig. Man formåede at holde denne uvilje nede, men at udrydde den måtte nu være fredens opgave. Den svenske politik var ikke et øjeblik i tvivl om sit formål. Den vilde ikke lade de nyvundne lande, „*hertugdømmet Skåne*“, være et selvstændigt kronland under Sverigs konge, således som den svenske krone allerede bød over landene hinsides Østersøen: Pommern, Livland o. fl.; den vilde tværtimod søge i alle måder at knytte dem nøje til det egenlige Sverig som provinser af dette land. Karl Gustav selv opfattede ikke Skåne, Halland og Bleking som fremmede erobringer; men idet han henviste til de 30 år under Danmarks opløsning, da Skåningerne havde anerkendt Magnus Smek for at slippe for den tyske grev Johans herredømme, betragtede han disse lande som svenske provinser, der med urette i 300 år havde været under Danmark; i hans øjne var „*bemälte provinser en gammal, nu recupererad ledamot, varandes af ett tungomål, religion,*

seder och manér med Sverige.“ Dermed var den svenske politikks mål givet.

Allerede på rigsdagen 1658, kort efter Roskildefreden, udtalte Sverigs stænder, at lidt efter lidt burde svensk lov indføres og et universitet for Gøtarike oprettes, hvor ungdommen af begge folkeslag kunde gøres til ét folk. Men lige så fuldt som man var sig målet bevidst, var man klar over, at det måtte ialfald tilsyneladende ske med befolkningens eget samtykke. Dette var ikke blot ønskeligt, men efter bestemmelserne i fredsslutningerne var det en diplomatisk nødvendighed. Heri var det nemlig fastsat, at de afståede provinser *vedblivende skulde styres efter dansk lov, medmindre den stred mod Sverigs grundlove.* Hvorvel her var åbnet en sprække, hvorigennem adskillige ny indretninger kunde smutte, vilde det dog i de væsentligste punkter være umuligt at gennemføre større forandringer, når man ikke fik befolkningens samtykke. Derfor søgte den svenske regering i den halve menneskealder, som gik hen i fred fra 1660 til 1676, at vinde Skåningerne ved en læmpelig optræden. I instrukserne for den store kommission, som 1662 nedsattes for Skåne, hedder det således, at den bør arbejde på *ensartet lov og ret med Sverig, men med behændighed, at ikke Kongelig Majestæt, som søger hengivenhed, i længden kun skal høste uvilje deraf.*

Det, som regeringen derfor foreløbig lagde vægten på, var at knytte de enkelte stænder til den ny ordning. Den ypperste stand, adelen, var — som vi så — svækket ved, at dens bedste medlemmer havde mistet deres Ejendom og var dragne til den anden side af Øresund. De, der var tilbage, var lige så lidt som den øvrige danske adel

i stand til at føre en kamp for noget højere end deres standsprivilegier. Meget hurtig blev derfor en ydre tilslutning tilvejebragt, så at Skånes stænder 1664 indtog deres plads på den svenske rigsdag, adelen med Kristian IV.s svigersøn Ebbe Ulfeld i spidsen.

Få år efter oprettedes universitetet i Lund; det åbnedes 1668, tre år efter universitetet i Kiel. Dets formål var særligt at uddanne en stab af præster, som var Sverig hengivne; ti foreløbig sad jo de gamle danske præster, mest fødte Skåninger, rundt i alle præstegårde.

Stanser vi et øjeblik ved året 1676, da freden på ny blev afbrudt, ser vi, at medens den svenske regering havde gjort meget dels for at tvinge, dels for at vinde befolkningen for de ny politiske forhold, var der så at sige ikke rørt ved dens nationale præg. I kirkerne prædikedes der dansk; man sang danske salmer, ungdommen lærte sin danske katekisme. Man havde ganske vist tænkt på at indføre ensartethed („uniformitet“) i kirkelig henseende; men instrukserne af 1662 udtalte, at *„den bør ikke fremtvinges, da kirkevæsenet i Danmark skal være vel indrettet.“* Nogle år derefter gav regeringen det vink, at den gamle ordning kunde ændres med samtlige stænders samtykke; men da stænderne ikke havde rettet sig derefter, blev det ved det gamle.

II.

Således var altså forholdene, da de skæbnesvangre år kom, som skulde lære landets ny herrer, at både al udvist lemfældighed og al udvist strænghed havde været fuldstændig forgæves. Det lagde sig for dagen på den mest utvetydige måde, at de skånske landskabers befolkning

stadig var dansksindet, og at det var let at tælle dem, som oprigtigt havde sluttet sig til Sverige.

Den unge enevælde havde bragt Danmark til kræfter, og kong Kristian V. længtes efter en lejlighed til at genvinde, hvad der var tabt 1660: Skåne og højheden over Sønderjylland. Da Sverige var inddraget i den store krig, som Ludvig XIV. førte mod Hollænderne, Spanierne og det meste af Tyskland, mente den danske konge, at øjeblikket var kommet. Først satte han sig i besiddelse af Sønderjylland, og det følgende år — 1676 — landede han i Skåne. Han havde i forvejen sørget for at skaffe sig oplysninger om stemningen på den anden side Sundet og havde flere år igennem modtaget udførlige beretninger herom gennem gehejmeråden Korfitz Trolle.*) I året 1675, da den danske hær lå foran Wismar, og kun nogle få afdelinger var tilbage på Sjælland, har man desuagtet tænkt på at gå til Skåne med disse få folk; Korfitz Trolle siger herom i en fortrolig skrivelse til Griffenfeld: „Der-
som vi her gør noget foretagende mod Skåne med de håndfulde folk, som vi her kan miste (afse), da gjorde vi de stakkels Skåninger større skade end gavn; ti en del skulde vel gøre oprør mod de Svenske; og når vi gik tilbage, eftersom vi var ikke kapabel til at holde os der, da gik det ud over dennem, som siden skulde ti gange betænke sig, når Hans Kgl. Majestæt med Deres armé kom derover, at assistere hannem af frygt for at blive forladt igen. Sidst i denne sommer (1765) kom der et rygte herom: kongen af Danmark var kommen med folk på Skåne; da rottede nogle Gønger sig sammen og slog en del Svenske

---

*) Den her anførte indberetning, som ikke før har været trykt, er mig velvillig meddelt af hr. rigsarkivar A. D. Jørgensen.

ihjel; af hvilke (Gøngerne) et parti blev fangen, og iblandt andre en Gønge med begge hans sønner stejlede.“

Da Kristian V. i 1676 landede med en stærk hær i Skåne, fik han afgørende beviser for, at folkets sindelag var, som Korfitz Trolle havde sagt. Den svenske hær var i en elendig forfatning og veg uden modstand tilbage til Småland, medens befolkningen med jubel hyldede kong Kristian. Det var ikke således, at nogle af de vestlige egne var dansksindede og de østlige kølige; nej i samme øjeblik som de svenske tropper forlod landet, var *den gamle grænse genoprettet*: alle sogne lige til Blekinges yderste grænse hyldede Kristian V. Denne stemning var rådende i alle stænder; borgerskabet i stæderne lige så vel som største delen af adelen sluttede sig til den danske konge; selv af præsteskabet, som dog havde været hurtigst til at føje sig efter erobreren, var kun de færreste Sverig tro, nu da dets magt ikke længer syntes dem truende; mange søgte at holde sig begge veje åbne, men endnu flere var de, som åbenlyst tog Danmarks parti. Alle fæstninger faldt i Danskernes hænder på Malmø nær. Herhen tyede da de svenske professorer fra Lund, og her var de i sikkerhed under hele krigen, da Malmø aldrig blev indtaget af den danske hær. Ofte er derfor Malmøboerne af svenske forfattere blevne lovprieste for deres svenske sindelag under det almindelige frafald; det var sikkert derfor de blev tilkaldte til rigsdagen 1678, hvorfra ellers Skåningerne var udelukkede. Men ved rigsdagen 1680 blev også Malmø udelukket fra at sende ombud, utvivlsomt fordi man dog ikke ret satte lid til byens svenske sindelag — og det med god grund. Malmøboerne, som efter sammensværgelsen 1659 var blevne straffede så

hårdt, havt le jo i frisk minde, hvad det kostede, når en opstand ikke lykkedes; det var ikke så sært, om de betænkte sig to gange, tilmed da der lå en meget stærk garnison i byens kastel. Desrøgtet har man småtræk nok, som viser stemningen i staden. En dag i sommeren 1676 kom en Malmøborger, Hans Jakobsen, ved middagsmåltidet ind til den ansete Morten Neerland og ytrede i hast, at *nu vilde han hverken køre for Svenskerne eller bage brød for dem mere*; „*nu er den rette tid kommen*“ udbrød han. Men da Neerland fik ham varet for en svensk proviant-skriver, som var indkvarteret i huset og ligeledes sad ved bordet, blev Hans Jakobsen hed om ørerne og skyndte sig at tilføje: „*Om her lå 30,000- Danskere uden om staden, og der blot var 3000 Svenskere herinde, så vilde vi bare spytte ad Danskerne,*“ Feltmarskalken undersøgte Sagen, men for ikke at opirre befolkningen nøjedes han med at foreholde Hans Jakobsen, „*hvor let han kunde have mistet sin hals for sådanne diskurser,*“ og lod ham slippe med det. Det fortælles ligeledes, at en anden borger havde sagt: „*Vi bliver nu plagede nok, men der kommer vel en forandring; og en skælm og ingen ærlig borger bør tage gevær eller gå på volden (nemlig for at værges byen mod Danskerne), men hellere lade sig skyde ihjel i sit hus.*“ Disse træk viser, at den samme lyst til opstand ulmede i Malmø som i alle andre skånske stæder.

Kun en sommer og et efterår var Kristian V. imidlertid ubestridt herre over de danske lande øst for Sundet. I November 1676 drog Karl XI. ad hærvejen fra Markaryd i det sydvestlige Småland ind i Skåne. Han måtte møjsommeligt bane sig vej over forhugninger og afkastede broer igennem en fjendtlig og krigerisk befolkning; men

det gjaldt for ham om at sejre eller opgive alt. Den 4. decbr. stod slaget ved Lund, hvor de to hære, hver under sin konges anførsel, kæmpede med en hårdnakket-hed uden lige. Skiftevis hældede sejren til dansk og til svensk side, men ingen vilde give tabt. I Lund gik folk i dødelig spænding; hos den svensksindede biskop Peder Vinstrup ventede et opdækket taffel på sejrherren — men bispens kone og datter bad, at gæsten dog måtte blive kong Kristian. Efter et forfærdeligt mandefald syntes det henad eftermiddagen, at Svenskernes kræfter var udtømte; da gjorde kong Karl med nogle hundrede ryttere det sidste fortvivlede angreb på de tyndede danske rækker og vri-stede dem sejren af hænde. Efter nøjagtige optællinger havde omkring 17000 mand deltaget i slaget (10000 Danskere, 7000 Svenskere); da solen gik ned, lå 8500 lig på valpladsen.

Efter slaget ved Lund holdt Danskerne sig stille i fæstningerne, men derfor var landet ikke bragt til lydighed. Over hele Skåne sværmede hobe af væbnede bønder — „*Snaphanerne*“ —, som nedhuggede de spredte svenske afdelinger, opsnappede proviantvogne, afbrændte kornoplæg og gjorde alle veje usikre. Så længe de fandt tilflugt i ethvert skånsk bondehus, var det umuligt for en svensk hær at holde sig i landet; det var nødvendigt for Karl XI. med det gode eller med det onde at tvinge befolkningen til at skille sin sag fra dem. Sogn for sogn måtte landet kues. Vanskeligt var dette i de skovrige og kun halvt opdyrkede egne i *Gøngeherrederne* (Nørreskåne) og *Bleking*. Pontus de la Gardie, som allerede før slaget ved Lund havde fået det hværv med et mindre korps at besætte Bleking, skrev herom: „*Det er til at beklage, at udi*

hele dette land „icke een trogen menniskia hwarken iblandt prästerskapet eller allmogen är till finnandes.“ Han måtte opgive sagen, og Gøngerne og Blekingsboerne blev kun så meget trodsigere. Først året efter lykkedes det Johan Gyllenstjerna at kue dem by for by. Hvert enkelt sogn måtte under ed afgive et troskabsbrev, som hver mand undertegnede med sit bomærke; heri må befolkningen ydmygt gøre afbigt for sin opsætsighed, love ikke at huse eller tåle nogen snaphane, og hvis de desuagtet gør dette, *skal hver tiende mand af sognet hænges.* Enkelte sognes breve er endnu hårdere, men de har også sat sig til modværge gentagne gange: da Gyllenstjernas første skriftlige ordre om at give møde kom, mødte de ikke; anden gang han bød dem at komme, gjorde de i stedet angreb på den svenske lejr; tredje gang drog han hele sin styrke sammen og stævnede dem atter til møde, men dog nølede de dermed i lang tid. Disse sidstomtalte sogne må ikke blot underkaste sig de førnævnte vilkår, men tillige stille gisler og *„loffve att leverer fra oss alle vore gever såsom bæsser, pistoler, beltebæsser . . . , och aldrig hereffter alle vore liffsdage inge bæsser och gevere udi voris huse bruge; och hvem det gör och dermedh befindis, haffver forbrudit sit lif och welfart.“*

En så fortvivlet modstand, som disse breve vidne om fra almuens side, havde *adelen* ikke gjort; men den havde dog tilstrækkelig lagt for dagen, hvem dens hu stod til. Dens første mand, Jørgen Krabbe, blev dømt til døden og skudt på torvet i Malmø; største delen af den skånske adel gik til Danmark; næsten alle de tilbageblevne førtes op til det nordlige Sverig „for at sættes i sikkerhed“ — selvfølgelig for at man bedre kunde passe på dem. Denne

flytning sattes i værk uden skånsel; Holger Thott bad ydmygt „at jeg måtte tillades med min elendige hustru at komme til Malmø og ikke til Sverig med dette parti, — om ikke længere, da indtil hun bliver frisk af sin barselseng.“ „Mag det selv“ — skriver han til en ven — „eller også ved andre for Jesu navns skyld, at det måtte blive os tilladt, at jeg ikke skal være så ulykkelig og se min stakkels hustru død for mine fødder; jeg vil spendere derpå, hvad i verden kan begæres. Hjælp, hjælp, for Jesu døds skyld! Vale!“ Hans bøn blev ikke opfyldt, og han flygtede da over til Danskerne.

I foråret 1677 var ved disse hårde midler den egentlige opstand dæmpet, men landet var derfor ikke roligt. Det var jo endnu ikke afgjort, hvis den endelige sejr vilde blive; på søen tilintetgjorde Niels Juel den svenske flåde, og de fleste fæstninger var endnu i kong Kristians magt. I maj 1677 brød denne op med sin hær og drog igennem hele Skåne; påny måtte Karl XI. kæmpe på liv og død for at holde sig dernede; men i slaget ved Landskrona var sejren atter på svensk side. Dog, derfor opgav Kristian V. ikke kampen; som herre i de befæstede byer kunde han altid gøre sin magt gældende over store dele af landet, og Skåningerne var lige ulykkelig stillede, hvilken konge de end lød. Det er langt fra, at den danske styrelse var mildere end den svenske. I foråret 1678 befalede Kristian V. *alle indbyggere i Skåne at begive sig til Sjælland med folk, børn, gods og kvæg*, hvis de ikke vilde udsætte sig for at blive ruinerede af krigsfolkene. Endvidere skulde alt korn, træ og strå straks bringes ind til en af fæstningerne; alle huse på landet, hvor hø o. l. fandtes, vilde han lade opbrænde. Disse befalinger skulde kundgøres fra prædike-

stolene, og adskillige præster gjorde det; men straks satte den svenske regering i Malmø alle disse præster i fængsel. Kong Kristian gjorde alvor af sin trusel; snaphanerne fik ordre til i Malmøhus len at opbrænde alt korn, hø og furage; hvis noget fandtes i hus, skulde vedkommende gård afbrændes og „reen udplyndres“. Snaphane-kaptejerne udførte denne ordre med utrolig grusomhed.

I tre år var Skånes befolkning hjemløst af denne forfærdelige krig; den længtes nu kun efter fred, hvordan freden så blev; og mangt et sted vaktet et dødeligt had mod snaphanerne — „*disse udyr*“ kaldte Karl XI. dem. Allerede før fredsslutningen støttede almuen de svenske soldater i deres arbejde med at udrydde dem. Den grundigste kender af denne tid, professor Weibull i Lund, regner snaphanekrigen for at have været årsag til det afgørende omslag i den skånske befolknings stemning. Han siger: „Danmarks sag var tabt hos den bedre del af de skånske landskabers befolkning, da det havde anerkendt snaphanefejden som lovlig krig.“

Omsider måtte kong Kristian tænke på fred. Trods nederlagene ved Lund og Landskrona kunde han med grund* henvise til sit held på andre punkter. Sønderjylland var i hans magt; hans flåde var herre på Østersøen, og på den norske grænse var hans våben sejerrige. Desuagtet måtte han ved fredsslutningen opgive alt, hvad han havde kæmpet for: Sønderjylland blev ikke bragt tilbage under kronen, Skåne vedblev at tilhøre Sverig. Ludvig XIV. tillod ikke, at hans trofaste forbundsfælle led noget tab. Det var i virkeligheden ikke kampene i Skåne og i Køgebugt, men slagene i Nederlandene og belejringskrigen i Franche Comté, som uigenkaldelig rev Skåne fra Danmark og for-

halede genvindingen af Sønderjylland endnu en menneskealder.

III.

Vender man sig fra krigens brand og bulder til de følgende fredsår, er indtrykket mærkværdigt. Man kan næsten ikke kende Skåningerne igen; den befolkning, som et par år tidligere næsten med enstemmighed og i halsstarrig trods havde rejst sig til blodig modstand mod Karl XI., synes nu føjeligheden selv. Hvor der før var frafald, var nu undersåttelig kryben; hvor der før var bøsser og knive, knurrede man nu allerhøjest i krogene.

Dette var ligefrem følgen af krigen: Kampene mellem Karl Gustav og Frederik III. i årene fra 1657—60 havde fundet sted på fjærne slagmarker; men myrderiet ved Lund og snaphanernes mordbrand var virkelighed for alles øjne. Tre fredsslutninger havde bekræftet afståelsen af Skåne og Bleking, fire havde beseglet Hallands forening med Sverig; den sidste hårdnakkede krig, der fra begge sider var ført med den yderste udholdenhed, havde ikke ændret landskabernes politiske stilling. Man måtte være mere optimistisk end nordiske almuesfolk pleje at være, hvis man i de første slappelsens år efter freden i Lund endnu havde holdt fast ved forventningen om en snarlig forandring. Disse modløshedens år, som for ethvert folk følger efter en stor skuffelse, blev af den svenske regering benyttede med stor dygtighed; og da de var forbi, og befolkningen igen kom til kræfter, da var sejren vundet for den svenske nationalitet. Her stå vi da ved det afgørende punkt, hvori Skånes historie adskiller sig ikke blot fra Sønderjyllands, men fra enhver anden erobret nationalitets.

Ingen steds i verden har en nations kamp været tabt gennem nogle få års slappelse; når modløshedens tid er forbi, tager befolkningen sin sag op igen til den *standende strid*. For ikke at nøjes med de eksempler, vi har lige for øje, så har Tsjekker, Polakker og Italienerne gjort det utallige gange. Men i Skåne var nogle få års arbejde fra svensk side nok.

De forfærdelige hærgninger i krigsårene havde lagt landsbyer øde og gjort lyst i den indfødte befolknings rækker, især i adelens og præsternes. Det er utroligt, hvor hurtigt den indfødte danske adel forsvandt. Af lidt over halvtredsindstyve adelsætter, som fandtes i Skåne på Roskildsfredens tid, var den største del udvandrede, uddøde eller forjagne; få år efter freden i Lund var kun en halv snes tilbage. Af præsterne måtte alle de, som åbenlyst havde taget Kristian V.'s parti, rømme over Sundet; de af de tilbageblevne, hvis svenske sindelag var omtvistet, måtte for deres egen skyld være dobbelt ivrige for at vise loyalitet mod kong Karl for at dæmpe al tvivl om deres pålidelighed. Byerne og landsognene vare tøjlede ved strænge troskabsbreve og frygten for hårde straffe; hertil kom endvidere, at Karl XI. af al magt fremmede indvandringen af Svenskere, især Smålændinger, i de affolkede egne. Det var ikke at vente, at denne befolkning skulde sætte nogen stærk modstand mod regeringens ønsker, tilmed da den svenske kongemagt fremtrådte med en styrke som aldrig før, da Sverigs stænder 1680 havde skænket Karl XI. næsten uindskrænket magt. Den eneste hindring, som kunde lægge sig i vejen for regeringens planer i Skåne, var at den gamle bestemmelse fra de tidligere fredsbreve atter var optaget i fredspagten fra Lund: de skånske lande skulde

beholde deres gamle politiske og kirkelige indretninger, med mindre de stred mod Sverigs grundlove. Der fandtes imidlertid en vej til at komme uden om dette punkt, hvis nemlig landskabernes befolkning under en eller anden form selv gav sit samtykke til forandringen.

Regeringens hovedformål var det at gøre *kirker* og *skoler* svenske så hurtig som muligt. Befolkningens holdning under krigen havde givet den overbevisningen om, at uden det var alt andet arbejde spildt.

Det var allerede i foråret 1678, at Karl XI. fra sin lejr i Ljungby sendte den skrivelse, som indleder den egentlige forsvenskning, til generalguvernøren i Skåne og til de forskellige bisper, til hvis stifter de øvrige afståede provinser var lagte. Skrivelsen udtaler, at et af de vigtigste midler til at sikre de vundne provinser er, at indbyggerne må vindes til de svenske fra de danskes sæder og skik, og således med tiden tabe deres kærlighed til Danmark, som ellers ufejlbarlig vil holde sig. Først og fremmest skal i skolerne de danske ABCbøger, katekismer og børnebøger afløses af svenske; i kirkerne skal ceremonier, tekster og salmer være svenske, og alle præster skal klædes i den svenske præstedragt (som ikke kendte den store pibekrave). Men alt dette skal sættes i værk lidt efter lidt, og bisperne imidlertid „*thesse våre nådige ordres hos Eder uti sekretesse och tysthet låtha förblifva.*“ Man må unægtelig beundre den konges skarpsyn og dygtighed, som midt under våbenlarmen har tid til at besørge og øje for betydningen af disse anordninger, især når man husker, hvor få regeringer der i det 17de århundrede havde blik for sprogenhedens vigtighed for en stat; fyrretyve år senere savnede vor kong Frederik IV. i den grad sans herfor, at han i

det genvundne Sønderjylland tillod fortyskningen at arbejde uforstyrret videre.

Efter freden i Lund blev det jo, som allerede omtalt, nødvendigt for regeringen, at befolkningen selv løste styrelsen fra dens forpligtelse til at bevare landenes gamle forfatninger, så fremt tankerne i det anførte kongelige brev skulde sættes i værk. Det lykkedes regeringen at finde mænd, som besad både fasthed og behændighed nok til at gennemføre dette.

Da den gamle bisp Peder Vinstrup var død, fulgtes han af Smålændingen Knut (Canutus) Hahn, og i hans hænder lagde Karl XI. denne sag, idet han anviste ham, hvorledes den kunde iværksættes således, at den ikke kunde synes landskaberne påtrængt, men modtagen med deres gode vilje og samtykke. Det var *præsteskabet* man først måtte vinde for indførelsen af svensk skik og sprog i kirken og skolen; det var efter datidens opfattelse jo dem, det nærmest angik. Hahn satte sig i forbindelse med nogle af de indfødte præster, især Sveno Canutius (Svend Knudsen) i Hellestad, for gennem dem at bevæge præsteskabet til selv at ansøge om forsvenskningen. Efteråret og vinteren gik hen hermed; Sveno Canutius rejste rundt til sine æmbedsbrødre og forestillede dem indtrængende, hvor ønskeligt det var for deres egen stilling at de forekom Kongelig Majestæts ønsker og derved ret viste sig som tro og lydige undersåtter.

Mod disse forestillinger holdt præsterne ikke længe stand. Om end hr. Svenos agitation har været ilde set af almuen og vel også af adskillige præster, idet han måtte døje megen slet omtale og ondsksfulde paskiller, var hans argumenter alt for tvingende. Det gjaldt jo for

præsterne ikke blot at vise Kongelig Majestæt, at de var tro og ydmyge tjenere, men også om at opnå plads blandt rigets øvrige præster både på rigsdage og kirkelige møder og at få samme udsigt til at „få brød“ som kaldsfællerne. Da udgangen var sikret, sammenkaldtes ombud for Skånes præster af generalguvernøren, Rutger v. Ascheberg, til et *kirkemøde i Malmø*, som efter lidt opsættelse trådte sammen d. 3. maj 1681. Her mødte provsten og to præster fra hvert herred, forsynede med omstændelige fuldmagter fra herredets øvrige gejstlige, og vedtog straks på mødets første dag det andragende, man ønskede af dem. Dette præsteskabets andragende indeholdt tre hovedpunkter: 1) *at kirkeræset må ordnes efter svensk skik jo før jo hellere, således som biskoppen vil indrette det.* 2) *at det må blive undersøgt, hvilke præster der har været utro, for at de trofaste kan blive fri for mistanke —* og 3) (last but not least) *beder de, at Kongelig Majestæt allernådigst ville behage at „indsætte os iblandt andre rigets lemmer og rigets clerici, hvortil Eders Højærværdighed*) efter yderste kræfter gunstigst ville værdiges at være os behjælpelig, vi som ere og til vor død forblive*

Eders Højærværdigheds og Højgunstige

Kære Hr. Biskops og Patrons

på samtl. præsteskabs og egne vegne

Ydmygste Tjenere.“

En sådan henvendelse kunde naturligvis ikke forfejle sin virkning. Dagen efter sendte R. v. Ascheberg præsterne en højst nådig skrivelse, hvor han omtaler den troskab, som „en del“ af præsteskabet har vist, og dernæst

---

*) Andragendet er stilet til biskop Hahn.

forsikrer dem, at når de andrage om uniformitet med den svenske kirke, er „ingentiñg capablere till at conservera sig uthi K. May. II.s stadige nåd än denna deras åstundan.“ På guvernørens brev skyndte præsterne sig atter med at svare og overrakte ham samme dag — 4. maj — en underdanig skrivelse, hvori de atter forsikrer. at *de ikke har „någon högre åstunda än att vara incorporerade med Sveriges Rijke.“*

To dage efter sluttede mødet med tak og tillidsadresse til biskoppen, og deltagerne rejste hjem til de æmbedsfæller, hvis ombud de havde været, og fra hvem der snart indløb godkendelse af beslutningerne. Man kan ikke nægte, at præstestændens samtykke var indhentet under iagttagelse af alle lovlige former. Derimod er det usikkert, om man lod sig nøje hermed, eller om man søgte at opnå selve den befolknings godkendelse, som forandringen dog egenlig vedrørte mest. I Malmø holdtes et borgermøde, hvor deltagerne sluttede sig til præsternes beslutninger; men for de øvrige byers og for bøndernes vedkommende har vi ingen oplysninger om, hvorvidt man har indhentet deres samtykke. Det er dog troligt man har gjort det, for nogen virkelig modstand havde man jo ikke at frygte.*)

Efter at således de politiske hindringer var ryddede af vejen, sondrede Hahn sine præster i to klasser, således at de, som var fødte Svenskere straks indrettede kirkevæsnet i deres menigheder efter svensk mønster, medens de øvrige, som var skånsk fødte, lovede efter hånden at følge de førstes eksempel og til en begyndelse læse epistelen,

---

*) I Bohuslen, som delte skæbne med de skånske lande, gav bønderne deres samtykke på herredstingene.

evangeliet, bønnerne og velsignelsen på svensk, og altid efter prædiken lade synge verset

Gud gifve kung Karl och vår nådige öfverhet
frid och gott regimente!

Derpå lod han trykke flere tusinde ABC'er, som fordeltes i landet til brug ved den undervisning, klokkeren (deggen) gav ungdommen, ligeledes to tusind svenske katekismer, en alterbog af samme format som den danske, og endelig en svensk salmebog med de mest bekendte salmer, som passede til de danske melodier, almuen var vant til, således at mens de gamle sang dansk, kunde de unge, som havde lært efter bog, synge svensk, og det hele med tiden blive svensk. Klokkerne blev nøje set på fingrene, om de også med tilstrækkelig flid tog sig af ungdommens oplæring på svensk; den ringeste forsømmelighed straffedes med afsked.

I løbet af få år var i de allerfleste kirker svensken gennemført. I førstningen brugte man kun sådanne svenske salmer, som stemmede nøje med de tilsvarende danske („Allenast Gud“, „Nu bedje vi“, „Vi tro“), men to år efter var hele den svenske liturgi indført, og tre år efter holdtes prædikenen næsten overalt på dette sprog. Kun rent enkeltvis bar man over med en og anden gammel præst, som ikke kunde vænne sig til det ny; endnu 1702 prædikede præsten i Glimager rent dansk, men han har vist også været den sidste.

Befolkningen knurrede lidt, men også kun lidt. Et sted erklærede bønderne, at såsom de hverken var „*Tyskere eller hedninger*“, kunde de ikke begribe, hvorfor man skulde prædike svensk for dem. Stundom faldt sådanne ytringer som, at når præsterne var så ivrige for unifor-

miteten, vilde bønderne ingen tiende give dem. Men slige ytringer blev tagne meget bestemt; gabestokken og den slags kirkelige tvangsmidler — for ikke at tale om pengebøder — anvendtes redebont. Smådrillerier var der mange af; som et sådant må det opfattes, når en møller, som havde en vældig røst, tog tonen fra klokkeren, der stemte i med „En jungfru fødte ett barn idag“, medens mølleren intonerede den tilsvarende danske „Et lidet barn så lysteligt“. Det hørte jo netop med til biskop Hahns program, at de gamle kunde synge dansk, mens de unge sang svensk; men at man ligefrem skulde tage tonen fra forsangeren, var vel ikke meningen.

Overordenlig nøje vogtede man på, at ikke børnene blev unddragne fra undervisningen. Pengepræmier for de børn, der gjorde gode fremskridt — ti „et par hvide rigsdaler,“ siger Hahn, „har mere overtalelsesævine hos ungdommen end hundrede formaninger“ — og høje bøder for de forsømmeliges forældre, enten de var af adel eller almue, var det virksomste middel. Bøderne var for ét år 569 rigsdaler alene i det egenlige Skåne — for datiden en meget betydelig sum. Tvang bøder og straffe bønderne til at tie, så virkede imidlertid en anden ting til at forsonse dem, og det var de umiskendelige fremskridt, børnene gjorde. I Skåne (i snævrere forstand) fandtes 1687 allerede 870 børn, som kunde læse og skrive, 6928 børn, som kunde læse indenad, og 18,139, som kunde katekismen udenad. At disse tal for datiden var virkelig store, vil man forstå, når man mindes, hvor ringe skrivefærdigheden var før 1680, da de troskabsbreve fra 1677, vi før omtalte, kun er undertegnede med vedkommende mænds bomærker; de har altså ikke engang kunnet skrive deres

navn. *) I begyndelsen stod det for Skåningerne, som om det var et fremmed sprog, de skulde plages med; men da de så, med hvilken lethed børnene lærte svensk katekisme og svenske salmer, — ja da gik det op for dem, at svensk ingenlunde var et fremmed sprog for dem, lige så lidt som dansk, men *kun deres eget modersmål i en lidt uvant form — at svensk rigssprog og dansk rigssprog var lige let tilgængelige for en Skåning*. Og det turde være det, som er hemmeligheden ved, at nationalitetsskiftet gik så let for sig i Skåne: landet skiftede konge, til dels også politiske institutioner — men *det, som er det væsentligste ved alt, hvad man ellers i verden kalder nationalitetsskifte, nemlig forandringen af modersmål, det mangler i Skåne*.

IV.

Det er i nutiden en udbredt tro, at da Skåningerne blev svenske, skiftede de sprog, på samme måde som indbyggerne i Svans gjorde det i løbet af det 17. og 18. århundrede, eller Angelboerne har gjort det i vort. Dette er den store misforståelse, som skriver sig fra, at selv højt dannede mennesker i vor tid har så underlige begreber om, hvad *dansk* og *svensk* var og er. Selv om vi derved kun tænker på de to rigssprog, hvori de to landes litteraturer er skrevne, og som bruges i daglig tale af de mennesker, man regner til „de dannede klasser“, og i største delen af købstæderne, er der ikke tale om, at vi har to særskilte sprog for os i samme betydning, som dansk og tysk er forskellige sprog. Det er ikke en gang rigtigt at sige, at

---

*) Kun ganske enkeltvis findes i stedet for bomærker latinske begyndelsesbogstaver.

de forholder sig til hinanden som højtysk og plattysk, for dertil er den sproglige forskel endnu for ringe. Selv i det tilfælde, at Skåningerne i gammel tid havde talt dansk rigssprog og siden var gåede over til svensk rigssprog, vilde vi ikke her have at gøre med noget, der lignede overgangen fra dansk til tysk, men snarere kunde sammenstilles med, om beboerne i Hollands nordøstlige, frisisktalende egne gik over til det hollandske.

Når de to rigssprog altså står hinanden så overordenlig nær den dag idag, så var det end mere tilfældet for to hundrede år siden. I den mellemliggende tid har de to søstersprogs udvikling været noget forskellig; navnlig bidrog det højtyske sprogs indflydelse på dansken i det attende århundrede, medens Gustav III.s tid i Sverig gjorde fransk smag herskende der, til at fjerne dem mere fra hinanden. Ved år 1700 stod de overfor hinanden således, at forskellen er for næsten intet at regne, og det navnlig på det område, hvor Skåningerne kom i berøring med rigssprogene: det kirkelige. Til sammenligning sætter jeg tre vers af den bekendte salme „Alene Gud“. Den danske tekst er efter Hans Thomissons salmebog (udgaven af 1617), den svenske er efter Sverigs officielle salmebog af 1695 (udgaven 1738).

Alleniste Gud i Himmerig
 Være Loff oc Priiss for all sin Naade,
 Der hand haffuer giort i Jorderig,
 I disse samme naadelig Dage,
 Paa Jorden er kommen stor glæde oc fred,
 Menniskerne maa vel glædis ved
 Guds Yndist oc gode villie.

Wi loffue wi prise wi neye dig,
 Wi tacke dig for din Herlighed,
 O HErre Gud Fader i Himmerig,

Du haffuer oss giort stor Kierlighed,
 Alting haffuer du i din Mact oc vold,
 Huad du vilt haffue frem kand ingen forholde
 Vel dennem der dig kunde frycte.

O JEsu Christ Guds eneste Søn,
 Som hoss Gud Fader sidder,
 Du som haffuer frelst all Menniskens kiøn,
 Oc oss met Gud forliger,
 Formedelst dit Blod oc haarden Død,
 Haffuer du løst oss af Synd oc nød,
 Giff Naade i din Tro bliffue.

Allenaste Gud i Himmelrik
 Ware lof oc pris för alla sina nåder,
 Som han hafwer gjordt i jorderik,
 I thessa här nådeliga dagar;
 På jorden är kommen stor glädie och frid,
 Menniskan må wäl glädias wid
 Guds ynnest och goda wilja.

Wi lofwe, wi prise och tilbedie tig,
 Wi tacke dig för tina härlighet,
 O HERre Gud Fader i himmelrik,
 Tu hafwer oss gjordt stor kärlighet;
 All ting hafwer tu vti titt wäld;
 Hwad du wilt hafwa frem kan ingen förhålla;
 Wäl then, som dig kan fruchta.

O JEsu Christ, Gudz ende Son,
 Som när Gud Fader sitter,
 Som hafwer frälst alt menniskio køn,
 Och osz med Gudi förlikat;
 Genom titt blot och hårda död
 Hafwer tu osz löst af synd och nød;
 Gif nåden i troen blifwa.

Således så altså de to rigssprog ud i det 17. århundrede. Nu er det imidlertid ikke så, at Skåninger — og Blekingsboer og Hallandsfarer lige så lidt — før løsrivelsen fra Danmark talte rigssproget. Den dag i dag tales vort rigssprog i alle egne af landet kun af en lille brøkdal af folket;

det store flertal taler egnens landsmål: Vendelbomål, østjysk, sønderjysk, fynsk osv. I endnu langt højere grad var dette tilfældet i det 17. århundrede. I de østjyske købstæder ligger det vistnok kun få menneskealdre tilbage, at alle mennesker sagde „a“, i de vestjyske og sønderjyske hævder landssproget endnu stadig sin plads; ligesom en købmand fra Åbenrå i sit hjem i reglen siger „æ“ til sig selv, siger mangan borgermand i Tisted trofast „æ“. I det 17. århundrede er der ingen tvivl om, at sproget i alle købstæder har været det samme som i de omliggende landsbyer. Går vi op i den højeste samfundsklasse, adelen, da er det vist også uomtvisteligt, at dens omgangssprog var landsmål. Fra en tid, der ikke ligger langt forud for Skånes tab, ved vi tilfældig om en jysk adelsmand, at han i stedet for Erik sagde Jerrik — det vil sige, han talte godt bredt jysk.

Som det var i Jylland, var det naturligvis også i Skåne, Halland og Bleking; folk talte ikke bogsprog, men skånsk, blekingsk osv. landsmål. Den eneste samfundsklasse, som man kunde antage brugte bogsproget i daglig omgang, måtte være de lærde, præsterne. Men også for deres vedkommende er det rimeligst, at når hr. Jens eller hr. Søren var færdig med prædikenen og havde fået præstekjolen af, og de værdige gejstlige hengav sig til bordets glæder i et lille selskab af kaldsfæller, så gik passieren på bredt skånsk, enten den så drejede sig om stude eller resterende tiende.

Havde denne befolkning da intet med rigets fælles litteratursprog at gøre? Jo for så vidt den gav sig af med at læse og skrive; men udenfor præsternes kreds var boglig syssel ikke hvermands sag, og da særlig ikke bøndernes.

Som vi lagde mærke til ovenfor, viser troskabsbrevene til Karl XI., at bønderne ikke kunde skrive — de undertegnede med bomærker —, og læsningen indskrænkede sig til salmebog, katekisme — og muligvis kiggede en og anden lidt i „Cyprianus“. Nu må man heller ikke glemme, at bønderne ikke som nu var 70—80 p. c. af befolkningen, men over de 90 p. c. Altså havde hele hovedmassen af befolkningen kun lidet at gøre med bogsproget. Men trådte det dem kun sjælden imøde i sin skrevne form, da var det også højst ubetydeligt, de havde at gøre med det som talt sprog. Prædikenen om søndagen blev holdt på rigssproget, stift og tørt, som det måtte lyde i den præsts mund og for de tilhøreres øren, for hvem det var en helt uvant sprogform. De forstod, hvad der blev sagt, men som et barn forstår en bibelsk historie, det ramser op efter bog.

Det var ikke talesprog, denne befolkning skiftede, men bogsprog. Så lidt som den havde at gøre med bøger, kunde det ikke berøre den dybt, når tilfældet var som her, at den ud fra dens eget mål omtrent lige så godt kunde finde sig til rette med det ny bogsprog, som med det gamle. Det var ikke som i Angel, hvor befolkningen flere slægtled igennem ikke forstod et ord af den højtyske prædiken, og ikke kunde komme efter at forstå den blot til nødtørft, før den i sine hjem lærte at bruge en tysk dialekt. I Skåne gik det næsten af sig selv; man behøvede ikke at opgive sit gamle talesprog for et nyt; man blev ved at tale skånsk, som man før havde gjort det.

En og anden vil måske tvivle på, at den skildring, jeg her har givet af sprogforholdene er korrekt. En sådan tvivler må jeg bede følge mig igennem nogle sprog-

prøver fra ældre og nyere tid; han vil da få troen i hænderne.

Den gruppe af landsmål, som tales i Skåne, største delen af Halland og i Bleking (og som for resten også omfatter den største del af det gamle svenske landskab Småland) står på et overgangstrin mellem de danske og de svenske landsmål. Atter her må jeg påpege modsætningen til Sønderjylland. I Flensborgegnen kan vistnok de fleste mennesker med nogenlunde lige færdighed tale både dansk og tysk, men ingen er nogensinde i tvivl om, hvilket af de to sprog han taler. Mellem Oversø-dansk og Oversø-tysk er der et skarpt skel; der eksisterer ikke et eneste sted et folkesprog, hvorom man ikke med bestemthed kan sige, hvilken af delene det er. Når der af enkelte Tyskere er bleven fablet om, at sønderjysk er et blandingsprog, da er dette fuldstændig stridende mod alle videnskabelige undersøgelser; det nu uddøende danske mål i Svesing ved Husum er lige så afgjort nordisk som målet i Dalarne.*) *Men et sådant skarpt skel som det mellem nordisk og tysk, findes ingen steds indenfor de nordiske sprogs områder, hverken på den norske grænse eller mellem dansk og svensk. De landsmål, vi har at gøre*

---

*) At sønderjysk gør umiddelbart et mere nordisk indtryk end de øvrige danske landsmål, har mange Svenskere og Normænd iagttaget. Svenskeren Sturzenbecker påviste (i Nord. Tidskrift för politik, ekonomi och litteratur 1867) en mængde gamle nordiske udtryk og ordformer i sønderjysk, som ikke findes i dansk rigssprog og for en del heller ikke i andre danske folkemål. Bjørnstjerne Bjørnson overværede en gang et foredrag af P. Chr. Koch, og ved at høre Kochs kraftige Haderslevmål udbrød den norske digter: „Men hvad er det for et sprog, den mand taler? *Det er jo norsk!*“

med, har nogle ejendommeligheder fælles med dansk og nogle med svensk, og det er et åbent spørgsmål, hvilke af disse der vejer mest. Når man således i egnen ved Kullen kalder at *købe* for *tsjøva*, så er her to ting, som synes at pege mod svensken, nemlig udtalen af *k* som *tsj* og endelsen *a*. Men til gengæld har det svenske rigssprog *køpa* (udt. *tsjøpa*) med *p*, medens det skånske *v* stemmer med alle danske landsmål, både med sjællandskens *køve* og jyskens *kjøv*. Når hertil så kommer, at de to ting, som skulde gøre skånsken til svensk, slet ikke er sikre kendemærker på svensk, hvad skal man så sige? At *k* udtales som *tsj* foran *ø*, findes også i et dansk mål, i Vendsyssel nemlig, medens den svenske dialekt paa øen Gotland har rent *k*; og på samme måde er endelsen *a* heller ikke herskende over hele Sverig, idet der findes en hel gruppe af svenske landsmål, som i dette tilfælde har *e*. Skal man så sige, at skånsk er dansk eller svensk? Hvis *tsj* er det afgørende, så bliver også Vendelboernes jysk til svensk, medens Gotland taler dansk; hvis det er *a*, vi skal rette os efter, så bliver skånsk ganske vist svensk og Vendelbojysken dansk, men til gengæld bliver en del spredte dialekter fra Bohuslen og helt op i Norrland — danske. Vi kan endelig lade *v* afgøre træppen; i så fald bliver sproget i Kullen dansk, og der sker ellers ingen oprørende grænseforrykkelser.

Læserne har sikkert allerede af det ene eksempel fået et indtryk af, hvor umuligt det er at sætte nogen skarp grænse mellem svensk og dansk, eller med bestemthed at sige, hvilken af delene skånsk er. Det har imidlertid heller ikke nogen interesse for vort formål; for os er det nok, når vi får klart syn for, at skånsk peger så at sige lige

meget til begge sider. Om videnskaben så vil slutte med at indordne de gamle danske landes sprog under de danske landsmål, eller stille dem sammen med Mellemsverigs — eller måske stille dem som en selvstændig gruppe, kan ikke have nogen afgørende betydning for vor undersøgelse. Dog kan det måske mere læserne at vide, at de udmærkede yngre svenske sprogforskere J. A. Lundell og Adolf Noreen stiller sproget i Skåne, Bleking og største delen af Halland og Småland sammen med sjællandsk og jysk i én gruppe, som de kalder den *sydskandinaviske* eller *danske*.

Hvis vi vilde gøre en sproglig og historisk vandring igennem Skåne, da vilde vi til at begynde med finde i det sydvestlige Skåne et folkemål, som vi uden betænkning vilde vedkende os som dansk. Vandrede vi videre fra sogn til sogn, vilde vi mærke, hvordan sprogets karakter efterhånden blev lidt mere fremmed, indtil vi i Gøngeherrederne eller i Bleking vilde knibe os selv i armen og spørge, om det nu ikke var svensk, og hvor vel i så fald dansken var holdt op. Og det vilde være os lige så umuligt at sige, ved hvilket sogneskel vi var vandrede fra det ene sprog over i det andet, som at afgøre, hvilket sprog Blekings bønders mål mest lignede.

Lad os begynde længst mod sydvest i *Skytts herred* med et skæmtevers, som blev skrevet til en præstesøn for o. 100 år siden:

Herr Nels! ja ongrer, ¹⁾ hor I kan
 så mien læsning hos Jær bære,
 ja tøks, ded hjernen kon fortære,
 hælst I, som æ så onger man.

---

¹⁾ undrer.

Både „bære“, „ded“, „I“ o. m. viser, at dette sprog ikke blot er dansk, men næsten sjællandsk.

Herfra vender vi os mod øst ind i *Vemmenhøgsherred*. Hvis vi ligesom i Skyttsherred satte os hundrede år tilbage i tiden, kunde vi måske høre bøndernes gamle maj-sang:

Vår skov har fått så grön en hat,
maj e nu kommen,
I ligger å sover, vi bör gonat.
gonat, gonat, gonat.

Nu er denne gamle sang forstummet. Men vi vilde tage fejl, hvis vi troede, vi her hørte egnens eget mål; nej, det ovenstående er dansk rigssprog udtalt med skånsk sving, således som dette vers levede helt ind i vort århundrede. Lad os i stedet derfor tage en prøve af Vemmenhøgsmålet, som det lyder i vore dage. *)

„De va'n gång tvou bröra, den ene hidde Tuwe, å den andre hidde Sönne. Nu va de si sum så, sum de ju e så tit, ad Sönne han va så uvardet¹⁾ rij, men Tuwe han va så faset²⁾ fatti. Sönne han va da den rijaste bounen, dar fans i hela harraded, å deffor så hadde han åsse bled risstasman, å han stou så höjt huss kängen så.

Så en da skulle dar varra krissnadejille³⁾ te Sönnes, å dar va sankad alt stourt fålk i hela ourten⁴⁾, å presten me fostous; å Tuwe, sum boudde tett åp-ad, han ble ju åsse bön for skam sjöll⁵⁾.

Her kan vi ikke lade være med at lægge mærke til

---

*) Efter „Nyare bidrag till kännedom om de svenska folk-målen“ II 9. 1883. — Jeg beklager, at aftrykket her ikke er fuldt nøjagtigt, da dette tidsskrifts trykkeri ikke er i besiddelse af de lydskrifttegn, som originalen benytter.

1) uværdig, meget — 2) forfærdelig — 3) barselgilde, af kristnadsdøbe — 4) stedet, egnen — 5) for skams skyld.

a i varra (for i Skyttsherred sagde de bære); det lyder svensk; men på den anden side hedder *rig* her *rij*, det er dansk, for på svensk hedder det *rik*.

Det vilde blive for langt at vandre hele Skåne igennem; vi springer nu op til *Luggudeherred*, som ligger i det nordvestlige Skåne.

„De hænde se en gång, ad en ræv, såm hadde bå kvinga å glötta¹⁾, vauga²⁾ se ud på långfær for å skaffa föa i hused. Han kãm då fost te en hane. — Go da, harr ryttare! Jær kappa e så rig å grann, ni e nåkk en fornæm harre å har nåkk rau te å ji me et par tjöllinga³⁾ udan å frauga fruën åm ed. — De har ja vest, sa hanen; mæn du faur sæl ta dum, di liggör dær i de lilla hused mæ de runna håled på væggen. — Ræven stak ing nosen. Mæn dæringe lau gaurshungen⁴⁾, å åm han inte hade våd bungen, så hade Mikkel eded sin siste ost. Nu fik han bara et hugg övor nosen.“

Her lægger vi igen mærke til de svensk-klingende *a*'er; men til gengæld har vi atter her en dansk forn*ri* *rig* overfor svensk *rik*. Ordforrådet i dette lille stykke er ganske morsomt; *frauga* er optaget fra svensk rigssprogs *fråga*, dansk *spørge*; i ældre tid har skånsk dialekt haft *spørre*.

Fra Luggude herred går vi mod øst ind i de stridbare *Gøngers* hjem. Her vælger vi et par vers af en friervise fra forrige århundrede.

Inte ska tu vara rädd för bo,
för jag har meed o gi⁵⁾ de,
bo faur o svin o ög o ko
og geder mæ, da vill ja si de.

1) både kone og barn — 2) vovede — 3) kyllinger — 4) gårdhunden, ng = nd, jfr. kvinga, ing, bungen — 5) udt. ji.

Sau si me nu, es da kan gau an,
 o es du tykke om karen,
 o vill tu ha me te faisteman,
 sau blöir ja glaer som daren.

— og til slutning går vi endnu et stykke mod øst, indtil *Bleking*; det følgende vers er af en poetisk lovprisning af Bleking for omtrent 150 år siden.

Hiær ære kværne, askebruk; ja hvar en væl se vænna,
 sau synes Guss vælsinelse å alt dæ, som kan lænna
 te nötta au opfriskelse, oin goer ållenskog¹⁾
 å eg au bog, som skaffar flæsk au kyd²⁾ til brö, å rog.

Hermed ender vi denne lille vandring. De meddelte prøver, som er tagne fra forskellige egne og forskellige tider, viser, så små de er, dog det, at de skånske dialekter virkelig er overgangsformer, som står nogenlunde midt imellem dansk og svensk, om end et træk, som stadig kommer igen, synes at stille dem nærmest ved dansk. Det er den stående brug af de stemte („bløde“) medlyd i ord som *rig, eg, köva, kyd*, hvor svensk har de stemmeløse („hårde“): *rik, ek, köpa, köt*.

Idet vi nu vender tilbage til det, som er den egentlige kærne i vor undersøgelse, må vi fremføre en ny indvending. Det er altså afgjort, at hovedmassen af Skåningerne efter erobringen som før erobringen vedblev at tale det mål, de var vant til, lige så vist som Jyderne både 1890 og 1690 taler jysk. Men bærer denne nutidens skånske dialekt da ikke præg af, at befolkningens bog-sprog i to hundrede år har været svensk? Jo naturligvis; mange ord er fra skriftsproget gåede over i folkemålet — således som vi før bemærkede ved *fråga*. Dog ligger dette sikkert langt nærmere ved vor egen tid, end man i almindelighed tror. Det er vor tid med dens aviser, jærn-

¹⁾ en god oldenskov, ²⁾ udt. tjyd.

baner, folkehøjskoler og alt det andet, der bringer samfundsklasserne nærmere til hinanden, som her gør sig gældende; skånsken står i det punkt over for sit rigssprog, som jysken overfor sit. Landsmålet forsvinder ikke hverken i en eller to menneskealdrer, men dets ejendommeligheder udviskes lidt efter lidt. Men det er noget, som er særegent for nutiden, og som kun står i en meget fjern forbindelse med forsvenskningen i slutningen af det 17. århundrede. Det, som nu foregår med bøndernes sprog, ligner derimod mere, hvad der skete i købstæderne for nogle få slægtled siden. I de skånske købstæder tales nu til dags ikke skånsk, men svensk rigssprog, som vel på mange måder bærer mærke af, at det er vokset op på skånsk grund, men rigssproget er det alligevel. *) Når det har sejret i de skånske købstæder, er vistnok endnu ikke oplyst; i alle tilfælde ligger det langt nede i Skånes svenske tid og er ingenlunde nogen umiddelbar følge af „nationalitetsskiftet“.

Vort resultat blev altså det, at „forsvenskningen“ i slutningen af det 17. århundrede kun i ringe grad berørte befolkningen; den skiftede ikke modersmål, men i stedet for et rigssprog (dansk), som stod dens daglige sprog meget nær, fik den et andet, som stod det omtrent lige så nær. *I begge tilfælde* var forskellen mellem talesprog og rigssprog mindre, end den er det de allerfleste steder i verden. Det var lettere for Skåningen at forstå en svensk prædiken end for Meklenborgerne at følge en højtysk eller for Neapolitaneren at følge en italiensk. Fordi rigssproget spil-

---

*) I Uppsvearnes øren lyder det svenske rigssprog i Skåne som dansk; i Uppsala og Stokholm kaldes selv adelsmænd og professorer fra Skåne spottende for „danske bønder“.

lede så højst ubetydelig en rolle for det 17. århundredes mennesker, og fordi det ny passede omtrent lige så naturligt for de erobrede landsdele som det gamle — derfor gik forsvenskningen så let for sig. Eller med andre ord: *fordi overgangen fra dansk til svensk aldeles ikke var noget nationalitetsskifte i nogen hidtil antagen betydning af dette ord, derfor behøvede den kun så kort tid til at fuldbyrdes.*

V.

Hahn var biskop i Skåne fra 1680 til 1687. Ved hans tiltrædelse prædikedes dansk i alle kirker, ved hans bortgang svensk i næsten alle. Den tarvelige undervisning, degnene gav, foregik 1680 på dansk, men 1687 havde den allerede i flere år overalt været svensk. Denne lette overgang stødte ikke på nogen bevidst modstand fra befolkningens side, som tværtimod snart forsonede sig med forandringen. Hertil bidrog sikkert også det, at samtidig med svenskens indførelse tog almueskolevæsnet under den kraftige styrelses ledelse et opsving, som efter datidens forhold må kaldes meget stort.

Men befolkningens stemning mod Danmark?

De skildrede sprogforhold stod ikke for Skåningerne i nogen nærmere forbindelse med deres følelser for det gamle fædreland; der vilde i og for sig intet have været i vejen for, at de vedblivende kunde have hængt ved Danmark med den gamle inderlighed, fordi deres præster prædikede på svensk. Det er heller ikke tilfældet, at det danske sindelag uddøde på én gang; men aldrig mere flammede det op med den styrke som 1676. Regeringen mærkede også tydelig, at Skåningerne dog lidt efter lidt blev vundne for den ny ordening, og satte i året 1700

slutstenen på forsvenskningens bygning. Det havde hidtil været forment Skåningerne at indtræde i de skånske regimenter af den inddelte hær, men i året 1700 blev det dem tilladt. Imidlertid var det forhastet, om styrelsen havde troet nu at være færdig med kærligheden til Danmark. Da krigen udbrød igen 1709, og den danske hær på ny gik i land i Skåne, sluttede kystherredernes mandskab sig i store skarer til Danskerne, og Stenbock måtte lægge det nyoprettede skånske rytteri ind i Malmø fæstning for at passe på det; men slaget ved Helsingborg gjorde ende på disse folkevælgelser, som i sig selv kun var en svag efterklang af tidligere dages.

Efter den tid høres ikke mere om bevidste dansk-sindede rørelser i Skåne. Den lette overgang til svensk var fuldblundet.

Siden da er meget vand løbet i strande. Skåne har i dette århundrede sammen med det øvrige svenske folk fået del i vor tids store demokratiske opsving; den skånske bonde har en førerstilling i den svenske bondestand i alle spørgsmål om oplysning og politik. Landets beliggenhed og dets historie gør det i nutiden til dets naturlige opgave at være bindeleddet mellem Danmark og Sverig og modstander af alt, hvad der kan skille de to lande. Forbindelsen med Sjælland og København er den dag i dag lige så fuldt en nødvendighed for Skånes trivsel som forbindelsen med det nordlige Sverig — og de Skåninger, som har politisk og national bevidsthed, er klare over denne deres hjemlands stilling. Derfor vågnede følelsen for Nordens åndelige frændskab først i Lund; derfor fandt den danske folkehøjskole først aflæggere i Skåne; derfor har den protektionistiske toldpolitik mødt stærkest mod-

stand der. Tabtes Skåne end for Danmark, gik dog intet tabt for Norden. Det er ikke vor tids sag at synke hen i beklagelse over længst lægte sår, men at arbejde på det grundlag, historien og de naturlige forhold har lagt. Til bevis på deres opfattelse af fortidens og nutidens stilling satte Skåningerne for få år siden på mindesmærket om slaget ved Lund et gammelt dansk vers, som vemodigt dømmes om fortidens unaturlige kampe mellem Danske og Svenske:

De var udaf ét blod, de var og af én tro,
 . . . . . de kunde de i fred ej hos hinanden bo.

Det var på valpladsen, at Skåne tabtes. Vore gentagne nederlag i tre til fire krige kvalte Skåningernes håb om at komme tilbage under den danske krone — og det var derom kampen drejede sig. De skiftede stat — det kan afgøres på valpladsen, men de skiftede ikke sprog og folkeligt særpræg, ti det veksler ikke med våbenlykken.

Både når jeg har hørt andre udtale sig om disse spørgsmål, og når jeg selv har syslet med sønderjyske forhold, har det i høj grad vakt min opmærksomhed, at det, biskop Hahn satte i værk i Skåne, havde så mange hundrede gange større vækst, end det, Stefan Klotz noget tidligere vilde bryde vej for i Sønderjylland. Dette har drevet mig til at undersøge denne sag, og forklaringen ligger, som læserne ser, lige for døren: det er den, at svensk overfor dansk er noget helt andet, end dansk overfor tysk. Vil man lede efter et sidestykke til, hvad der skete i Skåne, kan det derfor ikke nytte, man går til Sønderjylland. Derimod frembyder Nordtysklands historie i det 17. århundrede en mere nærliggende parallel. Her blev det nedertyske sprog, der ikke blot var folkets tale-

sprog, men også i århundreder havde været dets skriftsprog, i kirken og i litteraturen afløst af højtysk. Nu er der sproglige forskel mellem højtysk og nedertysk langt større end mellem dansk og svensk — og dog vilde det være stridende mod al sund fornuft at sige, at Nordtyskland skiftede nationalitet, da det fik det højtyske skriftsprog i stedet for nedertysken. Endnu mindre kan det da siges om Skåne.

Til slutning et par ord om de *midler*, Karl XI.s regering brugte.

Disse midler: hensynsløshed overfor befolkningen, og æmbetsmandstryk — dem kender vi jo godt fra nutiden. Men kan man end ikke læse om Karl XI.s styremåde uden at føle sit derved, så må det ikke glemmes, at det var i Ludvig XIV.s og „den store kurfyrstes“ dage. Nu er tiden en anden; „menneskeret“ er et ord, som den gang ikke kendtes; nu hyldes det af alle — i formen. Hvad man da skal dømme om dem, som i vor tid bruger det 17. århundredes og den enevældige fyrstemagts midler, behøver ikke at siges.

*   *   *

Tanken går fra Skåne 1680 til Sønderjylland 1890. Er det, vi lærer fra Skåne, mistrøstende for den danske nationalitets kamp syd for Kongeåen?

Nej.

Skåne siger os — tydeligere end alt andet — hvad det er, som giver en erobret folkestamme den forunderlige udholdenhed: det er *modersmålet*. Skåne skulde ikke skifte modersmål for at blive svensk; Sønderjylland skal skifte modersmål for at blive tysk.

Derfor er i Sønderjylland modersmålets bevarelse a og ø, det første og det sidste.

De vigtigste kilder: Samlingar. till Skånes historia, udg. af Martin-Weibull. — Sundberg: Om införandet af uniformitet med svenska kyrkan i Skåne och Blekinge. — Wägner: Skånska kommissionen af 1669—70. — Schiern: Skånes nationale og politiske forening med Sverig (Hist. Studier II), og de der anførte forfattere. — Nyare bidrag til kännedom om de svenska landsmålen osv. II 9. — Lundell: Om de svenska folkmålen frändskaper (Antropologiska Sektionens tidskrift 1880). — Noreen: De nordiska språken (oversættelse af forfatterens artikel „Scandinavian languages“ i Encyclopædia Britannica).

De danske Landdagsmænds Stilling og Virksomhed i Provindslanddagen.

Af P. Ska u.

I.

1868—1873.

Aret efter at Prøjsen havde faaet Østerrig fordrevet af Hertugdømmerne, blev der forelagt den prøjsiske lovgivende Forsamling et Lovforslag om Inkorporationen af disse i Prøjsen, der — saavidt erindres — blev vedtaget enstemmigt uden Debat.

Som Følge heraf blev der strax gjort Tilløb til Indførelsen af kommunale Tilstande, der var i Overensstemmelse med de gamle Provindsers.

De tidligere „Amter“ blev nu kaldt „Kredse“, og Amtmændene: Landråader.

Særlig blev der forordnet og foretaget Valg af Medlemmer til Kredsrepræsentationerne, de saakaldte Kredsdage, nærmest lig Amsraadene i Kongeriget. For hvert Kredsdagsmedlem valgtes ogsaa en Stedfortræder. Samtlige Kredsdagsmedlemmer og Stedfortrædere indkaldtes til en Valgforsamling for at vælge et Medlem og en Stedfortræder for samme til Provindslanddagen. Af saadanne valgtes der af Kredsdagene i begge Hertugdømmer 19 Medlemmer for de mindre Grundejere. For Kjøbstæderne

valgtes et lignende Antal, og foretoges Valget der af vedkommende Bys Repræsentation. For mindre Byers og Flækkers Vedkommende, der ikke var store nok til selv at sende en Landdagsmand, sloges flere sammen om Valget.

Til at repræsentere Ridderskabet og Godsejerne valgtes ogsaa 19, skjøndt denne Vælgerklasse var meget faatallig. Som Følge af denne Valgmaade er det indlysende, at der ikke kunde blive meget Liv i en deraf fremgaaet Repræsentation, og navnlig var det næsten umuligt, at der kunde danne sig en livskraftig Opposition, der er en nødvendig Faktor i enhversomhelst nogenlunde fri Forsamling.

Den første Provindslanddag indkaldtes til Rendsburg den 11. Oktober 1868 og aabnedes af Overpræsident, Baron Scheel-Plessen, der var udnævnt til kongelig Kommissarius. I sin Aabningstale bemærkede han ironisk, at nu havde man jo opnaaet, hvad man saa længe havde ønsket: „en fælles Repræsentation for begge Hertugdømmer.“

Dette kunde jo ikke nægtes, men heller ikke kunde det skjules, at Slesvigholstenernes Forhaabninger ikke paa langt nær var sket Fyldest, idet Oprørspartiet havde arbejdet paa et selvstændigt Slesvigholsten med Augustenborgeren som Hertug.

Nu var Hertugdømmerne imidlertid simpelthen blevne inkorporerede som en Provinds af Prøjsen uden nogen som helst Særstilling eller Hensyntagen til de saa højt udskregne „verbrieften Rechte“. Men ved Prøjsens Magtbud var Munden bleven lukket paa Skraalhalsene, og de bøjede sig herfor og holdt inde.

En Bemærkning i Almindelighed turde her maaske være paa sin Plads.

Det er en mærkværdig Skjæbnens Ironi, at Prøjsen

og Østerrig, som Grund til Krigen imod Danmark netop bl. a. anførte:

1. at Kong Christian IX. ved Novemberforfatningen havde gjort Skridt til at inkorporere Hertugdømmet Slesvig i Danmark, samt
2. at Kong Christians Adkomst til Hertugdømmerne var tvivlsom.

Den sidste Egenskab tilkjendte imidlertid, som bekjendt, de prøjsiske Kronjurister Kongen af Danmark, og selve Inkorporationen af samtlige Hertugdømmer i Prøjsen, tillod dette sig uden videre.

Man skulde synes, at Kong Christian IX. ikke kunde afstaa en større Ret, end han selv besad, med Hensyn til Inkorporation, saa hvis man her vil tale om retslig Adkomst, maa denne alene søges i Magtstillingen. Efter disse Bemærkninger vende vi os atter til Provindslanddagen.

Til Medlemmer af den første Provindslanddag valgtes for Haderslev Landkreds P. Skau-Bukshave. For Aabenraa Landkreds C. Callesen-Posekjær og for Sønderborg Landkreds H. Lassen-Lysabild.

De nærmeste Kredse, Flensborg og Tønder Landkredse, havde vel valgt Mænd, hvis Sprog og Nationalitet ikke afveg fra de foran nævntes, men som dog bekjendte sig at høre til den tyske Lejr.

Førend Provindslanddagen traadte sammen, havde imidlertid Ahlmann og Krüger indtaget deres Plads i den lovgivende Forsamling i Berlin og i Henhold til § V i Pragfreden hævdet deres provisoriske Stilling i den prøjsiske Stat samt i Overensstemmelse med denne Stilling nægtet at aflægge Forfatningsæden, uden med et vist Forbehold.

Denne Optræden øvede selvfølgelig en vis Indflydelse

paa os danske Landdagsmænd og paa Opfattelsen af vor Stilling i Provindslanddagen. Det var os i Førstningen ikke fuldstændig klart, om vi burde deltage i Forhandlingerne eller ej, hvoraf fulgte at vi i den første Tid holdt os passive og iagttagende.

Det fremtraadte imidlertid snart med større og større Klarhed, at Passiviteten paa denne Plads var uholdbar og vilde blive til materiel Skade for de Kredse, vi var kaldede til at repræsentere. Her var ikke Tale om Eds-aflæggelse paa Forfatningen. Det var kun en Repræsentation for Provindsen, i Lighed med hvad Kredsdagene var for Kredsene, hvor væsentlig materielle Sager behandles. Imidlertid var Stillingen ingenlunde let for os. Allerede det tyske Forretningssprog lagde Hindringer i Vejen. Endvidere var vi ukjendte med de parlamentariske Former. Dertil kom at en stor Del af Forsamlingen havde juridisk eller anden akademisk Dannelse, mens andre Medlemmer havde siddet i den slesvigholstenske Oprørsforsamling i Kiel i Aarene 1848—1850 og som Følge heraf var særlig kjendte med den parlamentariske Forhandling.

Imidlertid erfarede vi snart, at saa at sige samtlige Slesvigere forstod Dansk og i lige Maade alle, der havde studeret før 1848, samt de fleste Deputerede fra de holstenske Kjøbstæder.

Vi holdt altsaa Samraad, og det besluttedes, at Forfatteren af denne Fremstilling skulde stille et Forslag — en Proposition, — om „at alt, hvad der forelagdes Forsamlingen, det være sig trykt eller skrevet, ogsaa skulde forelægges de dansktalende Medlemmer paa Dansk.“

Dette Forslag stilledes og kom paa Dagsordenen i Mødet d. 21. Oktober 1868. Ved Motiveringen af samme

viste det sig, at naar man talte langsomt og tydeligt, forstod de næsten alle Foredraget.

Forinden vi besluttede os til at stille Forslaget, havde vi forhandlet med Landdagsmarskalken, Grev Reventlow, herom, og navnlig beklaget os over, at vi ikke kunde følge med, paa Grund af at alt, hvad der forelagdes, alene var affattet i det tyske Sprog. Han tilbød os da flere Exemplarer til Afbenyttelse.

I Motiveringen af Forslaget blev dette ogsaa fremhævet, idet Forslagsstilleren heri erkjendte Vedkommendes gode Vilje men dog tilføjede, at han ikke formaaede at indse, hvortil det skulde hjælpe, at de dansktalende Medlemmer, naar de ikke forstod det ene, saa fik flere Exemplarer i samme for dem uforstaaelige Sprog, hvilken Bemærkning vakte Munterhed i Forsamlingen. Landdagsmarskalken blev en Smule gnaven herover og bemærkede, at han havde gjort dette Tilbud, for at vi muligen kunde faa et Exemplar sendt hjem, for at faa det oversat. Vi mente derimod, at det var unaturligt at sende de tyske Forslag o. desl. til Nordslesvig for at faa dem oversatte, hvor man netop ikke forstod Sproget.

Forslaget støttedes ved en Udtalelse af Hans Lassen, og Forsamlingen fandt dog, at her var Grunde forhaanden. Der nedsattes et Udvalg til at behandle Sagen, hvori baade Forslagsstilleren og H. Lassen fik Sæde, men rigtignok tillige med tre tyske Deputerede, saa de var i født Mindretal.

Udvalget kunde af let forstaaelige Grunde ikke enes, idet vi Danske forlangte den danske Originaltext i alt, hvad der forelagdes, samtidig med den tyske, hvorimod Majoriteten kun vilde indrømme os en autentisk Oversættelse snarest muligt.

Da vi Danske selvfølgelig principmæssig hævdede den sproglige Ligeberettigelse, stillede vi en derhen hørende Mindretalsbetænkning, som ogsaa senere kom til Forhandling men ved Afstemningen kun fik vore tre Stemmer for sig.

Det kan muligt interessere Læserne, hvad Majoriteten foreslog, og Forsamlingen i Mødet d. 14. November s. Aar vedtog, hvorfor det her anføres:

1. Alt hvad der forelægges Landdagens Medlemmer, trykt eller skrevet, skal samtidig meddeles de dansktalende Medlemmer i dansk Oversættelse.
2. Fra Bureauet bliver ved dertil egnede Oversættere, saa hurtigt som muligt, besørget autentiske Oversættelser.
3. Saasnart Landdagens Forhandlinger ved Stenografer eller Hjælpesekretærer bliver nedskrevne i større Udførlighed, fremkommer de paa Dansk holdte Taler i Landdagstidenden i det danske Sprog, hvorved dog forbeholdes at vedføje en tysk Oversættelse.
4. De dansktalende Medlemmer staar det frit, at indgive deres paa Dansk holdte Foredrag til Bureauet, for at de kunne vedlægges Protokollen som Bilag, uden at dog Bureauet derved overtager noget Ansvar for Rigtigheden af de indgivne Foredrag, eller at de derved hæves til at være autentiske.
5. Landdagens Forretningsgang tør ved Udførelsen af disse Bestemmelser dog i ingen Henseende forstyrres eller forsinkes.

Det ses heraf, at vi maatte give Afkald paa national Ligeberettigelse, men Erkjendelsen af, at vi i sproglig Retning var fremmed iblandt dem, blev dog slaaet fast, og vi fik anerkjendt, at vi var fuldtud berettigede til at tale vort danske Modersmaal i Hertugdømmets Fællesforsamling.

At vi beskjæftigede en à to Oversættere daglig er en Selvfølge. Til sine Tider blev Oversættelserne rigtignok temmelig maadelige, saa vi maatte tage den tyske Text

til Hjælp, ihvorvel Oversættelserne jo skulde være autentiske.

Skjøndt Propositionen stilledes d. 22. Oktober, og foranstaaende Beretning omhandler Komitebetænkningen, der først kom til Behandling i Mødet d. 14. November, er det af Hensigtsmæssighedshensyn her omtalt samtidigt.

Imidlertid var der en Sag paa Dagsordenen i Mødet d. 29. Oktober, der gav Anledning til skarpere Udtalelser. Det var ved Behandlingen af en Udvalgsbetænkning over Udkast til et Lovforslag angaaende Indførelsen af en kortere Hævdsfrist (Verjährungsfrist).

Advokat Wiggers var Ordfører. Som sædvanlig var han bred og vidtløftig i sin Fremstilling, og i sit Foredrag oplyste han bl. a. Forsamlingen om, at han var den eneste egentlige Jurist i Forsamlingen. Han paastod rigtignok senere, at han havde sagt: den eneste udøvende Jurist, men det havde man ikke hørt. Desaarsag havde han det egentlige Hovedansvar i denne Sag. Der var iøvrigt en hel Del juridisk dannede Mænd i Forsamlingen, hvoraf vistnok adskillige langt overgik Wiggers i juridiske Kundskaber. Som Følge heraf var der ogsaa mange, der følte sig stødt over den anførte Ytring. I Anledning af selve Lovforslaget tog Hans Lassen Ordet og udtalte sig ikke saa meget imod Forslaget i og for sig som i Almindelighed imod at indføre nye og fremmede Lovbestemmelser i Nordslesvig, der som bekjendt ifølge Pragfreden befandt sig i en provisorisk Tilstand, idet man jo med Sikkerhed vidste, at det atter vilde slutte sig til Danmark, saasnart Pragfredens Bestemmelse skete Fyldest. Desaarsag maatte man saavidt muligt forskaane Nordslesvig for nye Love, navnlig saadanne, som ikke passede ind i

de hidtil kjendte, saa længe den endelige Grændse ikke var fastslaaet, hvorhos han forbeholdt sig, at stille et herhenhørende Ændringsforslag.

Landdagsmarskalken afbrød H. Lassen og gjorde opmærksom paa, at han ikke maatte blande Politik ind i Forhandlingerne, og opfordrede ham til at tage Hensyn hertil i sit Foredrag.

Wiggers replicerede i et efter hans Maade kort Foredrag.

Efter ham fik Skau Ordet og ironiserede over, at Wiggers havde betegnet sig selv som den eneste egentlige Jurist i Forsamlingen. Han vilde ikke beklage, at det juridiske Element var svagt repræsenteret, da Forsamlingen forhaabentlig derved blev mere praktisk. Som Praktiker vilde han ogsaa udtale sig og fremhævede da navnlig, at de danske Deputerede fra Nordslesvig befandt sig i en ejendommelig Stilling i Salen, medens de materielle Interesser gjorde det til Pligt for dem at indtage deres Pladser, gjorde de nationale Krav det end stærkere til Pligt at gjøre den provisoriske Tilstand gjældende, som Nordslesvig ifølge Pragfreden befandt sig i. Følgelig var deres Opgave en dobbelt. Dette gav sig især tilkjende i denne Tid, da samtlige Blade — i hvilket Sprog de end skreves — omtalte Pragfreden og dens Indflydelse paa Forholdene i Nordslesvig, og da mer bemeldte Fredsbestemmelse forhaabentlig snart kom til Udførelse, saa vilde en Forandring i Forholdene ikke udeblive. Imidlertid maatte man jo tage Tingene, som de var, foreløbig; derfor toge de Del i Forhandlingerne.

Wiggers tog atter Ordet og foreholdt os, at vi burde have protesteret imod enhver Lov, men det havde vi ikke gjort, navnlig havde vi ikke protesteret imod Formynder-

loven. — Derpaa afbrød Landdagsmarskalken Forhandlingerne for at fortsætte i næste Møde.

Ved Begyndelsen af dette tog Wiggers ordentlig fat paa Pragfreden, ihvorvel han dog ikke forsøgte paa at borteskamotere den, men paastod, at den ikke hørte hjemme i denne Forsamling, samt at H. Lassen i sit Ændringsforslag ikke kunde bestemme Grændsen af Nordslesvig o. s. v.

H. Lassen imødegik W. og navnlig tilbageviste han Beskyldningen for at have ført Politik ind i Forhandlingen, idet han havde opfattet Sagen fra den praktiske Side og blot stillet sit Ændringsforslag for at forebygge, at Nordslesvig ikke alt for hyppigt skulde kastes fra en Rets-tilstand i en anden. Naar den Deputerede W. havde fremhævet, at Grændsen for Nordslesvig var ubestemt, saa maatte han fremhæve, at Sproggrændsen dog efter al Sandsynlighed vilde blive Skillevæggen, idet han forudsatte, at det tysktalende Sydslesvig ved en event. Afstemning vilde slutte sig til Tyskland. Han saa ingen Ulykke i, om saadanne Love f. T. ikke fik Gyldighed i Nordslesvig, og sluttede med at anbefale sit Ændringsforslag.

Skau bemærkede til Wiggers, at naar de dansktalende Medlemmer havde protesteret imod Formynderloven, saa var denne ikke bleven en saa udførlig Behandling tildel, dels passede den ogsaa bedre ind i den danske Lovgivning, saa den i hvert Fald ikke kunde gjøre Skade, hvorhos han tilføjede, at han mente, det var mest ærligt at give de Anskuelse Lyd, der var raadende i de Kredse, de repræsenterede, saa meget mere, som de selv delte dem med Befolkningen.

Men derpaa traadte andre Deputerede fra Nordslesvig frem imod os, saaledes Holm fra Haderslev, Matthiesen

fra Højer og Brix fra Flensborg Kreds, og vidnede om deres forskellige Anskuelse, der stod i Modstrid med vore, men de formaaede dog ikke at svække vore Argumenter i Henhold til Pragfreden, som til den Tid var en stærk Allieret for os.

For H. Lassens Ændringsforslag stemte selvfølgelig kun vi tre danske Landdagsmænd.

Krigsskadeerstatning. I Anledning af de talrige Andragender om Krigsskadeerstatning fra de forskellige Egne af Slesvig, saavel fra Oprørskrigen som fra 1864, kom en tysk Deputeret frem med den Paastand: „at Godtgjørelse af Krigsskade efter Krigen 1848—50 kun var bleven udbetalt til dansksindede Folk i Slesvig, hvorimod de Tyske intet havde faaet.“

Imod denne Paastand nedlagde Skau en bestemt Protest, idet han bemærkede, at Forsamlingen vist ikke tvivlede om hans og hans Families danske Sind, men ingen af dem havde faaet Erstatning for Krigsskade, uagtet de havde lidt betydeligt. Som Følge heraf tilbageviste han foranførte Paastand, som sigtede de danske Autoriteter for Partiskhed. S. omtalte derimod de saakaldte danske Enklavisters Forhold, navnlig dem, der var komne under Prøjsen i Forbindelse med det øvrige Slesvig. Disse havde under Krigen 1864 leveret deres udskrevne Kontributioner, saavel til den danske Arme, som og senere under Okkupationen af Jylland til de forenede tyske Armeer, uden at have modtaget Erstatning, hvorimod deres danske Landsmænd, der var forblevne ved Danmark, havde faaet alt erstattet. Dette kunde den mægtige prøjsiske Stat næppe være bekjendt, og han forbeholdt sig at stille en Proposition desangaaende. Denne blev ogsaa stillet, og fik den

fornødne Støtte i Mødet d. 13. November, men da Landdagen skulde sluttes et Par Dage efter, tog Forslagsstilleren sit Forslag tilbage for at komme frem dermed i næste Samling.

Optanterne. Der var fra alle Egne i Nordslesvig indgivet en Masse Petitioner (ca. 260) angaaende udvandrede Slesvigeres Behandling, naar de nu og da var vendte tilbage og opholdt sig i deres Hjemstavn.

Petitionsudvalgets Betænkning herover forelaa til Behandling i Mødet d. 16. November, og der var naturligvis foreslaaet „Overgang til Dagsordenen“.

Herover udspandt der sig en temmelig levende Debat, idet H. Lassen tog Ordet imod samme og efterviste forskellige Tilfælde, hvor hjemkomne Udvandrere var blevne udviste. Ved samme Lejlighed omtalte han de efter hans Opfattelse uregelmæssige Foranstaltninger, der var blevne en Del Kommuneforstandere til Del, som ikke vilde aflægge Forfatningseden. Den Kongl. Kommissarius Baron Scheel-Plessen tog deraf Anledning til i et længere Foredrag at oplyse Forsamlingen om, hvor mildt og human Regjeringen gik frem i Almindelighed og imod de tilbagevendende danske Undersaatter i Særdeleshed og henstillede til os danske Deputerede, om vi — saa længe en anden Ordning ikke var indtraadt — vilde betragte os som definitive prøjsiske Undersaatter, hvad vi i Virkeligheden var. *)

Denne Henstilling kunde vi imidlertid ikke tage til Følge, thi vi betragtede os ligefuldt som provisoriske Undersaatter af Prøjsen.

---

*) Se „Landdagstidende“ for 1868, pag. 40.

Ved Slutningsmødet d. 17. November forefaldt intet Sammenstød, men vi tre danske Landdagsmænd forlod Mødet før dette hævedes, fordi vi ikke ønskede at overvære sidste Akt.

Saaledes var den første Provindslanddag endt, efter at have været samlet fra 12. Oktbr. til 17. Novbr. 1868, i hvilken Tid der var afholdt tredive Møder. Strængt og ofte stormende havde det været for os i en Forsamling af begge Hertugdømmers dygtigste Slesvigholstenere, hvoraf mange ligefrem hadede alt, hvad der var dansk.

Men det var dog lykkedes for os at hævde Brugen af vort danske Modersmaal i den Repræsentation for begge Hertugdømmer, der holdt sine Møder i den gamle Grændsefæstning Rendsburg.

Den anden Landdagssamling. Paa Grund af Krigen 1870 blev den næste Provindslanddag først indkaldt til Rendsburg den 20. Juni 1871. Som man kunde vente, blev den tilendebagte Krig lovprist i høje Toner. Nationale Rivninger fik i denne Samling mindre Betydning, skjøndt de ikke helt kunde undgaaes.

H. Lassen stillede sin Proposition om Krigsskadeerstatning for Sønderborg Kreds, der som bekjendt var bleven meget medtaget i Krigen 1864, og ligeledes stillede Skau sin Proposition om Krigsskadeerstatning for de forhenværende danske Enklavister. For begge disse Forslag blev der nedsat et Udvalg, som anbefalede Sagen til Regjeringen for begge Forslags Vedkommende.

Provindsbrandkassen. Af de materielle Sager, i hvis Behandling vi danske Landdagsmænd tog aktiv Del, var Spørgsmaalet om Forandringen i Indretningen af Provindsbrandkassen samt Frihed til Udtrædelse af samme.

Hans Lassen var bleven valgt ind i det Udvalg, der skulde bearbejde denne Sag.

Som Medlem af dette, havde han stillet en Minoritetsbetænkning, som det imidlertid ikke lykkedes ham at faa vedtaget.

Ved første Behandling af Udvalgsbetænkningen tog H. Lassen Ordet og bemærkede, at hans og de øvrige danske Repræsentanters Stilling endnu var den samme som i forrige Diæt.

Da den prøjsiske Regjering havde den Forpligtelse at tilbagegive de af dem repræsenterede Distrikter til Danmark, saa kunde, saa længe denne Forpligtelse endnu var uopfyldt, Repræsentanternes Stilling her i Landdagen kun anses som forbigaaende. Derfor var det heller ikke deres Hensigt at stræbe efter at skaffe sig nogen Indflydelse paa Udviklingen af de Forhold, som rimeligvis alene vedkom den tyske Befolkning, og det var altsaa ikke derfor, at de deltog i Forhandlingerne og Afstemningerne. Grunden hertil maatte søges i andre Forhold, nærmest i Omsorgen for at der ikke skulde ske hine Distrikters øjeblikkelige materielle Interesser Afbræk, og at sammes fremtidige Interesser ikke skulde lide Skade. Fra dette Synspunkt maatte ogsaa Talerens Stilling til det nærværende Lovforslag opfattes.

Hvad Realiteten angik henholdt han sig til sin Minoritetsbetænkning, hvori han havde udtalt sig for Ophevelse af Forsikringstvungen under mindre hindrende Former end Regjeringsforslaget, som Udvalgets Flertal ogsaa havde fastslaaet.

Skau udtalte sig ogsaa for Forsikringstvungens Ophevelse samt bemærkede, at det i hans Valgdistrikt vilde

vække almindelig Glæde, naar de blev frie for den hidtidige Forsikring.

Den tredie Landdagssamling indkaldtes den 27. Decbr. s. Aa. og endtes d. 30. s. M. Naar Landdagen samledes paa en saa upassende Tid, da beroede dette paa, at Regjeringen absolut vilde have forskjellige Institutioner overtagne af Provindsen, hvorfor et staaende Stænderudvalg maatte vælges over Hals og Hoved, ligesom det ogsaa var Regjeringens Ønske, at Landdagen skulde foretage Valget af en Landsdirektør til at staa i Spidsen for Provindsens Administration, hvilket Valg dog udsattes. Der behandlede ogsaa et Statut og et Klassifikationsreglement for den almindelige Brandkasse, som gav os Lejlighed til at stille Ændringsforslag af Hensyn til Nordslesvigs eventuelle Afstaaelse til Danmark i Henhold til Pragfredens Paragraf V. Iøvrigt forefaldt der i de tre til fire Dage, som denne Samling medtog, ikke noget, som havde videre Betydning for os og for Nordslesvigs særlige Stilling.

Den fjerde Landdagssamling. I Mødet den 3. Oktbr. 1872 kom en af Skau stillet Proposition af følgende Indhold til Forhandling:

„Provindslanddagen beslutter at indgaa til den Kongl. Statsregjering med et allerærbødigst Andragende om, at højsamme vil forordne, at i de Distrikter af Hertugdømmet Slesvig, hvis Befolkning er overvejende dansktalende, skal det danske Sprog benyttes i alle Rets- og Forvaltningsanliggender, samt at alle tidligere udkomne Anordninger og Bekjendtgørelser, som kunde synes at staa i Modstrid hermed, derved ophæves for de paagjældende Distrikters Vedkommende.“

I et udførligt Foredrag motiverede Forslagsstilleren sin Proposition og paapegede en Del af de Misligheder, som den uheldige Sprogordning førte med sig, som navnlig kulminerede i en Bekjendtgjørelse fra Landraaden i Sønderborg, der befalede, at alle Andragender og Skrivelser, der indgaves til Landraadsamtet dersteds, maatte være affattede i det tyske Sprog, som og at Deputationen for Hjemstedsvæsenet havde vist et Andragende fra Fattigforeningen i Gammel-Haderslev tilbage, fordi det var affattet i det danske Sprog, som er Fattigforeningens Forretningssprog. Forslagsstilleren søgte Forsamlingens Støtte til at afhjælpe disse Ulemper ved at stemme for hans Forslag og nedsætte et Udvalg til at behandle det, for at det kunde fremgaa som Forsamlingens Andragende til Regjeringen.

H. Lassen foreslog et Udvalg af fem Medlemmer.

Dr. Wachs-Hanerau beklagede, at han ikke havde forstaaet Forslagsstilleren og derfor heller ikke kunde imødegaa Motiveringens, men maatte holde sig til selve Propositionen, der ogsaa forelaa i det tyske Sprog. Han beklagede, at der i denne Forsamling i det hele taget blev talt Dansk, som han ikke ansaa for nødvendigt, men udtalte bl. a. dog, at der kunde ligge en vis Haardhed i de sproglige Forhold i Nordslesvig, og som Følge heraf kunde han føle Deltagelse for Nordslesvigerne, men Følelsen maatte man i saadanne Forhold ikke lade raade. Nordslesvig var i en Overgangstilstand, og det var et saa ubetydeligt Distrikt, hvor der alene taltes dansk, at det faldt aldeles bort.

Hvad Andragendet angik, saa havde det endnu en Bagside, og det var den danske Agitation, som havde til Maal at løsrive et stort Stykke af Slesvig og forene det med Danmark. Man vidste meget godt, at de Herrer

Deputerede fra Nordslesvig havde sat sig dette som Maal. Det var ikke hans Opgave at kritisere disse Mænds Overbevisning, som han ikke kunde nægte sin Agtelse, men han maatte dog udtale, at han ikke kunde stemme for Nedsættelsen af et Udvalg.

Regjeringskommissæren udtalte sig i et længere Foredrag, hvori han søgte at gjendrive Forslagsstillerens Motivering og i det hele urgerede, at det ikke kunde være anderledes med de sproglige Forhold, thi det prøjsiske Forretningssprog var nu en Gang tysk, og det maatte alle finde sig i o. s. v.

Derefter fik H. Lassen Ordet og yttrede bl. a. til Dr. Wachs: Den ærede Deputerede fra Hanerau har beklaget sig over, at man endnu skulde høre dansk Tale i en slesvigholstensk Forsamling og bemærket, at en saadan Consession til de dansktalende Medlemmer heller ikke var nødvendig. Denne Beklagelse var imidlertid kommen noget bagefter, saa den ærede Deputerede efter hans Mening godt kunde have sparet sig den Slags Bemærkninger. Han skulde i saa Henseende blot henvise til, hvad Landdagen selv i sin Tid havde vedtaget, nemlig at det var baade retfærdigt og nødvendigt, at det danske Sprog fik sin Berrettigelse ogsaa i denne Sal.

Naar den ærede Taler havde kunnet forstaa, at Befolkningen i de rent dansktalende Distrikter helst ønskede at beholde deres Modersmaal, saa var dette en Indrømmelse af, at den danske Nationalitet var hjemme i Nordslesvig. Her handlede det sig kun om, at den danske Befolkning kunde opnaa sin nationale og sproglige Ret.

En Sammenligning mellem den forrige Forbindelse med det danske Monarki og de nuværende Forhold viste

ogsaa, at det danske Sprog som Rets- og Forvaltnings- sprog slet ikke var uforeneligt med Statens Interesser. Tidligere havde ogsaa hele det tyske Folk anset det for overensstemmende med Ret og Billighed, at dansk og tysk Sprog og Nationalitet var fuldstændig ligeberettigede, ikke alene i Hertugdømmet Slesvig, men i hele det daværende danske Monarki. Naar altsaa det tyske Folk den Gang havde anset en saadan Ordning for ret og billig, saa havde det dermed ogsaa stemplet alt, hvad der nu skete for at fortrænge det danske Sprog fra dets Enemærker, som Vold og Uretfærdighed mod den danske Befolkning.

Nogen stedfindende dansk Agitation vilde han ikke indrømme men derimod give Taleren Ret deri, at Befolkningen i Nordslesvig i al dens Gjøren og Laden bestandig tragtede efter at komme tilbage til Danmark. At dette Ønske jo før jo hellere gik i Opfyldelse, det var et Maal, som den derværende Befolkning havde for Øje og heller ikke nogensinde vilde tabe af Sigte. Men ved den foreliggende Sag gjorde endnu andre Hensyn sig gjældende. Det var nemlig ikke ligegyldigt, om Befolkningen fik Lov til i offentlige Anliggender at betjene sig af sit Modersmaal eller ikke.

Naar f. Ex. Nogen stod for Retten, og han ikke fik Lov til at betjene sig af det Sprog, hvori han var født og opdraget, naar tvertimod hans Udsagn o. dsl. maatte meddeles Retten ved Hjælp af en Tolk, saa vilde enhver indse, at Vedkommendes Stilling var meget vanskelig og ubehagelig.

Den ærede Taler havde endvidere bemærket, at den dansktalende Befolknings Bestræbelser var spildt Umage, og at den helst jo før jo hellere maatte føje sig efter den

bestaaende Ordning. Dette var imidlertid en Sag, som han rolig kunde overlade Befolkningen selv at afgjøre; denne vilde ikke blive afskrækket ved den Slags Talemaader. Om Bestræbelserne vilde hjælpe den noget, det kunde ingen her afgjøre; dette vilde kun Fremtiden vise. Han henstillede derfor til Landdagen, om denne vilde understøtte Propositionen eller ikke, men maatte dog tilføje, at den efter hans Mening vilde gjøre den tyske Befolkning en daarlig Tjeneste ved ikke at gjøre det, idet den ligefrem vilde underkjende sin tidligere Holdning med Hensyn til Nationalitets- og Sprogforholdene, og den vilde derved bibringe Landet et daarligt Begreb om den Retfærdighedsfølelse, der var raadende i Forsamlingen.

• Derefter tog Professor Jessen fra Haderslev Ordet for i et mod Danskheden giftigt Foredrag at tale imod Nedsættelse af et Udvalg. Ligeledes havde Ahlefeldt-Ütersen, Bockelmann, Graber og Brix-Brunsholm Ordet for i mer eller mindre tilspidsede Udtalelser at fraraade Udvalgets Nedsættelse. Efter alle disse Modstandere tog Skau Ordet og bemærkede følgende: Siden Provindslanddagen var traadt i Live, havde han ikke oplevet, at en Proposition nogensinde var bleven saa stærk kritiseret, som den nærværende. Muligvis var dette et Bevis paa, at han havde truffet et ømt Sted i Forsamlingen.

Han vilde ikke imødegaa alle de Talere, der havde havt Ordet, thi Partiet vilde virkelig være alt for ulige, da han og hans to Kolleger stod ene lige over for hele den øvrige Forsamling. De forlangte kun:

at Autoriteterne skulde være forpligtede til, at meddele deres Anordninger og Skrivelser til den dansktalende

Befolkning paa Dansk, samt at denne Befolkning ogsaa tiltaltes i det Sprog den forstod.

Dette var dog virkelig et billigt Forlangende.

Da ingen flere forlangte Ordet, blev der foretaget Afstemning, om der skulde nedsættes et Udvalg i Sagen. Dette blev nægtet imod 8 Stemmer. Det viste sig altsaa dog, at der dog var nogle Tyskere, der havde Retfærdighedsfølelse nok til trods de øvrige Udtalelser imod os at give os Medhold, saa vi maatte erkjende, at der dog var „fem Retfærdige i Sodoma“.

I Mødet den 11. Oktbr. forelaa en Udvalgsbetænkning til Behandling over et Udkast til en ny Forretningsorden. Udvalget havde heri ordret optaget den Bestemmelse, der angik de dansktalende Medlemmer, nemlig: „at der snarest muligt leveredes disse en autentisk Oversættelse af alt, hvad der forelagdes Landdagen.“

Dertil fremkom Prof. Jessen med det Ændringsforslag, at Ordet „*authentisk*“ skulde udgaa. I den Anledning tog Skau Ordet og spurgte den lærde Professor, hvad en Oversættelse nyttede til, naar den ikke var *authentisk*? Den var da kun et beskrevet Stykke Papir.

Ved Afstemningen viste det sig ogsaa, at Forslagsstillerens Fanatisme ikke havde smittet Forsamlingen, thi han blev ene om at stemme for sit Forslag

Nye Sprogkampe. I Mødet den 17. Oktbr. behandlede bl. a. nogle Petitioner, og blandt disse en, som var indgivet af Formanden for Gammel-Haderslev Sogns Fattigforening P. L. Skau paa Mariegaard, i Anledning af at Styrelsen af Landsfattigvæsenet havde tilbagevist et Andragende fra Fattigrepræsentationen dersteds, fordi det var skrevet paa Dansk, som var Fattigforeningens

Forretningsprog. Petitionsudvalget havde herover foreslaaet „Overgang til Dagsordenen“. Herimod tog H. Lassen Ordet og udtalte bl. a., at det var sørgeligt, at han igjen maatte tage Ordet for at forsvare en Sag som den om det danske Sprogs Berettigelse. Han beklagede, at den dansktalende Befolkning i Hertugdømmet Slesvig ikke forlængst havde faaet anvist den Plads, som den ifølge Folkeretten og Traktaterne burde indtage. Derved vilde Stridighederne mellem de to Nationaliteter sikrest være bleven bilagt.

Med Hensyn til Bedømmelsen af den foreliggende Sag saa havde Petitionskomiteen henvist til Regulativet af 1. Febr. d. Aa. angaaende Forretningsgangen i Hjemsteds-sager og i Henhold hertil ment, at Sagen først burde have været paaanket ved vedkommende Ministerium og derfor foreslaaet Overgang til Dagsordenen. Han havde liggende for sig det nævnte Regulativ, men fandt deri ingensomhelst Bestemmelse angaaende Forretningsproget.

Der var sagt i et tidligere Møde, at i Prøjsen var Forretningsproget tysk, men dette var ikke tilstrækkelig Grund til glat væk at afvise det foreliggende Andragende. For saa vidt og saa længe den prøjsiske Stat bestod alene af en tysk Befolkning, var det en naturlig Selvfølge, at Forretningsproget var udelukkende tysk, men naar Prøjsen foreløbig havde indlemmet en Del Undersaatter af en anden Nationalitet, saa maatte det ogsaa tage Konsekventserne; det gik da ikke længere an at lade det tyske Sprog være udelukkende Forretningsprog.

For at bedømme den foreliggende Sag rigtigt, var det nødvendigt at se hen til tidligere Bestemmelser, hvorved Sprogforholdene var blevene ordnede i de dansktalende Egne, deriblandt vilde han først og fremmest anføre de

allerhøjeste Reskripter af 15. Decbr. 1810 og 14. Mai 1840, der senere gik over i Forordningen af 13. Febr. 1854 angaaende Hertugdømmet Slesvigs Forfatning og paa denne Maade havde faaet Lovskraft og derfor *kun kunde ophæves ved Lov*. Men dette var ikke sket, og disse Bestemmelser maatte derfor endnu være *lovlig* gjældende. •

Efter at H. Lassen endnu udførligere havde paavist den indgivne Petitions Berettigelse, fremhævede han især, at den var paa sin Plads lige over Deputationen for Hjemsteds-sager, der var en kommunal Institution, hvis Medlemmer var valgte af selve Provindslanddagen. Han sluttede med at foreslaa „en motiveret Dagsorden“, der udtalte sig til Gunst for Fattigforeningens Andragende, som han formede i et Ændringsforslag. Professor Jessen følte sig truffen i en Ytring af H. Lassen og søgte at gjendrive samme. H. Lassen tog derefter atter Ordet og paaviste den paaankede Udtalelses Berettigelse. Dr. Wachs fremhævede, at Formen ikke var iagttaget; vedkommende Petent maatte have henvendt sig med sin Klage til Regjeringen, forinden han petitionerede til Landdagen. Han foreslog af den Grund at forkaste den.

Skau udtalte, at den Deputerede Lesser fra Altona som Ordfører havde bemærket: „at der laa noget bagved den her omhandlede Petition“.

Han maatte vælte denne Beskyldning over paa Deputationen for Hjemstedsvæsenet, idet denne burde have modtaget det paa Dansk skrevne Andragende. Han vilde simplificere Sagen. Som han allerede tidligere har sagt, var det dog kun *ret og billigt*, at man modtog *danske Andragender fra dansktalende Folk*.

Naar den Deputerede Dr. Wachs havde anket over, at Formen ikke var iagttaget, ved først at henvende sig til Regjeringen, saa kunde et Afslag vel nok begrundes herpaa, naar Sagen skulde afslaas; men han gad vidst, om man, hvis denne Form var sket Fyldest, da ikke nok skulde have fundet en anden Grund til at afslaa samme. Han sluttede sig iøvrigt til, hvad den Deputerede H. Lassen havde udtalt, og anbefalede Forsamlingen at vedtage den motiverede Dagsorden.

Brix fra Flensborg Kreds vilde i Tilgift gjøre Landdagsmand Skau identisk med (hans Brodersøn) P. L. Skau paa Mariegaard, som havde petitioneret, og bebrejdede førstnævnte Mangel paa Kjendskab til Formerne, idet en Landdagsmand ikke havde behov at indgive en Petition, men burde stille en Proposition. Han undgik imidlertid ikke sin vel fortjente Revselse, som han var nødt til at stikke til sig.

Adresseforslag. I Mødet den 23. Oktbr. gaves der atter os Danske Lejlighed til at værne om de danske Nordslesvigeres nationale Standpunkt. Det var i Anledning af et af Klosterprovst Ahlefeldt stillet Forslag til en Adresse til Hs. Maj. Kongen, hvori Landdagen beklagede sig over materiel Tilsidesættelse fra Regjeringens Side.

Ved Slutningsbehandlingen af det i Sagen nedsatte Udvalgs Betænkning forelaa Adressen til Vedtagelse. Selve Adressens Indhold kunde vi godt gaa med til, da vi fuldt ud delte alle Ankeposterne, men der var strøet mere Sukker paa de bitre Piller, end vi kunde være med til at yde, f. Ex. den uhyre Lykke for Hertugdømmerne at være *udfriet af Fremmedherredømmet, og inkorporeret i det*

mægtige Prøjsen, hvoraf de følte sig som *et fast Lem* o. s. v., passede kun daarlig paa os.

Efter Overvejelse i vort Tremandsraad blev det bestemt, at Skau skulde tage til Orde her imod, og han fremhævede da stærkt, at Nordslesvig langt fra var et *fast Lem* paa det store Statslegeme, at det netop var saa løst, som vel muligt, og kun ventede paa Udførelsen af Pragfreden for at falde fra og vende tilbage til det Land, Nordslesvigerne imod deres Vilje var skilte fra, og det netop *fordi de følte sig saa ulykkelige under Fremmedherredømmet, som noget som helst Folk til nogen som helst Tid og paa noget som helst Sted havde følt sig*. Derhos bemærkede han, at de tre danske Landdagsmænd agtede at henvende sig til Hs. Maj. Kongen i en selvstændig Adresse. Det skete ogsaa, og i den androg vi bl. a. paa Udførelsen af Pragfredens § V.

Efter at to gamle, ægte Slesvigholstenere havde forladt Salen, idet de ikke kunde bekvemme sig til at stemme for Adressen, men heller ikke vilde stemme med os, blev den vedtagen med alle Stemmer imod tre.

Denne Samling havde til Dato været en af de varmeste for den danske Minoritet, men ogsaa en af dem, hvor vi oftest havde havt Lejlighed til at hævde Nordslesvigs Særstilling og vor nationale Forskjellighed fra Tyskerne.

Landsdirektørvalget. En meget vigtig Sag var endnu tilbage, nemlig Valget af en Landsdirektør, som i Spidsen for det staaende Stænderudvalg skulde styre Provindsens Anliggender. Dette fandt Sted den 24. Oktbr. Partierne stod saa tilspidsede, at de var omtrent lige, saa at vi tre Danske kunde gjøre Udslaget, og vi var os dette bevidst.

Det manglede heller ikke paa Bearbejdelser, dog især fra den Del af Forsamlingen, i hvilken vi havde havt vore fleste og ivrigste Modstandere. Vi forholdt os imidlertid tavse, saa ingen vidste, hvad vi vilde. Der var mellem os indbyrdes ogsaa Tale om at afholde os helt fra Valget. Denne defensive Stilling syntes vi imidlertid var for flov og lidet modig.

Vi ræsonnerede som saa: én bliver valgt, hvordan vi saa end forholder os. Det Parti, der falder, vil da sige: de Danske kunde have hjulpet os, saa havde vi sejret, og det sejrende Parti vil sige: de Danske kunde have hjulpet os, saa havde vi dog faaet en anstændig Majoritet, men vi kunde jo undvære dem. Vi fandt det derfor rigtigst at kaste det afgjørende Lod i Vægtskaalen. Nu havde det fra første Færd af været saa, at vi havde mødt den største Velvilje og Imødekommen fra Ridderskabets Side. Ingen af dette Parti havde nogensinde angrebet os saaledes, som de vilde Demokrater fra 1848, eller nogle enkelte studerede Fanatikere, med hvem vi altid havde maattet nappes, og hvis Kandidat tilmed ansaas for en Ven og Meningsfælle netop af vor første og stadige Modstander, med hvem vi strax i den første Samling stødte sammen.

At Aristokratiet var venligere imod os, hidrørte maaske noget fra deres Familieforbindinger i Danmark. Dertil kom at vi saa mildere til en forhenværende Helstatsmand, end til en Friskaremand fra 1848. Blodet var aldrig saa tyndt, det var dog tykkere end Vand. Saaledes gik det til, at vi stemte paa Klosterprovst v. Ahlefeldt fra Uetersen, som derved fik en Majoritet af sex Stemmer.

At vort Valg ikke var daarligt, har Tiden vist, idet Landsdirektør Ahlefeldt, hvad vist baade Venner og Fjender

er enige om, med sikker Haand har staaet for Styret, lige som han ogsaa senere er gjenvalgt.

Den femte Landdagssamling. I Landdagens femte Diæt fra 5. til 16. Oktbr. 1873 forefaldt der ogsaa Sammenstød mellem Majoriteten og den lille Minoritet.

Det var i Anledning af Komitebetænkningen over Regjeringsforslaget angaaende Dotationen af Provindsen for at gennemføre den kommunale Selvstyrelse og overtage forskjellige provindielle Institutioner.

Det nedsatte Udvalg havde i en længere Udvikling belyst Sagen og opfordrede nu Landdagen til at gjøre Udvalgets Indstilling til sin, hvorved tillige det staaende Stænderudvalg opfordredes til at føre de herhen og heraf flydende Forhandlinger med Regjeringen.

Indstillingen gik især ud paa, at Hertugdømmerne maatte faa det store saakaldte Tugthusfond udleveret til dermed at bestride sine Udgifter til Selvstyre, hvilket Fond efter Regjeringens Paastand tilfaldt Staten.

Referenten Dr. Wachs udtalte sig om Udvalgets ideelle Stilling til Sagen og anbefalede dets Indstilling til Forsamlingen.

Den Kongl. Regjeringskommissær Bitter, Dr. Wachs o. fl. havde gjentagende Ordet, hvorefter H. Lassen tog fat og underkastede Komiteforslaget en udførlig Kritik. Han gjorde først Rede for sin Stilling til den foreliggende Betænkning og de i Forbindelse dermed af Udvalget stillede Forslag, idet han navnlig dvælede ved Spørgsmaalet om Krigsskadeerstatning. Han udtalte det Haab, at Statsregjeringen omsider vilde tage Hensyn til Befolkningens Bønner og erstatte den de ved Krigsbegivenhederne forarsagede store Tab. Naar Regjeringen havde fundet sig

foranlediget til at afhjælpe den af Stormfloden Aaret i Forvejen foraarsagede Skade, saa maatte den efter Talerens Skjøn føle sig endnu mere forpligtet til at erstatte de Tab, der var en Følge af Krigsbegivenheder, hvortil den i ethvert Tilfælde havde været en medvirkende Aarsag. Thi han kunde dog næppe antage, at den for Alvor vilde vedkjende sig det Argument, som var udtalt i det paa Pladserne nylig fordelte Skrift: „Beleuchtung der zwei und zwanzig Beschwerdepunkte der sog. Schlesw.-Holst. Landespartei“ — og som gik ud paa, at der ved Krigsbegivenhederne i 1863 og 1864 skulde være bevist Hertugdømmerne en saa overordentlig Tjeneste, at Statsregeringen med Billighed kunde fritages for at erstatte den omhandlede Krigsskade. I det mindste maatte han for Nordslesvigs Vedkommende nedlægge en bestemt Protest imod en saadan Anskuelse. Han udbredte sig derefter over Forskjellen mellem Krigsskadeerstatningen fra Krigen 1848—50 og 1863—64, som Landdagen altid fejlagtig havde behandlet under et, medens de dog ifølge deres Oprindelse og Karakter var grundforskjellige.

Disse Betænkeligheder havde han ikke villet tilbageholde, fordi de tjente til Motivering for, at han iøvrigt agtede at stemme for Udvalgets Indstilling.

Da Referenten Dr. Wachs paastod, at han ikke havde forstaaet Taleren, som han syntes havde undergivet Betænkningen en indgaaende Kritik, opfordrede han en eller anden, som forstod Dansk, til at besvare samme.

Professor Jessen fra Haderslev tog da Ordet og som født i Nordslesvig, hvor han boede, kunde han ikke holde H. Lassen for berettiget til at udtale sig saaledes om Nordslesvig, som han havde gjort.

Boende i samme Egn, ja endog nordligere, turde han udtale, at man der tænker og taler ganske anderledes, og at man der slet ikke føler sig fremmed i Hjemmet.

Naar H. Lassen tænker anderledes, saa er det højst personligt, og han kunde ikke holde det for berettiget, at han kaldte dette for en Egns Stemning, hvis Grændser ikke engang kunde opgives.

Herefter tog Skau Ordet. Med Hensyn til Professor Jessens Ytringer angaaende H. Lassens Udtalelser, da maatte han gjøre opmærksom paa, at vel var det ærede Medlem født Nordslesviger, men ved at have modtaget akademisk Dannelse havde han i lang Tid været fjærnet fra Fødeegnen og paa Universitetet og andre Steder, mest i tyske Omgivelser, havde han glemt en hel Del af, hvad man følte i Hjemmet.

Han og hans to Kolleger fra Nordslesvig tilhørte fuldtud Folket, havde ikke fjærnet sig fra det og vidste Besked om det, der var umuligt for dem at glemme. Han vilde indrømme, at der vel nok paa Landet kunde gives en og anden, maaske ogsaa et begrændset lille Tal, som var tilfreds med de nuværende Tilstande, men det store Flertal var ulykkeligt og ventede kun efter Udløsning; han gad sét den, som turde benægte det.

Angaaende selve Udvalgsbetænkningen vilde han paa Forhaand erklære, at han kunde stemme for den, som den var, naar intet bedre kunde opnaas. Dog følte han sig hverken tilfredsstillet af dens Form eller dens Indhold. Den manglede det, man paa Dansk kaldte Fylde, der var for lidt Kraft i den, og man var gaaet for omsvøbsvis tilværks.

Han betragtede Betænkningen som et Apendix til

Adressen. Denne var bleven stærkt kritiseret og vist ikke uden Grund, fordi der i samme var fremhævet, at *Folket var tilfreds med de nuværende Tilstande*. Han og hans Venner havde ved Behandlingen af Adressen værget sig her imod og paa Grund heraf ikke kunnet stemme for samme, hvorfor nævnte Kritik ogsaa maatte gaa dem forbi. Den højtærede Landdagsmarskalk havde ved Anmeldelsen af to holstenske Patriots dødelige Afgang fremhævet deres frejdige og tapre Striden, for hvad de havde holdt for Ret lige over for Danmark.

Derfor opfordrede han Landdagen til nu at følge disses Exempel lige over for Prøjsen, som jo dog ikke kunde besidde Landet eller raade over dets Beboere med større Ret eller i større Udstrækning, end Danmark havde gjort.

Han opfordrede Forsamlingen til at udtale for Hans Majestæt, at der nu ikke var at finde nogen anden Instans at gaa til. Man kunde ikke mere paakalde det tyske Forbund, som tidligere i saa rigt Maal paakaldtes imod Danmark, og som saa beredvillig havde taget dette til Følge.

Han opfordrede Stænderne til at vise sig hine Mænd værdige, ved at *kræve af Prøjsen, hvad Danmark aldrig havde omtvistet: Hertugdømmernes private Formue*.

Han opfordrede endvidere Landdagen til at vise, at den havde Mod til at træde frem for den *store Magt* og kræve sin Ret, lige som hine Mænd havde gjort lige over for den lille Magt. Tilstandene i Nordslesvig maatte skildres, og det maatte udtales, at det dansktalende Nordslesvig ikke fik sin Ret ved den øverste Domstol, ved Appellationsretten i Flensborg, paa Grund af at Rettens Sprog var fremmed.

Om vel Forsamlingen følte, hvad det vilde sige, at

man maatte forsvare sine dyrebareste Interesser ved Hjælp af en Tolk? — om det var Ret?

Eller at der imod Befolkningens Vilje blev indført Tysk i Skolerne paa det danske Sprogs Bekostning?

At fremhæve videre: Kjøbstædernes Overbebyrdelse med Skatter, som enhver kunde erfare, naar han satte sin Fod inden for en Kjøbstadmands Dør. Klagen lød alle vegne og det ikke alene i Nordslesvig men f. Ex. lige saa stærkt i Slesvig eller her i Rendsburg.

Paa Grund af disse og lignende Klagepunkter, der burde fremhæves, vilde han foreslaa at vise Betænkningen tilbage til Udvalget, for at den kunde tages under fornyet Overvejelse og fremkomme i en forandret og forstærket Form.

I næste Møde den 16. Oktbr. bemærkede den Kongl. Regjeringskommissær, at der var ham meddelt, at en af de dansktalende Deputerede i sidste Møde var fremkommen med den Ytring, „at den nordslesvigske Befolkning blev behandlet som Fremmede“. Dersom denne Udtalelse var falden, vilde han fremhæve, at de dansktalende Nordslesvigere blev fra Regjeringens Side behandlede med den samme Velvilje som enhver anden Befolkning i Provindsen o. s. v. Der var ogsaa klaget over, at det danske Sprog blev undertrykt i Nordslesvig, men dette var ikke Tilfældet. Der blev kun indført tysk Sprog ved Siden af Dansk i Skolerne og det med Rette, og han vilde afgive den Forsikring, at dette skulde fortsættes, for at den yngre Generation af de dansktalende Undersaatter ogsaa kunde lære at udtrykke sig i det Sprog, der var Regjeringens og Landets, som de tilhørte.

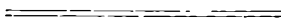
H. Lassen tog Ordet og gjorde opmærksom paa, at

han havde sagt, „at Nordslesvigerne maatte *føle sig* som Fremmede i deres Hjem“, og denne Udtalelse troede han at maatte fastholde, ogsaa efter de Udtalelser, han lige havde hørt af den Kongl. Kommissarius.

Efter at Udvalgets Indstilling var vedtaget af Forsamlingen, samt et Par mindre Sager afgjorte, sluttedes denne Diæt, der havde været stræng for den lille danske Minoritet.

For at stille det nogenlunde klart for Læserne, hvorledes de danske Landdagsmænds Stilling og Kamp var beskaffen, som og hvorledes den blev ført, har det været nødvendigt at meddele det væsentligste Indhold af de holdte Taler, da formodentlig intet bedre belyser Situationen. Til Dato har der ikke været megen Lejlighed for dem til at deltage i den saglige Diskussion. Den sproglig-nationale Kamp, som ogsaa væsentligst i denne Samling var ud-kæmpet, lagde fuldtud Beslag paa Kræfterne.

Deltagelsen fra vor Side i de materielle Anliggender skal forsøges fremstillet en anden Gang.

Det danske Sprog paa vore Synoder.

Af Hans Nissen.

Den overordentlige Synode, der, ifølge Kongelig Forordning af 9. August 1871, var samlet i Rendsborg fra 14. November til 7. December det nævnte Aar, bestod i alt af 62 Medlemmer. Iblandt disse var der fire danske Mænd fra Nordslesvig, nemlig Skoleforstander West fra Vonsbæk, Gaardejer Nielsen fra Kassø, Møller Jacobsen fra Brøns og Parcellist Jørgensen fra Mummark. Synoden havde den Opgave at forhandle og fatte Beslutning om et af Regjeringen forelagt Udkast til en kirkelig Forfatning, saavel for Provindsialkirken i sin Helhed som for de enkelte Provstier og Menigheder indenfor denne.

Allerede i Synodens andet Møde, den 15. November, ved første Behandling af dens Forretningsorden, kom det til en udførlig og interessant Forhandling om det danske Sprogs Stilling paa Synoden. Der kan vel ikke være Tvivl om, at de fire nordslesvigske Medlemmer i Forvejen havde drøftet Sagen indbyrdes og været enige om den Fremgangsmaade, der skulde følges.

Forhandlingen indledes derved, at West fra Vonsbæk uden videre tog Ordet paa Dansk. Hans Ord stod iøvrigt ikke i nogensomhelst Forbindelse med Sprogsagen, men angik blot en formentlig Mangel ved Forretningsordenens første Paragraf. Umiddelbart derefter tog den Konge-

lige Kommissarius, Konsistorialpræsident Mommsen, Ordet og udtalte, at Synodens Forretningssprog i Henhold til den ovenfor nævnte Kongelige Forordning var det tyske. Hermed syntes det ham imidlertid ikke uforeneligt, at enkelte Medlemmer, der ikke vare det tyske Sprog fuldstændigt mægtige, betjente sig af det danske Sprog ved deres Foredrag paa Synoden. Hvorvidt en Oversættelse af Foredragene i saadanne Tilfælde var nødvendig og hensigtsmæssig, skulde han ikke afgjøre, han vilde kun bemærke, at der fra hans Side ikke var noget at erindre imod, at enkelte Medlemmer talte Dansk. Jørgensen fra Mummark, som derpaa fik Ordet, erklærede, at han hørte til de Medlemmer, der ikke vare det tyske Sprog i den Grad mægtige, at de vilde være i Stand til at holde tyske Foredrag. Da Kirkesproget i en saa stor Del af Landet var dansk, saa syntes det ham at være nødvendigt at give det danske Sprog en bestemt Stilling i Forretningsordenen. Han var den Kongelige Kommissarius taknemmelig for dennes Opfattelse af Bestemmelsen i § 12 af Forordningen af 9. August og sluttede sig til denne Interpretation. Omendskjøndt Forretningssproget i Nordslesvig ifølge højere Anordning var tysk, saa var dog Folkesproget det danske, og kun Administrationen førtes paa Tysk. Skulde § 12 udlægges i modsat Retning, saa vilde det være en stor Uretfærdighed og Ubillighed, og Synoden vilde da slet ingen Betydning have for Nordslesvig. Derfor maatte han andrage paa, at det maatte tillades de dansktalende Deputerede at tale Dansk. — Et af Synodens mest fremragende Medlemmer, Regjeringsraad Kraus fra Kiel, talte indtrængende for de nordslesvigske Medlemmers Ret til at tale Dansk paa Synoden. Han ansaa den i saa

Henseende opstillede Fordring for fuldstændig begrundet, da det i de nordslesvigske Valgdistrikter herskende Sprog var det danske. Kirken maatte være hævet over alle nationale Modsætninger, og det synes ham at stemme bedst med den kirkelige Synodes Stilling, naar denne imødekomde af enkelte Medlemmer i dette Anliggende ytrede Ønsker. Provsterne Schwartz fra Garding og Neelsen fra Pløn anerkjendte ligeledes fuldt ud de nordslesvigske Medlemmers Ret til at tale Dansk paa Synoden. Den første tilføjede dog, at det efter hans Formening maatte fastholdes, at samtlige Andragender indleveredes i det tyske Sprog. Den sidstnævnte erklærede, at han ikke var saaledes hjemme i det danske Sprog, at han var i Stand til at forstaa de Foredrag, der holdtes i dette, og han maatte derfor bede om, at de danske Foredrag bleve oversatte paa Tysk. Imod dette Forslag udtalte en Lægmand, Hamkens fra Tating, sig med stor Bestemthed paa Grund af de uoverskuelige Vidtløftigheder, hvortil en saadan Fremgangsmaade vilde føre. Iøvrigt vilde han ikke erklære sig imod, at der indrømmedes de nordslesvigske Medlemmer Tilladelse til at tale Dansk, men han følte ingen Forpligtelse til at spare disse for den Ubehagelighed, at deres Foredrag bleve uforstaaelige; denne Omstændighed maatte de selv tage i Betragtning. — Provst Andresen fra Bevtoft ytrede Tvivl om, at den af de nordslesvigske Deputerede foregivne Mangel paa tilstrækkeligt Kjendskab til det tyske Sprog var den virkelige Grund til deres Forlangende. Han vilde i al Fald have Tilladelsen til at tale Dansk indskrænket til de Medlemmer, der ikke kunde udtrykke sig i det tyske Sprog. Herpaa tog West fra Vonsbæk Anledning til den Erklæring, at det ikke var et personligt Forlangende, der

stilledes, men en Ret der krævedes for Vælgerne i de nordslesvigske Menigheder, at det tillodes de af dem valgte Deputerede at tale Dansk. — Pastor Decker fra Leezen hævdede, at Forsamlingen var en tysk Forsamling, og at Forhandlingsproget derfor ogsaa maatte være det tyske. Vilde man tilstede Afvigelser fra denne Grundsætning, saa vilde Konsekvensen deraf være, at ogsaa Forhandlingerne maatte oversættes i det danske Sprog. De nordslesvigske Vælgere havde maattet gaa ud fra den Forudsætning, at de valgte vare det tyske Sprog mægtige. Han var endogsaa tilbøjelig til at antage, at denne Forudsætning var tilstede for de valgtes Vedkommende, saaledes at disse, naar de blot havde Viljen dertil, nok kunde udtrykke sig i det tyske Sprog. — Provst Peters fra Flensborg holdt det Andragende for berettiget, der var fremsat af de Deputerede fra de danske Distrikter, og navnlig maatte han overfor den foregaaende Taler bemærke, at en Undersøgelse om hvorvidt det var Mangel paa Evne eller Vilje, der i det enkelte Tilfælde hindrede Brugen af det tyske Sprog, var uigjennemførlig og derfor ørkesløs. Paa den anden Side modsatte han sig det Forslag, der var fremsat af Provst Neelsen, idet ogsaa han hævdede, at hvis de danske Foredrag skulde oversættes paa Tysk, saa maatte omvendt de tyske Foredrag ligeledes oversættes paa Dansk. Hertil bemærkede Nielsen fra Kassø, at han netop ansaa det for at være retfærdigt, at de tyske Taler gjengaves paa Dansk for de dansktalende Medlemmer. Hvis Nordslesvigerne vare anviste paa kun at vælge Deputerede, der vare det tyske Sprog mægtige, vilde Valgbarheden være indskrænket paa en utilbørlig Maade. — Flere holstenske Deputerede, der i sin Tid havde været Medlemmer af Rigs-

raadet i Kjøbenhavn, henviste til, at man i denne Forsamling havde benyttet begge Sprog, og at Rigsraadstidenden havde gjengivet Foredragene i det Sprog, i hvilket de vare holdte. — Jacobsen fra Brøns bemærkede, at i en Forsamling, hvori der fandtes saa megen Intelligens, kunde det vel nok antages, at de fleste vare i Stand til at forstaa Dansk. Hele Synodalinstitutionen vilde være illusorisk for Nordslesvig, hvis Valgbarheden indskrænkedes til dem, der kunde tale Tysk. Professor Hinschius fra Kiel erklærede, at han ikke besad den Intelligens at kunne forstaa Dansk. Iøvrigt holdt han en Oversættelse af Foredragene for utilstedelig, da en saadan Forholdsregel efter hans Formening vilde være ensbetydende med Antagelsen af et dobbelt Forretningssprog, hvorved man kom i Kollision med den før nævnte Kongelige Forordning. Det yderste, man kunde indrømme, var, at man lod de nordslesvigske Medlemmer tale Dansk og hørte rolig derpaa, selv om man ikke kunde forstaa, hvad de talte. — Pastor Decker fra Leezen gjorde opmærksom paa, at der endnu var et Spørgsmaal, der maatte tages under Overvejelse, nemlig om Hjælpesekretærerne, der skulde optegne Forhandlingerne, ogsaa vare det danske Sprog i den Grad mægtige, at de vare i Stand til at gjengive de danske Foredrag. Den Kongelige Kommissarius erklærede hertil, at dette var Tilfældet med i det mindste den ene af Hjælpesekretærerne, saa at der altsaa fra den Side ikke forelaa nogen Hindring for at danske Forhandlinger kunde finde Sted. — Jørgensen fra Mummark udtalte derpaa, at naar han ikke havde imødegaaet de imod hans Andragende fremkomne Bemærkninger, saa var Grunden dertil den, at alt det, der var sagt derimod, efter hans Mening slet ikke hørte til

Sagen. — Formanden sluttede derefter Forhandlingen, hvorpaa han stillede til Afstemning: „er det tilladt de Deputerede fra de dansktalende Distrikter at betjene sig af det danske Sprog ved Forhandlingerne“, hvilket Andragende næsten enstemmig blev vedtaget.

Under den fortsatte Forhandling om Synodens Forretningsorden stillede Nielsen fra Kassø et Forslag om en Tilføjning til dennes § 2. Dette gik ud paa, at de Tryksager, der omdeltes til Medlemmerne, maatte meddeles de dansktalende Deputerede paa Dansk, for at de kunde orientere sig over sammes Indhold. Dette Andragende blev dog forkastet, efterat Provst Schwartz fra Garding havde udtalt, at han fandt det stridende imod den udtrykkelige Lovbestemmelse, at Forretnings sproget var tysk, hvilken Grundsaetning Forsamlingen efter hans Mening maatte fastholde.

Efterat Behandlingen af samtlige enkelte Paragrafer i Forretningsordenen var bragt til Ende, meddelte Formanden, at der af de Deputerede West og Nielsen var indleveret et Aendringforslag, der dog var bleven ham for sent overgivet til, at han i rette Tid havde kunnet bringe det til Forhandling. Det var affattet i begge Sprog og gik ud paa, at alle Forhandlinger skulde optages i Protokollen i det Sprog, hvori de vare holdte. Efter det, der allerede var forhandlet i denne Retning, troede han, at der ikke kunde foreligge nogen Tvivl angaaende dette Punkt, og at han derfor uden videre kunde bringe Forslaget til Afstemning. — Hamkens fra Tating udtalte sin Frygt for, at den ene Indrømmelse skulde føre den anden efter sig, og advarede imod, at man af sin Godmodighed skulde lade sig forlede til at gaa for vidt med Hensyn til de stillede

Fordringer. Det højeste, man kunde indrømme de dansk-talende Deputerede, var Retten til at holde deres Foredrag paa Dansk. — Jørgensen fra Mummark fandt, at Udførelsen af det, der forlangtes i Andragendet, ikke kunde forvolde nogen Vanskelighed, da det jo af den Kongelige Kommissarius var oplyst, at en af Hjælpesekretærerne var i Stand til at optegne de danske Taler paa Dansk. Der kunde ikke være nogen Fare for, at den ene Indrømmelse skulde drage den anden efter sig. Andragendet henvendte sig slet ikke til Forsamlingens Godmodighed. Da der af andre Talere var bleven brugt Paralleler, saa vilde han henvise til Provinds-Landdagen, som havde antaget et særligt Tillæg til Forretningsordenen, der gik endnu videre end nærværende Andragende. Skulde dette blive afvist, saa vilde han andrage paa, at dette Tillæg fra Provinds-Landdagen maatte tilføjes Forretningsordenen. — Den Kongelige Kommissarius erklærede, at han ikke saa nogen Grund til, at de Foredrag, der holdtes paa Dansk, ikke ogsaa skulde nedskrives i dette Sprog; han for sit Vedkommende havde intet derimod. Hankens fra Tating gjorde opmærksom paa, at de Medlemmer, der ikke forstod Dansk, i saa Fald heller ikke vilde kunne forstaa Protokollerne. Professor Jessen fra Haderslev mente dog, at dette beroede paa en Misforstaaelse, da her ikke var Tale om de Protokoller, der førtes af de valgte Skrifteførere, men om de af Hjælpesekretærerne optegnede Forhandlinger, der ikke bleve forelæste i Synoden. — Konsistorialraad Versmann fra Izhoe frygtede for, at hvis man her besluttede, at de danske Taler skulde nedskrives paa Dansk, og en Bestemmelse herom blev indført i Forretningsordenen, da vilde dette ogsaa komme til at gjælde for de fremtidige Synoder.

Det var jo imidlertid ikke sikkert, at man altid kunde disponere over en Hjælpesekretær, der var det danske Sprog fuldstændig mægtig. Hvis Synoderne i Fremtiden skulde bestemme sig for stenograferede Optegnelser af Forhandlingerne, vilde Vanskeligheden blive endnu større, da der saa maatte skaffes to Stenografer til Veje, der kunde Dansk. Kirkesproget var vel blandet, men dette burde derimod ikke blive Tilfældet med Forretningsproget. — Konsistorialraad Jensen fra Kiel vilde gjerne have udtalt, at da Kirkesproget nu en Gang var blandet, saa maatte der ogsaa træffes en Overenskomst med Hensyn til det her omhandlede Spørgsmaal. Efter hans Mening vilde man bedst komme ud over alle Vanskeligheder ved at tillade de paagjældende Talere selv at optegne deres danske Foredrag og overgive dem til Redaktionen. — Konsistorialraad Versmann fandt det dog betænkeligt at indrømme de Deputerede fra de dansktalende Distrikter en saadan Ret, da det samme saa ogsaa maatte gjælde for de tyske Talere. Dette vilde, som Erfaringen viste, let føre til, at Talerne ikke alene optegnede, hvad de virkelig havde sagt, men ogsaa hvad de kunde eller vilde have udtalt, hvorved der ikke vilde fremkomme et klart og rigtigt Billede af Forhandlingerne. — West fra Vonsbæk hævdede, at det, efter de af den Kongelige Kommissarius givne Oplysninger, i det mindste for denne Gang slet ikke vilde føre til Vanskeligheder, hvis Forsamlingen antog det af ham foreslaaede Tillæg til Forretningsordenen, der kun vedrørte den nuværende Synode. Hvis Berettigelsen anerkjendtes, saa var der dog ingen Grund til ikke at gaa ind derpaa. Amtsdommer Fischer fra Pløn troede, at det ikke var nødvendigt at optage noget derom i Forretnings-

ordenen, og dermed vilde jo alle Vanskeligheder for Fremtiden falde bort. Hermed erklærede West sig tilfreds. Formanden antog, at Forsamlingen vilde være tilfreds med, at han ikke bragte dette Punkt til Afstemning. — Konsistorialraad Jensen fra Kiel henviste til, at Slutningen af § 2 indeholdt en Bestemmelse om Forhandlingernes Nedskrivning, hvortil Amtsdommer Fischer fra Pløn bemærkede, at dette kun var en almindelig Bestemmelse, medens der ikke stod noget om, hvorledes dette specielt skulde ske. Pastor Decker fra Leezen ytrede, at efter hans Mening maatte ifølge § 2 de Taler, der nedskreves paa Dansk, opsaa trykkes i dette Sprog. Pastor Petersen fra Nørre-Brarup var af den Anskuelse, at en dertil sigtende Bestemmelse ikke kunde optages i Forretningsordenen, da § 2 jo allerede var vedtaget og en Ændring altsaa udelukket. Nielsen fra Kassø bemærkede, at naar det anerkjendtes fra alle Sider, at det maatte tillades de dansktalende Deputerede at tale Dansk, saa kunde det heller ikke synes upassende, at træffe en Bestemmelse desangaaende. Professor Jessen fra Haderslev gjorde gjældende, at Faktum var anerkjendt og derfor ogsaa maatte anerkjendes ved en faktisk Stadfæstelse. Formanden troede, at da Faktum var anerkjendt, saa vilde han handle mest i Overensstemmelse med Synoden, naar han ikke hidførte en Beslutning derom. Imod denne Afgjørelse blev der ikke rejst Indsigelse, og Forhandlingen om Sprogsagen var dermed til Ende.

Det maa indrømmes, at Synoden havde behandlet dette Anliggende paa en imødekommende og fordomsfri Maade. De dansktalende Medlemmers Ret til at benytte deres Modersmaal ved Forhandlingerne var bleven indrømmet af

de fleste Talere og næsten enstemmig vedtaget, og de benyttede sig fuldt ud af denne Ret. Ligesom de i den her meddelte Forhandling hele Tiden havde talt Dansk, saaledes benyttede de sig ogsaa altid af dette Sprog i de følgende Møder. De toge livlig Del i Synodens Forhandlinger og en eller flere af dem havde Ordet i næsten hvert eneste Møde. Deres Taler findes ligeledes gjengivne paa Dansk i Synodens trykte Forhandlingsprotokol.

Fællessynoden — eller Provindssynoden —, der ifølge Synodeloven af 4. November 1876 ordentligvis skal samles hvert tredie Aar, har omtrent 90 Medlemmer. I blandt disse har der hidtil været 7—8 danske Nordslesvigere. I de fire Samlinger, der hidtil have været afholdte, er der ikke bleven talt Dansk, idet de Medlemmer fra Nordslesvig, der have haft Ordet, alle have benyttet det tyske Sprog.

Da den første ordentlige Fællessynode traadte sammen i Rendsborg i Slutningen af Januar 1880, fandt der en Raadslagning Sted imellem de dansktalende Medlemmer, om hvorledes de skulde stille sig i Henseende til Sproget. De vare enige om, at Nordslesvigernes Ret til at tale Dansk paa Synoden vel burde og skulde hævdes, men at denne Ret kun skulde benyttes af dem, der ikke vare i Stand til at betjene sig af det tyske Sprog. Ved denne Lejlighed blev det navnlig af afdøde J. P. Junggreen med stor Styrke gjort gjældende, at Synoden var en kirkelig Forsamling, og at kun Hensynet til Kirkens Tarv burde være bestemmende for Medlemmernes Virksomhed paa denne.

Derefter rettede Lassen fra Lysabild i Synodens tredie Møde, den 29. Januar, en Forespørgsel til den Kongelige Kommissarius, om hvorvidt det kunde anses som en Selv-

følge, at de nordslesvigske Medlemmer havde Ret til at benytte det tyske eller det danske Sprog ved Forhandlingerne, eftersom de selv vilde. Hertil erklærede den Kongelige Kommissarius, at der efter hans Mening ikke var nogen lovbegrundet Hindring i Vejen for Benyttelsen af det danske Sprog paa Synoden. Han gjorde dog tillige opmærksom paa, at Tysk var det eneste Sprog, der forstodes af alle Medlemmer, hvorimod kun et Mindretal forstod Dansk, og at det af den Grund var ønskeligt, at de nordslesvigske Deputerede, saavidt det var dem muligt, betjente sig af det tyske Sprog ved Forhandlingerne. Efterat Lassen havde erklæret sig tilfreds med den givne Erklæring, bad Formanden om, at det maatte blive ham meddelt forud, naar nogen ønskede at tale Dansk, thi da han ikke forstod dette Sprog, saa vilde han i et saadant Tilfælde midlertidig overlade Forsædet til Viceformanden.

De nordslesvigske Medlemmers Ret til at tale Dansk paa Synoden var saaledes anerkjendt. Hidtil er denne Ret, som allerede sagt, ikke bleven benyttet, men der vil jo ikke være noget til Hinder for, at dette kan ske paa de fremtidige Synoder, hvis Forholdene skulde gjøre det nødvendigt eller ønskeligt.

Provstisynoderne holdt Møde første Gang i Sommeren 1879 og have siden den Tid hvert Aar afholdt en ordentlig Samling, der dog for det meste kun har varet en enkelt Dag. Deres Medlemsantal er temmelig forskjelligt, da det bestaar af samtlige Præster i Provstiet og et dobbelt saa stort Antal valgte Lægmænd.

De fem nordslesvigske Provstisynoder vise i sproglig Henseende et noget forskjelligt Fysiognomi. Paa Tørninglens Provstisynode have Forhandlingerne hidtil udelukkende

fundet Sted i det danske Sprog, saavel fra Formandens — Provstens — som fra Medlemmernes Side. Ogsaa Provstisynoderne i Haderslev, Aabenraa og Sønderborg have hidtil i det væsentlige havt dansk Forhandlingssprog, idet kun ganske enkelte Medlemmer have talt Tysk. I Sønderborg Provstisynodes anden Samling i Juli 1880 blev der af Gaardejer Andreas Kaad i Mindebjerg ført Anke over, at der blev talt tysk, idet han bemærkede, at Forhandlingerne derved tildels bleve uforstaaelige for den overvejende Del af Medlemmerne. Synodens daværende Formand, Provst Schmidt i Svendstrup, svarede hertil, — under Henvisning til Konsistorialpræsident Mommsens ovenfor anførte Svar paa Lassens Forespørgsel i Provindssynoden —, at han vel ikke kunde forbyde nogen at tale Tysk, men at han fuldt ud anerkjendte det Ønskelige i, at Medlemmerne saavidt muligt betjente sig af det danske Sprog, da dette var det eneste, der forstodes af hele Forsamlingen, og at han hermed vilde opfordre Medlemmerne til at gjøre dette. Noget Lignende har gjentaget sig i det mindste i et af Synodens følgende Møder. Efterat de nævnte Kjøbstæder i de senere Aar udelukkende have valgt tyske Deputerede til Provstisynoderne, er det tyske Sprog bleven benyttet noget hyppigere ved disses Forhandlinger end tidligere. — I Sønderborg Provstisynodes Møde i November 1888 begyndte Formanden at benytte begge Sprog i sine Henvendelser til Synoden, idet han, naar han først havde talt i det ene Sprog, umiddelbart derpaa oversatte sine Ord i det andet. Da der blev gjort Indsigelse imod denne Fremgangsmaade, erklærede han, at han var nødt til at bære sig saaledes ad, da det saaledes var bleven forlangt af ham, og han ikke havde Ret til at modsætte sig dette

Forlangende. Den anførte Methode, der vistnok er ligesaa besværlig og ubehagelig for Provsten, som den er tidsspildende og forvirrende for Synoden, synes at være temmelig unødvendig for Sønderborg Provstisynodes Vedkommende, da der iblandt dennes 66 Medlemmer kun er et eneste, om hvem det ikke med Sikkerhed kan forudsættes, at han meget vel er i Stand til at følge en dansk Forhandling, medens mange vitterlig ikke forstaa Tysk. Iøvrigt have Provsterne i Sønderborg og Haderslev, i deres Egenskab af Formænd for Provstisynoderne, altid talt Dansk paa disse. Provsten i Aabenraa har derimod altid betjent sig af det tyske Sprog paa den derværende Provstisynode. Afdøde J. P. Junggreen har en Gang protesteret derimod, uden at der dog er indtraadt nogen Forandring. Dette Forhold er dog vistnok nærmest begrundet i Provstens bekjendte Vanskelighed ved at tale det danske Sprog, da han ellers paa ingen Maade har vist sig som en Fjende af dette, men tvertimod i den senere Tid har søgt at beskytte det, hvor det har været udsat for at fortrænges. — De i Synodeloven foreskrevne Bønner ved Mødernes Begyndelse og Slutning holdes i de nævnte fire Provstisynoder altid paa Dansk. Forhandlingsprotokollerne føres i begge Sprog, men den tyske Protokol betragtes af Myndighederne som den officielle.

Provstisynoden for Nørretønder Provsti er, hvad Medlemmernes Antal angaar, den største ikke alene i Nordslesvig men i hele Provindsen, den har endogsaa flere Medlemmer end Fællessynoden. I sproglig Henseende har den et fra de fire forhen omtalte nordslesvigske Provstisynoder temmelig forskjelligt Præg. I den langt overvejende Del af Provstiet er Folkesproget ligesaa ublandet

dansk som i nogen anden Egn af Nordslesvig, og Kirkesproget er ligeledes rent dansk i de fleste af de tredive Sogne, hvoraf det bestaar. Kun sex Sogne, nemlig tre fra det forhenværende Vidding Herred og de tre Sogne paa Øen Sild have helt tysk Kirkesprog, og i nogle faa andre Sogne er dette mere eller mindre blandet. — Det er derfor en Selvfølge, at begge Sprog benyttes ved Synodens Forhandlinger, men man maatte dog vente, at det danske vilde være det overvejende. Dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet. Det danske Sprog benyttes kun forholdsvis lidt, det tyske er i al Fald det fremherskende. Det kan dog siges, at Benyttelsen af det danske Sprog paa Synoden ikke er bleven mindre i de senere Aar. — Provsten betjener sig for det meste af det tyske Sprog, naar han som Formand for Synoden henvender sig til denne, men han giver næsen altid strax bagefter et kort Referat paa Dansk, af hvad han har sagt. — De foreskrevne Bønner holdes altid paa Tysk. — Forhandlingsprotokollen føres vel, ligesom paa de andre nordslesvigske Synoder, i begge Sprog, men i de første Aar blev den danske Protokol ikke forelæst, uagtet det blev paatalet. I denne Henseende er der imidlertid senere sket Forandring, idet den danske Protokol nu oplæses og vedtages tilligemed den tyske ved Mødernes Slutning.

En alsingsk Bylov.

Meddelt af K. Knudsen-Lysholm.

Efterfølgende er, som det sees, en Bylov for Elstrup, udstedt af Hertug August til Nørborg af den plønske Linie, død 9. Septbr. 1699. Det fremgaar af samme, at lignende Bylove ere udstedte for samtlige ham underlagte Byer, hvortil ogsaa hørte Sæbygaards og Gudsgave Lehn paa Ærø. Under hans Regjering var det ogsaa, at Christian V.s danske Lov, efter dens Udstedelse 1683, strax traadte i Kraft i hans Besiddelser paa Als og Ærø, ligesom Hertugen af Lyksborg indførte den i sine Besiddelser paa Ærø, nemlig Graasten og Vuderup Lehn, og i det kongl. Sønderherred paa Als af daværende Gouverneur Hertug Ernst Günther. Saaledes var Christian V.s danske Lov ene gældende for hele Als og Ærø. Aldrig saasnart var det hele Nørborg Distrikt, medindbefattet de tvende Lehn paa Ærø, imidlertid gaaet over til Kronen, før denne Lov paa den danskfødte Amtmand Holger Scheels Anmodning blev ophævet ved et Reskript fra den tysksindede Overret paa Gottorp af 13. Aug. 1731, som bestemte, at jyske Lov skulde være enegældende Norm. Samtidig forsvandt den ogsaa fra Sønderherred. Da Resten af Ærø i Aaret 1749 kom i Kongens Besiddelse, blev ogsaa her Loven ved Patent af 2. Novbr. 1750 afskaffet. Ærøboerne klagede og søgte om atter at faa den danske Lov indført. Amtsforvalteren og daværende Amtmand Grev Danneskjold Samsø understøttede Ansøg-

ningen. Overretten afslog Begjæringen. Man gik til Kongen, men Intet hjalp. — De gamle Bylove var nødvendige under Jordfællesskabet. Ved Fællesskabets Ophævelse i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede bleve de overflødige.

Elstroe wilkorsbreff.

Wy Augustus aff Guds Naade Arffue till Norge, Hertug udi Schleswig, Holsten, Stormar och Detmerschen, Greffue Vdj Oldenborgh och Dellmenhorst, Giffue woreshz undersøatter Och sembtlich bymend Vdi Elstroe, Hermed Naadj. at vide, Paa det desto bedere *disciplin* Vdj byens Marck wedlige at holde, skulle de paa effter Skreffuene *puncter* heller Artikeller haffue god achtung, Och denem wed denne derhoesz saatte brøde effterlefe Och V—brødeligen holde.

Først skal en huer hermed were paamindet och adwaret, at hogge Vdi sine egenne Skiffter, och bliffue fraa sine Naboersz, wed et wilkor — 2 Rdlr. til osz och bymendene 1 goed tønd øl.

Item naar noggen hogger noget træ, at hand dae effter woreshz Vdgangne *Mandat*, lader Stobben bliffue bestaaendesz offuer Jorden, saa man kand haffue effter retting, at træet er Stempet Och med rette hogget.

For det andet skall och huer bohlsz Mand aarligen were forpligt at sette sine — 60 Pihle, saa och at gröffte sine Kaabel Gaarde, och besete denem med Leffuendesz gjerder, saa meget muglicht Kand were, At saadant kand frembvises Naar besichtung skier. •

For det tredie At sembtlich by Mendene Vdi huer by schulle were forpligt at holde aarligen huert Aar till deres bye en fehled, og dersom nogen Mand, will affhende noget fehlidtz gresz, Som han sielfuer ikke haffuer behof,

da skal han først byde sine Naboer det till, wille de ikke haffue det for dend seduanlich Kjøb Nemblich 10 sz. L. maa de selge det effter deresz Egen gefahlen doch till ingen Mand Vden Herridet, Och skall enhuer bohlszmand haffue paa derisz legh, Aff Faahr Halffandet Høivet, Och om Noggen haffr mehre Faahr och ey gres dertil skall hand Kjøbe det af sine Naboer, som icke haffue sielffuer fulde kommeligen leg til deres egit.

Item skall och enhuer Kaadner haffue for betalling Et Høividtz gresz paa fehleden, som Skall bestaa sig Vdi Femb Faahr for 10 sz. L.

For det fjerde maa ey heller antagesz noget frembeds Kræ heller Heste Vdj deres Mark, och greszning, Vden Mielcke Kiør, och det Kræ, som kand brugesz i Plauven, skall och ingen understaa sig entten at tyrre sine egne, heller frembede Hopper med Føhl, Vdj deresz korenmarcke, ved wilkorsbrøde som bem. er.

For det fembte, at ennuer skall were tilfortenckt at holde sine gaarde imellemb Koren marckerne, Stedtz og altid Vdj goed heived, och wed fuld macht saa icke tør klagesz deroffr, saafrembt enhuer haffr icke de sinnige ferdige. Naar hand tou gange aff sine Naboer og Forstanderne er advaret, skall han Vden ald naade, dersom han Tredie gang lader sig tilsige, were med et wilkor til Osz forfalden.

For det sjette — bliffuer ochsaa enhuer hermed advardt at haffue sine Kræ och bæster wel i acht, at de icke gjøre sine Naboer skade, entten Vdj Koren heller Eng, saa och at lade deres Suin Vdj Næsserne Ringesz heller Prynesz, paa det ingen skade skier, entten paa Engene, heller paa Ploygrunden, wed et wilkor.

For det Syffende skall och ingen Man Slaa Vdj Kornet Vdj Høstens Tid naar hannem løster, .førend alle eyere ere sambdrechtig derom, och kornet er vel mont, saa det kand were till Alle derisz gaffuen och bæszte. Ey heller maa nogen bohlszmand, heller Kaadener sette derisz Kræ och bæster paa stobben, førend dend er riffuet, og Kornet er rent deraf wed et Wilkor, doch Enhuer at sette paa sin Egen Sehestob.

For det Ottende og siste skall och enhuer were till fortенct, at were derisz forstandere, Vdj byerne hørig och lydig och fast V—brydeligen holde huisz de engang, med alle derisz sambtöcke besluttet bliffuer saa ey om denem i derisz by, mehre end anderstedtz maa klagesz och siges at de haffue sig som bören Och enhuer regierer effter sin egen willie, dersom heroffr klages skall forbryderne Straffes derfor med et fuldkommeligt wilkor.

Byde og Strengelligen befahle at woresh beampter med Forstanderne som nu ere och herefter komme mun paa desze forskreffuene *puncter* god opsiun och achtung haffue, at dette som sig bør — bliffuer efterleffuet, och at enhuer, som her imod handeller, straxsen derfor anteignesz, saafrembt ikke saa skier, schulle baade forstanderne, saavél som forbryderen Tillige for huer gang de sihe med nogen igjennem fingerne, were med wilkorsbrøde til Osz forfaldene.

Wide sig derfor enhuer wedkommende hereffter at rette, och for skade at tagge ware. Til ydermehre Stadfestelsze haffr wj dette willkorszbreff med Eygen hand under Skreffuet.

Datum Nörborich d. 27. Febr. An. 1686.

Augustus (L. S.)

Den slesvigske Forening.

Ved H. R. Hiort-Lorenzen.

Efterat Regjeringen ved Nytaarstid 1843 havde forbudt den af Peter Christian Koch paatænkte Forening „Cimbria“, hvis kortvarige Historie er fortalt i disse Aarbøgers første Hæfte, skulde man have troet, at de sønderjydske Patrioter havde tabt Modet til at vove sig videre ad den Vei, da de saae, at de havde baade danske og tyske Kancelli imod sig. Men Nødvendigheden af en Sammenlutning var for stærk, og den 12. Juni 1843 dannedes, væsenlig efter Tilskyndelse af Peter Hiort Lorenzen,*) og uden at Myndighederne denne Gang lagde Hindringer iveien, den slesvigske Forening, som kom til at spille en saa stor Rolle i Nationalitetskampen. Foreningens Protokol beroer nu i Rigsarkivet og er altsaa tilgængelig for Alle, der have Brug for den til historisk Forskning. Men ogsaa for den store Kreds af Sønderjyder, som læser dette Tidsskrift, turde det have sin Interesse at blive nøie kjendt med den Maade, hvorpaa vore Fædre førte Kampen for Modersmaalet. Foreningen har skrevet sin egen Historie i sin Protokol, og jeg har da, fremfor at gjøre et mere eller mindre vilkaarligt Uddrag af denne, og da Laurids Skau allerede i „Hans Nielsen i Hammelev, 1858“ har ydet Bi-

---

*) Se „Peter Hiort Lorenzen. Et Bidrag til den dansk-slesvigske Sags Historie“ af Laurids Skau, 1865, Side 256.

drag til Foreningens Historie, foretrukket at gjengive hele dens Indhold, dog kun til Oprørets Udbrud i 1848. Da stansede Foreningens politiske Virksomhed, og den gjenoptoges først i 1851, alene indskrænket til Rødding Høiskole, hvis Historie vel nok engang vil blive skreven af en Anden, der er nøiere kjendt med den end jeg.

I Protokollen, der er aftrykt ganske saaledes, som den er ført af L. Skau, senere af P. C. Koch, er der med Sidstnævntes Haand mange Aar efter gjort en Del Blyantsantegnelser, som give gode Oplysninger om forskjellige Forhold, hvilke man i de Tider ikke vovede at betro Papiret; dem vil man finde under Texten, betegnede med P. C. K. Men dernæst har jeg troet at burde bevare Mindet om den Kreds af Mænd, der havde Mod til at slutte sig om Lederne, ved at give korte biografiske Meddelelser om hver enkelt af dem, saa vidt saadanne have været at erholde; ganske let har det just ikke været, da mange Navne ere unøiagtige, nogle vanskelige at gjenkjende. Der har i dette Øiemed maattet sættes mange Kræfter i Bevægelse, og ved mine Venners og mine forenede Bestræbelser er det da ogsaa lykkedes for de Allerflestes Vedkommende at slaa fast, hvem det er, der har været Medlem af den slesvigske Forening. Deres Børn og Børnebørn, som nu sidde paa Gaardene omkring i Sønderjylland, ville sikkert bevare de gode Traditioner i Slægten. Og de enkelte Oldinge, som endnu leve, vil den nuværende Slægt, der ganske vist har faaet langt tungere Byrder at bære end Fædrene, bøie sig for i Taknemlighed for det gode Exempel, de gav ved at træde offentlig frem paa en Tid, da der dog maaske hørte nok saa meget Mod dertil som i Nutiden. Det overveiende Flertal af Medlemmerne

er Bønder fra Haderslev Amt. Næsten alle Sognene i Amtet ere repræsenterede, men efter en meget forskjellig Maalestok. De faa Sogne, der havde dansksindede Præster, sendte flest Medlemmer, hvoraf man kan slutte sig til Præsternes store Magt og Indflydelse i deres Menigheder i de Tider. I selve Haderslev By havde kun meget faa Borgere Mod til at vedkjende sig deres danske Sindelag ved at indtræde i den slesvigske Forening; dertil var den talrige tyske Embedsstands Magt den Gang endnu for stor; først Oprørets Udbrud brød Trolddommen, og da nogle Slesvigholstenere i Marts 1848 forsøgte at proklamere den provisoriske Regjering paa Søndertorv, maatte de med Skam flygte for den ophidsede Borgervæbning. Udenfor Haderslev Amt havde Foreningen kun meget faa Medlemmer i Slesvig. Fra de nærmeste nørrejydske Kjøbstæder Kolding, Ribe og Veile og deres Omegn sluttede sig derimod ikke faa Embedsmænd og Borgere til Foreningen, men det var kun en moralsk Støtte, den fik fra den Kant, thi de have næppe nogensinde deltaget i dens Møder.

En særlig Afdeling dannedes 1844 af slesvigske Studenter under Ledelse af Sophus Høgsbro og Hans Christian Refslund, men nogen stor Betydning fik den næppe, da dens Medlemmer levede for langt borte fra Skuepladsen for den nationale Bevægelse. Forøvrigt har Foreningen, navnlig efter at der i 1846 var vedtaget en Kredsinddeling, vistnok havt flere Medlemmer end dem, der ere navngivne i Protokollen; H. A. Krüger er ikke indført som optaget Medlem, uagtet han i 1846 blev valgt til Kredsforstander, saaledes at han altsaa forinden inaa have været Medlem; dog er han næppe synderlig tidligere bleven dette,

hvilket jeg slutter af Ytringer fra Laurids Skau til mig. Men om slige Afdelingsmedlemmer har jeg hidtil ikke kunnet tilveiebringe Oplysninger. Skulde der et eller andet Sted i Haderslev Amt endnu forefindes Papirer, som vedrøre den slesvigske Forening i Tiden før 1848, bedes de mig tilsendte, for at jeg kan henlægge dem i Rigsarkivet ved Selskabets Protokol. Det kunde da muligen vise sig, at Foreningen har havt endnu ikke faa Medlemmer, hvorom der da senere burde gjøres Meddelelse i disse Aarbøger.

Den slesvigske Forenings Protokol.

Actum Haderslev, den 12te Juni 1843.

Idag vare de Undertegnede forsamlede, og besluttede at stifte et Samfund under Navn af „den slesvigske Forening“, hvis Formaal skal være ved lovlige Midler at virke til Folkets Gavn.

Dernæst foretoges Valg af en Formand, en Kasserer og en Secretær, og valgtes:

Hans Nissen i Hammeleff¹⁾ til Formand med 21 Stemmer,

Nis Steffensen sammesteds²⁾ til Kasserer 19 „

Lauritz Ped. Skau i Sommersted³⁾ til Secretair 20 „

hvilke erklærede, at de foreløbig modtog Valget.

¹⁾ Hans Nissen (Søndergaard), født 18. Dec. 1788, 1813 Sandemand, død 18. Mai 1856. Gaarden eies af en Dattersøns Enke. Laurids Skau har sat ham et smukt Eftermæle i „Hans Nissen i Hammelev. Historiske Optegnelser. 1858.“

²⁾ Født 14. Okt. 1784, død 14. Januar 1845. Den yngste Søn Steffen S., dansk Undersaat, eier Gaarden; den næstældste Søn er dansk Generalauditør Hans Christian S.

³⁾ Født 22. Mai 1817 i Sommersted, Gaardeier først der, senere i Houst, 1848 Dannebrogsmænd, købte 1852 Mariegaard ved Haderslev, s. A. Amtsforvalter i Haderslev Vesteramt, 1853 Medlem af den slesvigske Stænderforsamling, 1856 Medlem af Rigsraadet, 1857 Ridder af Dannebrog, død 11. Mai 1864 paa Mariegaard. Han havde tre Sønner, der alle ere døde: Peter L. Skau, Cand. jur., Officersaspirant, Assistent i Kriminal- og Politirettens Justitskontor, overtog Mariegaard ved den yngste Broders Død (hans eneste Søn Laurids døde som Elev i Sorø); Jens L. Skau, Sekondløjtnant, død ugift; Knud L. Skau, Officersaspirant, overtog Mariegaard nogle Aar efter Faderens Død, død ugift.

Efterstaaende tvende Indbydelser, bleve eenstemmig antagne, underskrevne, og dernæst besluttet, at den danske skulde indrykkes i Dannevirke, og den tydske sendes til 4 holsteenske Bladredaktører, med Anmodning om sammes snarestmulige Optagelse, imod Betaling, ifald denne forlangtes.

Indbydelse. *)

Enhver dansk Mand føler vistnok, hvor nødvendigt det er, at det Sprog, som vi have arvet fra Fædrene, som er os ligesaa vigtig for Sjælen, som de enkelte Lemmer for Legemet, holdes i Agt og Ære, og nyder den Anerkjendelse, som det fortjener. Derfor er vor Glæde stor over, at et Samfund af ansete Mænd i Kongeriget, offentlig opfordre deres Medborgere til at fremme Oprettelsen af høiere Dannelses-Anstalter i Hertugdømmet for den danske Befolkning. Tydskerne have nok; de have Universitet, Latinskoler, Seminarier; de oprette Realskoler, Bondehøiskoler osv. — Vi have til vort store Uheld intet af Sligt, og maae enten sende vore Sønner og Døttre, som skulde lære noget mere end deres Katechismus, ad Tydskernes slibrige Skolevei, eller lade dem opvoxe i Uvidenhed om det Meste af hvad ethvert Menneske bør ønske at kjende. Men imedens vore mange Brødre i Kongeriget saaledes ile os til Hjælp i vor aandelige Trang, maae vi ikke selv lægge Hænderne i Skjødet; vi ville ellers miste den Agtelse, den Kjærlighed og den Bistand, vi modtage, og hjemfalde til Vankundighed og Verdens Foragt.

---

*) Denne Indbydelse er, saavidt jeg erindrer, conciperet af Peter Hiort Lorenzen, hvis den ikke er af mig selv.
Sec Mødet den 16. Okt. P. C. K.

Vi, Undertegnede, have troet, at der kun behøves en offentlig Opfordring til vore slesvigske Landsmænd, for at give Dem Leilighed til paa en virksom Maade at vise deres Deeltagelse for saa skjøn en Sag.

Derfor have vi været forsamlede idag, og have besluttet, ved Folkets lovlige Organ, Dannevirke, at indbyde Enhver, som mener det ærligt og redeligt med Folkets Oplysning, til at yde sit Bidrag, lidet eller stort, til sammes Fremme. Vi ere alle villige til, enhver især, at modtage Tilsikringer om Gaver, eller Gaver selv, enten som aarlige, eller een Gang for alle, og gennem vor Formand, Gaardmand Hans Nissen i Hammelef, aflevere dem til vor Kasserer, Gaardmand og Sognefoged Nis Steffensen i Hammelef, som under vor Garantie vil gjøre dem midlertidig muligst frugtbringende, indtil de tilsigtede Anstalter kunne kaldes til live. Vi ville desuden sætte os i Forbindelse med de omtalte Folkevenner i Kongeriget, overveie og tage fælles Beslutning med dem angaaende de i Kongeriget og Hertugdømmerne indkommende Midlers meest hensigtsmæssige Anvendelse. Offentlig detailleret Regnskab skal til sin Tid blive aflagt.

Ogsaa andre Andragender eller Meddelelser bedes indsendte til vor Formand.

I den slesvigske Forening, Haderslev, d. 12. Juni 1843.
 Gaardmand og Sandemand *Hans Nissen* i Hammelev,
 Gaardmand og Sognefoged *Nis Steffensen* i Hammelev,
 Gaardmand *Laurids Petersen Skau* i Sommersted,
 Gaardmand og Sognefoged *Iver Jochimsen* i Kabdrup, ¹⁾

---

¹⁾ Født 17. Juni 1785 i Kabdrup, deltog i Krigen ved Aarhundredets Begyndelse, mangeaarig Sognefoged og Kirkeværge, død 19. Marts 1864. Sønsønner Peter Petersen,

Gaardmand *Bertel Hansen* i Taarning, ¹⁾

Gaardmand *Iver A. Ravn* i Grønninghoved, ²⁾

Gaardmand, Sandemand og Sognefoged *Jørgen J. From*
i Fjelstrup, ³⁾

Gaardmand og Sognefoged *Conrad Iversen* i Fredsted
(senere udtraadt),

Kromand *L. Lorenzen* i Høkkelbjerg, ⁴⁾

Gaardmand *Nis Lorenzen* i Lilholt, ⁵⁾

Gaardmand *Peter Ravn* i Kjelstrup, ⁶⁾

Kromand *Paul Terkildsen Samsøe* i Sommersted (senere
udtraadt),

Gaardmand *Bertel Peter Schmidt* i Fredsted, ⁷⁾

som eier Gaarden, er Tillidsmand i Vælgerforeningen; en Søn var Seminarielærer paa Ranum, to andre Sønner afskedigedes i 1864 som Skolelærere i Slesvig for deres danske Sindelag.

- ¹⁾ Født 3. Febr. 1776 i Sjellerup, Igen Sogn, købte 1843 Skamlingsbanke for at sikre Slesvigerne en Festplads, død 27. Febr. 1862. Gaarden er solgt.
- ²⁾ Iver Andersen R., født 22. Juni 1801 af en meget gammel Bondeslægt, hvis store, anseelige Gaard stadig er gaaet i Arv fra Fader til Søn, Kirkeværge, død 22. Marts 1874. Gaarden eies af en Søns umyndige Børn.
- ³⁾ Jørgen Jensen F., født 6. Juli 1798, Dannebrogsmænd, død 19. August 1860. Gaarden skal overtages af en Sønnesøn.
- ⁴⁾ Lorenz L., født 12. Septbr. 1796 paa Lilholt, Dyrslæge og Kromand i Høkkelbjerg, død 11. Decbr. 1860 i Errigsted. Kroen eies af N. Dall.
- ⁵⁾ Født 30. Marts 1794, 1836—42 Stænderdeputeret, Dannebrogsmænd, død 14. Marts 1860. Enken eier Gaarden.
- ⁶⁾ Født 26. Juni 1795, død 8. Febr. 1872. Sønnen Jens P. R. eier Gaarden.
- ⁷⁾ Født 16. Januar 1817, 1847 Sognefoged, død 25. Oktbr. 1876. Sønnen Carl S. eier Gaarden, en Søn Asmus S. er Dyrslæge i Thisted.

- Gaardmand *Hans Madsen Skau* i Styding,¹⁾
 Gaardmand *Peter Nissen Petersen* i Styding,²⁾
 Gaardmand *Christian N. Degn* i Maugstrup,³⁾
 Gaardmand og Sognefoged *Jørgen Petersen* i Sjølund,⁴⁾
 Gaardmand *Hans Petersen* i Veistruproi,⁵⁾
 Gaardmand og Sandemand *Hans Rudbeck* i Grarup,⁶⁾
 Gaardmand *Nicolai Rudbeck* i Flaut,⁷⁾
 Gaardmand *Nis Jørgen Skøtt* i Erlev,⁸⁾
 Gaardmand *Jakob Hansen Friis* i Fredsted,⁹⁾
 Gaardmand og Sognefoged *F. Petersen* i Stenderup,¹⁰⁾

- 1) Født 9. Marts 1808, død 22. Septbr. 1887. Sønnen *Nis Madsen S.* eier Gaarden.
- 2) Født 1802 i Aabenraa, Sognefoged fra 1858 til 1859, død 15. April 1867. Sønnen *N. M. P.*, Sognefoged fra 1859 til 1865, eier Gaarden.
- 3) *Christian Nielsen D.*, født 13. April 1804 i Moltrup, død 11. Febr. 1864. Gaarden eies af en Svigersøn.
- 4) Født 23. Juli 1791 i Satrup i Sundved, Sognefoged og Skoleforstander, død 23. Oktbr. 1844. Hovedparcellen er sammenlagt med Sjølundgaard, der eies af *N. J. Ravn*.
- 5) *Hans P. (Hørkræmmer)*, født 5. Juni 1794 i Tamdrup, tilgiftede sig 1823 Gaarden i Veistruprød, død 9. Mai 1864.
- 6) Født 5. Marts 1808 i Flovt, 1836—64 Sandemand, død 17. Juni 1870. Sønnen *Jørgen R.* eier Gaarden.
- 7) Født 6. Mai 1795, død 18. Decbr. 1874. Sønnen *Jørgen R.* eier Gaarden.
- 8) Født 26. Oktbr. 1812, Eier af „Skøttsminde“, Sandemand og Kirkeværge, lever i Feldum.
- 9) Født 24. Novbr. 1796, død 2. Marts 1862. Sønnen *Iver Hansen F.*, Amsraads- og Kredsmedlem, eier Gaarden.
- 10) *Frands P.*, født 1783 i Snapind, Svindinge Sogn, Dannebrogsmænd, død 23. Juli 1861.

Gaardmand og Sognefoged *A. T. From* i Sod, ¹⁾

Gaardmand og Sognefoged *Jens Lauridsen Skau* i Sommersted. ²⁾

Freundliche Ansprache aus Nordschleswig. *)

Was das Sonnenlicht und die Sonnenwärme für die Pflanzenwelt ist, das ist die Geistesaufklärung für die Menschheit; nach Bildung, diesem Lichte, dieser Wärme der Seelen, streben Alle, welche Glück und Zufriedenheit als das erste Gut schätzen. Aus dem Zustande der Finsterniss und Unwissenheit werden wir aber nur mittelst der Muttersprache in denjenigen des Lichts und der Aufklärung geführt. Sie ist die ebene und die richtige Bahn zum Tempel alles Wissens.

Was wir an der Reformation, neben einer kräftigen Läuterung der christlichen Wahrheiten, hochschätzen, ist

---

¹⁾ Født 12. Novbr. 1800 i Frørup, Sognefoged til 1859, død 7. Juli 1880 i Flensborg. En Datter eier Gaarden.

²⁾ Født 28. April 1794, 1819 Sognefoged, Dannebrogsmænd, død 2. Januar 1863. Den yngste Søn Eskild S., Synodemedlem, eier Gaarden, som har været over 300 Aar i Slægten. De andre Sønner ere Laurids P. S. (se ovenfor), Oluf S., Gaardeier i Sommersted og Branddistriktskommisær, og Peter S., Eier af Bukshave i Fjelstrup Sogn, Provincesdags-, Kredsdays- og Provinssynodemedlem.

*) Denne „Ansprache“ conciperede jeg. Peter Hiort Lorenzen erklærede nemlig, at han ingen Ideer havde til et saadant Aktstykke. Han frydede sig, da jeg fremlagde det for ham, og han, hvis Sprog var fortrinligt Tysk, forundrede sig over, at de Danske, naar det kneb, kunde stikke ham i Tydsken. P. H. Lorenzen og jeg vare nemlig Stifterne af den slesv. Forening. Han var det stærke Svinghjul, jeg var meré den, der søgte at give Tingene den rette „Weihe“. Senere løb Skau og Hans Nissen dog bort med Foreningen fra os begge; Lorenzen døde, Foreningen afstrøg ogsaa meget af sin Duft (Poesi).

grade die Abschaffung der fremden lateinischen Sprache in der Kirche und die Wiedereinführung der verstossenen Muttersprache. Erst nachdem dies geschehen, war an christliche Aufklärung zu denken, und in jener Richtung der Geistesbildung ist und bleibt die Muttersprache unsere wahre Führerin.

Die Bevölkerung unseres Herzogthums besteht zur Hälfte aus Deutschen, zur Hälfte aus Dänen. Der Reformation und den später regierenden Häuptionern verdanken wir eine Anzahl guter Bildungsanstalten, worunter als Hauptschule die Universität. Doch nehmen alle diese Institute nur Rücksicht auf das Bedürfniss der deutschen Bevölkerung, indem die Unterrichtssprache in denselben ausschliesslich deutsch ist, und Dänisch als fremd betrachtet wird. Dies ist ein grosser Uebelstand für die andere Hälfte der Bevölkerung des Herzogthums. Will hier ein Vater seinem Sohne eine höhere Geistesbildung angedeihen lassen, ihn für irgend ein wissenschaftliches Fach, wenn auch nur für das eines Dorfschulmeisters bestimmen, oder ihm, als angehenden aufgeklärten Landmann, höhere Kenntnisse als die gewöhnlichen beibringen lassen, dann muss er ihn entweder nach dem Königreiche, oder in eine unserer eigenen Anstalten senden, in welchen letzteren aber der arme Junge sich erst 2—3 Jahre abmühen muss, um sich eine fremde Sprache anzueignen. Darüber vergisst und vernachlässigt er die Hauptsache, seine Muttersprache, und kehrt er als wissenschaftlicher Candidat mit Anstellung zurück, so ist er in seiner eignen Heimath fremd und unbeholfen, und vermag in sprachlicher Beziehung, wie die Erfahrung häufig lehrt, nicht sein Amt zu verwalten. Dadurch allein sind unsere Sprachwirren entstanden, welche die Gemüther derer

in den Herzogthümern, welche die wahre Sachlage unmöglich kennen können, unnöthigerweise in Aufregung versetzt haben. Sowie aber dieser Zustand allein für uns, die dänischen Bewohner, drückend ist, so betrifft die ganze Sprachsache auch nur uns, und nicht im Geringsten unsere Brüder im Süden, die deutsche Bevölkerung, als nur insofern dieselbe eine liebevolle Theilnahme einfösst. Der fortdauernde Nothruf, welcher seit Jahren von hier aus zu ihnen hinüber tönt, rührt nur von solchen Angestellten her, welche ihren Obliegenheiten, so wie es unser König und Landesherr, auf unsere gerechte und dringende Bitte, im Reskript vom 14ten Mai 1840 anbefohlen, nicht nachkommen können oder nicht wollen. Hiermit ist uns aber schlecht gedient. Uns einmal unseres traurigen geistigen Zustandes bewusst, ruhen wir nicht, bevor das Uebel mit der Wurzel ausgerottet worden; bevor wir angemessene Bildungsanstalten für unsere Jugend besitzen. Unser Kampf ist edel: für die geistige Aufklärung und Wohlfahrt der halben Bevölkerung Schleswigs und für die Ruhe beider Herzogthümer. Die ganze Welt wird unsere Anstrengungen gerecht nennen, und der Himmel wird sie mit Erfolg krönen.

Die Errichtung von Bildungsanstalten, den Bedürfnissen des Volkes angepasst, ist jetzt die Losung in ganz Nordschleswig. Die Bevölkerung des Königreichs, die Grösse und Kostspieligkeit des zu Erstrebenden erkennend, ist geneigt uns nach Kräften zu unterstützen. Wir unterzeichnete Landbesitzer im Amte Hadersleben haben uns entschlossen, unsere deutschen Brüder der Herzogthümer freundlichst aufzufordern, ihre Theilnahme an diese Volkssache zu bethätigen.

Wir zweifeln nicht daran, dass nicht allein unter unseren

deutschen Brüdern des südlichen Schleswigs, sondern auch unter der Bevölkerung des Herzogthums Holsteins sich sehr viele befinden werden, die eine überaus gerechte und gute Sache, wovon die Ruhe und Zufriedenheit des Landes zugleich abhängig zu sein scheint, mit Liebe unterstützen werden.

Die Nordschleswiger haben seit Jahrhunderten geholfen, die vorhandenen deutschen Bildungsinstitute zu begründen und zu unterhalten. Sie hoffen, dass ihre deutschen Brüder ihnen jetzt helfen werden, dass nun auch ihre Volksthümlichkeit Schutz erhalte.

Vorläufig bezwecken wir die Errichtung einer höheren Bauernschule, demnächst wäre wenigstens eine Gelehrtenschule und vor allem ein Seminar für Schullehrer ins Leben zu rufen. Mit Rücksicht auf die Universität werden solche Verfügungen, welche dafür bürgen, dass Candidaten, welche Aemter unter uns suchen, bei dem Examen darthun, dass sie der dänischen Sprache vollkommen mächtig sind, genügen.

Und so ergeht diese freundliche Ansprache an unsere Brüder im Süden der Herzogthümer!

Eine jegliche Gabe — klein oder gross, als jährlicher Beitrag oder ein- für allemal (die blosse Zusicherung von Gaben wäre vor der Hand hinlänglich) — wird uns willkommen und mit ewiger Dankbarkeit verbunden sein. Der mitunterzeichnete Vorsitzter unseres Vereins, der Hufner Hans Nissen in Hammelev (per Hadersleben) ist von uns beauftragt worden, die in Folge dieser Ansprache etwa einkommenden Gelder und Mittheilungen entgegen zu nehmen und erstere unserem Cassirer zur Aufbewahrung und etwaigen vorläufigen sicheren Belegung zu überliefern.

Gott erhalte unser gesammtes Vaterland! Er segne die Bewohner desselben.

In dem Schleswigschen Verein, Hadersleben,
den 12ten Juni 1843.

(De samme Underskrivter som under den foregaaende.)

Hvis Etatsraad Schrader skulde stryge Indbydelsen i Dannevirke, saa besluttedes, at Formanden strax skulde indsende den til Fædrelandets Redaktion med Begjering om at sende ham for Betaling 1000 Exemplarer af det betræffende Nummer, som fordeles paa bedste Maade.

Dernæst besluttedes at 200 Exemplarer af begge Indbydelserne skulde trykkes hos Kastrup i Flensborg i Form af Subskriptionslister, som af Formanden sendes til Venner af Sagen med Anmodning om at lade tegne Bidrag.

Det besluttedes, at flere Folkevenner kunde tiltræde Foreningen, naar de melde dem hos Formanden, som lader stemme over deres Optagelse i den næstpaafølgende Forsamling; at Forsamlingerne skulde holdes i Haderslev, og, for Medlemmernes Bekvemmeligheds Skyld, paa en Mandag; at Formanden ved en Bekjendtgjørelse, som indrykkes i Dannevirke 8te Dage i Forveien, sammenkalder Foreningen saa ofte, som han holder det for nødvendig, eller 5 Medlemmer forlange det skriftlig af ham.

Endvidere besluttedes, at Sekretairen skal føre Protokollen i alle Forsamlinger, og understøtte Formanden ved alle skriftlige Udfærdigelser, som finder Sted paa Foreningens Vegne, og indføre dem i en Journal; at Formanden i enhver Forsamling forelægger denne, samt alle Breve og Papirer, som han har modtaget, siden den forrige Forsamling.

Det besluttedes, at antage et formelig Reglement, ifald dette behøves; og naar mange flere Medlemmer træde til, at foretage en nye Organisation af Foreningen, med formelige Love — alt, eftersom de fleste i Forsamlingen Tilstedeværende bestemme; ogsaa, at det skal staae ethvert Medlem af Foreningen fri, at træde ud naar han vil, hvorved enhver Forpligtelse imod Foreningen fra hans Side er hævet.

Endelig besluttedes, at Foreningen, foruden ved danske Underviisnings-Anstalters Oprettelse, ogsaa vil virke til Folkets Gavn ved Befordring af Petitioner, Deputationer til Kongen, og andre lovlige Midler, men at Forhandlinger herom kun skulle finde Sted, ifølge skriftlige Indstillinger af Formanden, eller andre dygtige Mænd, som fremlægges og diskuteres i Forsamlingen.

Sluttelig meldte Gaardmand L. P. Skau fra Sommersted, at Kjøbmand P. H. Lorenzen i Haderslev havde bemyndiget ham til at erklære, at 200 Rbdlr. af Marksubskriptionen stod til Foreningens Raadighed, for dermed at dække de Udgifter, som muligen kunde forefalde, og at der var Udsigt til at erholde flere Penge af samme Kilde, dersom dette behøvedes; hvilket Tilbud af Forsamlingen blev antaget.

Saa besluttet i den Slesvigske Forening, Haderslev den 12te Juni 1843.

Til Vitterlighed

Hans Nissen,
Formand.

L. P. Skau,
Secretær.

Haderslev, den 10de Juli 1843.

I den under Dags Dato afholdte Forsamling bleve følgende nye Medlemmer optagne i „den slesvigske Forening“:

- Nis Petersen*, Gaardmand i Gammelhadrslev, ¹⁾
Mikkel Mikkelsen, Gaardmand i Hammelev, ²⁾
Jens Simonsen, Gaardmand i Ladegaard, ³⁾
Paul Hansen Vind, Gaardmand sammesteds, ⁴⁾
Lauritz Jørgensen, Gaardmand i Fredsted, ⁵⁾
Michael Michaelsen, Gaardmand i Fredsted, ⁶⁾
Lauritz Mortensen Kjær, Gaardmand i Vonsbæk, ⁷⁾
Johan Frederik Lorenzen, Gaardmand i Kjestrup (udtraadt),
J. H. Staal, Eier af Taarning Mølle, ⁸⁾
Jørgen Jensen, Gaardmand i Bramdrup, ⁹⁾
Hans Dahl, Gaardmand i Øddisbramdrup, ¹⁰⁾
Jørgen Jensen Thorøe, Gaardmand sammesteds,

---

¹⁾ Født 9. Juni 1792, død 28. Juli 1852. Sønnen Thomas Nissen eier Gaarden, Sønnen Jørgen N. er Sognepræst til Malt og Folding.

²⁾ M. Jacobsgaard, født 7. Marts 1787, deltog i Krigen i Aarhundredets Begyndelse, død 3. Marts 1852. Gaarden er delt, Sønnen Nis J. eier en Parcel, Hans Sørensen, dansk Undersaat, Hovedparcellen.

³⁾ J. S. Lund, født 28. Mai 1789, død 18. Juli 1865. Sønnens Enke Karoline L., født Kloster, eier Gaarden.

⁴⁾ Født 4. Juli 1808 i Fjersted, død 2. Juli 1872 i Styding.

⁵⁾ Født 21. Septbr. 1790, død 22. Febr. 1867. Sønnen Fall J. eier Gaarden.

⁶⁾ M. Boisen Juhl, født 31. Marts 1801, død 17. Febr. 1854. Haderslev Bank eier Gaarden.

⁷⁾ Født 1798, død 27. Juli 1856. Gaarden eies af Sønnen Morten L. K., som har været dansk Soldat.

⁸⁾ Hans Iver S., født 28. Septbr. 1796 i Fredericia, først Farver, senere Eier af Taarning Mølle, Medstifter af Skamlingsbankeselskabet, død 4. Marts 1861.

⁹⁾ Født 11. Juli 1802, lever paa Aftægt hos Sønnen Jens Sørensen, som er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

¹⁰⁾ Hans Madsen Dahl Hardt, født 5. Septbr. 1810 i Ødis, død 18. Decbr. 1882. Sønnen Søren Nissen Dal H. eier den ene Halvdel af Gaarden, en anden Søn Hans Dal H. er Exam. jur. og Herredsfuldmechtig i Sæby.

- Kai Hansen*, Gaardmand og Sognefoged i Vonsyld, ¹⁾
Hans Sørensen Tinglef, Gaardmand sammesteds, ²⁾
Christian Pet. Holst i Aller, ³⁾
Hans Peter Schmidt, Gaardmand paa Fobesletmark, ⁴⁾
Christian Iversen, Gårdmand i Tapsuhr, ⁵⁾
Hans Clausen, Gaardmand i Sønderkjestrup, ⁶⁾
Carl Fred. Madsen, Gaardmand i Ausbøll, ⁷⁾
Christian Ottesgaard, Gaardmand i Hoptrup, ⁸⁾
Jacob Evsen, Gaardmand sammesteds,
Lorentz Krüger, Kromand og Gaardmand i Jels, ⁹⁾
Jeppe Dall, Gaardmand og Sognefoged sammesteds, ¹⁰⁾
E. Priüse, Kromand og Gaardmand i Skodborg, ¹¹⁾
Posselt, Gaardmand i Kjøbenhoved, ¹²⁾

¹⁾ Født 4. Juni 1785, død 13. Febr. 1851. Gaarden er udparcelleret.

²⁾ Født 30. Mai 1808, mangeaarig Sognefoged og Kirkeværge, død 18. Januar 1876. Gaarden, som hedder „Sønderholm“, eies af Sønnen, Amsraadsmedlem Nis Hansen T.

³⁾ Født 6. Oktbr. 1792 i Lunding, død 27. Oktbr. 1866 i Aller.

⁴⁾ Født 1. Marts 1789 i Ullerup Sogn, død 5. Septbr. 1846. Gaarden eies af Peder Sørensen fra Als.

⁵⁾ Født i Februar 1780 i Nustrup, død 26. August 1856.

⁶⁾ Født 1790 i Kværs, død 1864. En Søn eier Gaarden.

⁷⁾ Carl Frederik Matzen, født 24. April 1786 paa Tørninggaard, død 18. Juli 1870 i Ausbøl. Sønnen Jørgen Gunge M. eier Gaarden.

⁸⁾ Født 7. April 1783, død 19. Juni 1861. En Søn eier Gaarden.

⁹⁾ Født 25. Novbr. 1787 i Bevtoft Kro, død 4. Decbr. 1871, ivrig Patriot. En Datter, som er Enke efter Jens P. Sørensen, eier Gaarden og Kroen.

¹⁰⁾ Født 25. Januar 1817, 1843 Sognefoged, død 4. Decbr. 1852.

¹¹⁾ Ernst Henrik P., født 13. Marts 1800 paa Østerbygaard, en veloplyst Mand, Kjøbmand og Brændevinsbrænder, Dannebrogsmænd, død 10. Mai 1871. Gaarden er udparcelleret, Stammen eies af Kruhl.

¹²⁾ August Henrik P., født 28. Decbr. 1787, Stænderdeputeret, død 25. April 1881; flere af hans Slægt have tjent i den danske Hær som Officerer. Gaarden eies af Stanius.

- Enevold Lauesen*, Gaardmand sammesteds, ¹⁾
Jens Nikolai Thaysen, Gaardmand i Langetved, ²⁾
Kier, Krigsassessor og Gaardmand i Rødding, ³⁾
v. Sædorff, Lieutenant, Gaardmand i Roybøll, ⁴⁾,
A. Schmidt, Degn i Østerlinnet, ⁵⁾
J. P. Bjerrum, Gaardmand i Sønderfardrup, ⁶⁾
Hans H. Moos, Gaardmand i Kastvraae, ⁷⁾
Hans Johansen, Gaardmand sammesteds, ⁸⁾
Hans Schiitt, Gaardmand i Hammelef, ⁹⁾
Christian Steffensen, Gaardmand i Styding, ¹⁰⁾
Mads Jakobsen, Gaardmand i Hammelef, ¹¹⁾
J. P. Sommer, Kjøbmand i Lygunkloster, ¹²⁾

¹⁾ Født 5. Decbr. 1799 i Skodborg, død 5. August 1797. Sønnen Johan L. eier Gaarden; en Sønnesøn Johannes Enevold Langkilde L. er residerende Kapellan ved Ribe Domkirke og Sognepræst til Seem.

²⁾ Født 4. Oktbr. 1807, død 26. Juni 1872. Gaarden eies af Enken Ebsen.

³⁾ Født 1801 i Kjøbenhavn, solgte 1844 sin Gaard til Rødding Høiskole, død.

⁴⁾ Død i Haderslev.

⁵⁾ Anders Jensen S., født 1794, død 18. Mai 1860.

⁶⁾ Jens Peter B., født 9. Marts 1772, død 12. Mai 1852; en Søn, Jes Lassen B., døde 24. Oktbr. 1875 som Sognepræst til Vandborg og Ferring. Gaarden eies af A. J. Larsen.

⁷⁾ Født 28. Marts 1803 i Ullerup, død 29. August 1857. En Svigersøn eier Gaarden.

⁸⁾ Født 8. Novbr. 1807, død 12. April 1872. Sønnen eier Gaarden.

⁹⁾ Hans Skøtt, født 15. April 1788, død 20. Januar 1866. Sønnen Johan S. eier Gaarden og er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

¹⁰⁾ Født 1. Decbr. 1799 i Hammelev, mangeaarig Kirkeværge, lever. Sønnen Christian S., dansk Undersaat, eier Gaarden.

¹¹⁾ Mads Efsen, født 4. April 1805 i Langkjær, død 28. Oktbr. 1885. Sønnen Hans E., dansk Undersaat, eier Gaarden.

¹²⁾ Senere Toldassistent i Flensborg og Elmshorn, død.

- Chr. Kloster*, Hjulmager i Sønderkjestrup, ¹⁾
Jørgen Petersen Lausgaard, Gaardmand sammesteds, ²⁾
Jørgen Haue, Gaardmand sammesteds, ³⁾
Berthel Olufsen Dahl, Gaardmand sammesteds, ⁴⁾
Jørgen Vognsen, Jordbruger i Mastrup, ⁵⁾
Peter Hansen i Kastvraa, ⁶⁾
P. C. Møller, Gaardmand og Sognefoged i Østerlinnet, ⁷⁾
P. Chr. Lund, Gaardmand i Kjelstrup, ⁸⁾
Nis Erichsen, Gaardmand i Errigsted, ⁹⁾
Hans Nielsen, Gaardmand i Rørkjær, ¹⁰⁾
Jens Lauritzen, Gaardmand i Kabdrup, ¹¹⁾

- ¹⁾ Født 12. Juni 1803 i Hjerndrup, ivrig Patriot, 1848 arresteret af Slesvigholstenerne, død 23. Juni 1855; Familien er uddød. Eiendommen eies af Bertel Vognsen.
- ²⁾ Født 22. Septbr. 1793 i Sønder Vilstrup, død 4. Febr. 1870. Sønnen eier Gaarden.
- ³⁾ Født 1816, udvandret til Amerika.
- ⁴⁾ Født 8. Decbr. 1811, død 2. Febr. 1878. Gaarden eies af Mathias Møller; en Søn eier „Skøttsminde“ ved Haderslev.
- ⁵⁾ Gaardmand i Mastrup, født 8. Oktbr. 1808, ivrig Patriot, død 20. Decbr. 1860. Sønnen Nis V. eier Gaarden; Sønnen Peter V. er Kordegn i Fredericia.
- ⁶⁾ Gaardmand, født 10. Mai 1798, død 25. August 1871. Gaarden er solgt.
- ⁷⁾ Peder Christian M., født 13. Decbr. 1793, Gaardmand i Røibøl, død 29. Mai 1853. Sønnen Christian M. eier Gaarden.
- ⁸⁾ Født 18. Juli 1807 i Sommersted, død 20. Mai 1864. Sønnesønnen J. P. Neumann eier Gaarden og er Tillidsmand i Vælgerforeningen.
- ⁹⁾ Født i December 1795 i Ødis, død 1. Septbr. 1877. Svigersønnen Johan Chr. Caspersen eier Gaarden.
- ¹⁰⁾ Født 4. Oktbr. 1807 i Mjang, mangeaarig Sognefoged, død 4. Oktbr. 1871. Sønnen Chr. N., som eier Gaarden, er Kredsformand i Sprogforeningen og Tillidsmand i Vælgerforeningen.
- ¹¹⁾ Født 26. Oktbr. 1795, død 1862. En Søns Enke eier Gaarden.

Erich Ravn, Gaardmand i Hyrup, ¹⁾

Christ. K. Schmidt, Gaardmand i Sommersted, ²⁾

Foreningen bestaar altsaa nu af ialt 75 Medlemmer.

Dernæst besluttedes og antoges efterfølgende tvende Petitioner til Hans Majestæt Kongen, og valgtes tillige en Deputation, bestaaende af Hans Nissen af Hammelev og Lauritz P. Skau fra Sommersted, for at indtræffe paa Føhr, naar Kongen kommer der, og foredrage de omtalte Petitioner, samt andre folkelige Anliggender.

1. Om Stænderforsamlingens Forlæggelse til
Flensborg.

Stormægtigste,

Allernaadigste Konge!*)

Da Deres Kongelige Majestæts Høisalige Forgænger, i Aaret 1834, gav sit Folk en *raadgivende Stænderinstitution*, ifølge hvilken Folkets Ønsker og Bønner kunne bringes til Thronen gennem dets selvvalgte Stænderdeputerede, opstod hos os den glade Forhaabning, at et og andet længe næret Ønske vilde vorde tilfredsstillet, blandt Andet især, at vort gamle, kjære Modersmaal, det *danske Sprog*, og vor *danske Nationalitet*, der i Aarhundreder var bleven hemmet, hildet og fortrykt af geistlige og verdslige Embedsmænd, Advokater og Andre, som vare komne til os fra de tydske Skoler, vilde vorde hævdet og igjen indsat i sine naturlige Rettigheder. Dette glade Haab oplivedes end mere i os, ved det af Deres Kongl. Majestæt udstedte

---

¹⁾ Sandemand, født 10. Juli 1794, død 15. Juli 1864. Sønnen Erik R. eier Gaarden.

²⁾ Født 24. Febr. 1800, død 12. April 1865. Sønnen, som eier Gaarden, er Kommuneformstander.

*) Konciperet af Flor.

allerhøieste Sprogrescript af 14. Mai 1840. Men med billig Harme have vi senere erfaret, at de tydske Jurister og andre fortydskede Slesvigere, søge ligesom at trodse dette for os danske Slesvigere velsignede Rescript.

I næstsidste Stænderforsamling bemærkede vi med bitter Bedrøvelse, hvorledes disse tydske Herrer anvendte en betydelig Tid (paa vor Bekostning) til at undertrykke dette allerhøieste Rescript og faae samme ophævet. Og i sidste Stænderforsamling erfarede vi med Gru, hvorledes vort danske Sprog og vor danske Nationalitet blev forhaanet og tilsidesat, — ja, at en Deputeret, som ædelmodigen antog sig vor Sag og vort Sprog, endog blev forviist af Stændersalen, fordi han taledede *Dansk*, at hans Foredrag blev nægtet Gehør og Optagelse i Stænderprotokollen, og at han endydermere blev karakteriseret som Landsforræder, og udenfor Stændersalen udsat for Krænkelser og Fornærmelser af Pøbelen, uden Beskyttelse.

Med Hensyn til disse Omstændigheder synes os, at den fortydskede By *Slesvig* aldeles ikke egner sig til at være Stedet for en folkelig Stænderforsamling, hvor de danske Stænderdeputerede maae ræddes for at give Møde, eftersom de *der* ere saa godt som fredløse.

Derimod forekommer det os, at Staden *Flensborg*, som er den største og vigtigste Handelsstad i Hertugdømmet, som ligger omtrent *midt* i samme, hvis Indvaanere ere *liberale* og patriotiske, og hvor det danske og tydske Sprog *fredeligen* *taales* ved Siden af hinanden, var det *meest passende og ønskeligste Forsamlingssted* for de slesvigske Stænderdeputerede. Og da Stænderinstitutionen, i dens § 42, blot har bestemt Forsamlingsstedet for de Deputerede for Hertugdømmet Slesvig i Staden Slesvig *indtil*

videre, saa troe vi, at det beroer paa Deres Kongelige Majestæts allerhøieste Godtbefindende, uden videre Raadførelse med Stænderne, at bestemme Samlingsstedet for de Deputerede andetsteds.

Dybt, ja saare dybt, har det krænket os, at Majoriteten i vor Stænderforsamling har erklæret: at vort *danske* Sprog *ingen Ret* har i Stændersalen. Da, saavidt os bekjendt, den *større* Deel af det slesvigske Folk, trods al anvendt Fortydskelse, endnu er *dansktalende*, saa kunne vi ikke indsee nogen skjellig Grund til, at det tydske Sprog skulde have Fortrin for det danske. Thi Stændersalen er jo dog ikke et Samlingssted, hvor Embedsmænd og Jurister skulle gjøre Anvendelse af deres saakaldte Forretningsprog, det Tydske, men et Sted for Folkets Deputerede af alle Stænder, baade danske og tydske. Og da Stænderforsamlingens Forhandlinger skulle offentliggjøres i begge Sprog, saa synes os, at Stænderprotokollen meget godt kunde føres i begge Sprog, saa at den danske Original kunde oversættes i det tydske og den tydske Original i det danske Sprog. Har det tydskslesvigske Folk virkelig Ret til at fordre, at de danskslesvigske Deputerede skulle forstaae deres *tydske* Sprog, saa maa det danskslesvigske Folk med samme Ret kunne fordre, at de tydskslesvigske Deputerede skulle forstaae deres *danske* Sprog. Og da vi danske Slesvigere skulle bidrage *lige* med de tydske Slesvigere til Stænderomkostningerne, saa troe vi ogsaa at kunne have lige Ret til Benyttelse af Stændersalen.

At det danskslesvigske Folk skulde saa dybt *fornedres*, at det, som *Umyndige*, skulde staae under det tydskslesvigske Folks *Formynderskab*, dette haabe vi, at Deres Kongelige Majestæt aldrig vil billige, og vi maa udbede

os Deres Majestæts allernaadigste Beskyttelse herimod. Høist beklageligt er det, naar et Folk skal bede om Beskyttelse mod deres egne Landsmænd og Medborgere, dette føle vi med dyb Bedrøvelse. Men vi befinde os nu i den sørgelige Stilling; thi det er en aabenbar Kjendsgjerning, at hvad de tydske Holstenere, i forðums Tid, ikke have kunnet udrette med *Sværdet* mod deres Naboer, de danske Slesvigere, det have de nu faaet bevirket ved Mund og Pen, nemlig: at en betydelig Deel af vore slesvigske Landsmænd have opgivet deres Sprog og Nationalitet, og ere blevne *fortydskede* i den Grad, at de med Iver arbeide paa at fortydske det hele slesvigske Folk lige ned til Kongeaaen, og om muligt videre. Vi indsee og føle, at det vilde være en Skændsel for os, om vi saaledes opgav vore Fædres Sprog og Nationalitet, og underkastede os de Tydskes eller de Fortydskedes Herredømme. Vort inderlige Ønske er, at vort fra vore Forfædre arvede *danske* Sprog og vor *danske* Nationalitet maa blive *opretholdt* og *hævdet*.

I den tillidsfulde Forventning, at Deres Kongelige Majestæt allernaadigst vilde bifalde disse vore foranførte Anskuelser og Ønsker, bede vi, at Deres Kongelige Majestæt allernaadigst ville forordne:

„At det fremtidige Samlingssted for de slesvigske „Stænderforsamlinger skal være i Staden Flensborg;

som og: „At det *danske Sprog* skal have samme Ret „til baade mundtlig og skriftlig at benyttes i Stænder- „salen som det tydske Sprog.“

Aar 1843, i Juli Maaned.

Allerunderdanigst

2. Om Forligelseskommissioners Oprettelse.

Allernaadigste Konge!*)

Det er Deres Majestæt bekjendt, at Lovgivningen her i det Slesvigske er meget vidtløftig og forvirret, hvilket vel nærmest har sin Grund i den uendelige Masse af Forandringer og Bestemmelser, som efterhaanden ere gjorte, lige siden den Tid, da Valdemar gav sin „Jydske Lov“, der endnu er at ansee som Fundamentet for den Slesvigske Lovgivning. En saadan Tilstand giver naturligvis megen Anledning til Strid og Trætte; derfor høre vidtløftige og bekostelige Processer ogsaa til Dagens Orden. Store Penge-summer vorde aarlig ødelagte ved slige langvarige Retsfeider, hvilke kunde have været gjort frugtbringende for det private, saavel som det almene Vel; og den moralske Skade, som Retsstridigheder foraarsage, er uberegnelig; thi ei alene maa Enhver, der er indviklet i slige bekostelige Trætter, adspredes og forstyrres i Opfyldelsen af sit Kalds Gjerning, men ikke sjelden fødes derved det bittreste Had mellem Naboer og Gjenboer, mellem Venner og Frænder.

For da at modarbeide et Onde, der ret godt erkjendtes og dybt følte som en Ulykke, for at forebygge overhaandtagende Processer, og derved spare Penge, og for at tilveiebringe Fred og Enighed istedet for Strid, og deraf følgende Fjendskab og Had, indsendtes til den sidste Slesvigske Stænderforsamling flere Petitioner om „Forligelseskommissioners Oprettelse“. Thi denne Institution er at ansee som det sikreste, virksomste og lettest udførlige Middel mod hiint sørgelige Onde; og en Sammenligning af Advokaternes Antal i Nørrejylland og i Hertug-

---

*) Konciperet af L. Skau (?).

dømmerne, kan blandt Andet, afgive et talende Beviis for, at denne Mening er hjemlet. Medens der nemlig i hele Nørrejylland, efter offentlige Beretninger, ikke findes 50 Sagførere, som i Almindelighed have et tarveligt Udkomme, findes derimod næsten 250 Advokater i Hertugdømmerne, der i Almindelighed leve paa en glimrende Fod; hvilket store Misforhold tydelig nok stadfæster vor ovenfor angivne Formening.

Vel vide vi, at Amtmændene ere et Slags Forligelseskommisærer, og at det altsaa ved første Øiekast kunde synes, at den ønskede Indretning ikke gjøres saa haardt fornøden. Men dette Slags Forligsinstitut, har i Grunden ikke Meget at betyde; thi om ogsaa Amtmændene gjøre sig den største Umage, saa mangle de dog, som oftest, de til et Forligs Istandbringelse nødvendige Localkundskaber, og besidde de end disse, saa er deres Tid dog saaledes optagen af den uendelige Masse Forretninger, der paahvile dem, at de neppe have nogle Timer tilovers at anvende paa Forligets Tilveiebringelse mellem de uenige Parter. Desuden bliver dette Slags Forligelseskommisær altfor kostbar, da et eneste Amtsförhör, Alt iberegnet, koster 8 à 10 Rbdlr.

Den overordentlig store Afstand fra Amtmandens Bolig til de fjernere Beboere af Amtet afholder ogsaa ofte disse fra at forsøge et Forlig. Ved Forligelseskommisærers Oprettelse vilde Amtmændene tillige vorde befriede fra mangfoldige Forretninger, og derved vorde istand til, med mere Kraft og Omhu at varetage deres øvrige Kaldspligter. Vi tillade os endnu den Bemærkning, at naar man i Kongeriget er vel tilfreds med, at Amtmændene ere Forligelseskommisærer, saa ere Forholdene *der* ganske anderledes

end hos os; thi *der* koster, som vi have erfaret, et Amtsforhør 4 Rigsbankmark, og der fungerer ikke Amtmanden som Forligelseskommissær i de fjernere Dele af Amtet, men han udnævner i de forskjellige Distrikter blandt disses Beboere paalidelige og vel anseete Mænd til at være Forligelseskommissærer.

Som Deres Majestæt bekjendt, blev dette Anliggende behandlet af Stænderforsamlingens Petitionskomitee, som anerkjendte det Gavnlige deri; men af Mangel paa Tid, kom det ikke til Forhandling i Forsamlingen. For at dette høistvigtige Anliggende ikke skal vorde alt for længe udsat, fordriste vi os til at gjøre nærværende allerunderdanigste Andragende.

Vi skulle ikke indlade os paa at antyde den Maade, paa hvilken Forligelseskommissioner vilde være at indrette, men overlade dette til Deres Majestæts Viisdom og kjærlige Omsorg for os; kuns tillade vi os allerunderdanigst at bemærke, at een Kommission i ethvert af de mindre Herreder, og to i de større, formodentlig vilde være tilstrækkelig; og bede vi tillige allerærbødigst om allernaadigst Tilladelse til, selv at vælge Medlemmerne i Forligelseskommissionerne.

I sikkert Haab til Deres Majestæts Naade og støttende os til de foranførte Bemærkninger, nedlægge vi tillidsfulde for Deres Majestæts Throne den allerunderdanigste Bøn:

„at et Lovforslag om Forligelseskommissioners Opret-
telse i Hertugdømmet Slesvig maa vorde forelagt den
„næste Stænderforsamling til Betænkning, og at de
„dernæst snarest muligt maatte vorde indførte.“

N.— Sogn, i Juli Maaned 1843.

Allerunderdanigst

En Deputation valgtes, bestaaende af Formanden Hans Nissen og Sekretæren Lauritz Skau, som fik det Hverv at foredrage Foreningens Anliggender for Kongen.

Endelig forelæstes et Forslag til Filialforeningers Oprettelse, indleveret af Møller Staal fra Taarningmølle, og valgtes en Comitee til at drøfte dette Forslag, bestaaende af tre Medlemmer, navnlig Staal, Nis Lorenzen og Posselt.

Saa skeet Haderslev, den 10de Juli 1843.

Til Vitterlighed

Hans Nissen, Formand.

L. P. Skau, Sekretær.

Haderslev, den 14de August 1843.

I den under Dags Dato afholdte Forsamling bleve følgende nye Medlemmer optagne i Foreningen:

K. Knudsen, Landvæsenscommissær og Gaardmand i Forballum,¹⁾

Niels And. Hansen, Gaardmand sammesteds,²⁾

Pastor *Hagen* i Medolden,³⁾

¹⁾ Knud Lausten K., født 12. Decbr. 1806 i Ribe, Landvæsenskommissær, Medlem af Landstinget, købte 1851 Godset Trøiborg, død 16. Juni 1866 paa Visby Hedegaard. Den ældste Søn Hans Aagesen K., som gjentagne Gange har været de danske Vælgeres Kandidat i 4. slesvigske Valgkreds til den tyske Rigsdag, eier Trøiborg, den yngste, Kresten K., som er Tillidsmand i Vælgerforeningen, eier Visby Hedegaard.

²⁾ Niels Andersen H., født 21. Mai 1803 i Forballum, Medlem af Folkethinget, Dannebrogsmænd, død 3. Oktbr. 1879 i Randrup. Sønnen Hans Andersen H. eier Gaarden og er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

³⁾ Laurits Christian H., født 29. Mai 1808 paa Merløsegaard, 1833 Cand. theol., 1837 Adjunkt i Sorø, 1840 Sognepræst til Mjolen, 1850 til Steppinge og Frørup, 1853 Medbestyrer af Rødding Høiskole, 1862 Ridder af Dannebrog, 1867 afsat

- Greve de Liittichau* i Favrvraa, ¹⁾
Johan Christian, Gaardmand sammesteds, ²⁾
Selmer, Gaardmand i Hjerndrup, ³⁾
Nis Finneemann, Gaardmand i Taarning, ⁴⁾
Iver Møller, Gaardmand i Rødding, ⁵⁾
Bay, Kromand sammesteds, ⁶⁾
Lauritz Pedersen Schøler, Gaardmand og Smed i Flauth, ⁷⁾
Erich Hansen Schmidt, Smed i Qvistrup, ⁸⁾
Steffen Petersen Schøler, Smed i Ultang, ⁹⁾
Bendix Bergholddt, Gaardmand og Skolelærer i Gabel, ¹⁰⁾

---

for Edsnægtelse, 1868—76 Valgmenighedspræst i Kjerteminde, død 1. Juni 1880.

- ¹⁾ Anton Christian Albertus, Rigs greve af L., født 4. Novbr. 1787 paa Aakjær, 1805 brunsvigsk Løitnant, 1808 dansk Premierløitnant, 1810 Stabskaptain, 1813 Kompagnichef, 1833 Major, 1836 Bataillonskommandør, 1840 Ridder af Dannebrog, 1842 afsked., 1848 Kommandant paa Augustenborg, s. A. Dannebrogsmænd, død 1. April 1853 paa Faurvraagaard.
- ²⁾ Johan Christian Nissen, født 19. August 1801, død 5. Marts 1874. Gaarden eies af en Søsterdatter og hendes Mand, Andreas Thomsen.
- ³⁾ Udvandret til Amerika.
- ⁴⁾ Niels F., født 14. Oktbr. 1818 i Taarning, Sognefoged, død 10. Novbr. 1864. Sønnen C. F., som er Tillidsmand i Vælgerforeningen, eier Gaarden.
- ⁵⁾ Født 6. Oktbr. 1796 i Varming, Seem Sogn, mangeaarig Sandemand og Sognefoged, død 19. Marts 1865. Sønnen Niels Iversen M. eier Gaarden.
- ⁶⁾ Født 1809 paa Sjælland, 1854—64 Sognefoged, lever i Odense
- ⁷⁾ Født 29. August 1792 i Flovt, død 13. Novbr. 1864 i Heisager. Sønnen Peder S. eier Gaarden.
- ⁸⁾ Født 11. Juni 1795 i Haistrup, død 22. April 1870 i Kvistrup. Gaardens nuværende Eier Jens Barsøe er dansk Undersaat.
- ⁹⁾ Død barnløs, begravet 10. April 1847 paa Halk Kirkegaard. Smedestedets Eier er dansk Undersaat.
- ¹⁰⁾ Født 11. August 1785 i Ørsted, Degn i Nustrup Sogn, Dannebrogsmænd, død 29. Marts 1865 i Gabel. Sønnen Henning B. eier Gaarden.

Cand. jur. *Wimh*, Eier af Slaugaard,¹⁾

Jes Bræraae, Gaardmand i Kjestrup, Hoptrup Sogn,²⁾

Schmidt, Eier af Kjær Mølle,³⁾

Foreningen tæller altsaa nu ialt 91 Medlemmer.

Dernæst gaves et kort Referat af den Samtale, som den i forrige Forsamling udnævnte Deputation, den 6te Aug. havde med Kongen; hvorpaa Uddelingen foretoges af Petitionerne om Forligelseskommissioners Oprettelse, og om Stænderforsamlingens Forlæggelse til Flensborg.

Sluttelig foreslog Professor Flor fra Kiel en Plan til en Folkehøiskole, som fremkaldte en levende Diskussion.

Efterat denne Plan omhyggelig var overveiet, vedtog Forsamlingen, at Grundtrækkene i dette Udkast skulde tages til Følge ved Oprettelsen af den Folkehøiskole i Nord-Slesvig, som den „Slesvigske Forening“ har besluttet af al Evne at ville befordre og paaskynde. Tillige vedtoges, at Planen skulde aftrykkes i det, Løverdagen den 19. August 1843, udkommende Nummer af „Dannevirke“.

Saa skeet i Haderslev, den 14de August 1843.

Til Vitterlighed

Hans Nissen,

Formand.

L. P. Skau, Sekretær.

---

¹⁾ Peter Lassen W., født 17. April 1793 paa Lundbygaard, 1816 Cand. jur., Eier af Slaugaard, senere af Petersminde i Virum Sogn, død 31. Mai 1864.

²⁾ Født 1794 i Bræraa, død i Mai 1883 i Neder Kjestrup. Gaarden eies af Sønnen Jes B., dansk Undersaat.

³⁾ C. Smith, født 2. Marts 1798 i Helsingør, Cand. phil., 1834—46 Eier af Kjær Mølle, 1847—49 Forpagter af Nyvraa i Aistrup Sogn, 1849—72 Lærer i Aalborg, død 30. Januar 1874.

Haderslev, den 16de Oktober 1843.

I det under Dags Dato afholdte Møde bleve følgende nye Medlemmer optagne i Foreningen:

Peder Andersen Skov, Gaardmand i Kastrup,¹⁾

Søren Frydendahl, Gaardmand sammesteds,²⁾

Jens Hansen Haue, Parcellist sammesteds,³⁾

Pastor *P. Kragh* i Lintrup,⁴⁾

Anders Sørensen, Gaardmand i Meilbye,⁵⁾

Jens Madsen, Gaardmand i Gastrupgaard,⁶⁾

Jeppe Nissen, Gaardmand i Sommersted,⁷⁾

Johann Jørgen Nissen, Gaardmand i Strandelhjørn,⁸⁾

Bohl Møller, Gaardmand i Stenderup, Toftlund Sogn,⁹⁾

1) Født 22. Septbr. 1791, død 15. Mai 1871. Svigersønnen J. O. Grøndahl eier Gaarden.

2) Født 2. Novbr. 1811, Sandemand, lever som Gaardeier i Lildballe ved Kolding; Svigersønnen A. Krabb eier Gaarden i Kastrup.

3) Født 13. Novbr. 1814, Kommuneforstander, afskediget for Edsnægtelse, fremtrædende Patriot, død 11. Mai 1881. Svigersønnen L. Lund eier Gaarden; en Søn er Degn i Nustrup.

4) Peter K., født 20. Novbr. 1794 i Gimming, 1817 Cand. theol., 1818 Missionær i Nordgrønland, 1829 Sognepræst til Gjerlev og Enslev, 1838 til Lintrup og Hjerting, 1850 til Øsby, død 25. Marts 1883.

5) Født 1792, død 10. Januar 1856. Gaarden eies af Antoni Jensen, dansk Undersaat; en Søn er Gaardeier i Skrave Sogn.

6) Jens Madsen Wind, født 28. Mai 1795 i Hjerting, Kirkeværge, en anseet og indflydelsesrig Bonde, død 25. Juni 1868 paa Gastrupgaard, som nu er delt mellem Sønnerne Jens Th. J. W., en Tid Sognefoged, og Ebbe J. W., fra 1874 til 1889 Kredsmedlem, Tillidsmand i Vælgerforeningen; en tredje Søn Hans Th. J. W. døde 1868 som polyteknisk Student.

7) Født 17. Juni 1799, død 3. Febr. 1862. Sønnen eier Gaarden.

8) Født 28. Juli 1812, død 8. Febr. 1879. Sønnen eier Gaarden.

9) Født 23. Mai 1814 i Brøns, død 10. Oktbr. 1885 i Arnum. Gaarden eies af Nikolai Boisen.

Bendix Bennetsen, Kromand i Gramby,¹⁾

Dallberg i Hygum,²⁾

Herzog i Hundebøll,³⁾

Hans Steffensen, Gaardm.⁴⁾

Jørgen Mastrup, Gaardm.⁵⁾

Kresten T. Skøtt, Gaardm.⁶⁾

} i Hammelef,

Hans Jensen Dohrn, Gaardm. (udtraadt)

Peter Jakobsgaard, Gaardm.⁷⁾

Anders Hansen Boisen, Gaardm.⁸⁾

Steffen Steffensen, Gaardm.⁹⁾

} i Styding,

Düke Nissen i Hammelef,¹⁰⁾

1) Bendix Bennetsen, Gaardmand og Kromand i Gramby, født 2. Juni 1805, nød stor Anseelse og havde mange Tillidshverv i Sognet, død 9. Juni 1877. Af Sønerne eier Henrik B. Gaarden, Hans B. er Overretsprokurator i Kolding, Søren B. eier „Skjoldager“, er Medlem af Haderslev Kredsrag og Tillidsmand i Vælgerforeningen.

2) Fra Samsø; senere bortflyttet. Gaarden eies af Hans L. Fredslund fra Fyn, dansk Undersaat.

3) Han solgte Gaarden c. 1848.

4) Født 2. Okt. 1792 i Styding, Gaardmand der, død 12. Januar 1862. Sønnen Jørgen S. eier Gaarden.

5) Født i April 1809, død 5. Juni 1848. Gaarden er nedlagt.

6) Født 21. Januar 1809, lever. Sønnen Thomas S., dansk Undersaat, eier Gaarden.

7) Født 26. April 1809, død 27. Spt. 1865. Enken eier en Parcel af Gaarden, H. C. Andersen en anden Parcel.

8) Født 7. Okt. 1787 i Maugstrup, død 17. Nov. 1845. Gaarden er nedlagt.

9) Født 23. Febr. 1782 i Hammelev, død 27. Juni 1876. Svigersønnen Nis Steffensen, Tillidsmand i Vælgerforeningen, eier Gaarden.

10) Født paa Bombøl ved Tønder, gift med ovennævnte Sandemand Hans Nissens Datter, død 16. Januar 1845. Sønnen Dyke N. eier „Dydingkjær“ ved Fredsted og er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

Hans Christian Stenderup sammesteds, ¹⁾

Jes Sørensen, Gaardmand ²⁾

Jes Chr. Kehlet, Gaardm. ³⁾

Lauritz Hørliück, Gaardm. ⁴⁾

Jes Vraae Lund, Gaardm. ⁵⁾

Jørgen N. Thorøe ⁶⁾

} i Hammelef.

Foreningen tæller altsaa nu 117 Medlemmer.

Dernæst fremlagde Kammerraad Volff fra Nebelmølle et Forslag til Grændsetoldens Ophævelse. Han var i den Anledning hidreist fra Jylland til Mødet. Foreningen vedtog, at dette Forslag paa Grund af dets Vigtighed skulde prøves i næste Forsamling, og at det nærmere skulde overveies, hvorvidt Foreningen kunde virke til det omhandlede Øiemeds Opnaaelse.

Dernæst forelæstes et af en dertil nedsat Komitee udarbejdet Udkast til ordentlige Love for Foreningen, der med faa Undtagelser bleve antagne.

---

¹⁾ Født 18. August 1804, Gaardmand, død 8. Mai 1881. Gaarden eies af Christian Hørlyk, dansk Undersaat.

²⁾ Født 4. Mai 1813 i Kastvraa, død 8. Juni 1888. Sønnen Thomas S., dansk Undersaat, eier Gaarden; Sønnen Søren Jessen S. var Forstander for den danske Realskole i Haderslev og er nu Sognepræst til Dannemarre og Tillitse paa Laaland.

³⁾ Født 10. April 1810 i Ørby, død 5. Mai 1880. Gaarden eies af fornævnte Sørensen.

⁴⁾ Født 5. Febr. 1802, død 14. Sept. 1857. Gaarden er udstykket.

⁵⁾ Født 7. Febr. 1796 i Kolsnap, død 14. Juli 1860. Sønnen Nis Jørgensen L. eier Gaarden og er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

⁶⁾ Født 17. Okt. 1801, død 15. Nov. 1881. Gaarden eies af en Pleiesøn Jørgen Jensen, dansk Undersaat.

Endvidere forelæstes nedenstaaende Skrivelse fra endeel Skolelærere:

S. T.

Hr. Gaardbesidder *H. Nissen*,
Sandemand og Formand for den Slesv. Forening
i
Hammelef.

Efterat Redaktøren for Dannevirke har nægtet at optage en Opfordring i det af ham redigerede Blad, see vi os foranledigede til at henvende os til Dem, som for Tiden er Formand for den Slesv. Forening, med Anmodning om, at De ved næste Møde vilde opfordre bemeldte Forening, eller rigtigere sagt, de Mænd, som med Dem have underskrevet den i Dannevirke Nr. 101 indeholdte Indbydelse at erklære sig over det i samme brugte Udtryk, at deres Børn i vore Landsbyskoler ikke kunne lære mere end deres Catechismus etc. etc. Vi ere tilbøielige til at troe, at det omtalte Udtryk blot er brugt for at fremhæve, at der ikke kan erhverves de Kundskaber i en Landsbyskole som i en Folkehøiskole; men da det er brugt i et offentlig Blad, saa troe vi ogsaa, at de Mænd, som have betjent sig deraf, *offentligt* ville give en for den Nord-slesvigske Skolelærerstand fornøden Forklaring.

At iøvrigt den attraaede Høiskole snarest muligt maatte træde frem, og under en dygtig Bestyrelse bringe gode Frugter, dette er, kunne vi til Slutning forsikre, vort fælles og oprigtige Ønske.

Christiansfeld, d. 2den Septbr. 1843.

Bergholt, Degn i Heils. *H. Nissen*, Degn i Hjerndrup.
K. L. Kristensen, Hjælpelærer i Stepping. *Raben*, Skolelærer i Tyrstrup. *Jensen*, Skolelærer i Bjerndrup. *Lau-*

ritzzen, Degn i Aastrup. *Christlieb*, Degn i Fjelstrup. *Berthelsen*, Degn i Stenderup. *Kloster*, Degn i Sommersted. *Juhl*, Degn i Hoptrup. *Kjer*, Skolelærer i Djernis. *Petersen*, Skolelærer i Sønderballig. *Alsing*, Skolelærer i Fobeslet. *Raben*, Skolelærer i Anslet. *Assenholm*, Skolelærer i Mastrup. *Jensen*, Degn i Jægerup. *Lagesen*, Degn i Taps. *Uldall*, Skolelærer i Sønderby-Vilstrup. *Duer*, Degn i Vilstrup. *Gottfriedsen*, Degn i Grarup. *Nojesen*, Skolelærer i Simmersted. *Boysen*, Degn i Øesbye. *Bekker*, Degn i Gammelhadarslev.

Paa denne Skrivelse besluttede Forsamlingen at svare følgende:

„Af foranførte Skrivelse see vi, at Skolelærerne ere tilbøielige til at troe, og have opfattet de brugte Udtryk saaledes: at vi ved dem have villet fremhæve, *at der ikke kan erhverves de Kundskaber i en Landsbyskole, som i en Folkhøiskole.* — Vi erklære herved denne Opfatning for aldeles rigtig og overenstemmende med de Tanker, der bevægede os, dengang vi nedskrev Indbydelsen, og protestere imod enhver anden Fortolkning, især imod en saadan, der kunde kaste Skygge paa vore, i Almindelighed gode Almueskoler og deres Lærere. Forøvrigt takke vi for den Deltagelse, disse have bevidnet os, i vor Virksomhed for en høiere Dannelsesanstalts Oprettelse.“

Endvidere besluttedes, at den næste Forsamling maatte afholdes i Gram, hvis Formanden forøvrigt finder det fornødent og hensigtsmæssigt.

Endelig besluttedes, at en Deputation skulde i Slutningen af denne Maaned afgaae til Kjøbenhavn, forat foredrage flere af Foreningens Anliggender for Hs. Majestæt Kongen, og valgtes hertil Formanden, Hans Nissen

fra Hammelef og Foreningens Sekretær, Gaardmand Lauritz Skau fra Sommersted.

Saa skeet Haderslev, den 16de Octbr. 1843.

Hans Nissen,

Formand.

L. P. Skau, Sekretær.

Haderslev, den 27de Novbr. 1843.

I den slesv. Forenings Møde d. 27de Novbr. d. A. blev følgende foretaget:

1. Protokollen om forrige Mødes Forhandlinger forelæstes.
2. De i forrige Møde behandlede Love eller Vedtægter for Foreningen oplæstes og besluttedes trykte. De lyde som følger:

Vedtægter

for den Slesvigske Forening.

§ 1. Den af 25 Gaardmænd i Haderslev Amt den 12te Juni 1843, stiftede slesvigske Forening har til Formaal, ved de Midler som staae til dens Raadighed, indenfor Lovens Grændser at fremme Folkets Vel, isærdeleshed at værne om dets danske Sprog og Nationalitet, og at hæve det til det Standpunkt i Samfundet, som de naturlige Forhold udkræve.

§ 2. Foreningens Forsamlingssted er indtil videre Byen Haderslev i et af Repræsentantskabet udvalgt passende Lokale.

§ 3. Enhver i Slesvig bosiddende Mand kan optages som Medlem af Foreningen, naar han desangaaende melder sig hos en Repræsentant, og erholder Fleertallet af de paa første Repræsentantforsamling efter hans Indmeldelse

tilstedeværende Repræsentanters Stemmer. Udenfor Slesvig Boende behøve $\frac{4}{5}$ af Stemmer for at blive optagne.

§ 4. Hvo, som ønsker at udtræde af Foreningen, sender en skriftlig Udmeldelse og det ham overleverede Exemplar af Vedtægterne til Formanden.

§ 5. Foreningens Medlemmer have indtil videre intet befalet Bidrag at erlægge, men det staaer ethvert Medlem frit for aarligt at yde et frivilligt Bidrag til at fremme Foreningens Formaal.

§ 6. Foreningens Embedsmænd bestaae af en Formand, en Viceformand, en Sekretær, en Vicesekretær og en Kasserer samt 25 Repræsentanter og 5 Suppleanter, hvilke alle vælges ved Afstemning paa Generalforsamlingen. I Tilfælde af et lige Antal Stemmer gjør den høiere Alder Udslaget.

§ 7. Formandens og Viceformandens Embedstid er 2 Aar. De kunne som alle de øvrige Embedsmænd vælges igjen. Formanden leder Forhandlingerne ved General- og Repræsentantforsamlingerne. I Forening med Sekretæren underskriver han i Selskabets og Repræsentantskabets Navn alle Udfærdigelser og de i General- og Repræsentantforsamlingerne førte Protokoller. Han udsteder Indtægts- og Udgivtsordrer til Kassereren og sammenkalder Møderne. Ethvert Medlem er forpligtet til at underkaste sig Formandens Kjendelse angaaende Tilsidesættelse af den fornødne Orden, og kan gjøre Formanden opmærksom paa, naar han finder, at denne Orden af Andre er tilsidesat. Formanden er saavel berettiget som forpligtet til at afbryde det Medlems Foredrag, der indeholder Personligheder, Sagen uvedkommende Ting, og som mod de Tilstedeværendes øiensynligen almindelige Ønske varer util-

børligt længe. Formanden er kun det forsamlede Repræsentantskab og i sidste Instants Generalforsamlingen Regnskab skyldig. Viceformanden træder i Forfaldstilfælde i Formandens Sted.

§ 8. Sekretæren besørger alle Udfærdigelser efter Formandens Anviisning, han fører Protokollen i Møderne og holder en Fortegnelse over Medlemmerne. Hans Embedstid er 2 Aar.

§ 9. Kassereren oppebærer Foreningens Indtægter og udbetaler alle paa Kassen i behørig Form udstedte Anviisninger. Han aflægger hvert Aar skriftlig Regnskab for Repræsentantskabet og erholder Kvittering, hvis Intet findes at udsætte derpaa. I modsat Tilfælde nedsættes en Komitee til at prøve Regnskabet, og denne maa han fyldestgjørende besvare inden 14 Dage hvornæst Kvittering meddeles ham af Repræsentantskabet. Det kvitterede Regnskab udlægges til Eftersyn i næste Generalforsamling, ligesom og en bekræftet Afskrift af samme, hvilket ethvert Medlem paa en kort Tid kan laane til Eftersyn, naar han desangaaende henvender sig til Sekretæren. Kassererens Embedstid er 2 Aar.

§ 10. Repræsentantskabet udfører alle af Generalforsamlingen tagne Beslutninger, og kan, naar det er umueligt at adspørge samme, selv beslutte og handle saaledes, som det agter at forsvare for Generalforsamlingen. Det bør fremme Alt, hvad der tjener til Opnaaelse af Selskabets Formaal; det kan vælge Kommitteer af sin Midte og udenfor samme til Udarbejdelser og Bedømmelser af Forslag, og det bør overhovedet udføre alle Sager saa vidt, at de ere modne til at forelægges Generalforsamlingen til Afgjørelse. Repræsentantskabet forsamles naar Formanden

indkalder det, men det kan ikkun tage Beslutninger naar idetmindste 13 Repræsentanter ere tilstede. Af Repræsentanterne afgaa 5 efter Lodtrækning paa hver halvaarige Generalforsamling, saaledes at — efter 2¹/₂ Aars Forløb — hvers Embedstid bliver halvtredie Aar. Suppleanterne træde efter den Orden, hvori de have erholdt Stemmer, i Repræsentanternes Sted i Tilfælde af Afgang mellem Generalforsamlingerne.

. § 11. De i en Omkreds af 3 Mile fra Haderslev boende Medlemmer kunne ikkun, naar særegne Grunde skulle tale derfor, danne Filialafdelinger; men i alle andre Distrikter kunne idetmindste 15 Medlemmer danne en Afdeling, vælge sig en Formand og en Sekretær, der tillige er Kasserer, og holde Møder til Raadslagning: Alt efter samme Regler som Hovedforeningen. Hver Afdeling vælger sig en Repræsentant af de 25, og denne meddeler Afdelingens Formand en Udskrift af det i General- og Repræsentantforsamlingerne Passerede. Afdelingens Indtægter og Udgifter flyde i og anvises til Udbetaling af Hovedkassen; men Foreningens Formand har at sørge for, at en Afskrift eller et Aftryk af Kassererens aarlige Regnskab, inden 14 Dage efter dettes Kvittering, meddeles Afdelingerne.

§ 12. Foreningen holder ordentligviis to Generalforsamlinger om Aaret i Juni og December paa den Dag, som Formanden ved Bekjendtgjørelse i Dannevirke bestemmer. Alle Medlemmer have lige Ret til der at møde, at gjøre Forslag, frit at udtale sig over den omhandlede Gjenstand, at afgive Stemme og at modtage Valg. Generalforsamlingens Kjendelse ere alle Foreningens Medlemmer underkastede.

§ 13. Paa Generalforsamlingen oplæser Formanden eller Sekretæren først et kort Uddrag af Repræsentantskabets Protokol over Alt, hvad der er passeret siden sidste Generalforsamling; dernæst en Udsigt over de foreliggende Sager i den Orden, i hvilken de skulle foretages, hvorefter hver enkelt Sag afhandles, og foretages slutte- ligen Valg og Oplæsning af Protokollen.

§ 14. Samtlige Foredrag holdes staaende og fra den Foredragendes Plads. Naar disse ere sluttede og Sagen er moden til Afgjørelse, bringer Formanden samme til Afstemning enten i deres Heelhed eller i forskjellige, saa meget som mueligt tydelige og til Besvarelse med Ja eller Nei egnede Sætninger eller Spørgsmaal, hvilke da hver for sig komme til Afstemning, der skeer ved at reise sig af sin Plads eller blive siddende, eller paa en anden af Formanden bestemt Maade. Det staaer ethvert Medlem frit for at foreslaae en anden Fatning af det fremsatte Spørgsmaal, hvorefter det beroer paa Formanden, om han vil vælge den af ham fremsatte eller den foreslaaede, eller om han vil overlade Afgjørelsen deraf til Generalforsamlingen selv. I Sager, der henhøre under Generalforsamlingens Afgjørelse, gjør Stemme fleerhed Udslaget. Ere der lige mange Stemmer for to modsatte Meninger, antages den, hvilken Formanden har stemt for.

3. Til Medlemmer af Foreningen optoges:

Hans Peter Møller, Gaardmand i Ausbøll,¹⁾

Matth. J. P. Paulsen, Kjøbmand i Sønderborg,²⁾

¹⁾ Født 26. Febr. 1798, død 8. April 1881. Sønnen Mads M. eier Gaarden.

²⁾ Mathias Peter Johan P., født 24. Febr. 1798, stod i Aarene omkring 1840 i livlig Brevvexling med Peter Hiort Lorenzen,

Chresten Andersen Skau, Gaardmand i Kastrup, ¹⁾

Jens Efsen, Eier af Skovbyegaard, ²⁾

Matthias Johansen, Gaardmand i Fjelstrup, ³⁾

Johan Schmidt i Fredsted. ⁴⁾

Foreningen tæller nu ialt 123 Medlemmer.

4. Da Formandens, Kassererens og Sekretærens provisoriske Funktioner, ifølge Vedtægterne, maatte ansees for tilendebragte, saa foretoges et nyt Valg af en Formand, en Sekretær og en Kasserer, og valgtes hertil eenstemmigt, hver for sit Vedkommende, paanye: Hans Nissen, Nis Steffensen og Laurids P. Skau.

5. Hans Nissen, Nis Steffensen og Laurids Skau gaves eenstemmigt Fuldmagt til at foretage det Fornødne med Hensyn til Høiskolens Oprettelse.

6. Dernæst valgtes efterstaaende 25 til Foreningens Repræsentanter:

J. H. Staal i Taarning Mølle,

Nis Lorenzen i Lillholt,

Bertel Hansen i Taarning,

Peter Ravn i Kjelstrup,

---

var til 1848 Løitnant i Sønderborg borgerlige Skyttelav, død i København.

¹⁾ Født 21. Januar 1815, ivrig Patriot, død 19. Mai 1850. Gaarden eies af A. Petersens Enke.

²⁾ Født 8. Febr. 1801 i Gl. Haderslev, død 1. Okt. 1870 i Haderslev. Sønnen Hans Efsen eier Gaarden og er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

³⁾ Født 28. Decbr. 1782 i Lauensby paa Als, død 4. Mai 1846. Gaarden eies af Sønnesønnen Mathias J., som er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

⁴⁾ Født 22. Febr. 1822, Broder til Bertel Peter S. Side 127), Gaardmand i Skrydstrup, 1848—50 Menig ved 10. Bataillon, deltog i Slagene ved Dybbøl 28. Mai og 5. Juni 1849, efter 1864 Sognefoged i Skrydstrup Sogn, død 15. Juni 1885. Sønnen Asmus S. eier Gaarden.

Hans Rudbeck i Grarup,
Iver Jochimsen i Kafdrup,
Hans Petersen i Veistruproi,
Nis Jørgen Skøtt i Erlef,
Jørgen J. Fromm i Fjelstrup,
Conrad Iversen i Fredsted,*)
Christian N. Degn i Maugstrup,
 Krigsassessor *Kjær* i Rødding,
Jørgen Jensen i Bramdrup,
Kay Hansen i Vonsyld,
 Cand. jur. *Wiimh* paa Slaugaard,
Jacob Friis i Fredsted,
Bertel P. Schmidt i Fredsted,
Hans Madsen Schau i Styding,
Jørgen Petersen i Sjølund,
Pet. Chr. Lund i Kjelstrup,
Nicolai Rudbeck i Flauth,
F. Petersen i Stenderup,
Jens L. Skau i Sommersted,
A. F. Fromm i Soed,
Peter Nissen Petersen i Styding.

7. Foretoges endelig Kammerraad Wulfs Forslag (see Beretningen om forrige Møde) og blev Resultatet, at Foreningen for Øieblikket endnu ikke troede at kunne udrette Noget ved denne Sag, endskjøndt den fuldkommen indsaae det moralsk og statsøkonomisk Rigtige i foromtalte Forslag.

Haderslev, den 27de Novbr. 1843.

L. P. Skau,
 Sekretær.

---

*) har udmeldt sig og er i hans Sted valgt Schmidt i Kjær Mølle.

Repræsentantmødet i Haderslev
den 8de Januar 1844.

Formanden meddelte, at en Filialafdeling havde dannet sig af følgende Medlemmer:

Bay i Rødding,
Dallberg i Hygum,
Herzog i Hundebøll,
Kier i Rødding,
Krogh i Lintrup,
E. Lauesen i Kjøbenhoved,
J. Madsen i Gastrupgaard,
J. Møller i Rødding,
P. Møller i Røibøll,
Posselt i Kjøbenhoved,
Pryse i Skodborg,
Schmidt i Østerlinnet,
Sædorf i Røibøll,
A. Sørensen i Meilbye og
J. N. Thaysen i Langetved.

Følgende nye Medlemmer optoges:

Jens And. Dons, Gaardmand i Hjerting, ¹⁾
Jak. Pet. Ennemark, Gaardmand sammesteds, ²⁾
Paul Jensen, Sognefoged og Gaardmd. sammesteds, ³⁾
Nis Gundesen, Gaardm. i Vimtrup, ⁴⁾

¹⁾ Født 1795 i Vester Gjesten, død 29. Septbr. 1858. Gaarden er nu Fattiggaard for Hjerting og Skrave Sogne.

²⁾ Født 1802 i Stenderup, Østerlindet Sogn, var tillige Høker og Værtshusholder, død 13. Mai 1860. En Parcel af Gaarden eies af Svigersønnen Jørgen T. Trok.

³⁾ Født 1780 i Kamtrup, død 4. Septbr. 1862. Gaarden eies af Chr. N. Smidt fra Fol.

⁴⁾ Født 7. Marts 1810, død 1873. Gaarden er delt mellem to Sønner, som begge ere danske Undersaatter.

Christ. Jensen, Kromand i Rødding, ¹⁾
Søren Johansen, Gaardmand i Vimtrup,
Niels Vorch Jørgensen, Forpagter i Brendstrup,
Mads Nielsen, Farver i Hjerting, ²⁾
Jakob Villumsen, Gaardmd. i Kasberg, ³⁾
Jens Boisen Petersen, Grdmd. i Gastrupgaard, ⁴⁾
Simon Schøtt, Gaardmd. i Hjerting, ⁵⁾ •
Iver Thomsen Kjems, Gaardmd. i Meilbye, ⁶⁾
Christ. Fred. Schau, Forpagter i Grønnebek,
Jens Thomsen, Kromand i Stenderup. ⁷⁾

Fremdeles optoges i Föreningen:

J. P. With, Justitsraad, til Stjernholm pr. Horsens, ⁸⁾

¹⁾ Født i Flensborg, død ugift i Rødding.

²⁾ Eiede tillige en lille Gaard og drev Høkeri samt Værtshushold, flyttede tilbage til Koldingegnen, er død. Gaarden eies af Chr. Steffensen fra Lintrup.

³⁾ Født 3. Novbr. 1803 i Hulvad i Brørup Sogn, 1842 Eier af „Kastbjerggaard“, 1848—50 Sognefoged, død 4. Juli 1885. Svigersønnen Søren Christian Salling eier Gaarden og er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

⁴⁾ Født 1800, død 19. Oktbr. 1856. Sønnen Hans Jensen Boisen eier Gaarden; to andre Sønner, S. og Joh. B., eie Gaarde i Østerlindet Sogn.

⁵⁾ Født 28. Mai 1808 i Anslet, Sognefoged og Sandemand, død 15. Septbr. 1876. Gaarden eies af Jes Friis fra Kopsholt.

⁶⁾ Født 1777, eiede en Gaard i Meilby og en i Kalvslund Sogn, død 1858. Gaardene eies af to Sønner, som begge ere danske Undersaatter.

⁷⁾ Født 11. Juni 1812 i Aastrup, død 15. Febr. 1866.

⁸⁾ Jesper Peter W., født 16. Marts 1791 i Kjøbenhavn, 1812 Cand.jur., 1815 Auditor, 1820 Overretsassessor, 1826 Herredsfoged og Skriver i Bjerre Herred, 1840 Justitsraad, død 5. Febr. 1854; af hans Sønner var Morits Peter W. 1852—64 Herredsfoged i Gram Herred og Reinhard Christian W. 1850—52 Amtssekretær i Haderslev, nu Høiesteretsassessor.

- H. W. Meyer*, Kjøbmand i Kolding, ¹⁾
R. M. Fridrichsen, Kjøbmand i Kolding, ²⁾
C. F. Müller, Kjøbmand sammesteds, ³⁾
Jakobsen, Stænderdeputeret, Dannebrogsmænd, i Billum
 pr. Varde, ⁴⁾
Wulf, Kammerraad, Ridder og Dannebrogsmænd, i Nebel Mølle, ⁵⁾
Schaugaard, Proprietær i Seest, ⁶⁾
Lund, Ølbrygger i Kolding, ⁷⁾
S. C. Lerche, Kjøbm. smsts., ⁸⁾

---

¹⁾ Hartvig Wulff M., født 14. Juli 1812 i Kolding, blev 1864 af Østerrigerne ført som Gidsel til Rendsborg, død 13. Oktbr. 1887 i Kjøbenhavn.

²⁾ Ruben Moses (Koppel) F., født 17. Oktbr. 1792 i Frederikstad, tog sig med Iver af de Saarede og sørgede for de Faldnes Begravelse efter Slaget ved Kolding 23. April 1849, død 9. April 1856 i Kolding.

³⁾ Caspar Friederich M., født 30. Mai 1792 i Skodborghus, Medlem af Kolding Byraad, død 13. August 1858 paa Fanø. En Søn er Toldforvalter i Viborg.

⁴⁾ Peder J., født 30. Decbr. 1784, Gaardeier, Sognefoged, Lægdsmand, modtog 1829 et Bæger af danske Kancelli „for gavnlige Daad“, 1834 Dannebrogsmænd, 1840—46 Stænderdeputeret, Amdsraadsmedlem, død 1. Febr. 1848.

⁵⁾ Hans Andreas Wulff, født 26. Septbr. 1764 i Højer, 1811 Dannebrogsmænd, Landvæsenskommissær, 1834—46 Stænderdeputeret, 1837 Kammerraad, 1840 Ridder af Dannebrog, 1845 Justitsraad, død 6. Januar 1850.

⁶⁾ Formodentlig den Samme som J. H. Skovgaard i Vonsild, indmeldt 26. Febr. 1844.

⁷⁾ Christian Christen Jørgen Bastland L., født 28. Januar 1817, Kjøbmand og Brygger i Kolding, 1848 Intendanturfuldmægtig, 1852 Fuldmægtig hos Chefen for ottende Udskrivningsdistrikt, 1857 Kontrollør ved Varedepotet, 1866 Magasinforvalter, 1868 Intendant og Forvalter ved Varedepotet, 1874 Ridder af Dannebrog, død 11. Juli 1884 i Kjøbenhavn.

⁸⁾ Søren Christian L., født 20. Juni 1815 i Randers, Kjøbmand i Kolding, senere i Horsens, død 13. Januar 1878.

P. Kjær, Student i Straarup (Dalbye Sogn), ¹⁾

C. G. Campen til Nebel Mølle, ²⁾

N. W. Bastrup, Kjøbmand i Kolding, ³⁾

S. Petersen, Kjøbm. smstds., ⁴⁾

Galskjøt, Sognepræst smstds., ⁵⁾

M. Petersen, Kjøbmand smstds., ⁶⁾

C. Estrup, Justitsraad, Ridder, Borgemester samstds., ⁷⁾

M. B. Købke, Kammerraad, Skjærrildgaard pr. Horsens, ⁸⁾

¹⁾ Peter Nikolai K., født 28. Febr. 1827 paa Straarup, død som Student, Søn af Kammerraad Anders Larsen K. til Straarup.

²⁾ Christian Georg C., født 21. April 1815 i Otterndorf i Hannover, Eier af Nebel Mølle og af Elkjærholm, 1864 Ridder af Dannebroke, lever.

³⁾ Niels Wormslev B., født 1. Mai 1817 i Hads Herred, Medlem af Byraadet, død 23. Mai 1876.

⁴⁾ Søren P., født 21. Juli 1803 i Dalby, Medlem af Byraadet, død 7. Oktbr. 1877.

⁵⁾ Jens Severin Hvistendahl G., født 16. Oktbr. 1797, 1820 Cand. theol., 1826 Kateket i Roskilde, 1831 resid. Kapellan i Kolding og Sognepræst til Almind, 1837—75 Sognepræst i Kolding, 1872 Ridder af Dannebroke, død 24. Febr. 1883 i Holbæk.

⁶⁾ Født 1815 i Kolding, død c. 1860 i Pinneberg.

⁷⁾ Christen E., født 20. Juni 1790 i Randers, 1812 Cand. jur., 1814 Auditør, 1820 Overauditør, 1824 Borgermester, Byfoged, By- og Raadstueskriver i Kolding, Herredsfoged i Anst, Slaugs, Jerlef og en Del af Bruske Herred, s. A. Justitsraad, 1840 Ridder af Dannebroke, 1847—60 Borgermester i Odense, 1848 Etatsraad, 1853 Dannebrogsmænd, 1860 Konferensraad, død 17. Septbr. 1868 i Kolding.

⁸⁾ Andreas Ludvig Beruth K., født 4. Juli 1798 i Frederiks Præstegaard, 1816 Exam. jur., Byfogedfuldmægtig i Kolding, 1819 Godsforvalter paa Bygholm og Mattrup, 1827 Godsforvalter paa Boller og Møgelkjær, Kammerraad, Landvæsens- og Forligskommissær, 1841 Stændersupleant, død 30. Okt. 1862 i Ørnstrup.

- Cargø*, Byskriver i Veile, ¹⁾
Friis, Apotheker smstds, ²⁾
Albinus, Kancellieraad i Kolding, ³⁾
H. H. Grau, Kjøbmand smstds, ⁴⁾
Gram, Handelskommis smstds, ⁵⁾
Bergenhammer, Amtsfuldmægtig i Ribe, ⁶⁾
M. Brødsgaard, Amtsraad i Jorderup pr. Kolding, ⁷⁾
Sabroe, Konsistorialassessor smstds, ⁸⁾
Krarup, Personel-Kapellan i Ribe, ⁹⁾
A. C. Dahl, Prokurator i Kolding, ¹⁰⁾
H. Dalgas, Fabrikant, Stænderdeputeret i Veile, ¹¹⁾

¹⁾ Hans Frederik C., født 1. Marts 1784 i Randers, 1807 Cand. theol., 1812 Cand. jur., 1813 Borgermester, Byfoged og Byskriver i Horsens, 1827 Herredsfoged i Nørvang og Tørrild Herreder samt Byskriver i Veile, død 5. Febr. 1852.

²⁾ Pétér Frederik F., født 1798 i Odense, død 4. Mai 1862 i Kjøbenhavn.

³⁾ Johan Henrik Jakob A., fh. Apotheker i Assens, død 18. Dec. 1867.

⁴⁾ Hans Henrik G., født 1. Febr. 1816, Medlem af Byraadet, svensk-norsk Vicekonsul, død 4. Dec. 1885.

⁵⁾ Udvandret til Amerika.

⁶⁾ Jørgen B., født 29. Nov. 1807 i Kjøbenhavn, død 1845 som konst. Amtmand i Guinea.

⁷⁾ Mads Bruunsgaard, født 30. Januar 1792, Gaardeier, Sognefoged, Landvæsenskommissær, 1847 Stændersupleant, 1848 Kammerraad, 1851 Dannebrogsmænd, 1853 valgt til Landsthingsmand, men afslog Valget, død.

⁸⁾ Albert Sadolin S., født 1776, 1805 Cand. theol. 1814—27 Sognepræst til Sønder- og Nørre-Bork, død 18. Juni 1847 i Kolding.

⁹⁾ Christen K., født 14. April 1819 i Bækbølling, 1836 Cand. theol., 1839 Kapellan til Egtved og Østed, 1842 Kapellan ved Ribe Domkirke, 1847—76 Sognepræst til Føvling og Holsted, død 30. August 1879. *

¹⁰⁾ Andreas Christian D., født 1795, Kancelliraad, død 8. Febr. 1875.

¹¹⁾ Henrik François D., født 18. Dec. 1792 i Fredericia, Borgerrepræsentant, Medlem af nørrejydske Stænderforsamling, død 5. Febr. 1848 i Veile.

- A. Bryndum*, Adjunkt i Kolding, ¹⁾
H. C. Duer, Kjøbm. i Kolding,
Søren Petersen, Gaardm. i Gjelballe, ²⁾
C. Prissel, Slagtermester i Kolding,
S. Meldrup, Boghandler samstds.,
Jordahn, Skrædermester samstds., ³⁾
Westengaard samstds., ⁴⁾
H. M. Lange, Kolding Slotsmølle, ⁵⁾
J. Brandt, Bager i Kolding, ⁶⁾
Lautrup, Proprietær til Estrup, ⁷⁾
Chr. Termansen i Veien Mølle, ⁸⁾
Cirsovius, Major fra Kolding, ⁹⁾

---

¹⁾ Andreas B., født 26. August 1797 i Lyngø ved Sorø, Adjunkt, senere Overlærer ved Kolding Latinskole, død 2. Juli 1871 i Kjøbenhavn; af hans Søner er Johan Andreas Christian B. kgl. Skovrider paa Marienlund ved Silkeborg, Mathias Peter B. Sognepræst til Sønder-Broby.

²⁾ Død 3. Marts 1846.

³⁾ Frederik Larsen J., født 6. Mai 1803 i Bergen, død 2. Sept. 1878 i Kolding.

⁴⁾ Carl Jonathan Otto W., født 20. Marts 1811 i Kolding, Bogholder, senere Kjøbmand i Rudkjøbing, død 1. Juni 1874 som Bankdirektør i Sandhurst i Victoria i Australien.

⁵⁾ Hans Vilhelm L., født 17. Dec. 1790, var 1807 Sekondløn timer, senere Eier af Kolding Slotsmølle, død 3. Dec. 1874 paa Klappmøllegaard (Søn af Justitsraad Christian L. til Elkjær, Skivehus og Edelgave).

⁶⁾ Jes Henriksen B., født 1799 i Agtrup, død 23. Mai 1861.

⁷⁾ Henrik Hans Christian L. til Estrup, født 24. August 1814, 1840 Landvæsenskommissær, 1884 Ridder af Dannebrog, død 3. Juli 1890.

⁸⁾ Født 1816 i Østerlindet Sogn, hos ham fandt H. A. Krüger og H. D. Kloppenborg ofte Tilhold i 1848—50, død 11. Januar 1886 i Kolding.

⁹⁾ Ludvig Ernst C., født 4. Mai 1790 i Kiel, afgik 1842 som Major ved holst. Lansener-Reg., død 3. Dec. 1864.

Carl Sørensen i Andst pr. Kolding, ¹⁾
Victor Rosendahl, Doctor samstds., ²⁾
Anders Baulund, Gaardmand i Kastrup, ³⁾
Jørgen Nielsen Frisk, Gaardmand samstds., ⁴⁾
Morten Schmidt, Gaardmand samstds., ⁵⁾
Christ. Schmidt, Dyr læge samstds., ⁶⁾
Christ. Iversen Schmidt i Hammelef. ⁷⁾

Medlemmernes Antal er altsaa 184. — Deraf er udtraadt C. Iversen, P. Samsøe og J.

F. Lorenzen 3

---

181 Medlemmer.

Dernæst omhandlede Oprettelsen af Sogneforligelseskommisioner, for hvilke man besluttede at virke efter bedste Evne.

Endelig anmodedes Formanden om at ansøge det Kgl. Landhuusholdningsselskab om dets Skrifter, samt om Prøver af de nye Avlsredskaber.*)

Hermed hævedes Mødet.**)

Haderslev, d. 8de Jan. 1844.

P. L. Skau, Sekretær.

¹⁾ Født 1802 i Ravnholt, Gjesten Sogn, Gaardeier i St. Andst, død 24. Januar 1864.

²⁾ Victor Christian R., født 1813 i Østerliudet, 1842 Cand. med., praktiserende Læge i Kolding, død 27. Marts 1860.

³⁾ Født 18. April 1791, død 28. April 1869. Gaarden er udstykket; Svigersønnen A. Søndergaard eier et Afbyggersted.

⁴⁾ Født 11. Sept. 1805, Kromand, død 18. April 1853. Svigersønnen J. Boisen eier Kroen.

⁵⁾ Født 1. Juli 1803, død 14. Dec. 1880. En Datterdatter og hendes Mand H. Kudsk, dansk Undersaat, eie Gaarden.

⁶⁾ Christian S., født 11. Dec. 1810, død i Varde.

⁷⁾ Bolsmand, reist til Amerika til sine Sønner.

*) Kom ikke til Udførelse.

P. C. K.

***) I dette Møde udfærdigedes der derhos Fuldmagter til fire

Generalforsamling
den 12te Februar 1844.

Følgende nye Medlemmer optoges i Foreningen:

Hansen, Gaardmand i Øddis, ¹⁾

Niels Salling i Dour, ²⁾

Lohmann, Møller i Rødding, ³⁾

Mænd i hvert Herred til at virke for nye Medlemmers Optagelse; Fuldmagterne lød saaledes:

I den Slesvigske Forenings under Dags Dato afholdte Repræsentantmøde blev besluttet at vælge nogle Mænd, som i Foreningens Interesse for det Første skulde bereise N. N. Herred, sammenkalde Beboerne i ethvert Sogn, og deels oplyse dem om Foreningens Formaal, deels opfordre fædrelandsindede Mænd til at indtræde i Foreningen og deels indsamle Bidrag til Høiskolen.

I det derpaa foretagne Valg faldt de fleste Stemmer paa følgende Mænd: . . . . .

Idet vi altsaa paa Repræsentantskabets Vegne meddele forbenævnte Mænd Fuldmagt til efter bedste Evne at virke til foranførte Øiemeds Opnaaelse, udtrykke vi tillige det Haab, at ethvert Medlem af den Slesvigske Forening og overhoved enhver Fædrelandsven vil saameget som muligt understøtte forbenævnte Mænd i deres uegennyttige og gavnlige Virksomhed.

Haderslev i Repræsentantmødet den 8de Jan. 1844.

Hans Nissen.

L. P. Skau, Secretair.

- ¹⁾ Peter Jørgen H., født 8. Nov. 1800 i Sønderborg, død 4. Nov. 1860. Gaarden i Ødis eies af Rasmus Nørregaard.
- ²⁾ Niels S., Parcellist, født 11. Dec. 1805 i Vedsted, 1854 Dannebrogsmænd for sin patriotiske Færd i 1848, død 10. August 1890 i Trolddal. Svigersønnen Christian Hansen eier Gaarden i Dover; den ældste Søn Søren Christian S. eier „Kastbjerggaard“ og er Tillidsmand i Vælgerforeningen; den næstældste Søren Hansen S. var til 1864 Realskolelærer i Aabenraa og oprettede 1878 en Folkehøiskole paa Lustrupholm.
- ³⁾ Mølleforpagter paa Røddinggaards Mølle, født i Haderslev, flyttede 1845 til Vestjylland.

Lorents Petersen, Gaardmand i Hjerting, ¹⁾

Professor *Flor* i Kiel, ²⁾

Pastor *Schøler* i Vodder, ³⁾

Pastor *Hertel* i Moltrup, ⁴⁾

P. H. Lorenzen, Kjøbmand i Haderslev, *) ⁵⁾

P. Chr. Koch, Redaktør i Haderslev. *) ⁶⁾

Derpaa valgtes:

Til Repræsentant: *Schmidt* i Kjær Mølle i den udmeldte Conrad Iversens Sted. Til Suppleanter:

Dallberg i Hygum, *Søedorf* i Røibøll, *Chr. Iversen* i Tapsuhr, *Selmer* i Hjerndrup, *Hans Clausen* i Kjestrup.

Til Viceformand: *J. Jochumsen* i Kabdrup.

„ Vicesekretær: *B. P. Schmidt* i Fredsted.

Formanden meddelte derpaa Forsamlingen, at den, Krigsassessor Kier i Rødding tilhørende *Rødding-Vamtrupgaard*, med den tilhørende *Riberhusergaard*, ifølge den

¹⁾ Lorenz Jacob Nicolai P., født 29. Januar 1798, død 1. Dec. 1846. Gaarden er udparcelleret; Sønnen J. Gregers P. er Kjøbmand i Aabenraa og Kasserer i Sprogforeningen.

²⁾ Se „Sønderjydske Aarbøger“, 1889, S. 125.

³⁾ Hans Vilhelm Riber S., født 8. August 1811 i Hammel, 1839 Cand. theol., 1843 Sognepræst til Vodder, 1844 Medbestyrer af Rødding Høiskole, 1846 Sognepræst til Staby og Madum, 1857 residerende Kapellan ved Frelseres Kirke paa Kristianshavn, Medlem af Folkethinget, død 29. Marts 1875.

⁴⁾ Hans Vilhelm H., født 11. Mai 1800 i Ronnebæk, 1826 Cand. theol., 1827 Sognepræst til S. Felding og Assing, 1832 til Aastrup, 1841 til Moltrup og Bjerning, 1848 konst. Provst, afsat af den provisoriske Regjering, 1849 konst. Feltpræst, s. A. Ridder af Dannebrog, 1850 gjenindsat i Moltrup, 1867 afsat, død 29. Nov. 1872 i Kjøbenhavn.

⁵⁾ Se „Sønderjydske Aarbøger“, 1889, S. 125.

⁶⁾ Se „Sønderjydske Aarbøger“, 1889, S. 125.

*) Vi havde hidtil holdt os bag Coulisserne.

Fuldmagt, som Foreningen den 27de Novbr. f. A. havde udstedt til Hans Nissen, Nis Steffensen og Lauritz Skau, var kjøbt for 12,000 Rbdlr. til Folke-Høiskolens Anlæggelse.

Til Medlemmer af Skoledirektionen valgtes:

Professor *Flor* fra Kiel, Pastor *Hertel* fra Moltrup, Pastor *Schøler* fra Vodder, *Hans Nissen* fra Hammelef, *Lauritz Skau* fra Sommersted, *Knudsen* fra Forballum og *Schmidt* fra Kjær Mølle.

Endvidere forelæste Greve de Lüttichau en Plan til en Filialskoles Oprettelse paa Østkanten af Nordslesvig, og Forsamlingen anbefalede dette Forslag til den valgte Skoledirektion, der vilde tage det i nærmere Overveielse og søge at sætte det i Værk, saafremt Pengekræfterne vilde tillade det.

Fremdeles blev besluttet, at den Bestemmelse skulde tilføies Foreningens Vedtægter, at den nærværende og de fremtidige Filialafdelinger skulde være berettigede til at optage Medlemmer i Foreningen.

Endelig gjordes det Forslag, at Foreningen skulde tage til Gjenmæle imod forskjellige offentlige Angreb, som Tid efter anden gjordes paa den, men Forsamlingen vedtog eenstemmig, ikke at værdige dem noget Svar.

Sluttelig indbetaltes af endeel Medlemmer en Rbdl. pr. persona til Dækning af de løbende Udgifter. (See herom pag. 154).

Haderslev, den 12te Februar 1844.

L. P. Skau, Sekretær.

Foreningen tæller nu 191 Medlemmer.

Repræsentantmøde i Haderslev

den 26de Febr. 1844.

Følgende nye Medlemmer optoges i Foreningen:*)

---

*) Indmeldelsen skete ved følgende af S. Høgsbro affattede og af samtlige 16 Studerende undertegnede Skrivelse :

Til

det ærede Repræsentantskab for den slesvigske Forening.

Med levende Deltagelse og sand Interesse have undertegnede slesvigske Studerende fulgt de Begivenheder, der i de sidste Aar have udviklet sig i vor Fødeegn, og navnlig have vi med Glæde seet den nordslesvigske Bondestand slutte sig nærmere sammen for at værne om vort Modersmaal og danske Nationalitet.

Vi have selv med dyb Smerte været Vidner til den fortrykte og nedværdigende Stilling, hvori disse vore væsentligste og ukræneligste Eiendomme have befundet og endnu befinde sig i Slesvig. Ogsaa vi føle os forpligtede til at værne om disse ved alle de lovlige Midler, der staae i vort Magt.

Fremfor enhver anden Deel af Danmark maa især vor Fødeegn være os kjær; vi have derfor følt en Trang til at træde i umiddelbar Forbindelse med vore nordslesvigske Landsmænd, for i Forening med dem at bidrage, hvad vi formaa til dens Vel; og vi tillade os herved at anmode det ærede Repræsentantskab om at optage os som Medlemmer af den slesvigske Forening.

Kjøbenhavn den 4de Februar 1844.

Medens den kjøbenhavnske Afdelings Virksomhed nærmest var den i Studenterkredsene at udbrede paalidelig Kjendskab til Forholdene i Slesvig, fortjener dog følgende særlig at noteres. Samme Onsdag Middag, den 22. Marts 1848, som Martsministeriet dannedes, havde de slesvigske Studerende et Møde Kl. 12 med Ploug, Flor og Nis Hanssen. Man raadslog om at tage over til Slesvig og hver i sin Kreds virke til Befolkningens Oplysning om Sagerens Stilling i Kjøbenhavn. Ploug lovede at skaffe de fornødne Reisepenge, og siden reiste ogsaa Flere, saaledes den 24. Marts I. L. Knudsen (Broder til K. L. Knudsen i Forballum, død som Sognepræst i Leirskov ved Kolding), den 25. Flor, Refslund og Ohlsen-Bagge (medicinsk Student fra Flensborg, død af Kolera i 1853), Wolff m. Fl. og den 27. Krøyer.

a) Studerende i Kjøbenhavn:

- Sofus Høxbroe* fra Rødding, ¹⁾
H. C. Refslund fra Gestrup, ²⁾
Ishøy fra Marstal paa Ærøe, ³⁾
C. F. Müller fra Gram, ⁴⁾
Sabinus Høxbroe fra Rødding, ⁵⁾
K. P. Callsen fra Flensborg, ⁶⁾
A. Krøyer fra Fohl, ⁷⁾
Chr. Fr. Dau fra Slesvig, ⁸⁾

---

¹⁾ Sofus Magdalus Høgsbro, født 18. Juli 1822 i Rødding, 1848 Cand. theol., 1850—62 Forstander for Rødding Høiskole, 1858 og siden uafbrudt Medlem af Folkethinget, 1862 Ridder af Dannebrog, 1887 Folkethingets Formand, lever.

²⁾ Hans Clemmensen R., født 20. Marts 1820 i Gestrup, Ager-skov Sogn, 1842 Student, 1853—67 Thingskriver i Tønder og Højer Herreder, 1856 Inspektør i Rudbøl Kog, 1857 tillige i Frederiks Kog, lever.

³⁾ Christian Frederik August I., født 26. November 1822 i Marstal, 1845 Cand. theol., 1850 Sognepræst til Bsted, 1862 til Sindal og Astrup, 1863 Medlem af Rigsraadets Landsting, 1872 Sognepræst til Veggenæs, 1883 til Stokke-marke, lever.

⁴⁾ Christian Frederik M., født 5. Januar 1818 i Gram, 1841 Cand. theol., 1844—46 Lærer ved Rødding Høiskole, 1849 ved Jellinge Seminarium, 1850 Sognepræst til Sønderløgum, død 14. Mai 1857.

⁵⁾ Sabinus Høgsbro, født 15. Juli 1819 i Rødding, 1843 Cand. theol., 1850 Sognepræst til Høisted, 1868 til Farup, 1879 til Bjerreby paa Thorseng, lever.

⁶⁾ Knud Peter C., født 21. Sept. 1826 i Flensborg, 1843 Student, død 21. Mai 1846 i Flensborg.

⁷⁾ Henrik Adolph K., født 4. Marts 1823 i Fol, 1849 Cand. theol., s. A. Lærer ved Ribe Latinskole, 1851 ved Haderslev lærde Skole, 1862 Sognepræst til Ugilt og Taars, 1873 til Tilst og Kasted, 1878 til Taarnby, lever.

⁸⁾ Christian Frederik D., født 26. Mai 1822 i Rensborg, 1858 Cand. theol. 1861 Sognepræst til Døstrup, 1865 til Ballum, død 16. Januar 1873.

- H. N. H. Müller* fra Gram, ¹⁾
N. V. Müller fra Gram, ²⁾
J. N. Meier fra Grønnebæk, ³⁾
Iversen fra Haderslev, ⁴⁾
E. P. W. Wolf fra Maugstrup, ⁵⁾
J. Holm fra Møgeltønder, ⁶⁾
H. J. Jørgensen fra Hjarup, ⁷⁾
C. M. A. Mathiessen fra Oversøe i Angel; ⁸⁾

-
- ¹⁾ Hans Nicolai Herløv M., født 22. Mai 1823 i Gram, 1846 Cand. theol., 1851 Adjunkt ved Horsens lærde Skole, 1861 Overlærer, lever.
- ²⁾ Niels Viborg M., født 22. Mai 1823 i Gram, 1846 Cand. theol., 1851 Rektor ved Borgerskolen i Tønder, 1856 Bestyrer af Thisted Realskole, 1870 Ridder af Dannebrog, Professor, 1886 Undervisningsinspektør ved de kommunale og private Realskoler, 1888 Dannebrogsmænd, lever.
- ³⁾ Ivar Nielsen M., født 12. Juni 1806 i Kolstrup, Stepping Sogn, 1832 Lærer ved Skaarup Seminarium, 1839 Cand. theol., 1852 og 1853 Medlem af Folkethinget, 1857 Sognepræst til Verninge, 1889 Ridder af Dannebrog, lever.
- ⁴⁾ Ubekjendt.
- ⁵⁾ Edward Peter Wilhelm W., født 13. Dec. 1823 i Maugstrup, 1843 Student, 1850 Sekondløjtnant i Krigsreserven, 1852 Afsked som Premierløjtnant, 1855 Kancellist i slesvigske Ministerium, 1862 Amtsforvalter paa Ærø, 1873 paa Falster, 1874 i Viborg, 1885 Ridder af Dannebrog, lever.
- ⁶⁾ Johannes Henrik H., født 11. Januar 1824 i Møgeltønder, 1849 Cand. jur., 1852 Bureauchef i slesvigske Ministerium, 1853—64 Borgermester, Politimester og Stadssekretær i Tønder, 1867 Byfoged og Byskriver i Middelfart, Herredsfoged og Skriver i Vends Herred, 1868 tillige Borgermester, 1887 Ridder af Dannebrog, lever.
- ⁷⁾ Hans Jørgen J., født 5. Juni 1821 i Hjarup, 1843 Student, 1844 Cand. phil., 1845 Seminarist, 1847 Lærer ved Veile Friskole, 1848 Løjtnant ved 1. Bataillon Frivillige, lever.
- ⁸⁾ Carl Markus Andreas M., født 4. Nov. 1820 i Oversø, 1843 Student, 1850 Assistent i Geheimearkivet, 1863—86 Arkivsekretær, lever.

b) Vonsyld Sogn:

J. C. Wyff, Gaardmand, ¹⁾)

J. H. Skovgaard, Gaardmand, ²⁾)

S. Jepsen, Gaardmand, ³⁾)

Hans Jakobsen, Gaardmand, ⁴⁾)

J. Johansen, ⁵⁾)

Johannes Jespersen, Gaardmand, ⁶⁾)

¹⁾) Jens Christian Vyff, født 1. Jan. 1803, død 27. April 1864. Gaarden kaldes nu „Paulinesminde“ og eies af hans Søn, Landvæsenskommissær Christian Jensen V.

²⁾) Jes Hansen S., født 1. April 1805, eiede senere Seest Mølle og „Bjerregaard“ i Dalby, død 9. Nov. 1873 i Kjøbenhavn. Hans Søn er Sognepræst til Ørum; Pastor Ostenfeld i Skibby, Docent Seidelin og Professor Chr. Christiansen ere hans Svigersønner; Gaarden er udstykket.

³⁾) Simon J., født 10. Febr. 1773, død 17. Febr. 1853. Hans Hustrus Søstersøn, Landstingsmand Simon Peter Raben, f. 2. Okt. 1819 i Odense, arvede Gaarden, som nu eies af dennes Søn, Sogneraadsformand Simon Sofus R.

⁴⁾) H. J. Tingleff, født 11. Januar 1790, død 8. Marts 1846. Gaarden eies af hans Svigersøn Jeppe Vilhelm Jørgensen fra Seest Mølle.

⁵⁾) Jeppe J. Uhrmager, født 3. Okt. 1776 i Satrup i Sundved, var 1801—13 Kaptain ved Kystmilitzen paa Langeland, Ven af Grundtvig, udgav en Del kristelige Traktater, død 19. Januar 1852 i Vonsild. Sønnen Asmus Georg J. var Underofficer 1848—50, blev 1848 Dannebrogsmænd paa Lerbæk Mark, haardt saaret i Sept. 1850 ved Mysunde, død 28. April 1889.

⁶⁾) J. J. Kyster, født 4. April 1792, død 4. Januar 1873. Broderen Christian Jespersen Küster døde som General i russisk Tjeneste; hans Fader var Degnen Jesper Pedersen i Vonsild. Gaarden eies af hans Datterdatters Mand, Sognefoged Carl Jørgensen. Hans Svigersøn, Gaardmand og Dannebrogsmænd Chr. Christensen har udgivet en smuk Skildring af Kampen i Dybbølskanse Nr. 2, hvor han var Overkonstabel.

Terkild Lindskov, Gaardmand, ¹⁾
L. Johansen, Kromand og Gaardmand, ²⁾
Hans Chr. Wyff, ³⁾
A. Jensen, Gaardmand, ⁴⁾
Johannes Jensen, Gaardmand, ⁵⁾
Søren Hansen Wyff, Gaardmand, ⁶⁾
Hans Sørensen Wyff, Gaardmand, ⁷⁾
Jens Jensen Holm, Gaardmand, ⁸⁾
Jep Due, Gaardmand, ⁹⁾
Jens Clausen Schmidt, Gaardmand, ¹⁰⁾
P. Frederiksen Svart, ¹¹⁾

-
- ¹⁾ Terkild Andersen L., født 13. Novbr. 1812, fh. Kirkevæрге lever. Gaarden eies af hans Søn, Sogneraadsmædlem Anders Terkildsen L., Soldat i 1864.
²⁾ Lorens J. Gregor, født 4. Mai 1815, død 21. Nov. 1854.
³⁾ Hans Christiansen V., Gaardmand, født 23. Februar 1805, død 25. Juli 1847. Gaarden eies af Sønnen Andreas Hansen V.
⁴⁾ Andreas J., Væver, født 30. Juni 1805, død 8. Januar 1868. Hans Brodersøn, Dreilsvæver Jens J., som eier Stedet, har faaet Guldmedaille i Paris og London og Bronzemedaille paa sidste Udstilling i Kjøbenhavn.
⁵⁾ Væver i Vonsild, Broder til den Foregaaende, født 31. Dec. 1807, død 10. April 1851.
⁶⁾ Født 15. Februar 1774, død 25. Nov. 1852.
⁷⁾ Den Foregaaendes Søn, født 14. Dec. 1815, død 31. August 1873 i Kolding. Gaarden eies af Sønnen, Sogneraadsmædlem Søren Hansen V.
⁸⁾ Født 6. Marts 1810, død 9. April 1871. Gaarden eies af Christian Hansen Thorsen fra Als.
⁹⁾ J. Jensen D., Landbolsmand og Væver, født 23. Okt. 1812, død 23. Okt. 1867 paa Hjarup Mark. Stedet eies af hans Brodersøns Søn, Mads D.
¹⁰⁾ Skræder, født 23. Januar 1801 i Dalby, død 5. Okt. 1876. Huset eies af Sønnen, Væver Johannes Jensen S.
¹¹⁾ Peter F. S., født 28. Okt. 1800, død 17. Marts 1877. Gaarden eies af Sønnen Frederik P. S.

Nicolai Thuesen, Gaardmand, ¹⁾
Jep. Mortensen, Gaardmand, ²⁾
Erik Thuelesen, Gaardmand, ³⁾
C. Dinesen, Gaardmand, ⁴⁾
Truels Rasmussen, Gaardmand,
Peder C. Raun, Gaardmand, ⁵⁾
Andreas Gilser, Gaardmand; ⁶⁾

c) i Dalbye Sogn:

A. Schultz, Gaardmand og Sognefoged i Dalbye, ⁷⁾

-
- ¹⁾ N. T. Damgaard, født 11. Sept. 1812, død 27. Nov. 1856. Gaarden, som efter en Brand i Okt. 1865 blev udflyttet paa Vonsild Mark, eies af Sønnen Thue N. D. *
- ²⁾ J. M. Hugger, født 31. August 1813, død 17. Febr. 1848. Gaarden, som 1875 udflyttedes paa Vonsild Mark, kaldes nu „Ingersholm“ og eies af Sønnen Morten J. H. *
- ³⁾ E. T. Hummelgaard, Huseier, født 9. April 1786, død 15. August 1859. Stedet er udleiet til en Brugsforening.
- ⁴⁾ Christian Hansen D., født 19. Dec. 1794, død 10. Dec. 1863. Gaarden eies af Sønnen Jes Peter Hansens Enke Mette født Lind fra Skartved, der til Minde om ham skænkede et Uhr til Vonsild Kirke og oprettede et Legat paa 3000 Kr.
- ⁵⁾ P. Christensen R., født 8. Okt. 1794, Eier af „Nørregaard“, død 16. Juli 1857. Gaarden eies af Sønnen Christian P. R. En Sønneson Jesper Peter R. er Student.
- ⁶⁾ A. Lauritsen Gelzer, født 5. Mai 1791, bekjendt Lægprædikant, Eier af „Sønderskovgaard“, senere af „Fredensborg“ paa Vonsild Mark, hvor han døde 23. Nov. 1866. Han var gift med en Søster til Peter Larsen Skræppenborg. Hans Søn Rasmus G. er Høiskoleforstander og Medlem af Folkethinget. Eu Fætter af ham, Johannes Laurits G., var Oberst i Artilleriet. Gaarden eies af Lars Dinesen.
- ⁷⁾ Anker Jørgensen S., født 16. Spt. 1806, Sognefoged, Kirkeværge, Sogneraadsformand, Dannebrogsmænd, død 10. Febr. 1877. Gaarden eies af Sønnen, Sognefoged, Kirkeværge, Sogneraadsformand Jørgen Johansen S., 1864 Underkorporal ved 21. Bat.

<i>Joh. Lind</i> , Gaardmand, ¹⁾	}	Dalbye,
<i>N. Nissen</i> , Gaardmand, ²⁾		
<i>Hans Jørgensen</i> , Gaardmand, ³⁾		
<i>P. H. Wrang</i> , Gaardmand i Tveed,		
<i>Jørgen Ellegaard</i> , Gaardmand i Rebæk, ⁴⁾		
<i>C. Bjerregaard</i> , Gaardmand i Rebæk, ⁵⁾		
<i>J. Schultz</i> , Gaardmand, ⁶⁾	}	i Dalbye;
<i>Nicolai Juhl</i> , Gaardmand, ⁷⁾		

d) i Bjert Sogn:

N. Sørensen, Sognefoged, ⁸⁾

-
- ¹⁾ Johannes Hansen L., født 29. Juni 1794, død 9. Mai 1860. Gaarden, som er udflyttet paa Dalby Mark og kaldes „Lindgaard“, eies nu af Sønnens Enke Anne Christine L., f. Vyff.
- ²⁾ Nis N., født 9. Nov. 1781, død 9. Marts 1854. Gaarden er udparcelleret.
- ³⁾ H. J. Hundvad, født 27. Nov. 1790 i Binderup, død 5. Juni 1880, holdt 31. Okt. 1877 Krondiamantbryllup med Karen Lind, som døde 7. Febr. 1882, over 90 Aar gl. Gaarden eies af Sønnens Svigersøn Rasmus Jørgensen fra Fyn.
- ⁴⁾ J. Jørgensen E., født 16. Mai 1792, død 8. Marts 1852. Gaarden eies af P. E. Andersen fra Ørnfelt.
- ⁵⁾ Christen Hansen, Eier af „Bjerregaard“, født 8. Okt. 1786, flyttede til Nørrejylland. Gaarden eies af M. Nielsens Enke fra Fyn.
- ⁶⁾ Johan Jørgensen S., født 10. April 1808, lever. Broder til Anker J. Schultz (se ovfr.). Gaarden eies af hans Svigersøn Andreas Gamst fra Bjært.
- ⁷⁾ Jørgen N. J., født 30. Marts 1789, død 23. Marts 1854 paa „Langkjærgaard“ i Vonsild Sogn. Gaarden udgjør Hovedbestanddelen af „Høigaard“ (24 Tdr. Hartkorn), som tilhører Jørgen Clausen Petersen, Søn af den fordums Stænderdeputerede Andreas Petersen til Dalbygaard.
- ⁸⁾ Nis S. Frimand, født 3. April 1785 i Stenderup. Gaardeier i Agtrup og mangeaarig Sognefoged. Gaarden, i fordums Tid en Herregaard ved Navn „Bengaard“, er delt i to Dele, som eies af Sønnerne Jep Nissen Bengaard, som var Soldat i 1848—50, og Peter Nissen B.

- C. Blom*, Skolelærer, ¹⁾
Peder Andersen, Gaardmand, ²⁾
Hans B. Skov, Gaardmand, ³⁾
Nis Johansen, Gaardmand, ⁴⁾
Anders Nielsen, Gaardmand, ⁵⁾
Christen N. Lind, Gaardmand, ⁶⁾
Jeppe Nissen, Gaardmand, ⁷⁾
Peder Hansen, Gaardmand, ⁸⁾
Hans H. Lind, Gaardmand, ⁹⁾
Jens Tomsen, Gaardmand, ¹⁰⁾
Peter N. Gamst, Gaardmand, ¹¹⁾

-
- ¹⁾ Født 28. Januar 1804 i Skodborg, Skolelærer i Vedsted og Agtrup, Dannebrogsmænd, død 5. April 1867 som Degn og Organist i Bjært. To af hans Sønner ere Lærere i Agtrup og paa Øen Gjøl.
- ²⁾ P. A. Eeg, født 17. Okt. 1806, Gaardmand i Skartved, lever som Aftægtsmand paa Gaarden, der eies af Svigersønnen Jens Petersen fra Broager.
- ³⁾ Død i Tved, Dalby Sogn. Gaarden eies af Nis Peter Jepsen.
- ⁴⁾ N. J. Viborg, født 18. Nov. 1804 i Dalby, Gaardmand i Skartved, død 29. Marts 1862. Gaarden eies af Ole Juhl.
- ⁵⁾ A. N. Jacobsen, født 25. August 1787, Gaardmand i Skartved, Kirkevæрге, død 11. Febr 1858. Sønnen Niels Andersen Ravn eier Gaarden. En Sønnesøn studerer Jura.
- ⁶⁾ Født 26. Juni 1804, Gaardmand i Skartved, Kirkevæрге i 25 Aar, Dannebrogsmænd, død 16. April 1886 i Kolding. Sønnen Nis L. eier Gaarden.
- ⁷⁾ J. N. Bundegaard, født 28. Febr. 1780, Gaardmand i Skartved, død ugift 18. Mai 1846. Gaarden eies af Nis O. Juhl, Søn af ovennævnte Ole J.
- ⁸⁾ Født 13. Febr. 1780 i Agtrup, Gaardmand i Skartved, død 3. Febr. 1861. Gaarden er kjøbt ind til ovennævnte Peder Andersen Eegs Eiendom.
- ⁹⁾ Død i Sest. Gaarden eies af Peter Vestermark.
- ¹⁰⁾ J. T. Lygum, født 1792 i Vonsild, Gaardmand i Skartved, død 12. Spt. 1873. Gaarden eies af Svigersønnen Anker Damgaard.
- ¹¹⁾ Født 1802 i Gamst, Gaardmand i Skartved, død 3. Juni 1846. Gaarden eies af Jep Thomsen Jepsen.

Peter Chr. Juhl, Gaardmand, ¹⁾
Peter Dinesen, Gaardmand, ²⁾
Hans Johansen, Gaardmand, ³⁾
Mikkel Uldall, Gaardmand, ⁴⁾
Johannes Hansen, Gaardmand, ⁵⁾
Jørgen Pedersen, Gaardmand, ⁶⁾
Peder Juhl, Gaardmand, ⁷⁾
Falle Uldall, Gaardmand, ⁸⁾
Lauritz Jensen, Gaardmand, ⁹⁾
Jens Kloster, Gaardmand, ¹⁰⁾

-
- 1) Født 1802 i Heils, Gaardmand i Binderup og Eier af Binderup Mølle, død 23. April 1877 i Stenderup. Gaardens Hovedparcel, „Overmarkgaard“, eies af Asmus Petersen.
- 2) Peter Dionysius Hansen, født 7. Juli 1800 i Vonsild, Gaardmand i Binderup, død 19. August 1862. Gaarden, „Egelund“, eies af en Datters Svigersøn Niels Thomsen.
- 3) Født 12. Dec. 1769, Gaardmand i Binderup, død 26. Spt. 1855. Sønnesønnen Hans J. Bogh eier Gaarden. To Sønnesønner ere Lærere i S. Bjært og Lillerød, en Sønnesøn er Sagførerfuldmægtig i Frederiksberg.
- 4) Født 18. Juli 1793, Gaardmand i Binderup, død 22. Jan. 1874. Gaarden eies af E. Tolderlund, fh. Forpagter af Aarup.
- 5) J. H. Bogh, født 17. Nov. 1793, Gaardmand i Binderup, død 30. Okt. 1862. Sønnesønnen Johannes H. Bogh eier Gaarden, en anden Sønnesøn eier „Cathrineberg“ i Stenderup.
- 6) J. P. Lollik, født 8. April 1793, Gaardmand i Binderup, død 18. April 1864. Gaarden, „Dalagergaard“, eies af Theodor August Høhling.
- 7) Født 29. Juli 1792, Gaardmand i Binderup, død 5. Juni 1871. Gaarden eies af en Dattersøn Peter Juhl Bramsen.
- 8) Født 21. August 1789, Gaardmand i Binderup, død 22. Dec. 1844. Brodersønnen Falle Fr. H. eier Gaarden.
- 9) L. J. Damgaard, født 15. Mai 1801, Gaardmand i Binderup, død ugift 14. Nov. 1850. Gaarden er kjøbt ind til Joh. H. Boghs Eiendom, se ovenfor.
- 10) Født 1797, Gaardmand i Bjært, Sognefoged, død 13. Juni 1871 i Agtrup. Gaarden er kjøbt ind til Falle Uldalls Eiendom, se ovenfor.

Hans Jessen, Sandemand, ¹⁾
Eduard Joh. Lave, Gaardmand, ²⁾
Lauritz Madsen, Gaardmand, ³⁾
Ole Lauesen Juhl, Gaardmand, ⁴⁾
Jacob Olesen, Gaardmand, ⁵⁾
Mads Truelsen, Gaardmand, ⁶⁾
Hans Uldall, Gaardmand, ⁷⁾
Laue Pedersen, Gaardmand,
Nis Pedersen, Gaardmand, ⁸⁾
Christoph Lauritzen, Gaardmand, ⁹⁾
Ebbe Sørensen, Gaardmand, ¹⁰⁾

-
- 1) H. J. Hauge, født 8. Dec. 1789, Gaardmand i Bjært, Sandemand, død 21. Marts 1859. Gaarden eies af Laurentius H., den yngste Søn af 17 Børn.
- 2) Født 1815 i Lysabild, Gaardmand i Bjært, død 1889 i Ørum ved Viborg. Gaarden eies af Peter Uldall.
- 3) Født 1783 i Skovhus, Gaardmand i Bjært, død 17. Okt. 1867. Gaarden eies af Dattersønnen Laurits Lind; en Broder til denne er Cand. jur. og Fuldmægtig under Kjøbenhavns Magistrat. Laurits Madsen havde med sin anden Hustru Inger M. Juhl otte Børn, som alle kom til at besidde nogle af de største Gaarde i Sognet.
- 4) Født 11. Januar 1786 i Binderup, Gaardmand i Bjært, død 28. April 1854. Gaarden eies af Sønnen Hans O. Juhls Enke, som tillige eier „Krogagergaard“.
- 5) Bortflyttet. Gaarden eies af Bolvig.
- 6) H. Mikkelsen U., født 10. Juli 1805 i Binderup, Gaardmand i Bjært, død 24. Okt. 1854. Gaarden eies af Oluf Nygaard fra Tapsore.
- 7) Født i Eltang, Gaardm. i Bjært, formodenlig død i Eltang. Gaarden er udparcelleret.
- 8) Født 9. August 1797, Gaardmand i Bjært, Kirkevæрге, død 10. Juli 1869. Sønnen P. P. Vesterby eier Gaarden.
- 9) C. L. Bramsen, født 1779 i Vonsild, Gaardmand i Bjært, død 10. Nov. 1854. Gaardens Hovedparcel eies af Jens Kjærhus ved Bjærtstrand.
- 10) E. S. Sest, født 1785 i Ødisbramdrup, Gaardmand i Agtrup, død barnløs 11. Juni 1845. Gaarden eies af P. Straagaard.

Rasmus Albjerg, Gaardmand, ¹⁾
Jacob H. Jessen, Gaardmand, ²⁾
Tomas Eskildsen, Gaardmand, ³⁾
Jeppe Nissen Hatt, Gaardmand, ⁴⁾
Jens N. Kjer, Gaardmand, ⁵⁾
Niels Mygind, Gaardmand, ⁶⁾
Mads Larsen, Gaardmand, ⁷⁾
Erik Petersen Hatt, Gaardmand, ⁸⁾
Andreas Petersen, Gaardmand, ⁹⁾
Peter Johannessen, Gaardmand, ¹⁰⁾
Hans H. Fæver, Gaardmand, ¹¹⁾
Christen Jørgensen, Gaardmand, ¹²⁾

-
- ¹⁾ Født i August 1818 paa Wedellsborg, Gaardmand i Agtrup, død 4. Mai 1849. Gaarden eies af Mads Føns.
²⁾ Født 14. Juli 1797, Gaardmand i Agtrup, død 22. August 1857. Gaarden eies af Niels H. Stormgaard. Sønnen Hans J. Jessen eier en Gaard i Agtrupskov.
³⁾ Født 1798 i Sest, Gaardmand i Agtrup, død i Tyrstrup Sogn. Gaarden er kjøbt ind til Niels Chr. Kjærs Eiendom, se nedenfor.
⁴⁾ Født 1796 i Stenderup, Gaardmand i Agtrup, død 8. Juni 1885. Sønnen Hans Jepsen Nissen eier Gaarden.
⁵⁾ Født 24. Dec. 1794 i Bjært, Gaardmand i Agtrup, død 30. April 1868. Sønnen Niels Chr. Kjærs Enke eier Gaarden.
⁶⁾ Født i Mygind paa Fyn, Gaardforpagter i Agtrup, bortflyttet. Gaarden eies af Christ. Petersen.
⁷⁾ M. L. Christensen, født 21. Marts 1773, Gaardmand i Agtrup, død 14. Juni 1858. Sønnen Laurids M. Viuff eier Gaarden. En Sønesøn er Cand. phil.
⁸⁾ Gaardmand i Agtrup. Gaarden eies af Mikkel Føns.
⁹⁾ Født 1804 vistnok i Tyrstrup, Gaardmand i Agtrup, død 2. Jan. 1888 i Skartved. Gaarden er udparcelleret. Hovedparcellen er Fattiggaard.
¹⁰⁾ Født 23. Febr. 1797 i Guderup, Gaardmand i Agtrupskov, død 5. Marts 1862. Gaarden er udparcelleret.
¹¹⁾ Født 1800 i Fredericia, Gaardmand i Agtrupskov, død 12. Dec. 1858. Dattersønnen Lave Fris eier Gaarden.
¹²⁾ Født 1809 paa Als, Gaardmand i Agtrupskov, død 9. Nov. 1888. Gaarden er delt i to Gaarde, der eies af Sønnerne Jørgen og Hans J.

Jeppe Hansen, Gaardmand, ¹⁾
Jens Christensen, Gaardmand, ²⁾,
Hans Hansen Jessen, Gaardmand, ³⁾,
Jens Sørensen, Gaardmand,
Paul Clausen, Gaardmand, ⁴⁾
Niels Petersen Kjer, Gaardmand, ⁵⁾
Jacob Hansen, Gaardmand, ⁶⁾
Nicolai Henningsen, Gaardmand, ⁷⁾
Christen Lauritzen, Gaardmand, ⁸⁾
Jacob Jensen, Gaardmand. ⁹⁾

Foreningen bestaaer altsaa nu af 295 Medlemmer.

Haderslev, den 26de Febr. 1844.

L. P. Skau.

-
- ¹⁾ J. H. Kehlet, født 6. Marts 1814 i Agtrup, Gaardmand i Agtrupskov, død 5. Juni 1879. Gaarden eies af Gorm Søes, som har været gift med Sønnens Enke.
- ²⁾ Født 22. April 1782, Gaardmand i Agtrup, død 9. Jan. 1849. Slægten er uddød og Gaarden udparcelleret; Hovedparcellen eies af Hans Sørensen.
- ³⁾ Født 26. Marts 1801, Gaardmand i Agtrup, død 22. April 1862 i Kolding. Gaarden eies af Niels P. Bøgh.
- ⁴⁾ Født 1812 i Davinde, Gaardmand i Agtrup, død 29. April 1883. Sønnen Klaus Klausen eier Gaarden.
- ⁵⁾ Født 23. August 1811, Gaardmand i Agtrup, død 1. Febr. 1853. Gaarden er udparcelleret.
- ⁶⁾ J. H. Carlsgaard, født 29. Mai 1784 i Agtrup, Gaardmand i Agtrupskov, død 13. August 1873. Gaarden er delt i to Gaarde, som eies af Sønnerne Nis og Peter.
- ⁷⁾ Født 18. Mai 1784 i Nykirke i Angel, Gaardmand i Agtrupskov. Gaarden tilligemed en Oliemølle eies af Sønnesønnen Poul H.
- ⁸⁾ Født 4. Mai 1804 i Sebbelev, Ketting Sogn, Gaardmand i Agtrupskov, død 9. Juni 1865 i Skartved. Gaarden eies af Jørgen Tychsen fra Graasten.
- ⁹⁾ Født 20. Mai 1777 i Svenstrup paa Als, Gaardmand i Agtrupskov, død 26. Juli 1873. Gaarden eies af Mathias Kloster fra Dalby.

Repræsentantmøde i Haderslev

d. 11te Marts 1844.

• Følgende nye Medlemmer optoges i Foreningen:
fra Vonsbæk Sogn:

*Lauritz Kehlet, ¹⁾**Jens Sørensen Suurballe, ²⁾**Hans Lauritzen, ³⁾**Erich Erichsen Kylling, ⁴⁾**Nis Mikkelsen, ⁵⁾**Fester P. Martensen, ⁶⁾**Jørgen Hundevad, ⁷⁾**Lauritz Sørensen Aarøe, ⁸⁾**Erich Jessen, ⁹⁾**Jørgen Jensen, ¹⁰⁾*

---

¹⁾ Gaardmand i Ørby, født 1800, død 4. Mai 1848. Gaarden eies af Sønnen Chresten L. K., som i flere Aar har været Kommuneforstander.

²⁾ Gaardmand i Ørby, født 1804, lever.

³⁾ H. L. Østergaard, Gaardmand i Vonsbæk, er død. Gaarden eies af Sønnen Laurids H. Ø. (se S. 184).

⁴⁾ Gaardmand i Bæk, født 1798, død 21. Sept. 1860. Gaarden eies af en yngre Broder Jørgen E. K., som har lagt den til sin egen.

⁵⁾ N. M. Østergaard, Gaardmand i Bæk, er død. Gaarden eies af Sønnesønnen Nis Ø.

⁶⁾ Gaardmand i Vonsbæk, senere paa Aarø, død i Januar 1890 i Haderslev.

⁷⁾ Gaardmand i Vonsbæk, født 1798, død 5. Marts 1865. Gaarden eies af Sønnen Jørgen H., som er dansk Undersaat.

⁸⁾ Gaardmand i Vonsbæk, født 15. Febr. 1798, død 6. April 1868. Gaarden eies af Sønnen N. A., som er dansk Undersaat.

⁹⁾ Gaardmand i Ørby og Kirkeværge, født 14. Januar 1791, død 5. Januar 1865. Gaarden eies af Rasmus From, som er dansk Undersaat.

¹⁰⁾ Gaardmand i Bæk og Kirkeværge, født 29. Dec. 1795 i Soed, død 19. Nov. 1865. Sønnen, afdøde Jørgen J. var Sandemand, Synodemedlem, Bankraadsmedlem og tog frem-

Morten Suurballe, ¹⁾

Knud Hansen Bonde, ²⁾

Christian Gymos Vildfang, ³⁾

Lauritz Hansen, ⁴⁾

Mads Haave, ⁵⁾

Knud Madsen, ⁶⁾

Jes Wyff, ⁷⁾

Jørgen Erichsen, ⁸⁾

Lauritz C. Aarøe, ⁹⁾

---

ragende Del i Nationalitetskampen efter 1864; hans Arvinger eie Gaarden.

- ¹⁾ Gaardmand i Ørby, født 1803, lever paa Aftægt hos Sønnen Peder S. og har i Okt. 1890 holdt Diamantbryllup.
- ²⁾ Gaardmand i Bæk, født 1793, død 5. Juni 1870. Gaarden eies af Sønnesønnen Knud H. B., der er dansk Undersaat. Sidstnævntes Fader Peter S. B. eier „Vrannerup Hovgaard“ i Sest Sogn.
- ³⁾ Gaardmand og Sognefoged i Bæk, født 5. April 1795 i Feldum, død 16. Febr. 1867. Gaarden eies af Sønnen Hans Chr. W., som er Tillidsmand i Vælgerforeningen.
- ⁴⁾ L. H. Østergaard, Gaardmand i Vonsbæk, født 1805, lever, eier sin Faders Hans Lauritzen Ø.'s Gaard (se S. 183), medens hans Søn Otto L. Ø. eier sin Faders Gaard.
- ⁵⁾ Gaardmand i Vonsbæk, født 1793, død 4. Mai 1863. Gaarden eies af Sønnesønnen Mads Nielsen H., som er dansk Undersaat.
- ⁶⁾ Gaardmand i Feldum, født 1808, død 1883. Gaarden eies af Sønnen Knud M., som har været dansk, men nu er preussisk Undersaat.
- ⁷⁾ Gaardmand i Feldum, født 1804 i Silderup, død 8. August 1878. Gaarden eies af Sønnen Niels P. V., som er dansk Undersaat.
- ⁸⁾ J. E. Kylling, Gaardmand i Bæk, født 11. Marts 1815, død 12. Januar 1868. Gaarden eies af Sønnen Erik J. K.
- ⁹⁾ Gaardmand i Ørby, født 1785, død 12. Mai 1861. Gaarden eies af Sønnedatterens Mand Søren Aarøe, som er dansk Undersaat.

Hans Aarøe, ¹⁾

Knud Thulsen, ²⁾ — alle Gaardmænd; ³⁾

fra Stenderup Sogn:

J. Sørensen, ⁴⁾

Falle Uldall, ⁵⁾

Detlef Juhl, ⁶⁾

M. Thrige, ⁷⁾

C. Olesen, ⁸⁾

¹⁾ Gaardmand i Ørby, født 1796, død 3. April 1859. Gaarden eies af Enken efter Jacob Bjørnshauge fra Silderupgaard.

²⁾ Gaardmand i Ørby, født 1794, død 24. Juli 1865. Gaarden eies af Knud Lausen.

³⁾ Disse 21 Mænds Underskrifter findes under følgende Protokollen vedlagte Erklæring:

At vi undertegnede Gaardbesiddere i Vonsbæk Sogn holde os overbeviste om, at den Slesvigske Forening, langt fra at ville paaføre Slesvig dansk Consumption eller andre Ulemper, danner en maadeholden, men kraftig Modvægt mod Slesvig-Holsteinerne, som miskiende Sprogreskriptet og søge at fortrænge vort Modersmaal af Stændersalen og saaledes betage os Leilighed til at blive repræsenterede paa Folkethinget ved Mænd af vor Midte, som vi kunne have Tillid til, erklære herved offentlig, at det er vort oprigtige Ønske at indtræde som Medlemmer i bemeldte Forening.

⁴⁾ Gaardmand i Stenderup, født 26. April 1790, død 10. Januar 1861. Gaarden eies af Peter Bogh.

⁵⁾ F. Simonsen U., Gaardmand i Varmark, født 3. Okt. 1793, død 31. Juli 1859. Gaarden eies af Sønnen Simon U.

⁶⁾ D. Jensen J., Gaardmand i Varmark, født 8. Novbr. 1785, død 11. Januar 1863. Gaarden eies af Broderens Sønnesøn Claus Jensen J.

⁷⁾ Mathias Rasmussen T., Gaardmand i Stenderup, født 23. Januar 1780 i Sødring i Randers Amt, død 3. April 1868 i Christiansfelt; var i sin Tid Skriver paa Assens Amtstue. Gaarden eies af Christian Christiansen.

⁸⁾ Christian O. Straarup, Gaardmand i Stenderup, født 2. Febr. 1792 i Grønninghoved, død 14. April 1868. Gaarden eies af Sønnen Ole Olesen S.

Niels Chr. Moos, ¹⁾

Hans Juhl, ²⁾ — alle Gaardmænd;

fra Sommersted Sogn:

Chr. Thorøe, ³⁾

Oluf Andersen, ⁴⁾

Jørgen Hansen senior, ⁵⁾

Kristen Peter Kjær, ⁶⁾

Niels Nissen, ⁷⁾ — alle Gaardmænd i Leerdt;

endvidere:

A. Kloster, Degn, ⁸⁾

Jeppe Sørensen, ⁹⁾

Andreas Hjort, ¹⁰⁾

Kristoffer Jensen, ¹¹⁾

---

¹⁾ N. Christensen M., Gaardmand i Stenderup, født 31. Marts 1808 i Elstrup paa Als, død 19. Okt. 1884, deltog som Dragon i Krigen 1848. Enken eier Gaarden.

²⁾ H. Christiansen J., Gaardmand i Stenderup, født 29. Nov. 1812, død 1. Juli 1845. Broderen Niels Jeppe J. eier Gaarden.

³⁾ Født 24. Juli 1811 i Anslet, død 5. Juni 1887. Sønnen eier Gaarden.

⁴⁾ Født 1804 i Jægerup, død 16. Sept. 1860. Sønnen eier Gaarden.

⁵⁾ Født i Ringtved, død 25. Nov. 1867. En Svigersøn eier Gaarden.

⁶⁾ Født 20. Spt. 1799, død 10. Febr. 1870. Gaarden er solgt.

⁷⁾ Født 1783, død 26. Dec. 1860. Slægten er uddød og Gaarden solgt.

⁸⁾ Født 24. April 1783 i Bjært, anset Lærer, bekjendt Veirspaaemand, Dannebrogsmænd, død 27. Juli 1860 i Gammel Haderslev.

⁹⁾ Født 7. Nov. 1808, lever. Sønnen eier Gaarden.

¹⁰⁾ Født 28. Nov. 1803 i Hvinderup, død 19. Okt. 1871. Svigersønnen eier Gaarden.

¹¹⁾ Født 24. Juni 1822 i Lert, død 16. Dec. 1888. Sønnen eier Gaarden.

Laue Boiesen, ¹⁾

Niels Johansen, ²⁾

Jørgen Pedersen, ³⁾

Jens Pedersen, — Gaardmænd i Kastvraae,

Mads Jacobsen og

Sivert Toftmann, ⁴⁾ — Landbølsmænd i Kastvraae;

fra Halk:

Forpagter *Nis Lorenzen* paa Buchholm; ⁵⁾

fra Skrave Sogn:

Claus M. Dahl, Gaardmand i Kjøbenhoved ⁶⁾ og

Jeppe Andresen, Gaardmand i Langetved; ⁷⁾

fra Rødding Sogn:

Jørgen Jensen Geil, Gaardmand i Rødding ⁸⁾ og

Johan Pedersen, Muurmester sammensteds. ⁹⁾

---

¹⁾ Født 6. Marts 1790 i Maugstrup, død 4. Marts 1874. Sønnen eier Gaarden.

²⁾ Født 3. August 1790 i Kolsnap, død 29. Mai 1844. Slægten er uddød, Gaarden solgt.

³⁾ Død 18. Marts 1874. Gaarden eies af Sønnen, som er Kommuneforstander.

⁴⁾ S. Jacobsen T., født 16. Spt. 1784 i Gammel Haderslev, død 24. Febr. 1869. En Stedsøn eier Stedet.

⁵⁾ Født 12. April 1812 i Varnæs, købte 1845 „Bukholm“ i Halk Sogn, lever i Haderslev. Sønnen, som eier Gaarden, er dansk Undersaat.

⁶⁾ Claus Jensen D., født 7. April 1814, død 28. Juni 1872, af en kjendt gammel Bondeæt, ivrig dansksindet, meget virksom efter 1864 for Ungdommens Opdragelse i dansk Aand; var i mange Aar Kirkevæрге. I Skibelund Krat er der reist ham en Mindesten som Oplysningens Ven og Ophavsmand til Tanken om en Festplads paa dette Sted. Hans Søstersøn Dyrslæge Jes J. Gram eier Gaarden.

⁷⁾ Født 13. Dec. 1804 i Rødding, død 8. Nov. 1869 paa „Brunsgaard“ i Langetved. Enken eier Gaarden og er gift med Iver Brink Eliassen, ivrig Deltager i det politiske Liv. •

⁸⁾ Død, Slægten ubekjendt.

⁹⁾ Født 13. April 1807 i Nørrejylland, lever i Grønnebæk.

Dernæst bragte et Medlem Haderslev Amts Udgivtsregnskab (Amtsanlage-Regnskab) under Diskussion, idet der forlangtes Oplysning i dette Anliggende. Forsamlingen anmodede Foreningens Sekretær, Lauritz P. Skau, om at skrive en Afhandling i Dannevirke desangaaende, og deri meddele, hvad der efter Sigende var foretagen af Sognefogderne i Gramm Herred i Anledning af foromtalte Regnskab.

Foreningens Medlemmer bestaae altsaa nu af 343 Medlemmer.

Haderslev, d. 11. Marts 1844.

_____
L. P. Skau.

Repræsentantmøde i Haderslev

den 25de Marts 1844.

Følgende nye Medlemmer bleve optagne:

a) Taps Sogn:

L. H. Raffnsøe, Sognefoged og Gaardmand, ¹⁾

Stefan Iversen, ²⁾

Johannes Petersen, ³⁾

Paul Nissen, ⁴⁾

Erich Mikkelsen, ⁵⁾

} Gaardmænd.

¹⁾ Laurids Hansen Raffnsø, Gaardmand i Aastorp, født 25. Juni 1801, Sognefoged i 34 Aar, Dannebrogsmænd, død 21. Mai 1856. Sønnen Hans Lauridsen R. har været Sognefoged i 24 Aar.

²⁾ Gaardmand i Aastorp, født 1802 i Sommersted, død 18. April 1861.

³⁾ Gaardmand i Aastorp, født 1891 i S. Bjært, død 15. Januar 1869.

⁴⁾ Født 1801 i Alnor, mangeaarig Sandemand, Dannebrogsmænd, lever som Gaardmand i Frørup.

⁵⁾ E. M. Damgaard, Gaardmand i Aastorp, født 29. Febr. 1792 i Veistrup, Kirkeværge i 20 Aar, død 15. Dec. 1844.

<i>Søren Nissen</i> , ¹⁾	}	Gaardmænd.
<i>Søren Fischer</i> , ²⁾		
<i>Paul Thuesen</i> , ³⁾		
<i>Nicolay Petersen</i> , ⁴⁾		
<i>Niels Hørlich</i> , ⁵⁾		
<i>Jep Petersen</i> , Gaardmand i Tapsuhr, ⁶⁾		
<i>Jørgen Jørgensen</i> , Gaardmand i Brenduhr,		
<i>Peder Jørgensen</i> ,	„	„ ; ⁷⁾

b) Fjelstrup Sogn:

C. Thuesen, Sognefoged og Gaardmand i Silderup, ⁸⁾
Hans Koch, Gaardmand sammesteds, ⁹⁾
Peter Bramsen, „ „ , ¹⁰⁾
Hans Ravn, „ „ , ¹¹⁾
Lauritz Jacobsen, „ „ , ¹²⁾
Niels Borch, Landbolsmand „ , ¹³⁾

¹⁾ Gaardmand i Aastorp, født 14. Jan. 1819 i S. Bjært, død 27. Okt. 1862.

²⁾ Gaardmand i Aastorp, født 30. Mai 1778 i S. Stenderup, død 24. Sept. 1852.

³⁾ P. T. Damgaard, Gaardmand i Aastorp, født 1815 i Vonsbæk, død 16. Okt. 1874.

⁴⁾ Gaardmand i Aastorp, født 11. Dec. 1779 i Halk, død 2. Nov. 1863.

⁵⁾ Gaardmand i Aastorp, født 1799 i Hammelev, død 23. Mai 1876.

⁶⁾ Født 1. Sept. 1806, lever.

⁷⁾ Født i Frørup Sogn, død i Frørup.

⁸⁾ Christian T., født 12. Nov. 1809, død 19. Sept. 1857. Sønnen eier Gaarden.

⁹⁾ Født 24. Sept. 1788 i Miang paa Als, død 13. Sept. 1868. Sønnens Enke eier Gaarden.

¹⁰⁾ Født 12. Nov. 1810, død 2. Dec. 1867. To af Sønnenne, af hvilke flere bo i Kongeriget, have delt Gaarden.

¹¹⁾ Født 22. Febr. 1782 i Kjelstrup, død 2. Febr. 1865. Gaarden er solgt.

¹²⁾ Født 2. Febr. 1793 i Vonsild, død 29. Jan. 1859. Sønnen eier Gaarden.

¹³⁾ Død i Aller.

Hans Bramsen i Fjelstrup, Gaardmand, ¹⁾

Hans Nissen, Gaardm. i Gammelby, ²⁾

Nis Christensen, „ „ „ ³⁾

Claus Hansen, „ „ „ ⁴⁾

Mads Jensen i Haue; ⁵⁾

c) Hammelef Sogn:

Mikkel Kr. Schøler, Gaardm. i Styding, ⁶⁾

Peter Junker, Boelsmand i Styding, ⁷⁾

Henrik Lamp i Hjernhytt, ⁸⁾

Jens Petersen paa Tørning Mark; ⁹⁾

d) Ribe:

S. N. Greisen, Toldfuldmægtig i Ribe, ¹⁰⁾

J. N. Krømmelbein, Toldbetjent sammesteds. ¹¹⁾

Den af Foreningens Sekretær i Dannevirke indrykkede Afhandling om Amtsanlægs-Regnskabet bragtes dernæst under Diskussion, og Resultatet blev, at Formanden fik Opdrag til at forfatte og fremlægge en Petition til Hs.

¹⁾ Født 21. Marts 1817, død 27. Jan. 1869 i Fjelstrup. Sønnen eier Gaarden.

²⁾ Født 1. Marts 1784 i Fjelstrup, død 31. Dec. 1869.

³⁾ Født 16. Febr. 1809 i Anslet, lever. Sønnen eier Gaarden.

⁴⁾ Født i Elstrup paa Als, død 1857 i Hvinderup. To Sønnesønner have delt Gaarden og ere danske Undersaatte.

⁵⁾ Født 16. Juli 1803 i Hauge, lever. En Svigersøn eier Gaarden.

⁶⁾ Født 11. Sept. 1810, død 24. Juni 1865. Gaarden er udstykket. Sønnen Hans S., dansk Undersaat, er Gaardmand i Fjersted.

⁷⁾ Født 20. Juni 1799 i Billund. død 6. Okt. 1864.

⁸⁾ Fra Provstiet ved Kiel.

⁹⁾ Parcellist. Gaarden eies af Matthias L. Boisen.

¹⁰⁾ Søren Nielsen G., født 10. April 1820 i Ribe, lever som Toldforvalter i Nykjøbing F.

¹¹⁾ Johan Henrik K., 1842 Konsumtionsbetjent i Ribe, 1848 Toldbetjent i Thisted, 1849 i Veile, 1850 i Kappel, 1854—64 i Flensborg, død 9. Dec. 1878 i Haarby.

Majestæt Kongen angaaende dette Anliggende for den næste Generalforsamling.

Sluttelig forelæstes en Skrivelse fra Kjøbenhavn, hvori meldtes, at de derværende 16 Studenter, som i en foregaaende Forsamling bleve optagne som Medlemmer, havde konstitueret sig som en Filialafdeling og valgt af deres Midte: *H. C. Refshund* til Formand og *H. Müller* til Sekretær, samt at Stænderdeputeret *Nis Lorenzen* fra Lillholt blev valgt til Filialafdelingens Repræsentant ved Hovedforeningen.

Medlemmernes Antal er nu ialt 373 Personer.

Haderslev, den 25de Marts 1844.

L. P. Skau.

Den slesvigske Forenings Generalforsamling
d. 13de Mai 1844.

Følgende nye Medlemmer optoges:

Feilberg, Sognepræst i Sønderfardrup, ¹⁾

Henrik Sørensen Lindbek, Grdmd. smstds., ²⁾

Lars Andersen, Grdmd. smstds., ³⁾

---

¹⁾ Nicolai Laurentius F., født 27. Juni 1806 i Kjøbenhavn, 1828 Cand. theol., 1829 Adjunkt i Frederiksborg, 1834 Sognepræst til Alslev og Hostrup, 1838 til Vester Vedsted, 1847—64 til Ullerup, 1882 Ridder af Dannebrog, lever i Kjøbenhavn.

²⁾ Født 11. Juli 1794 i Vester Vedsted, Sognefoged omkring 1830, død 27. Nov. 1870. En Søn Jacob Borrig L. døde 19. Marts 1877 som Sognepræst til Sem; en Sønnesøn Jannik S. L. er Cand. phil. og Lærer i Birkerød. Gaarden eies af L. P. Nissen.

³⁾ Født 7. Juni 1794, død 24. April 1852. Sønnesønnen Las A. Lassen eier Gaarden.

- Anders Jepsen Lindberg*, Grdmd. smstds., ¹⁾
Laurids Jespersen, Grdmd. smstds., ²⁾
Thyge Jespersen, Grdmd. smstds., ³⁾
Ove Thøstesen, Grdmd. smstds., ⁴⁾
Gjørsenius Mørch, Huuslærer i Brøns, ⁵⁾
Haas, Kirkesanger og Skolelærer i Reisbye, ⁶⁾
P. Hansen, Kirkesanger og Skolelærer i Roager, ⁷⁾
Jørgen Nielsen Skau, Grdmd. i Kastrup, ⁸⁾
Andreas Dall, Grdmd. smstds., ⁹⁾

-
- 1) Født e. 1797 i Havervad, død 8. April 1865. Sønnen A. O. L. eier Gaarden.
- 2) Lanest J., født 14. Nov. 1801, død 23. April 1856. Gaarden eies af Anton A. Hansen.
- 3) Født 6. Dec. 1789, Soldat i Krigen 1808—13, død 11. Febr. 1868. Sønnen Frands Thygesen eier Gaarden.
- 4) Født 26. Nov. 1799, død 10. Okt. 1881. Sønnen Klavs T. eier Gaarden.
- 5) Johan Peter Sivert Gjørsenius M., født 27. April 1818 paa Kristianshavn, oprindelig Snedkersvend, 1841 Seminarist, Huslærer hos Præsterne i Brøns og Skærbæk, 1847 Lærer i Kastrup, 1852 Degn og Skolelærer i Løit, 1864 arresteret af Tydskerne, s. A. Lærer i Skjelby, pens. 1887, død 16. Juni 1889 i Kjøbenhavn.
- 6) Carsten Peter H. født 15. April 1798 i Skærbæk, i 1848 Medlem af Hviding Herreds Landstorm, saaret i Fægtningen ved Brøns 20. Jan. 1849, flygtede til Ribe for at [undgaa Fangenskab, Aaret efter anholdt af Insurgenterne som formodet Ophavsmand til Landstormen, død 15. Marts 1882 i Haved.
- 7) Født 1803 i Hygum, død 22. August 1869 i Kirkeby. Den ældste Søn Jens P. H. døde 1889 som Eier af Frifelt Kro i Vodder Sogn, Sønnen Hans H. er Gaardeier i Veipur Sogn i Nørrejylland.
- 8) Født 12. Marts 1801, død 11. Febr. 1876. Gaarden eies af Dattersønnen Jørgen Vraa, dansk Undersaat.
- 9) Født 1812 i Hviding, død 29. Marts 1855. Gaarden er udparcelleret.

P. Hansen Petersen, Boelsmand i Sommersted,
Niels Jensen Fuglesang, Grdmd. i Styding, ¹⁾
Ole Simonsen, Grdmd. i Vonsild, ²⁾
L. Hartvig Jepsen, Grdmd. smstds., ³⁾
Hans Bennedsen, Grdmd. smstds., ⁴⁾
Jørgen Hansen, Grdmd. smstds., ⁵⁾
Jørgen Villadsen, Grdmd. smstds., ⁶⁾
Hans Petersen Friis, Parcellist smstds., ⁷⁾
Jørgen Jørgensen Ravn, Sandemand i Sjølund. ⁸⁾

Envidere anmeldtes af den første Filialafdelings Formand, *Enevold Lauesen*, at følgende i Mødet d. 5. Mai d. A. vare optagne til Medlemmer af den slesvigske Forening:

-
- 1) Født 24. Juni 1805 i Stenderup, Toftlund Sogn, død 21. Nov. 1864. Gaarden eies af Nis Tinglev.
- 2) O. S. Iskov, født 30. Marts 1787, død 29. Mai 1872. Sønnen Hans Christian I. eier Gaarden, som er udflyttet; hans ældste Søn er Forpagter af „Fønixborg“.
- 3) Laurits H. J. Kongehus, født 1. Marts 1816 paa „Kongehuset“ ved Kolding, død 15. Okt. 1860. Stedet eies af Kjøbmand Sørensen fra Haderslev.
- 4) Eiede „Krat-huset“ paa Vonsild Mark, død i Kolding. „Krat-huset“ eies af Jes Schjøtt.
- 5) Født 11. April 1801 ved Høkkelbjerg, død 16. Juni 1883 paa Vonsild Mark (Kobbelhave Skov). Gaarden eies af Peder Raben fra Rørkjær.
- 6) J. V. Hundevad, født i Dec. 1785 i Vonsbæk, eiede „Johannover“ paa Vonsild Mark, død 16. August 1875. Gaarden eies af Sønnen Villads J. H.
- 7) Eiede „Svanemosehus“. Flyttede til Skanderup.
- 8) Født 10. Marts 1803, Eier af „Lyksgaard“, senere af en Gaard i Veistruprød, 1833—67 Sandemand, Medstifter af Skamlingsbankeselskabet, 1867 Dannebrogsmænd, ivrig Patriot, død 8. April 1878. Hans Søn er fh. Landstingsmand N. J. R. til „Sjølundgaard“.

Ribe:

- Adler*, Adjunkt, ¹⁾
Ballin, Kjøbmand, ²⁾
Dessauer, Kandidat, ³⁾
Hyphoff, Redaktør, ⁴⁾
M. Jacobsen, Commis, ⁵⁾
S. Jacobsen, Commis, ⁶⁾
H. J. Møller, Kjøbmand, ⁷⁾
Nebelong, Architekt, ⁸⁾
Vesterbye, Fuldmægtig, ⁹⁾
Vilmann, Fuldmægtig; ¹⁰⁾

-
- ¹⁾ Peter Christian A., født 6. Okt. 1796 i Kjøbenhavn, 1827 Adjunkt i Ribe, historisk Forfatter, 1849 Medlem af Lands-thinget, død 10. April 1851 i Ribe.
- ²⁾ Samuel Salomon B., født 31. Dec. 1801 i Middelfart, Kjøbmand i Ribe, i nogle Aar Formand i Borgerrepræsentationen, senere Grosserer i Kjøbenhavn, død 14. Juni 1871.
- ³⁾ Alexander D., født i Febr. 1802 i Kolding, Cand. phil., Skolebestyrer i Ribe, senere Kommunalærer i Hjørring, død 15. Nov. 1874.
- ⁴⁾ Emil August Thormondt H., født 1. Dec. 1810 i Ribe, Redaktør af „Ribe Stiftstidende“, død i Dec. 1885.
- ⁵⁾ Hartvig J., født 1. Marts 1814 i Assens, senere Kjøbmand i Thisted, død 31. Juli 1864.
- ⁶⁾ Salomon Nathan J., født 15. Januar 1819 i Assens, senere Kjøbmand i Holstebro, derefter Grosserer i Kjøbenhavn til 1883, lever.
- ⁷⁾ Hans Jensen M., født 14. April 1800 i Ribe, 1842—48 Stænderdeputeret, Formand for Ribe Byraad, død 2. Juni 1868.
- ⁸⁾ Niels Siegfred N., født 14. Okt. 1806 i Kjøbenhavn, ledede 1843—45 Ribe Domkirkes Restauration, 1855 Medlem af Kunstakademiet, 1856 Ridder af Dannebrog, 1864 Stadsbygmester i Kjøbenhavn og Justitsraad, død 9. Okt. 1871.
- ⁹⁾ Jens Kristensen V., født 25. Mai 1810 i Ribe, Bestyrer af Ribe Sparekasse, død 15. Dec. 1859.
- ¹⁰⁾ Peter W., født 29. Dec. 1809 i Ribe, Fuldmægtig hos Byfogden i Ribe, senere Kirkeværge, Hospitalsforstander og Branddirektør i Varde, død 13. Okt. 1863.

• Hjerding Sogn:

Chr. Pet. Møller, Gaardmand, ¹⁾

Niels Pedersen Møller, Blytækker og Muurmester, ²⁾

Hans Jensen Tou, Grdmd., ³⁾

Jep Andresen, Grdmd., ⁴⁾

Anders Pct. Christophersen, Væver, ⁵⁾

Thomas Vonsild, ⁶⁾

Jens Trøk, Grdmd., ⁷⁾

Peter Nielsen Møller, ⁸⁾

Paul Jensen, Parcellist, ⁹⁾

Søren Andresen, Grdmd., ¹⁰⁾

Christian Brag, ¹¹⁾

---

¹⁾ Født 19. Sept. 1813 i Skærbæk Mølle, Lintrup Sogn, ivrig Patriot, lever. Alle hans Sønner ere udvandrede, den ældste til Amerika, de fem andre til Kongeriget.

²⁾ Født 1774 i Oxenvad, en ualmindelig dygtig Haandværker, død 25. Dec. 1861. Hans Søn se nedenfor Note 8.

³⁾ H. J. Thau, født 1786, død 30. Jan. 1856. Sønnen H. P. T. eier Gaarden; en anden Søn Martin H. T. har været Skolelærer.

⁴⁾ Født 1823, dansk Soldat 1848—50, lever paa Aftægt hos Sønnen Niels Andreasen, som eier den halve Gaard; en Søn Jørgen A. er i Amerika, en anden Hans A. paa Fyn.

⁵⁾ Født 1810, Gaardmand, død 13. Febr. 1886 i Lintrup.

⁶⁾ Guldsmed i Hjerding, død i Lintrup.

⁷⁾ Født 1817, lever paa Aftægt hos Sønnen P. T., som eier Gaarden.

⁸⁾ Født 8. Dec. 1805, Blytækker, Søn af Niels Pedersen M. (se ovenfor), død 5. August 1869. Broderen M. N. M. eier Stedet.

⁹⁾ Født 1799, død 24. Okt. 1850.

¹⁰⁾ Født i Januar 1804, tillige Smed, død 29. August 1878. Gaarden eies af en Sønneatter, som er gift med P. Lassen, dansk Undersaat.

¹¹⁾ Født 3. Marts 1783 i Nordborg, Svigerfader til Simon Schøtt (se ovenfor), død 21. Marts 1865.

Jørgen Jørgensen, Farver, ¹⁾
Peter Hansen, Grdmd., ²⁾
Terkel Knudsen, ³⁾
Anders Knudsen, ⁴⁾
Jens Nielsen Schmidt, Smed, ⁵⁾
Nis Mortensen, Grdmd., ⁶⁾
Peter Frants Borring, Grdmd., ⁷⁾
Terkel Jensen, Kaadner, ⁸⁾
Anders Madsen, Parcellist, ⁹⁾
Jacob Jensen, Grdmd., ¹⁰⁾
Poul Petersen Holst, Grdmd., ¹¹⁾
Mads Nissen Lund, Grdmd.; ¹²⁾

-
- ¹⁾ Født 1776 i Haderslev, først Lærer i Haderslev, Sommersted og Overlert, senere Gaardmand og Farver i Hjerting, død 11. Marts 1853. Sønnen H. H. J. bestyrer en Realskole i Vaalse paa Falster.
²⁾ Født 1802 i Rødding, død 13. Sept. 1879. Gaarden er udparcelleret; Hovedparcellen eies af P. M. Klausen.
³⁾ Født 1805, Parcellist, død 28. Juni 1864. Stedet eies af Jørgen Smidt.
⁴⁾ Født 1807, Parcellist, den Foregaaendes Broder, død 25. Marts 1867. Huset er nedbrudt.
⁵⁾ Født 1807, Parcellist og Smed, død 18. Januar 1857. Stedet eies af Malermester Chr. Hansen.
⁶⁾ Født 1813 i Rødding, død 8. Juni 1862. Gaarden er udparcelleret.
⁷⁾ Født 1805 i Langetved, død 2. Sept. 1845, Børnene ere forlængst reiste til Amerika. Gaarden eies af A. J. Smidt.
⁸⁾ Født 1810, Bygningshaandværker, død 10. Nov. 1872. Sønnen F. J. eier Stedet.
⁹⁾ Fra Fæsted, forlængst flyttet til Ribeejnen.
¹⁰⁾ Født 1797, død 24. Juli 1858. Sønnen Jens Jacobsen eier Gaarden.
¹¹⁾ Lever paa Aftægt hos Sønnen Peder P. H., som eier Gaarden og var dansk Soldat i 1864. En Søn er i Amerika, to ere Farvere i Nørrejylland.
¹²⁾ Født 1810, død 19. Nov. 1844. Gaarden eies af Sønnen Hans Nissen L., som er dansk Undersaat.

Rødding Sogn:

Jens Hansen, Grdmd., ¹⁾*Hans Hansen*, Grdmd., ²⁾*Christen Slot*, Grdmd., ³⁾*Ole Brudsig*, Glarmester, ⁴⁾*Lorents Birkedahl*, Boelsmand, ⁵⁾ .*Jep Petersen*, Grdmd., ⁶⁾• *Carl Ohrt*, Snedkermester, ⁷⁾*Niels Olling*, Gaardmand, ⁸⁾*Hans Lassen*, Grdmd., ⁹⁾*Niels Krog*, Grdmd., ¹⁰⁾*Niels Adser*, ¹¹⁾*Christian Nielsen Gelert*, ¹²⁾*Niels Andresen Smidt*, Sm ed, ¹³⁾

-
- 1) Født 1798 i Smidstrup, død 27. Mai 1874. Sønnen Hans H., som eier Gaarden, har været dansk Soldat.
- 2) Født 1784, død 20. Juni 1846. Sønnen Niels H., som eier Gaarden, har været dansk Soldat.
- 3) Død som Aftægtsmand i Brøstrup.
- 4) Født 1807 i Skrave, død 30. Okt. 1845.
- 5) Født 2. Sept. 1804, død 2. Sept. 1863 barnløs.
- 6) Født 21. August 1793, død 5. Mai 1879. Sønnen Peter A. Høberg eier Gaarden.
- 7) Død i Rødding.
- 8) N. Petersen Aalling, født 1795, død 4. Febr. 1867. Sønnen Niels Christian A. eier Gaarden.
- 9) Født 30. Juni 1811, død 15. April 1878 barnløs.
- 10) Født 1791 i Høirup, var med de danske Okkupationstropper i Frankrig, dekoreret med St. Helenamedaillen, død 17. Nov. 1887. Sønnen Christen Peter K. eier Gaarden og er dansk Undersaat.
- 11) Død i Rødding 64 Aar gl. uden Børn.
- 12) Snedker i Rødding, født 11. Januar 1821, død ugift 3. Nov. 1865.
- 13) Født 6. April 1803, død 26. April 1879. Sønnen, Dreier og Musikus Jørgen N. S., eier Stedet og er dansk Undersaat.

Pet. Sørensen Smidt, Grdmd., ¹⁾

Peter Knudsen, Grdmd.; ²⁾

Lintrup Sogn:

Peter Jens Hansen, Grdmd.,

Mads Jensen, Grdmd., ³⁾

Jens Petersen Krensen, Parcellist,

Mads Tobiesen, Grdmd.,

Tobias Tobiassen,

Jørgen Petersen, Boelsmand,

Frederik Iversen, Boelsmand,

Peter Hansen,

Peter Thygesen Møller, Parcellist ⁴⁾;

endvidere:

Bøllemose, Præst i Hjortlund, ⁵⁾

Nis Jørgensen, Grdmd. i Stursbøll,

Niels Andresen Smidt smstds., ⁶⁾

Laue Iversen, Grdmd. i Stenderup,

Jens Madsen, Grdmd. i Hedegaardshøi,

Poul Godskesen, Grdmd. i Knorborg.

Derpaa gjordes det Forslag at understøtte den Petition, som henved 400 Borgere i Haderslev havde oversendt til Hs. Maj. Kongen, om at Byen atter maatte faae en

¹⁾ Født 1793, død 25. Sept. 1855.

²⁾ Født 1811 i Østerlindet, død ugift 29. Juni 1867.

³⁾ Gaardmand i Vintrup, født 17. Juni 1811, lever paa Aftægt hos Sønnen, som eier Gaarden.

⁴⁾ Født 1776 paa Røddinggaardsmølle, 1808—38 Forpagter af Skærbæk Mølle, 1838—54 Gaardmand i Tornum, død 1885 hos sin Søn, Gaardmand Christian Peter M. i Hjerting.

⁵⁾ Hans B., født 29. Juni 1804 i Odense, 1827 Cand. theol., 1829 resid. Kapellan i Nykjøbing M., 1836 Sognepræst til Hjortlund og Kalvslund, 1851 til Aastrup, død 21. Dec. 1877.

⁶⁾ Kleinsmed, forlængst flyttet til Kongeriget.

Garnison. Generalforsamlingen vedtog, at Formanden skulde anmode Foreningens Sekretær, der fortiden befinder sig i Kjøbenhavn, om mundtlig at bede Kongen om Opfyldelsen af dette Ønske.

Endelig forelæstes det under 29 Marts d. A. igjennem det slesvig-holsten-lauenborgske Kancellie udfærdigede Patent angaaende Brugen af det danske Sprog i den slesvigske Stænderforsamling, og Generalforsamlingen fattede den Beslutning, at Formanden paa Foreningens Vegne strax skulde oversende Hs. Maj. Kongen en allerunderdanigst Adresse, hvilken lyder saaledes:

Allernaadigste Konge!

Med den dybeste Smerte har den Slesvigske Forening af de med Dagsposten ankomne offentlige Blade fra Hovedstaden erfaret, at Deres Majestæt, uagtet De anerkjender den danske Befolknings naturlige Ret til at bruge sit Modersmaal i Stænder-salen, alligevel ikke har troet at kunne sætte det danske Sprog paa samme Standpunct som vore tydske Brødrer. Den uudblivelige Følge vil være, at allerede i den forestaaende Stænderforsamling vil vort Modersmaal atter aldeles forstumme og Haabet til de paafølgende Forsamlinger er saagodt som intet. Blandt vore Børn vil det da fortælles som en sørgelig Mærkværdighed, at, uagtet Modersmaalet, der ved danske Folketaleres mandig-faste Færd efter en lang Fornedrelsestilstand atter trods Modstandernes Haan og Trusler i 1842 lød med klar Røst paa Folke-thinget, uagtet Landets Konge høitidelig anerkjendte den danske Slesvigers naturlige Ret til i sit eget Sprog der at hæve sin Stemme — uagtet det danske Folk tiljubede de djerve Folke-talere sit begeistrede Bifald, saa maatte dog allerede i 1844 den danske Tunge kun under saa indskrænkende Bestemmelser lyde i Stænderforsamlingen, at det vil være den danske Nationalitets mægtige Modstandere let at tilkjæmpe sig den for-ønskede Seir — ganske at holde vort Modersmaal ude af Stænder-salen. Foreningen vilde svigte sin Troskab og sin Kjerlighed imod Konge og Fædreneland, hvis den ikke udtalte sin Smerte over den Foranstaltning, hvormed Deres Majestæt har villet værne om det høitelskede Modersmaal, men som efter vor Overbevisning vil være vore Modstandere en kjerkommen Foranledning til atter at trænge det tilbage inden de snevre Grændser

og i den undertrykte Tilstand, hvorfra det under Deres Majestæts mægtige Beskjermelse med seirende Kraft havde begyndt at hæve sig. Foreningen opfylder da ifølge den idag afholdte Generalforsamlings Beslutning den smertelige Pligt, for Deres Majestæt at skildre de bittere og nedslaaende Følelser, hvoraf den føler sig gjennemtrængt.*)

Haderslev, den 13de Mai 1844.

Bertel P. Schmidt,
Vicesekretær.

Generalforsamling

i Haderslev, den 12te Juni 1844.

Følgende nye Medlemmer optoges i Foreningen:

Lassen, Skolelærer og Kirkesanger i Randrup, ¹⁾

Hans Peter Hansen, Gaardmand i Forballum, ²⁾

Utzen, Farver og Borgerkaptain i Ribe, ³⁾

Jørgen Chr. Lauritzen, Gaardm. paa Romø, ⁴⁾

Dyrbye, Guldsmed i Ribe, ⁵⁾

Chr. Jørgen Petersen, Gaardmand paa Romø,

Thingskriver *Jepsen* i Rinkevis, ⁶⁾

---

*) Konciperet af Pastor Hertel. Den nys ansatte Borger- og Politimester Lassen forbød denne Erklærings Offenliggjørelse i „Dannevirke“.

P. C. K.

¹⁾ Født 24. Juni 1811 i Lourup, død 24. April 1870.

²⁾ Født 19. Marts 1807, lever. Gaarden eies af Sønnen Peter G. Johannsen.

³⁾ Nikolai Peter U., født 29. August 1805, død 30. April 1880.

⁴⁾ Født i Hodde Sogn, død c. 1875 i Hjerting i Guldager Sogn. Gaarden eies af Skibsfører N. A. Jensens Enke.

⁵⁾ Anders D., født 22. Dec. 1805, Løitnant ved Borgervæbningen, ledede 1848 Provianttransporter til de danske Tropper, lever.

⁶⁾ Peter J., født 15. Febr. 1799 i Ringenæs, Thingskriver i Lundtoft Herred, Stænderdeputeret, Ridder af Dannebrog, død 15. Mai 1869 i Kjøbenhavn.

Ped. Bertelsen, ¹⁾
Thomas Knudsen, ²⁾
Lorenz Erichsen, ³⁾
Iver Knudsen, ⁴⁾

} Gaardm. i Brorsbøl,

J. L. D, Strarup, Studiosus i Kolding, ⁵⁾
E. A, Barth i Svendborg,
Evald, Forpagter i Gabel,
P. N. Kjems i Lintrup,
Pct. H. Koch i Lintrup Kro. ⁶⁾

Ifølge § 10 i Foreningens Vedtægter, afgik ved Lodtrækning følgende 5 Repræsentanter:

H. Rudebeck i Grarup, *J. Jochimsen* i Kafdrup, *Jørg. Jensen* i Bramdrup, *J. Friis* i Fredsted, *Pet. P. Petersen* i Styding.

Førend man skred til Valget af Repræsentanter i de aftraadtes Sted, erklærede Viceformanden og Vicesekretæren, at de, med Hensyn til ét Gjenvalg, ikke ansaae det for rigtigt at antage et saadant, da de ifølge deres Functioner havde Adgang til Møderne, saa udfaldt Valget saaledes:

J. Rudebeck i Grarup, *J. Jensen* i Bramdrup, *J. Friis* i Fredsted, *J. Andersen* i Grønninghoved, *Dallberg* i Hygum, *Søedorff* i Røibøll.

¹⁾ Født 28. April 1816, død i 1874 i Grønnebæk.

²⁾ T. Ravn K., født 4. Nov. 1800, død 28. Nov. 1874, Sønnen Jørgen Thomsen Ravn eier Gaarden.

³⁾ L. E. Skov, født 1805, lever. Sønnen Peter S. eier Gaarden.

⁴⁾ Født 27. April 1811, død 14. Nov. 1875. Gaarden eies af en Datter, gift med Peter Iversen, dansk Undersaat.

⁵⁾ Johan Daniel Ludvig S., født 24. Dec. 1825, Cand. phil., Lærer ved Kjøbenhavns Kommuneskoler og Degn ved Straffeanstalten paa Kristianshavn, lever.

⁶⁾ Peter Hansen K., født 1800 i Hjerting, Kromand og Gaardmand i Lintrup, død 1870. Sønnen, som er dansk Undersaat, overtog Gaarden, men flyttede 1888 til Folding.

Dernæst skred man til Valg af to Suppleanter, som faldt paa

Hans Tinglef i Vonsyld, *Chr. Steffensen* i Styding.

Foreningens Sekretær L. P. Skau aflagde derpaa en Beretning om den af ham i forrige Maaned til Kjbhvn. gjorde Reise.

Det blev dernæst foreslaaet at oprette en Tiende- og Kirkekomite for Had. Provstie, saaledes, at Generalforsamlingen strax maatte vælge 12 Medlemmer af Foreningen og 13 Tiendeydere i Provstiet, udenfor Foreningen, hvilke 25 Mænd skulde sammentræde og foretage hensigtsmæssige Skridt til en tilfredsstillende og snarestmulige Regulering af Tiende- og Kirkevæsenet i Provstiet i Medfør af Stændernes Indstilling af 1836 og senere allerunderdanigste Petitioner. I det Tilfælde at Nogen skulde vægre sig ved at modtage Valget, eller at der senere ved Dødsfald eller Udmeldelser skulde indtræde Vacancer, da skulde Komiteen selv træffe Anstalt til disses Besættelse, ligesom Komiteen ogsaa maatte være bemyndiget til, hvis saadant kunde ansees for at være gavnligt, at opfordre endnu flere til at tiltræde Komiteen. Dette Forslag blev antaget, og faldt de i saa Henseende foretagne Valg saaledes:

a, af Foreningen:

Nis Lorenzen fra Lilholt, *A. From* fra Soed, *H. Tinglef* i Vonsyld, *Chr. Iversen* i Tapsuhr, *B. Hansen* i Taarning, *Schmidt* af Kjær Mølle, *Rudebek* i Flauth, *Prysse* i Skodborg, *J. Jensen* i Bæk, *Falle Uldall* i Binderup, *P. H. Lorenzen* i Haderslev, *J. Jensen* i Bramdrup,

b, udenfor Foreningen:

C. P. Koch paa Marienhof, *A. Petersen* i Dalbye, *M. Petersen* i Aastrup, *P. Madsen* i Øddis, *J. Thygesen* i Stenderup, *Chr. Juhl* i Hjerndrup, *J. A. Schmidt* i Haderslev, *Nis Iversen* i Hyrup, *M. Neumann* i Vilstrup, *J. From* i Grarup, *F. Petersen* i Bramdrup, *J. Knudsen* i Mastrup.

Dernæst besluttedes at udstede følgende Bekjendtgjørelse:

Den slesvigske Forenings Generalforsamling besluttede idag at erklære: at den ganske billigede den af den sidste slesvigske Stænderforsamlings Minoritet fattede Beslutning, ikke at ville møde iaar, dersom Patentet af 29. Marts ei førend Stænderforsamlingens Aabning forandredes.

Generalforsamlingen erklærede det endvidere for en Umulighed for Folkerepræsentanter, nu at møde paa det slesvigske Folkething, hvor den naturlige Ret, uden nogen Betingelse til enhver Tid at betjene sig af hvilket som helst slesvigsk Folkesprog, nu var undertrykt, hvor Modersmaalet, det eneste Nationalmærke, hvorimod selv en fremmed Erobrer forgjæves bryder sin Landse, naar han har lænkebundet Folket, og udslettet al anden Selvstændighed, paa en haanlig Maade er bleven underordnet; et Folkething, hvori den danske Nationalitet og dermed hele Danmark var given til Priis, ei blot for stolte og herskesyge Tydskeres Mishandling og Forhaanelse, men ogsaa for hele Europas Spot og Foragt.

For danske Mænd, under saadanne Betingelser at møde som Folkets Deputerede, var det samme, erklærede Generalforsamlingen slutteligen, som strax at dømme sig og Fædrelandet værdig til den rædsfulde Skjæbne, som man alt længe og tydelig har beredt det, og som nu er rykket et Skridt nærmere: Rigets Opløsning. *)

---

*) Stænder-Minoriteten vidste ikke ret, hvad den skulde. Pet. Hiort Lorenzen vaklede selv længe. Justitsraad Gyresting, Læge i Haderslev, sagde ham imidlertid drøit, at ingen dansk Mand af Ære kunde tænke paa at begive sig til Stænderforsamlingen. Dette slog Lorenzen, han tog sin Beslutning og sendte strax Stafetter og Depescher til de

Fremdeles besluttede Generalforsamlingen, at indbyde patriotiske danske Mænd og Qvinder fra hele Riget til at deeltage i den paatænkte Fest paa Skamlingsbanken med følgende Opfordring:

Landsmænd! Skjøndt Begivenhedernes Gang maa være ligesaa bitter for Eder Alle, som for os, fordi det er hele den danske Nations aandelige Liv og Ære og Rigets Existents det gjælder, saa er det dog os, der daglig lide den Haan og Undertrykkelse, som en Hob fremmede og høifortydskede Herrer ei alene ustraffede, men unter Æres- og Naadesbevisninger troer at kunne tillade sig; men vort Mod er endnu ei faldet, og skal ei falde, saalænge vort Blod kan flyde. I forrige Stænderforsamling strandede Høitydskernes Vold, som sigtede til at undertrykke Modersmaalet; iaar staae Sagerne saaledes, at ingen dansk Mand, uden paa det bitterste at føle sig saaret, kan komme i Stændersalen.

Iaar kan man ved Skamlingsbankefest endnu maaske tale Dansk; Gud alene veed, om det kan skee adaare. Der kan ei være Tale om en Glædesfest, naar Græmmelse og Forbittrelse opfylde hver Mands Bryst, men vi ville opmuntre hverandre; vi ville i Forening mindes Fortiden, vore Forfædres Bedrifter, Nordens Kraft og Hæder, mindes, hvorledes vi fra et tappert og mægtigt Folk nu ere blevne saa svage, at enhver troer ustraffet at kunne fornærme os. Især ville vi trøste hverandre med det Haab, at der er en Fremtid, hvori det maae, kan og skal blive anderledes

---

øvrige Medlemmer, Nielsen, Jepsen, N. Lorenzen, Posselt etc. Alle fulgte nu Lorenzens Beslutning og Form. i den Slesv. Forening maatte her sætte sit Stempel paa. Christian d. 8de blev vred over denne Beslutning. P. C. K.

og med den Beslutning, at vi af al Magt ville stræbe efter dette Haabs snarlige Opfyldelse. Derfor udtale vi den Forventning, at danske Mænd og Qvinder fra hele Riget, ville møde paa Skamlingsbanke næstkommende 4. Juli. *)

Hans Nissen, Formand.

Haderslev, den 12te Juni 1844. .

L. P. Skau,
Sekretær.

Generalforsamling.

Haderslev, den 10de Febr. 1845.

Allerførst forelæstes efterstaaende Kongelige Resolution, der er at ansee som en Anerkjendelse af Foreningens Tilværelse:

„Uagtet det fremgaaer af den commissariske Under-
„søgelse, som er anstillet i Anledning af de i den saa-
„kaldte Slesv. Forenings Generalforsamling den 12te Juni
„f. A. tagne og dernæst offentliggjorte Beslutninger, at
„Deltagerne i disse Beslutninger have gjort sig skyldige
„i en strafværdig Forseelse, saa have Vi dog, i den For-
„ventning, at Foreningens Medlemmer fremtidig vil-
„afholde sig fra lignende Uvæsen, af allerhøieste lands-

*) Hosstaaende er den berømte Protokol-Extrakt, som strax efter Mødet blev sendt til Indrykkelse til de fleste vigtigste Aviser i Kongeriget, Fdrl., Fyens Aviser, de jydskke Stiftsblade etc. I Dannevirke gik det ikke. Extractens Forfatter er hidtil forbleven en Hemmelighed. To vide den, men den ene er død, den anden, bekjendt fra Rødding Høiskole, boer paa Øerne i Havet (Navnet Joh. Wegener har Koch senere tilføjet). En Commission nedsattes, som bemægtigede sig denne Protokol. Commissionen (Johannsen, Lassen og Mussmann) samt alle Tydskerne haabede at faa Foreningens Hovedmænd i Tugthuset. P. C. K.

„herlig Myndighed fundet Os foranlediget til at lade Naade
„gaae for Ret.

„Det er derfor vor allerhøieste Villie, at bemeldte
„Undersøgelse ikke skal forfølges videre, og at den i Over-
„eensstemmelse med Vor allerhøieste Resolution af 3. Juli
„f. A. foranstaltede Suspension af Foreningens Forsamlinger
„atter hæves. Derhos ville vi dog tillige, at vedkommende
„Autoriteter paalægges, nøie at vaage over, at Foreningen
„i sin Virksomhed holder sig indenfor Lovlighedens Grændser,
„hvilket bør tilkjendegives de Paagjældende med den Be-
„tydning, at dersom Foreningens Medlemmer i deres For-
„samlinger paanye skulde gjøre sig skyldige i utilbørlige
„Forhandlinger eller Beslutninger, foruden den Straf, som
„de Skyldige efter Omstændighederne maatte paadrage sig,
„Foreningens ufortøvede Opløsning maa imødesees.“

Der besluttedes tillige, at dette Aktstykke, hvori findes
baade Indledning og Slutning, skulde opbevares blandt
Foreningens øvrige Papirer. *)

---

*) Dette Aktstykke lyder fuldstændig saaledes:

Protocol-Udskrift.

Actum Haderslev Amthaus den 27. Janr. 1845 i den i An-
ledning af den saakaldte Slesvigske Forenings General-
forsamling den 12te Juni 1844 Allerhøist anordnede Under-
søgelses-Commission.

Dags Dato mødte efter forudgaaet Stævning Gaardmand
og Sandemand Hans Nissen fra Hammelef og Gaardmand
Laurits Skau fra Sommersted og blev dem da forkyndt,
som følger:

Efterat det Kongelige Slesvig-Holsteen-Lauenborgske
Cancellie har modtaget Indberetning og Betænkning fra
den Kongelige Slesvigske Overcriminalret paa Gottorff an-
gaaende Resultaterne af den commissariske Undersøgelse,
der har fundet Sted i Anledning af forskjellige Beslutninger,
der i den saakaldte Slesvigske Forenings Generalforsam-
ling den 12te Juni f. A. ere tagne og dernæst offentliggjorte

Endvidere optoges følgende Medlemmer:

- Kjøbmand *Andr. Christiansen jun.* i Flensborg, ¹⁾
 Over- og Landsretsadvocat *Blauenfeldt* sammesteds, ²⁾
 Bogtrykker *Kastrup* sammesteds, ³⁾
 Degn og Skolelærer *Franck* i Beftoft, ⁴⁾
 Gaardeier *Peter Michaelsen* i Kastvraa, ⁵⁾
 Høiskoleforstander *Wegener* i Rødding, ⁶⁾

---

og bemeldte Collegium derpaa i denne Sag til Hans Majestæt Kongen har gjort allerunderdanigst Indstilling, har det under 10de Januar d. A. allernaadigst behaget Hans Majestæt at resolve som følger:

(Den Kgl. Resolution se Side 205.)

Ved i Medfør af Skrivelser resp. fra det Kongelige Slesvig-Holsteen-Lauenborgske Cancellie af 14de og den Kongelige Slesvigske Overcriminalret paa Gottorff af 21de d. M. at meddele Sandemand Hans Nissen, som Foreningens Formand, det Forestaaende til egen Efterretning og videre Tilkjendegivelse for samtlige Paagjældende, paalægges det ham tillige at lade denne Meddelelse indføre i Foreningens Protocol, der herved tilbageleveres Gaardmand Laurits Skau, som Foreningens Secretair, og vil til den Ende en Afskrift af den idag optagne Protocol blive ham tilstillet.

Derefter dimitteredes Comparenterne og Commissions-Mødet hævedes.

Til Bekræftelse:

J. Mussmann.

- ¹⁾ Andreas C., født 3. August 1816 i Flensborg, Chef for Handelshuset af samme Navn i Flensborg, 1850 Ridder af Dannebrog, 1856—64 Stempelpapirforvalter for Hertugdømmet Slesvig, lever i Kjøbenhavn.
²⁾ Maximilian Franciscus B., født 26. April 1799 i Aabenraa, 1834 Advokat i Flensborg, 1850—64 Herredsfoged i Hytten Herred, død 29. Januar 1880 i Kjøbenhavn.
³⁾ Asmus Siegfried K., født 1810 paa Laaland, død 2. April 1854.
⁴⁾ Født 11. April 1800 i Gram, lever i Toftlund.
⁵⁾ Født 15. Mai 1822 i Kastvraa, lever. Gaarden er delt mellem 2 Sønner, af hvilke en er dansk Undersaat. En Broder er Sognepræst til Rødding og Skrave Menigheder.
⁶⁾ Johan Jørgen Stiller W., født 3. August 1811, 1837 Cand. theol., 1844 Forstander for Rødding Høiskole, 1845 Sogne-

Gaardmand *Ped. Rasmussen Dall* i Aastrup, ¹⁾
Hans Fyhn sammesteds, ²⁾
 Vertshuusholder *L. Ebbesen* i Haderslev, ³⁾
J. S. Lund, Borger i Haderslev, ⁴⁾
Christian Gottlieb Markussen, Uhrmager i Rødding, ⁵⁾
Anders Johansen Schmidt i Stenderup, Toftlund Sogn,
 Skrædermester, ⁶⁾
Lorenz Christiansen i Fohl, Huusmand,
Mikkel Schultz, Landmand i Nustrup Bek, ⁷⁾
Nicolai Pedersen Jepsen i Stenderup, Østerlinnet Sogn,
Nis Jørgensen Schultz, Landmand i Bek, ⁸⁾
Nis Pedersen, Landboelsmand i Skrydstrup,
Hans Pedersen Sjælland, Huusmand i Fohl, ⁹⁾
Ludvig Mathiesen i Arnum, Høirup Sogn, ¹⁰⁾

---

præst til Halsted og Aunede, 1849 og 1852 Medlem af Folkethinget, død 20. August 1883.

¹⁾ Født 13. Juli 1800, død 20. Okt. 1878. Gaarden eies af Nis P. Nissen.

²⁾ H. Hansen F., Gaardmand, født 25. Mai 1822, en kort Tid Sognefoged, efter 1848, død 1884 i Haderslev. Gaarden eies af Mathias Møller.

³⁾ Laue E., født 29. Januar 1818, lever.

⁴⁾ Jens Sørensen L., født 16. Juli 1800, Slagtermester, Dannebrogsmænd, død 11. Juni 1880 paa Atlanterhavet paa Reisen til Amerika.

⁵⁾ Født 21. Januar 1813 i Endrupskov, død 26. Febr. 1863 i Rødding. Farfaderen var Præst i Meldorf.

⁶⁾ Født 14. April 1815, død 16. Marts 1878.

⁷⁾ Født i Februar 1813, død 1872 i Jernved, Broder til efterstaaende Nis Jørgensen Schultz.

⁸⁾ Født 8. Juni 1815 i Nustrupbæk, død i Bevtoft. Sønnen Niels Schultz boer i Aabøl.

⁹⁾ Død 22. Juni 1853, var Forpagter af Stampeværket i Fol.

¹⁰⁾ Født 1785 i Bevtoft, tjente i sin Ungdom 10 Aar som Soldat, var derefter Kniplingshandler, senere Gaardmand i Arnum, erholdt 1857 St. Helenamedaillen, død 25. April 1873. Gaarden eies af Jakob Petersen.

Jacob Johansen Schmidt, Smed i Stenderup, Toftlund Sogn, ¹⁾

Laurids Christensen, Sadelmager i Grambye, ²⁾

Jens Christian Jensen, Uhrmager i Grambye,

Marcus Gottlieb Marcussen, forhen Skolelærer i Endrupskov i Gram Sogn, ³⁾

Peder Nielsen, Kromand i Lustruplund i Ribe Cathrine Sogn, ⁴⁾

Jens Pedersen Gram, Gaardmand i Stenderup, Toftlund Sogn, ⁵⁾

Christen Andersen Brøns, Gaardmand i Astrup, Brøns Sogn, ⁶⁾

Peder Madsen Møller, Smed i Arrild, Arrild Sogn, ^{*})

Mads Lohmann, Gaardmand i Kokkenborg, Arrild Sogn, ^{*})

Christen Storm, Skomager i Arrild, Arrild Sogn, ^{*})

Jens Bloch, Skomager sammesteds, ^{*})

Laurids Andersen, Student, ⁷⁾

Hansen i Lintrup,

Jørgen Petersen, Kaadner i Vimtrup,

Konrad Nissen, Gaardmand i Hygom,

Berg fra Kjøbenhavn,

Terkel Thomsen, Væver i Gabel, ⁸⁾

Henrik Jensen, Gaardmand i Lintrup,

¹⁾ Født 17. April 1817, lever.

²⁾ Født 4. Marts 1810 i Ribe, død 10. Mai 1866 i Fol.

³⁾ Født 25. Juli 1767 i Endrupskov, død 6. Dec. 1851 i Gramby.

⁴⁾ Død 24. Febr. 1853 i Lintrup.

⁵⁾ Født 3. Sept. 1804 i Nustrup, død 15. Sept. 1876 i Høirup. Gaarden eies af Simon Thyssen.

⁶⁾ Født 1808 i Mjolen, død 5. Juni 1858. Gaardens Hovedparcel eies af Peter Jansen Andersen.

⁷⁾ Ubekjendt.

⁸⁾ Født 20. Juni 1820 i Ribe, lever i Nustrup.

^{*}) Udmeldte.

Olè Madsen, Kaadner paa Kamtrupmark, ¹⁾

Mads Madsen paa Tornummark,

Peter Nørgaard, Avlsbestyrer i Rødding,

Peter Sørensen,

Poul Nissen,

Søren Hansen,

} Parcellister i Tornum,

Jens Peter Iversen, Kaadner i Tornum,

Niels Frank, Gaardmand i Røibøll, ²⁾

Rosendahl, Vagtmester i Kolding, ³⁾

M. Kleisdorff, Kjøbmand i Ribe, ⁴⁾

Wohnsen, Cand. theol., ⁵⁾

Ludvig Quist, Kjøbmand i Veile, ⁶⁾

Ammentorp, Eier af Vindalgaard, ⁷⁾

Buch, Forpagter i Engom. ⁸⁾

Greve de Lüttichau fremlagte et Forslag til Vedtægternes § 14.

Pastor Hagen foreslog, at den Slesv. Forening for Fremtiden ikke stedse skulde holde sine Møder i Haderslev,

¹⁾ Død, Svigersønnen Klaus Bech eier Stedet.

²⁾ Født 17. Febr. 1779, død 31. Juli 1860. Sønnesønnen Niels F. eier Gaarden.

³⁾ Jacob Johann R., født 24. Jan. 1804 i Flensborg, Skolekasserer, død 19. Mai 1866.

⁴⁾ Moses Lazarus K., født 3. Juni 1886 i Baiern, Kjøbmand og Garver i Ribe, Borgerrepræsentant, død 29. Marts 1859.

⁵⁾ Edvard Julius Leopold W., født 23. Nov. 1816 i Ribe, 1844 Cand. theol., Frivillig i 1848, avancerede til Premierløjtnant, 1848 Dannebrogsmænd, Inspektør ved de forenede Kirkeskoler i Kjøbenhavn, 1887 Ridder af Dannebrog, død 14. Sept. 1888.

⁶⁾ Skal være død 1853 af Kolera i Rensborg.

⁷⁾ Anders Christian A., født 22. Juni 1800 i Haastrup, Smidstrup Sogn, Eier af Vindalgaard i Hedensted Sogn, død 3. Dec. 1881.

⁸⁾ Jens Grunnet B., født 1. Nov. 1807 paa Roden i Stouby Sogn, død 24. Febr. 1878 i Tønning ved Horsens.

men afvejlende paa forskjellige Steder i Amtet, saaledes at Medlemmerne som boede langt borte fra Byen ogsaa kunde faae bekvemmere Leilighed til at deeltage i Forhandlingerne. Endvidere, at der skulde sørges for, at Foredrag bleve holdte, omtrent som i Skandinavisk Selskab i Kjøbenhavn. Forslaget understøttedes fra flere Sider, navnlig af L. Skau. En Comitee udnævntes, bestaaende af følgende Medlemmer: Grev deLüttichau, Pastorerne Hagen og Schøler, Sognefoged J. Jochimsen og N. Andersen i Forballum.

Sekretæren meddeelte Forsamlingen, at han i Forening med Formanden havde klaget over den Medfart, der var vederfaret Foreningen, baade til Slesvigske Stænderforsamling og til den Viborgske, dog uden at have modtaget direkte Svar. — Forsamlingen anerkjendte eenstemmig Rigtigheden af H. Nissens og L. Skaus Fremgangsmaade i denne Sag.

Sekretæren gav derpaa en Fremstilling af Høiskolens nærværende Tilstand, hvoraf fremgik, at den i det Væsentlige var god, men at der manglede Penge for at præstere Præstanda til Maidag.

Forslag gjordes til en Bygnings Opførelse for Eleverne paa Høiskolen og en Plan oplæstes til at danne et Actieselskab, for at tilveiebringe den fornødne Kapital.

Endelig udnævntes en Comitee til at udarbeide en Protest mod den holsteenske Stænderforsamlings saakaldte „Verwahrungsact“ og de tyske Stænderforsamlings Indblanding i vore Anliggender, som paa en Generalforsamling, der om 4 Uger skulde afholdes, skulde fremlægge Udkastet og Formanden sætte samme under Diskussion.

Herpaa hævdedes Forsamlingen.

Haderslev, den 10de Febr. 1845.

L. P. Skau, Sekretair.

Generalforsamling.

Haderslev, den 10. Marts 1845.

Forsamlingen aabnedes af Viceformanden Sognefoged J. Jochimsen med Anmeldelse om, at Formanden H. Nissen befandt sig paa en Reise, hvorfor han, ifølge Vedtægterne, fungerede i Stedet. Tillige anmeldtes, at Sekretæren opholdt sig i Kjøbenhavn, for at arbeide til Fordeel for Høiskolen m. m. Protokollen førtes derfor af Vice-sekretæren.

Comiteen til Udarbeidelse af den i forrige Møde besluttede Protest erklærede, at et af dens Medlemmer Grev Lüttichau havde ikke kunnet forene sig med de andre Herrer, men selv havde gjort Udkast. Begge bleve derfor oplæste og fremkaldte en livlig Diskussion. Ved Afstemning blev Majoritetens Udkast eenstemmig antaget og Grevens derimod forkastet. Der besluttedes, at Protesten skulde indsendes til Kongen, og siden bekjendtgjøres ved Trykken i danske og tydske Blade, maaske ogsaa i engelske og franske.*)

Dernæst stilledes det Forslag, at Foreningen skulde indsende et Andragende til Kongen om at begunstige den Flensborg-Husumer Bane. Forslaget discuteredes og endelig vedtoges, at Formanden skulde i Foreningens Navn indsende et Andragende til Hs. Maj. Kongen, hvori alle de Grunde, der saa stærkt taler for en Banes An-

---

*) Denne Protest blev i 1845 trykt hos J. C. Scharling i Kjøbenhavn med følgende Titel: „Protest fra den slesvigske Forening imod Itzehøer - Stænderforsamlings saakaldte „Verwahrungsact“ af 20. December forrige Aar, og imod de Tydske Stænderforsamlings Indblanding i de Slesvigske Anliggender. Udgivet af den Slesvigske Hjælpeforening.“

Iæggelse fra Øst til Vest, maatte fremhæves, og at Kongen vilde allernaadigst begunstige den Flensborg-Husumer Bane.

Endelig gjortes Forslag til Foreningen, om at udnævne en staaende Comitee til at lægge Mærke til de famøse Angreb, som jævnlig gjøres i tydske Blade imod Foreningen og imod den danske Stat overhovedet, og indkomme med Forslag til Generalforsamlingen om at tage til Gjenmæle, hvergang Comiteen fandt saadant fornødent. Til Medlemmer af denne Comitee valgtes Prof. Flor, P. H. Lorenzen*), P. C. Koch.

Derpaa sluttedes Forhandlingen.

Haderslev, den 10. Marts 1845.

L. P. Skau.

Generalforsamling den 12te Juni 1845.

1. Der afgaves Beretning om Udfaldet af Protesten og Jernbaneandragendet.

2. Den i Mødet den 12te Febr. indsatte Comitee til at prøve et forskjelligartet Forslag, der endnu ikke var indkommet med Betænkning, blev anmodet om at indlevere samme.

3. Dernæst diskuteredes Forslaget om at holde Møder paa forskjellige Steder i Amtet, og Resultatet blev, at et Forsøg skulde gjøres Onsdag den 25. Juni med en Forsamling i Steenskrøe.

4. Det vedtoges at ethvert tiltrædende Medlem skal betale 1 Rbdlr. aarlig til Høiskolen. Af de som allerede var Medlemmer, tegnede sig strax 29 Mænd som bidragydende.

---

*) Peter Hiort Lorenzen dør nu faa Dage efter. P. C. K.

Sluttelig optoges i Foreningen:

Kjøbmand *Carl Lorenzen* i Haderslev, ¹⁾

Farver *Lund* i Agerskov. ²⁾

Haderslev, 12. Juni 1845.

Laur. Skau, Sekretær.

Steenskroe, den 25de Juni 1845.

Den til idag berammede Forsamling blev hævet, uden at Noget forhandlede, da der ikke indfandt sig et tilstrækkeligt Antal Medlemmer.*)

Haderslev, den 18de Septbr. 1845.

1. Der optoges følgende ny Medlemmer:

Justitsraad *Gyrsting* i Haderslev, ³⁾

Dr. *Paulsen*, Lærer ved Høiskolen i Rødding. ⁴⁾

¹⁾ Carl Frederik Christian L., født 29. Okt. 1819 i Haderslev, Søn af Peter Hiort Lorenzen, Kjøbmand i Haderslev, lever i Milwaukee i Wiskonsin.

²⁾ Flyttet til Samsø.

³⁾ Jacob G., født 1783 i Slagelse, 1807 Underkirurg i Søetaten, 1811 Cand. chir., 1816 Krigsraad, praktiserende Læge i Haderslev, 1838 Justitsraad, død 2. Januar 1847, var gift med en Kusine til Peter Hiort Lorenzen.

⁴⁾ Christian Marinus P., født 14. Marts 1818 i Aalborg, 1838 Cand. pharm., til 1842 Assistent ved det akademiske Laboratorium i Kiel, 1844 Dr. phil. i Heidelberg, 1845 Lærer ved Rødding Høiskole, 1846 Fabrikkontrolør i Altona, 1849—53 Medlem af Folkethinget, 1851 Kommitteret under Finansministeriet, s. A. Ridder af Dannebrog, 1854 Generalbefuldmægtiget og Meddirektør for det sydslesvigske Jernbaneselskab, s. A. Justitsraad, 1858—63 Medlem af slesvigske Stænderforsamling, 1862 Dannebrogsmænd, købte nogle Aar efter 1864 Linaa Vesterskov ved Laven Station, hvor han anlagde omfattende Planteskoler og anstillede Forsøg med udenlandske Naaletræer, død 20. Juli 1884.

*) Flor var tilstede i Mødet, og var siden arrig over, ikke at være reist til Kjøbenhavn til det derværende svenske Studenter(?) - Møde.

2. Forslag til en Omorganisation af Foreningen oplæstes og diskuteredes; Udfaldet blev, at en ny Comitee udnævntes, for at omarbejde Foreningens Vedtægter. Dertil valgtes:

Pastor *Hertel*, Sognefoged *J. Jochimsen*, Prof. *Flor*, *Wiimh*, *Knudsen*, Kloster, Assessor *Kjær*.

Generalforsamling

Haderslev, den 19. Januar 1846.

Følgende nye Medlemmer optoges eenstemmig:

<i>Bertelsen</i> paa <i>Vonnetgaard</i> , <i>Vonsbæk Sogn</i> , ¹⁾	} alle tre Gaard- mænd.
<i>Jes Bredaa</i> i <i>Overkjestrup</i> , ²⁾	
<i>Hans Nissen Knudsen</i> i <i>Ausbøl</i> , ³⁾	
<i>Peter Nissen</i> i <i>Langhorn</i> . ⁴⁾	

Formanden gav et Referat af hvad, der var forefaldet siden sidste Generalforsamling; han opfordrede Forsamlingen til at vælge en Komitee til at gennemsee Foreningens, hos ham beroende Regnskab og erklærede, at den hidtilværende Bestyrelse aftraadte som Følge af, at dens Funktionstid var udløben.

Forsamlingen skred derpaa til Valget af trende Personer. Valget faldt paa:

Redaktør *Pet. Chr. Koch*, Kjøbmand *C. F. Lorenzen* og Kjøbmand *J. Sørensen Lund*.

Derpaa skredes til Valget af en ny Bestyrelse, hvorhos blev fastsat, at Formanden og Sekretæren herefter skulde

¹⁾ Bertel Mikkelsen B. til Vonnetgaard, lever paa Aftægt hos Sønnen Peter Mikkelsen B.

²⁾ Født 10. Sept. 1821 i Kjestrup, lever. En Søn, som er dansk Undersaat, eier Gaarden.

³⁾ Født 12. Juni 1806 i Ausbøl, lever paa Aftægt hos en Søn i Skrydstrup. Sønnen Nis K. eier Gaarden i Ausbøl.

⁴⁾ Født 4. Nov. 1811, død 31. August 1867. Slægten er uddød.

gjøre deres Arbejder uden Betaling, hvorimod Kassereren skulde nyde en Godtgjørelse af $6\frac{2}{3}$ Rbsk. af hver Rigsdaler, som han inddrev i Kontingent. Valget af den nye Bestyrelse faldt paa:

Laurids Petersen Skau, Formand, *Pet. Chr. Koch*, Sekretær, Assessor *C. Kjær*, Kasserer, Professor *C. Flor*, Redaktionssekretær, *Jver Jochimsen*, Viceformand, *C. F. Lorenzen*, *Bertel Peter Schmidt*, Hjælpesekretærer.

Formanden opfordrede den under 18. Spt. 1845 til Lovenes Revision nedsatte Komitee til at fremlægge sit Arbejde. Professor Flor indledte Referatet. Assessor Kjær oplæste en af ham forfattet Revision. Formanden aabnede en Opposition mod enkelte deri fremsatte Bestemmelser. Der reiste sig en længere, livlig Diskussion fornemmelig betræffende det Spørgsmaal, om Beboerne i Kongeriget kunne optages i den slesvigske Forening eller ikke? Efterat væsenlige Grunde for og imod vare blevne fremførte, vedtoges omsider eenstemmig: at der indtil videre ikke skulde optages Beboere i Kongeriget som Medlemmer, men da Overlærer Sick i Odense allerede forlængst havde anmeldt sig til Optagelse og nylig i en Skrivelse havde trængt derpaa, saa fandt Ingen Noget at indvende mod denne virksomme Vens Optagelse i Foreningen.

Overlærer *Sick* i Odense optoges eenstemmig som Medlem. ¹⁾

Forsamlingen fandt det gavnligt, at det af Sekretæren og Formanden foreslaaede Kvartalsskrivt blev udgivet, naar det kunde lade sig udføre. Derpaa fremlagte Formanden

¹⁾ Johannes Peter Christian S., f. 19. Febr. 1812, 1838 Cand. philol., 1839 Adjunkt og 1844 Overlærer ved Odense Kathedralskole, 1864—65 Medlem af Rigsraadets Landsting, død 20. Juli 1884 i Kjøbenhavn.

den af ham og Sekretæren udarbejdede Plan til den af sidstnævnte saa længe foreslaaede Inddeling af Foreningen i Kredse. Denne Plan blev eenstemmig antagen, og valgtes for de arronderede 21 Kredse følgende 21 Kredsforstandere:

Jacob Friis i Fredsted for 1ste Kreds: a) Gammelhadarslev, b) Nyhadarslev, c) Hammelev Sogn.

Peter Ravn i Kjelstrup for 2den Kreds: a) Hoptrup Sogn, b) Vilstrup Sogn.

Hans Rudebeck i Grarup for 3. Kreds: a) Halk Sogn, b) Øesby Sogn, c) Grarup Sogn, d) Starup Sogn.

Jørgen Jensen i Bæk for 4de Kreds: a) Vonsbæk Sogn, b) Aastrup Sogn.

Jørgen Jensen i Bramdrup for 5. Kreds: a) Moltrup Sogn, b) Bjerning Sogn.

Jørgen J. From i Fjelstrup for 6te Kreds: a) Fjelstrup Sogn, b) Thyrstrup Sogn, c) Aller Sogn, d) Frørup Sogn.

Hans Petersen i Veistrup Roi for 7de Kreds: a) Heils Sogn, b) Veistrup Sogn, c) Taps Sogn.

Frandts Petersen i Stenderup for 8de Kreds: a) Stenderup Sogn, b) Bjert Sogn.

Kay Hansen i Vonsyld for 9de Kreds: a) Vonsyld Sogn, b) Dalby Sogn, c) Øddis Sogn.

Jens Lærøritzen Skau i Sommersted for 10. Kreds: a) Sommersted Sogn, b) Jels Sogn, c) Oxenvad Sogn, d) Maugstrup Sogn.

B. Bergholt i Gabel for 11. Kreds: a) Nustrup Sogn, b) Skrydstrup Sogn.

J. J. Barsø i Kastrop for 12. Kreds: a) Gram Gods, b) Østerlinnet Sogn.

Assessor *Kjær* i Rødding for 13. Kreds: a) Rødding Sogn, b) Hygom Sogn.*)

*) Blandt endel mig af Statsrevisor Sofus Høgsbro velvillig overladte Papirer fandtes følgende

Udskrift af den 13de Kredses Protokol.

Onsdagen den 11te Februar 1846 om Eftermiddagen Kl. 6 holdt 13de Kreds af den slesvigske Forening (Rødding og Hygom Sogne) sit første Møde i Rødding Kro. Medlemmernes Antal i denne Kreds er 30. Af disse havde følgende 13 indfundet sig:

Professor Flor, Dr. Paulsen, Cand. theol. Müller, Gaardmændene Iver Møller, Jens Hansen, Jeppe Andersen, Christen Slot, Peter Knudsen, Landboelsmændene Lorents Birkedal, Niels Adser, Snedker Carl Ohrt, Kromand Bay og Assessor *Kjær*, foruden to nye: Parcellist Hense og Landboelsmand Niels Frank, hvilke eenstemmig optoges. Da jeg i forveien havde underrettet tvende Nabokredse om Mødet, havde vi den Fornøielse, at det ogsaa blev besøgt af følgende 5 Medlemmer af den 14de Kreds (Skrave og Skodborg Sogne): Stænderdeputeret Posselt, Gaardmændene Jens Nic. Thaysen, Enevold Lauesen, Klaus Dall og Jeppe Andresen; medens vi have god Grund til at antage, at en eller anden Misforstaaelse har forvoldet, at Ingen indfandt sig fra den talrige 15de Kreds (Hjerting og Lintrup Sogne).

Som Kredsforstander ønskede jeg Forsamlingen velkommen og aabnede Forhandlingerne med at gjøre den bekjendt med de Forandringer, som af Generalforsamlingen i Haderslev den 10de Januar d. A. vedtoges i den slesvigske Forenings Organisation, samt med Valget af Bestyrelsens nye Medlemmer, hvorved jeg navnlig gjorde opmærksom paa Betydningen af en Redactionssecretairs Forretning, nemlig at redigere eller idetmindste at revidere enhver større eller mindre Skrivelse, som udgives paa Tryk i Foreningens Navn. Derefter opfordrede jeg Medlemmerne til at meddele, hvad de mulig havde at foredrage. Professor Flor udbad sig da Tilladelse til at forelæse tvende Petitioner til H. M. Kongen, den ene om Landcommunalvæsenet, den anden om Jagtfrihed, hvilke for Tiden vare under Trykken, men ham tilstillede i Haandskrift fra Foreningens Formand L. Skau. Begge disse Petitioner vandt overordentligt Bifald og gav Anledning til levende Samtale over deres Indhold. Kun gjorde den Stænderdeputerede

Jens Nicolay Thaysen i Langetved for 14. Kreds:

a) Skrave Sogn, b) Skodborg Sogn.

Jens Madsen paa Gastrupgaard for 15. Kreds: a) Lin-

trup Sogn, b) Hjerting Sogn, c) Hjortlund Sogn.

Pastor *Feilberg* i Vestervedsted for 16. Kreds: a) Vester-

vedsted Sogn, b) Roager Sogn, c) Reisby Sogn.

Pastor *Hagen* i Medolden for 17. Kreds: a) Medolden

Sogn, b) Brøns Sogn, c) Randrup Sogn, d) Røm-Ø.

Hans Andr. Krüger i Beftoft for 18. Kreds: a) Beftoft

Sogn, b) Agerskov Sogn, c) Toftlund Sogn.

Andr. Christiansen i Flensborg for 19. Kreds:

a) Flensborg, b) Omegn.

Matth. P. J. Paulsen i Sønderborg for 20. Kreds:

a) Sundeved, b) Sønderborg og Als, c) Aabenraa.

Posselt den Bemærkning ved Petitionen angaaende Communalvæsnet, at man vel næppe ubetinget burde ønske hver Communes Regnskab trykt, da dette oftere kunde blive vel kostbart, hvilken Bemærkning af Flere erkjendtes for grundet. Samme Medlem udhævede tillige, hvor ønskeligt det vilde være, hvis atter en Petition om Indførelse af Forligelsescommissioner snarest muligt blev indgivet til Hans Majestæt, og herom fandtes i Forsamlingen kun een Stemme. Derpaa oplæste jeg „Nogle Betragtninger af en slesvigsk Præst i Anledning af Sprogforholdene i Slesvig“, hvilken Afhandling, der findes trykt i Dansk Folkeblad 11te Aargang Nr. 45, hørtes med Opmærksomhed og Interesse. I Løbet af de Samtaler, som dernæst fandt Sted, tog Prof. Flor Anledning til at udvikle Begrebet af Edsvorneretter, en Gjenstand, hvorom Adskillige af de Tilstedeværende ofte havde hørt tale, men ingen klar Forestilling havde. Hermed sluttedes Forhandlingerne, og den øvrige Deel af Aftenen tilbragtes under et tarveligt Aftensmaaltid med Samtaler og med fædrelandske og muntre Sange. Man skiltes med det Ønske, at Nabokredsene ved deres Møder, ligesom i Dag, saaledes og fremdeles maatte besøge hverandre.

Kiær,
Kredsforstander.

H. C. Refslund i Kjøbenhavn for 21. Kreds:
a) Kjøbenhavn.

Det vedtoges, at disse 21 Kredsforstandere skulde være Foreningens Repræsentanter (se Vedtægtens § 10), medens de hidtilværende Repræsentanters Funktion hævedes. Tiden tillod ikke at prøve eller antage flere af de til Foreningens Reorganisation foreslaaede Reforme og Mødet hævedes.

Pet. Chr. Koch.

Generalforsamling den 12te Juni 1846.

Formanden refererede, hvad der var foregaaet siden sidste Møde den 19. Januar, nemlig at tvende Petitioner, den ene om Jagtvæsenet,*) den anden om

*) Allernaadigste Konge!

Allerede i lang Tid har det her i Slesvig været et almindeligt Folkeønske paa Landet, at det Kongelige Jagtregale maatte vorde ophævet, og at enhver Grundeier erholdt Jagtret paa sin Jordlod. Dette Ønske har ikke sin Grund i, at Lysten til at gaae paa Jagt er saa udbredt i Bondestanden, men deri, at dennes større Kultur og det forbedrede Landvæsen gjøre de Ulemper føleligere, som nødvendigen ere forbundne med Tingenes nuværende Stilling. Det glædede derfor enhver Landmand, da den Slesvigske Stænderforsamling i Aaret 1836 tog denne Sag under Behandling. Men baade denne Gang og senere, naar samme Anliggende blev foretaget, udkom ikke det forhaabede Resultat, formodentlig fordi det egentlig kun var af Vigtighed for Bondestanden, medens det stred mod adskillige Høierestaaendes personlige Interesse. Vi vove derfor i dybeste Underdanighed at frembære vor Bøn direkte for Deres Majestæt, haabende at Allerhøistsamme ikke ugunstig vil høre de Grunde vi skulle tillade os at anføre for den.

Skjøndt vi udsætte os for kun at omtale bekjendte Sandheder, kunne vi dog ikke undlade at gjøre opmærksom paa den materielle Skade, som Jagtregalet foraarsager os, hvilken vistnok er større end Mange ville troe. I de østlige Egne af Hertugdømmet Slesvig, med de betydelige

Communalvæsenet, vare af Formanden udsendte, den første i den slesvigske Forenings, den sidste i hans eget Navn, til

---

Skove, konserveres Kronvildtet af de høie Jagtherrer, og det er der ikke sjældent, at Bonden maa see paa, at hele Flokke af Hjorte opæde og nedtrampe hans Raps eller Korn. Og ere Beboerne af Hedeegnene end frie for Kronvildtets Ødelæggelser, saa hjemsøge desto oftere Harer deres Kaal og andre Havefrugter og Ræven deres Lam og Gjæs. Vel hedder det, at man kan melde sligt til Jægeren og bede ham tage Forholdsregler for at afhjælpe Ulemperne; men Erfaringen har tilstrækkelig lært os, hvor lidet dette Middel i Virkeligheden hjælper. Mod al anden Vold og Uret fra Høie eller Lave beskytter Loven os i vort velsignede Land; men naar Skovens og Markens vilde Dyr hæрге vor Eien- dom, staae vi værgeløse, fordi vi ikke tør anvende det eneste virksomme Middel: at skyde dem paa vor egen Jord. Og Straffene for Overtrædelse af Jagtlovene ere meget strænge.

Men ikke alene i materiel, ogsaa i moralsk Henseende virker Jagtregalet skadeligt. I Middelalderen, paa en Tid, da Landets Beboere vare enten Herrer eller Tjenere, og kun følte sig enten som Herrer eller Tjenere, kunde det uden Anstød gaae an, at Bønderne paa Klapjagterne i Sel- skab med Jagthundene maatte drive Vildtet igjennem Skove og over Marker hen til Jægerne. Men naar vi nu, da Reg- jeringen i mangfoldige Aar har arbeidet paa at gjøre Bønderne, Statens talrigste og stærkeste Sønner, ikke under- ordnede, men sideordnede de andre Stænder, skulle gjøre det Samme, ikke til virkeligt Gavn for Staten, men til Fornøielse for dens Jagtembedsmænd og disses Venner — da saarer det dybt vor Følelse, som om der var givet de høie Herrer Ret til, engang imellem at lade os fornemme, at vi endnu ikke ganske ere slupne ud af Trældommen.

Saalænge Jagtlovene bestaae uforandrede, kan Bonden ikke føle sig som virkelig Herre paa sin Eiendom, og ikke føle sig saa fri for borgerlige Ydmygelser, som Landets andre Sønner. Derfor betragter han disse Love med stor Uvillie, og er tilbøielig til i deres Overtræder at see, ikke en Forbryder, men en modig Kæmper for hans naturlige Ret; og en saadan Betragtning af Lovene maa være lige- saa skadelig for Samfundet, som fordærvelig for hans Moralitet.

Underskrift, og at de vare komne tilbage med talrige Underskrivter og derpaa indsendte til Hs. Maj.s Kabinetssekretær. Forsaml. besluttede ogsaa at anerkjende Petitionen om Kommunalvæsenet som sin og som udgaaende fra den slesv. Forening.

Af nye Medlemmer vare optagne i 1. Kreds:

J. A. Schmidt i Haderslev, ¹⁾

og Mekanikus *L. Engel* ib.

Formanden bragte dernæst Spørgsmaalet om Ydelsen af den ofte diskuterede aarlige Rigsbdaler paa Bane. Resultatet af Diskussionen blev, at denne Rigsbd. i Reglen skulde, saaledes som allerede i en tidligere Generalforsamling vedtaget, tilfalde Høiskolen, der er Foreningens Foster og trænger til dens Understøttelse, medens dog de aldeles nødvendige Udgivter, som Formanden kunde have og som

---

Det er desuden utvivlsomt, at Jagtregalet er til Udgift, og ikke til Indtægt for Staten, hvilket da vilde være een Grund mere til at hæve det.

Da endelig alt Jagthoveri er ophævet i Kongeriget og Jagtfrihed der i flere Aar har været indført, uden at volde den Skade for Bonden selv, som Jagtregalets Forsvarere i Stænderforsamlingen tidligere have forudsagt; saa vove vi, støttende os paa de anførte Grunde, og i Tillid til Deres Majestæts Kjærlighed til alle Deres Majestæts trohengivne Undersaatter, i dybeste Underdanighed at nedlægge den Bøn for Deres Majestæts Throne:

„At Deres Majestæt allernaadigst vil lade den næste „Stænderforsamling forelægge et Lovudkast sigtende „til at give alle Grundeiere i Hertugdømmet Slesvig „Jagtfrihed, hver paa sin egen Jord, og at ophæve „alt Jagthoveri i Lighed med hvad der er skeet i „Kongeriget.“

Sogn, Maaned 1846.

Allerunderdanigst

¹⁾ Jens Andersen Schmidt, født 3. Juni 1789 i Veien, Thingmand, død 4. April 1871.

ikke bestredes af Hjælpeforeningen i Kjøbenhavn, ogsaa skulde afholdes af bemeldte Rbdlr. Med Hensyn til Indkrævningen, da erklærede Prof. Flor, at Ass. Kjær, som idag ei kunde være tilstede i Forsamlingen, havde erklæret sig fuldkommen tilfreds med, at de resp. Kredsforstandere indkrævede Bidragene for deres Kredse, og at han i saa Tilfælde naturligtvis ikke kunde ønske at modtage de tidligere for Kassereren bestemte 2 Sk. Cour. af hver Rbdlr. Det blev da vedtaget, at Formanden snarest muligt skulde opfordre hver Kredsforstander til at opkræve og indsende oftomtalte Rbdlr. for det forløbne Aar for 12. Juni 1845 til 12. Juni 1846.

Fremdeles meddeelte Formanden Forsamlingen, at Høiskoledirektionen havde, under Forbehold af Foreningens Approbation, til Stænderdeputeret og Gaardmand Posselt i Kjøbenhoved under 10. d. Md. bortforpagtet Høiskolens Jorder og Elevernes Bespiisning m. v. paa 6 Aar for 200 Rdl. Cour. aarlig, imod at Posselt modtog de af Eleverne ydede 25 Rdl. Cour. halvaarlig. Kontrakten forelæstes, og Forsamlingen approberede den. Videre meddelte Formanden de af Høiskoledirektionen foreløbig gjorde Skridt for, at Høiskole-Eiendommen kunde overgaae fra Fæstegaard til Knudsen i Forballum til Selveiendom for den slesvigske Forening. Knudsen, som var tilstæde, erklærede sig tilfreds baade med Kontrakten og med Gaardens Afstaaelse til den slesvigske Forening. Endnu meddelte Formanden, at Høiskoledirektionen havde i et Møde den 31. Marts konstitueret Thingmand Schmidt og Pastor Hagen som Medlemmer af Direktionen paa Grund af Schølers og Schmidts Bortreise, hvilken Konstitution af Generalforsamlingen anerkjendtes.

Endelig optoges følgende 14 nye Medlemmer i 8. Kreds:

Paul Michelsen, Gaardmand i Varmark, ¹⁾

Andr. Matthiessen Frost, Gaardm. i Stenderup, ²⁾

Gregers Petersen, Gaardmd. sstds., ³⁾

Knud Jensen, Parcellist sstds., ⁴⁾

Niels Nissen Petersen, Gaardmd. sstd., ⁵⁾

Laurids Hansen, Gaardmand sstd., ⁶⁾

Erik Nissen Hat, Gaardmand sstd., ⁷⁾

Rasmus Jensen, Parcellist sstd., ⁸⁾

Lars Jørgensen, Parcellist sstd., ⁹⁾

Chr. Jensen Tinglev, Parcellist sstd., ¹⁰⁾

Claus Tonnesen, Gaardmd. sstd., ¹¹⁾

-
- ¹⁾ Født 20. Febr. 1794, Kirkevæрге, Dannebrogsmænd, død 28. Dec. 1882. Gaarden eies af Jens Madsen Dahl.
- ²⁾ A. M. Frost, født 17. Nov. 1801, Kirkevæрге, død 30. Juli 1865. Gaarden eies af Sønnen Christen Andresen F.
- ³⁾ Født 16. Febr. 1793, død 22. Januar 1881. Gaarden eies af Datteren, Enke efter Nis Jørgensen Bruhn.
- ⁴⁾ K. J. Høisager, født 13. Dec. 1806, Kirkevæрге, død 26. Okt. 1868 i Stenderupskov. Gaarden eies af Thomas Breining.
- ⁵⁾ Født 16. Juli 1809 i Dalby, død 15. Okt. 1850. Gaarden eies af Peter Vyff.
- ⁶⁾ Født 24. Febr. 1800, død 19. Sept. 1859. Gaarden eies af Dattersønnen Laurits Hansen Bramsen.
- ⁷⁾ Født 24. Mai 1798, død 27. Nov. 1865. Gaarden eies af Hans Lauesen Frost.
- ⁸⁾ Født 1786 paa Fyn, død 23. Januar 1870. Stedet eies af Dattersønnen Rudolf Langhoff.
- ⁹⁾ Født 3. August 1801 i Tyrstrup, død 1. April 1874 i Stenderupskov. Gaarden eies af Sønnen Jørgen Larsen Petersen.
- ¹⁰⁾ Født 8. April 1803 i Vonsild, død 21. Dec. 1873 i Kolding. Gaarden er udstykket.
- ¹¹⁾ Født 14. Dec. 1792, død 8. Marts 1855. Da Oprørerne i 1848 sendte to Dragoner til Stenderup og forlangte 20 Ægtvogne, raadete han og Andreas Mathisen Frost (se ovf.) Bønderne fra at efterkomme Ordren. Næste Dag kom Dragonerne tilbage med en Afdeling Jægere, som nu tog

Hans Petersen Beck, Gaardmd. sstd., ¹⁾

Christian Christiansen, Parcellist sstd., ²⁾

Hans Matth. Frost, Gaardmd. sstd. ³⁾

Pet. Chr. Koch,

p. t. Sekretær.

Overord. Generalforsamling

d. 27. Juli 1846.

Formanden anførte det Øiemed, i hvilken Forsamlingen var tilstæde: Indgivelsen af en Takadresse til Hs. Maj. Kongen for det aabne Brev af 8. Juli. Han oplæste ogsaa en Skrivelse fra Overlærer K. Sick i Odense. *)

30—40 Ægtvogne og medtog de to nævnte Bønder til Haderslev, hvor de holdtes nogle Dage i Fængsel. Gaarden eies af Peter. Bogh.

¹⁾ Født 29. Nov. 1797, død 10. Juli 1848. Gaarden er udparcelleret.

²⁾ Flyttet til Nørrejylland. Stedet eies af Jens Alexandersen Kragh.

³⁾ Hans Mathisen Frost, født 2. Januar 1797, død 12. Nov. 1873. Gaarden eies af Svigersønnen Jep Lauesen Becks Enke.

*) Denne Skrivelse lyder saaledes:

Forhindret ved uafviselige Embedsforretninger fra at overvære den til imorgen Mand. d. 27. Juli berammede overordentlige Forsamling af den slesvigske Forening, tillader jeg mig at tilskrive denne for at forebringe mine Herrer Medbrødre hvad jeg ellers vilde have yttret mundtlig.

I den sidste Tid er et Aktstykke fremkommet af høieste Vigtighed for Slesvig, som for det hele Rige: det kongl. aabne Brev af 8d. Juli. Vel er det i sig selv ikke egentlig noget Stort, naar Kongen erklærer at han ikke vil bortgive $\frac{1}{3}$ af Riget, men da Regjeringens Taushed om disse vigtige Spørgsmaal alt har gjort saa megen Skade, er det altid en Vinding at denne Taushed nu er brudt, og at Kongen bestemt har lovet at opretholde Slesvigs Selvstændighed som Landsdel. Naar følgelig den danske Regjering sikkrer Slesvigs Selvstændighed og Uafhængighed ligeover for Holsten, — der nu i Aarhundreder har behandlet Slesvig som et

Grev v. Lüttichau anseer det for upasseligt at indgive en Adresse, eftersom Kongen i Kundgjørelse til Stænderne

erobret Land, og endnu i vor Tid søger at kue den danske Borger og Bonde ved en utrættelig og allevegne virksom tysk Propaganda — og naar dernæst ved den fremtidige Ordning af de nu forvirrede Forhold der tages tilbørligt Hensyn til Slesvigs provindsielle Særegenheder, saa troer jeg at en god Grundvold vil være lagt til Landets fremtidige Lykke og Tilfredshed. Det kongl. aabne Brev er altsaa et virkeligt Fremskridt.

Imidlertid er det øiensynligt, at blotte Ord ikke ville afgjøre Sagen, naar de ikke træde frem i en tilsvarende Virkelighed, i Handlinger. Der er vel Ingen af os, som betvivler Kongens Evne til at finde det Rette; om derimod Regjeringen kan tillægges Villieskraft og Energi nok til ene at overvinde alle mødende Vanskeligheder, er et andet Spørgsmaal, som vi efter Erfaringen i de senere Aar ikke tør besvare bekræftende. Det er altsaa her dobbelt nødvendigt, at Folket kommer Fyrsten imøde, hvortil endnu kommer, at der upaatvivlelig fra det augustenborgske og schleswigholsteinske Parties Side vil blive forsøgt mangfoldige Demonstrationer, samt at, hvis vi hengive os til uvirksom Ro, stolende paa en vunden Fordel, denne Ro ganske sikkert vil blive ivrigen og virksomt benyttet til ved hemmelige Rænker at berøve os Frugterne og Nytten af hvad vi have vundet. Dette have ogsaa de Mænd i Kongeriget, der nærmest have arbeidet for de danske Slesvigere, indseet, og derfor har ogsaa Prof. Larsen indgivet et Andragende til den roskildske Stænderforsamling, angaaende Betyggelse af den danske Nationalitet i Slesvig, hvilket Andragende d. 20. Juli er bleven taget under Behandling, uagtet en Deel Modsigelse af de fornemme Herrer og adelige Deputerede. Til dette Skridt bør Foreningen uden al Tvivl slutte sig, ligesom den i sin Tid henvendte sig til den viborgske Forsamling med et lignende Andragende, hvis Indhold jeg iøvrigt ikke nøiere kjender.

Jeg tillader mig derfor at foreslaae:

1) At der indgives en Adresse til den roskildske Stænderforsamling, hvori Foreningen næst at paaskjønne, hvad Forsamlingen viser at ville gjøre i denne Anledning, tillige fremhæver Nødvendigheden af at understøtte den kglige Deklaration med bestemte Foranstaltninger, navnlig saadanne der kunne bringe det velsignelsrige Reskript af

havde forbudt sin Kommissarius at modtage nogen Erklæring om Arvesagen. Det bedste Beviis paa Taknem-

14de Mai i virkelig og fuldstændig Anvendelse, samt navnlig med Oprettelsen af danske Underviisningsanstalter i Slesvig og de fornødne Lærestole ved Københavns Universitet. I Slesvig bør være et reent dansk Skolelærer-Seminarium, og tvende høiere Skoler, der ogsaa for Bondestanden ere fuldt saa vigtige som Seminariet. Navnlig maatte det kunne oplyses, at Haderslev Latinskole, der ligger i en dansk Egn og underholdes ved Bidrag af de danske Bønder, og desuden som tysk Skole kun har en aldeles kunstig og nu hensygnede Tilværelse, burde omdannes til en dansk Underviisningsanstalt. Endelig burde vel endelig ogsaa bringes under Omtale, hvorledes en stor Deel af Slesvig ikke er bleven delagtiggjort i de Velgjerninger, som Forordn. af 14. Mai tilsigtede.

2) At der indgives en Adresse til H. M. Kongen, hvori den nordslesvigske danske Befolkning, der har særegen Anledning til at glæde sig over hvad der er skeet, bringer Allerhøistsamme sin Tak for den længe med Længsel imødesete kglige Udtalelse, der giver Grund til at haabe den snarlige Indførelse af de Foranstaltninger, der ville være nødvendige for at give de danske Slesvigere samme Rettigheder som deres tyske Brødre i Hertugdømmet eller det øvrige Riges Beboere, samt for at sikre dansk Nationalitet og dansk Sprog i Hertugdømmet, der ved det blotte Reskript af 14de Mai, skjøndt det er Hans Mjst. vitterligt med hvad stor Glæde det modtoges, ikke have fundet tilstrækkelig Betyggelse.

At lade indflyde nogen bestemt Yttring angaaende Hensigtsmæssigheden af en friere Forfatnings Indførelse, vilde derimod, saa grundet end et saadant Ønske kunde være, dog næppe være tilraadeligt.

Saafrømt disse to Adresser ikke lade sig redigere og expedere til Underskrift i selve Generalforsamlingen, kunde dertil jo kommitteres fire Mænd foruden Formanden, der efterat Hovedpunkterne vare vedtagne, havde at forfatte Skrivelserne og da strax at afsende dem underskrevne af Formanden og Sekretæren.

Odense d. 26. Juli 1846.

ærbødigst

K. Sick.

Til
den slesvigske Forening.

lighed maatte bestaae deri, at den slesvigske Forening maatte idag opløse sig som politisk Korporation og paany konstituere sig som Forening til Høiskolens Fremme i Rødding; thi vort politiske Maal var opnaaet ved det aabne Brev. Prof. Flor hævede sig kraftig herimod; Formanden satte Spørgsmaalet til Afstemning, om en Adresse skulde indgives eller ikke? Fleertallet erklærede sig for en Adresses Indgivelse. Prof. Flor udviklede det aabne Brevs tvende Hovedpunkter. Formanden udtalte den Mening, at han under Udtrykket „Slesvigs Selvstændighed“ i det aabne Brev forstod denne Landsdeels eendommelige Rets- og Administrationsforfatning, og at denne Opfatning maatte optages i Adressen. Forsamlingen syntes det Samme. Prof. Flor foreslog at sende en Gjenpart af Adressen til Præsidenten i Roskilde Stænderforsamling. Forsamlingen ønskede, at Adressens Affattelse maatte paalægges Foreningens Redaktionssekretær. Samme overtog dette Arbejde og fremlagte kort efter i Forsamlingen et Udkast, som eenstemmig og med stort Bifald blev antagen.*) Det paalagdes Formanden, uopholdelig at tilstille Hs. Maj. Kongen samme.

Dernæst optoges følgende nye Medlemmer:

Skolelærer *Appel* i Østerlinnet, ¹⁾

Anholm, Opsynsmand over Gram Byes Fattigdistrikt, ²⁾

Bonefeldt paa Vestermark ved Sønderborg paa Als. ³⁾

---

*) Samme læses i Dannevirke for 29. Juli 1846. P. C. K.

1) Jens Jepsen A., født 9. August 1816 i Aabøl, død 21. April 1881 i Nørreløggum.

2) Niels Johan A., født 11. Febr. 1802 i Nordby paa Samsø, Kromand i Fol, senere Fattigopsynsmand i Gram, død 24. Febr. 1872 i Fol.

3) Chresten B., født 30. Sept. 1785 i Tandslet, Soldat fra.

Til Slutning fik Formanden Fuldmagt til at gjøre Indstillinger paa Foreningens Vegne til Stænderforsamlingen, dersom han fandt saadant nødvendigt og i Selskabets Interesse, dog under Betingelse af, at han skulde raadføre sig med de nærmestboende Medlemmer i Foreningen, og siden i næstfølgende Generalforsamling gjøre Rede for de mulige Foretagender.

Derpaa hævedes Mødet.

Pet. Chr. Koch,

p. t. Sekr.

Generalforsamlingen den 1. Marts 1847.

Protokollen fra det foregaaende Møde oplæstes. Formanden aflagde Beretning om de Skridt, som han, ifølge Fuldmagt, havde gjort siden sidste Møde ihenseende til den slesvigske Stænderforsamling.

Formanden gjorde Forsamlingen opmærksom paa, at Høiskolens Lærere vare tilstæde. Den Høiskolen tilhørende Haderslevhuser Fæstegaard hvorpaa Skolen ligger er erhvervet som Eiendom og paa hele Skolen med sammes samtlige Jorder er erhvervet Kontract paa Foreningens Vegne, saaledes at Foreningen er repræsenteret ved Skoledirektionen, der udnævnes af samme, nu virkelig Eier af Anstalten. Formanden foreslaaer Afholdelsen af en aarlig Generalforsamling paa Høiskolen, hvorved Leilighed vilde findes til at besigtige Skolen, dens Indretninger, Bygninger, Jorder osv. Efterat Forslaget var blevet anbefalet af Prof. Flor og Pastor Helveg, vedtoges samme af Forsamlingen

1806 til 1814. Gaardmand paa Vestermark, Byforstander fra 1828 til 1845, Stænderdeputeret fra 1836 til 1842, Dannebrogsmænd, død. Gaarden eies af en Sønnen.

og fastsattes, at Generalforsamlingen skulde afholdes hvert Aar i Juni Maaned.

• Nye Medlemmer optoges:

Agent *Bruun* i Aarøsund, ¹⁾

• *Jens Clausen* fra Stenderup Mose pr. Sønderborg, ²⁾

Ped. Grau paa Barsøe, ³⁾

Pastor *Helveg*, ⁴⁾ •

Cand. phar. *G. Jensen*, ⁵⁾

Cand. phil. *Thomsen*, ⁶⁾

Pastor *Hjort* i Hygom, ⁷⁾

Skolelærer *Frydendal* i Skrave, ⁸⁾

¹⁾ Hans Christian Hansen B., født 9. Marts 1800 i Fredericia, 1826 Kjøbmand i Nykjøbing, 1828 Agent, 1833 Eier af Aarøsund Færgegaard og Postmester, 1847—52 Supleant til den slesvigske Stænderforsamling, død 4. Juli 1871.

²⁾ Eier af Tørvemosegaard i Nybøl Sogn, f. 20. April 1815, en af de mest fremtrædende Sundvedere under Nationalitetskampen i Fyrreerne, ydede den danske Hær vigtige Tjenester i 1848, død paa Dyntmark.

³⁾ Peter G., født 12. Juni 1794 paa Als, Gaardmand paa Barsø, død 12. Dec. 1862. Sønnesønnen Christian G. eier Gaarden.

⁴⁾ Hans Friedrich H., f. 10. Sept. 1816 i Bordesholm, 1839 Cand. theol. paa Gottorp, 1846 Forstander for Rødding Høiskole, 1848 Feltpræst, 1850 Diakon i Haderslev, 1856—64 Hovedpræst i Haderslev, 1867 Sognepræst til Kjøbelev, 1886 Stiftsprovst over Lolland-Falsters Stift, 1887 Ridder af Dannebrog, lever.

⁵⁾ Johan Georg Keller J., 1853 Apotheker i Satrup, 1870 Apotkeker i Hvalsø, død 3. Januar 1887, 68 Aar gl.

⁶⁾ Edvard T., f. 26. Mai 1822 i Kjøbenhavn, 1842 Cand. phil., 1846 Lærer og 1847 Inspektør ved Rødding Høiskole, 1856—64 Veikonduktør og 1863—64 tillige Justermester for Hertugdømmet Slesvig, død 2. Nov. 1881 i Kjøbenhavn.

⁷⁾ Erhard August H., f. 2. Nov. 1817 i Thorstrup, 1840 Cand. theol., 1846 Kapellan i Hygum, 1855 Sognepræst til Spandet, 1867—80 til Røgen og Sporup, lever.

⁸⁾ Johan Vilhelm F., f. 1818 i Reisby, en ualmindelig dygtig Lærer, som oprettede et af de største og bedste Folke-

Iver Stephensen i Faurwraa, ¹⁾
 Apotheker v. *Støcken* i Ribe. ²⁾

Assessor Kiær foreslaaer, at fastsætte, at hvert Medlem, som ikke erlægger et aarligt Kontingent af 1 Rbdlr. til Høiskolen, skal ansees for udtraadt af Foreningen. Sagen diskuteredes og vedtoges, at en Komitee maatte nedsættes til at revidere Lovene og navnlig tage Hensyn til disse Spørgsmaal. En Komitee til Lovenes Revision nedsattes, bestaaende af

Wiimh, A. J. Schmidt, Iver Jochumsen.

Mødet hævedes.

Den Slesvigske Forenings Generalforsamling
 paa Rødding Høiskole d. 12. Juni 1847.

Formanden oplæste først Protokollen fra det foregaaende Møde.

Derpaa yttrede han det Ønske, at han maatte be- myndiges til, i Foreningens Navn at gjøre Indstillinger til høiere Steder, dersom Forholdene, hvilket ikke var usandsynligt, kunde gjøre et hurtigt Andragende fra Foreningen ønskeligt og rigtigt. Da han imidlertid var nødt til at ansee det for upolitisk i denne almindelige Forsamling nøie og bestemt at angive de mulige Forhold, som han sigtede til, forblev hans Forslag uden Discussion og uden Resultat.

bibliotheker i Sønderjylland, død 21. Sept. 1857 i Kjøbenhoved.

¹⁾ Iver Stephan Juhl, f. 10. Nov. 1807, Gaardmand og Sognefoged, Dannebrogsmænd, Amtsraadsmedlem, død 23. Febr. 1863; Sønnen S. J. eier Gaarden og er Tillidsmand i Vælgerforeningen.

²⁾ Fréderik Hansen von S., født 29. Nov. 1796, Stænderdeputeret, Kancelliraad, Ridder af Dannebrog, død 14. August 1858.

Fremdeles fremstillede Formanden Høiskolens Kaar, Elevernes Antal og Høiskolens Regnskab, hvilket tillige laa frem til Medlemmernes nærmere Betragtning. Ved at omtale Høiskolens Virksomhed fremhævede han især de i den forløbne Vinter af de Herrer Lærere holdte offentlige Løverdags-Forelæsninger, som med stor Interesse vare blevne benyttede af et betydeligt Antal Tilhørere fra nærmere eller fjernere Egne.

Endvidere opfordrede Formanden Hr. Proprietær Cand. juris Wiimh til at oplæse de nye Lovforslag, som han i Forening med Hr. Thingmand Schmidt i Haderslev og Hr. Sognefoged Iver Jochumsen i Cabdrup, ifølge sidste Generalforsamlings Bestemmelser, havde udarbejdet for den Slesvigske Forening for nøiere at fastsætte dens Forhold og Stilling til Høiskolen i Rødding. Hver Paragraf blev særskilt af Forsamlingens Medlemmer nøie debatteret og ved nogle vedtaget mere eller mindre væsentlige Forandringer. Som Følge heraf erklærede Generalforsamlingen eenstemmig efterfølgende Lovbestemmelser gjældende for Fremtiden:

§ 1.

Ethvert Medlem af den Slesvigske Forening skal erlægge 1 Rbdlr. aarlig, som betales forud for det løbende Aar. Aaret regnes fra Foreningens Stiftelsesdag, den 12. Juni. Af dette Bidrag tilfalder $\frac{3}{4}$ Rødding Høiskole; af den ene Fjerdedeel kan kun saa meget tilfalde Høiskolen, som der bliver tilovers efterat Foreningens øvrige nødvendige Udgifter ere dækkede. Det paaligger Høiskolens Direction at sørge for Bidragenes Indkassering. Den vælger derfor paa eget Ansvar hvem den vil til Kasserer, og det haabes, at Enhver, der i de enkelte Kredse, som Foreningen danner, anmodes om velvilligen at understøtte Kassereren, ikke vil vægre sig for den dermed forbundne Uleilighed, da det angaaer det almindelige Vel. Direktionen er in solidum Foreningen ansvarlig for de indkasserede Penge.

Som Følge af Ovenstaaende maa Enhver, som ikke aarlig erlægger 1 Rbdlr., betragtes som udtraadt af Foreningen.

§ 2.

Høiskolens Direktion skal bestaa af 7 Medlemmer, som vælges af den Slesvigske Forening ved Stemmesedler og efter Stemmeffleerhed. Ved lige Stemmetal beholder den ældste Valget. Af disse 7 Medlemmer maa kun de tre tilhøre den lærde Stand; de fire skal være af Bonde- eller Borgerstanden. Ethvert Medlem af Direktionen, som har fungeret 2 Aar, skal udtræde, men han kan vælges paany.

§ 3.

Direktionen, hvis Medlemmer selv af deres Midte vælge deres Formand, og som selv maa enes om deres Forretningers Fordeling, har paa alle Maader at sørge for Høiskolens Gavn og Bedste. Angaaende Direktionens Myndighed og Forpligtelser vedblive de i 1844 vedtagne (i Dannevirke for 20de Juli 1844 aftrykte) Bestemmelser at gjælde, saavel med Hensyn til den Slesvigske Forening, som til Høiskolens Forstander og Lærere. Kun bemærke vi, at den hvert Aar den 12te Juni aflægger behørigt Regnskab for den Slesvigske Forenings Generalforsamling over det foregaaende Aars Indtægt og Udgift, samt forelægger Udkast for det ny Aar angaaende Penges Anvendelse til Skolens Tarv.

§ 4.

Direktionen holder aarlig 4 bestemte Møder, nemlig den 1ste eller 2den Tirsdag i Januar, den 1ste Tirsdag i April, den 12te Juni (NB. skulde denne indtræffe en Søndag, vælges i dets Sted den første Tirsdag derefter), den 1ste Tirsdag i October. Disse Møder staae aabne for alle Foreningens Medlemmer, for saavidt de have Besværinger eller Forslag at forebringe.

§ 5.

Det tredie Direktionsmøde, den 12te Juui, er tillige Generalforsamling for den Slesvigske Forening. Det Regnskab, hvilket Høiskole-Direktionen, som i § 3 er anført, da har at aflægge for Generalforsamlingen, skal 14 Dage forud henligge hos Høiskolens Forstander til Eftersyn for enhver af Foreningens Medlemmer.

§ 6.

Direktionen har Ret til at disponere over en Sum af 20 Rdlr. C. aarlig til uforudseete Udgifter. Skulde formedelst uheldige Tilfælde en større Sum gjøres fornøden, saa maa Direktionen gennem Dannevirke sammenkalde en Generalforsamling, som afgjør Spørgsmaalet.

§ 7.

Direktionen er herved autoriseret til at udstæde Agnitioner for den til Hr. Krigsassessor Kjær protokollerede Gjæld, stor

4,372 Rdlr. C., men ikke til at udstæde nye Obligationer, eller paa anden Maade at pautsætte Skolens Eiendom, med mindre den Slesvigske Forening ved Stemmeffeerhed dertil giver speciel Tilladelse; dog skal i saadant Tilfælde ei alene Forhandlingsdagen, men ogsaa Gjenstanden for Forhandlingerne bekendtgjøres 4 Uger iforveien, ved 3 Gange efter hinanden at indrykkes i Dannevirke; ellers har Generalforsamlingens Bestemmelser ingen Gyldighed.

§ 8.

Naar i Løbet af de første 4 Aar ved det aarlige Regnskabs Aflæggelse det sees at Kassebeholdningen tillader det, skal Overskuddet anvendes til Afbetaling af den til Hr. Krigsassessor Kjær for Gaarden protokollerede Gjæld. For behørig Deling har Direktionen at bære Omsorg. Efter de 4 Aars Forløb skal af Overskuddet udbetales Elevhusets Actier efter Lodtrækning.

§ 9.

Det aarlig afsluttede Regnskab trykkes og et Exemplar af samme tilstilles ethvert Medlem. Ligeledes skulle disse Love for Foreningen trykkes, og et Exemplar tilstilles ethvert Medlem.

§ 10.

Til Forandring i eller Tillæg til Lovene udfordres herefter $\frac{2}{3}$ Stemmer af de Tilstædeværende.

Endelig foresloges og optoges som Medlemmer:

Hr. Prokurator *Tvede* i Ribe, ¹⁾

„ Dr. *Dessauer* i Haderslev, ²⁾

„ Landøkonom *Rafn* i Gram, ³⁾

¹⁾ Peter Hansen T., født 20. April 1801 i Ribe, Amanuensis hos Biskop Daugaard, senere Byskriver og Hospitalsforstander i Ribe, Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, død 4. Dec. 1857.

²⁾ Joseph D., født 1811 i Kolding, 1834 Cand. chir., praktiserende Læge i Skodborg, 1837 i Ribe, 1842 paa Mors, 1847 i Haderslev, 1849 konst. Underlæge, 1850 Ridder af Vasaordenen, 1851 Læge ved Christine-Frederikke-Stiftelsen i Haderslev, død 9. Okt. 1853.

³⁾ Conrad Albert R., f. 28. Jan. 1799 i Harridslev, 1822 Cand. theol., 1825 Sognepræst til Gjøel, 1830 til Nordrup og Farringløse, 1845 til Gram, ivrig Politiker, var med i Gramby Kro at støbe Kugler til Kaptain Jagds Hellevadtoget i 1848, død 15. April 1877 i Gramby.

- Hr. Landinspektør *Siemsen* i Ribe, ¹⁾
 „ *Carl Jørgensen*, Møller i Skjærbæk, ²⁾
 „ *R. Rahr*, Kjøbmand i Ribe, ³⁾
 „ *Marx*, Høiskolelærer, ⁴⁾
 „ *Chr. Juhl* fra Hjerndrup, ⁵⁾
 „ *Hans Dall* i Torning. ⁶⁾

Der var endnu en Deel, som skulde være foreslagne til Medlemmer, men et Forslag, som uheldigviis fandt Bifald af de Fleste: at man saa gjorde bedst i at søge hen til det ventende Middagsbord, da jo dog de nye Medlemmer ligesaagodt kunde foreslaaes i de respective Kredse, gjorde Ende paa dette Møde, der ikke blev fortsat efter Bordet.

Pet. Chr. Koch,

p. t. Sekr.

Den slesvigske Forenings Møde

d. 4de Octbr. 1847.

Formanden L. Skau oplæste først Protocollen over sidste Møde og holdt dernæst et Foredrag, hvori han fremstillede,

¹⁾ Vilhelm Godske S., født 22. Dec. 1808 i Sorø, Landinspektør, deltog i Krigen 1848—50, gik af som Major, fik senere Oberstløjtnants Rang, Amtsforvalter i Ebeltoft, Ridder af Dannebrog, død 30. Dec. 1882 i Kjøbenhavn.

²⁾ Født 8. Juni 1811 i Kolding, død 4. Febr. 1885 i Haderslev.

³⁾ Rasmus R., født i 1775, død 1856.

⁴⁾ Carl Frederik Vilhelm Louis M, født 4. Dec. 1823 i Kjøbenhavn, 1847—49 Lærer ved Rødding Høiskole, lever som Kommunelærer i Kjøbenhavn.

⁵⁾ Christen Hansen J., Gaardeier i Hjerndrup, f. der 22. Okt. 1806, Stænderdeputeret, Kammerraad, Amtsraadsmedlem, Kredsmedlem, Kirkeældste, død 25. Januar 1873. Gaarden er solgt.

⁶⁾ Født 23. August 1815 i Drabæks Mølle, Gaardmand i Taarning, død 12. April 1884 paa Katrinesminde. Gaarden er solgt.

at det i offentlige Blade udgaves for at være Regjeringens Hensigt at dele Hertugdømmet Slesvig i to Superintendenturer, nemlig et for den Deel af Hertugdømmet, hvor Kirke- og Skolesproget er dansk, og et for den Deel, hvor det er tydsk. Formanden henstillede det derfor til Forsamlingen, om den fandt det rigtigt, at Foreningen indgav en allerunderdanigst Indstilling til Hs. Majestæt med Hensyn til de blandede Distrikter, eller de Distrikter af Hertugdømmet, hvor Kirke- og Skolesproget er tydsk, men derimod Folkesproget dansk.

Efter at denne Sag fra flere Sider var ventileret, stillede Formanden følgende Spørgsmaal til Forsamlingen:

1. om han, Formanden, ved sit nærforestaaende Besøg i Kjøbenhavn skulde søge at udforske, hvorvidt det er Regjeringens Hensigt, at en Adskillelse er paa-tænkt og
2. dernæst om det i dette Tilfælde skulde overdrages Redaktionssekretæren Proff. Flor at forfatte et Udkast til en Indstilling til Hs. Maj. Kongen i ovenstaaende Anledning, hvori Kongen bedes, at, hvis det er hans Allerhøieste Villie at der skal ansættes to Superintendenter i Hertugdømmet Slesvig, da Folkesproget, som den naturlige, og ikke Kirke- og Skolesproget, som den kunstige Grændse, som saadan maa blive bestemt, og at dette Udkast maatte blive tilstillet Formanden og tre andre af Forsamlingen valgte Mænd, for at Indstillingen efter denne Revision af Formanden kunde paa Foreningens Vegne blive indsendt til Hs. Maj. Kongen.

For at eftersee det af Redaktionssekretæren udarbejdede Udkast valgtes af de tilstædeværende Medlemmer af

Foreningen de Herrer Agent Bruun i Aarøsund, Thingmand Schmidt i Haderslev og Christian Juul i Hjerndrup.

Efter denne Forhandling berørte Formanden det flensborg-husum-tønningske Jernbane-Anlæg, og gjorde det Forslag, at der af den slesvigske Forening maatte vælges en Kommittee til at foranledige en Actietegning til dette Anlæg. Sagen fandt megen Anklang i Forsamlingen og flere Medlemmer tegnede sig strax for Actier.

Efterfølgende Medlemmer af den slesvigske Forening forenede sig til at danne en Kommittee (dog i deres eget, ikke i Foreningens Navn) og indbyde til Actietegning etc. :

Stænderdeputeret *Wimh* til Slaugaard, Assessor *Kjær* til Lillebrøstrupgaard, Stænderdeputeret *Nis Lorenzen* fra Lilholt, Stændersuppleant Agent *Bruun* i Aarøsund, Gaardmand *P. Ravn* til Bramsensgaard, Gaardmand *Lauritz Skau* fra Houdst, Thingmand *Schmidt* i Haderslev, Stænderdeputeret *H. A. Kryger* i Beftoft (traadte til senere).

Pet. Chr. Koch, Sekr.

Sønderjylland under det prøisiske Herredømme.

Ved Poul Sveistrup.

~~~~~
Folkemængden i 1867—85.

I 1887 udgav Hr. von Wobeser, Direktør for Staden Altonas statistiske Bureau, en Fremstilling af Provindsen Slesvig-Holstens Statistik efter officielle Kilder. Det er et lille Bind paa 200 Sider og er, som Forfatteren meddeler, kun et Udtog af et større Værk om samme Æmne, som det ikke var lykkedes ham at faa udgivet.

Det maa vække Forundring, at Midlerne hertil ikke fra Statens eller Provindsens Side ere skaffede tilveie. Men det maa erkjendes, at selv det lille Bind, der foreligger, indeholder adskillige Oplysninger vedrørende slesvigske Forhold, som ikke vidne gunstig for det nuværende Regimente, og det kan da forstaas, at de tyske Myndigheder ikke ere særlig opsatte paa at faa disse Oplysninger forøgede. De Oplysninger, der ikke kunne paaregne de tyske Myndigheders Interesse, have derimod megen Interesse for de danske Sønderjyder, og et Udtog af Hr. Wobesers Værk er da ogsaa allerede meddelt i nogle Artikler i „Flensborg Avis“ (den 20—23. Februar 1889). Da imidlertid det, der meddeles i et Dagblad, meget hurtig overgives til Forglemmelse, har Redaktionen af „Sønderjydske Aarbøger“ anmodet mig om i dette Tidsskrift at meddele nogle Oplysninger om sønderjydske Forhold efter Hr. Wobesers Statistik. Kun den Omstændighed, at

ingen mere sagkyndig Bearbejder stod til Raadighed, har bevæget mig til at paatage mig et Arbejde, der ligger noget borte fra, hvad jeg ellers beskæftiger mig med. Samtlige Tal og Beregninger ere reviderede af cand. polit. Vald. Helsing. Hr. Direktør Wobeser har paa mit Spørgsmaal velvilligst meddelt et Par Oplysninger.

Tallene ere haarde Krabater, og mere talende Vidnesbyrd om det præsiske Herredømmers Pinagtighed end den slesvigske Befolkningsstatistik for Tidsrummet fra 1867 til 1885 kunne ikke findes.

Tavle I. **Folkemængden i Sønderjylland i 1867—85.**

Amterne	1867	1871	1875	1880	1885
Haderslev . . .	59,862	60,335	60,315	60,040	57,204
Aabenraa . . .	29,264	29,129	29,048	29,559	28,339
Sønderborg . .	34,551	34,239	34,453	34,387	32,450
Tønder	58,903	58,450	56,597	57,109	55,298
de fire Amter	182,580	182,153	180,413	181,095	173,291
Flensborg By . .	21,999	21,321	26,474	30,956	33,315
„ Landkreds	40,595	41,193	38,839	40,371	40,450
tilsammen	62,594	62,514	65,313	71,327	73,765
Slesvig	60,270	60,736	61,213	63,296	62,407
Ekernførde . . .	45,093	45,183	45,602	38,460 ¹⁾	38,192 ²⁾
Eiderstedt . . .	17,937	17,470	17,026	17,315	16,778
Husum	35,753	35,597	35,586	36,825	36,489
de fire Amter	159,053	158,986	159,427	155,896 ²⁾	153,866 ²⁾
hele Sønderjyll.	404,227	403,653	405,153	408,318 ²⁾	400,922 ²⁾
Holsten	577,491	592,220	620,003	669,365 ³⁾	699,439 ³⁾
Lauenburg . . .	49,978	49,546	48,770	49,466	49,872
hele Provindsen	1,031,696	1,045,419	1,073,926	1,127,149	1,150,233

¹⁾ Den paafaldende Nedgang i Ekernførde Amt fra 1875 til 1880 hidrører fra, at et Distrikt med 8,586 Indbyggere i Mellemtiden er taget fra dette Amt og henlagt til Rendsborg Amt i Holsten.

²⁾ Hertil maa lægges 8,586, jfr. Note 1.

³⁾ Herfra skal drages 8,586, jfr. Note 1.

Naar man gennemgaar den her meddelte Tavle, hvis Grundlag er de prøisiske Folketællinger den 1. December 1867, 1871, 1875, 1880 og 1885, viser det sig, at Sønderjyllands Indbyggertal ikke er taget synderlig til i disse det prøisiske Herredømmes første atten Aar. For de helt danske Amter Haderslev, Aabenraa, Sønderborg og det halvdanske Tønder Amt er der omtrent Stillestaaen i Aarene 1867—80, alt i alt dog en Nedgang af omtrent 1500, men fra 1880 til 1885 er der en betydeligere Nedgang af henved 8000 Mennesker. Ikke stort bedre staar Forholdet for Sydslesvig. Tavlen, som den foreligger, viser her en Nedgang af over 5000 Mennesker fra 1867 til 1885. Men da der, som i Noten meddelt, i Tidsrummet 1875—80 er taget en Landstrækning fra Sønderjylland (Ekernførde Amt) og lagt til Holsten (Rendsborg Amt), bliver det virkelige Resultat det, at Befolkningen i Sydslesvig har staaet stille i 1867—75, er gaaet fremad 1875—80, men atter meget tilbage i 1880—85. Alt i alt bliver der da en ubetydelig Tilvæxt for det hele Tidsrum, nemlig 3,381 paa 159,000 i de 18 Aar eller 0,12 pCt. aarlig. I de to sydvestslesvigske Amter (Eiderstedt og Husum) er der endog tilsammen taget Nedgang, idet Husum Amts Tilvæxt ikke er saa stor som Nedgangen i Eiderstedt.

Kun i et sønderjydsk Amt er der en ikke ubetydelig Tilvæxt, nemlig i Flensborg Amt, men denne Tilvæxt skyldes udelukkende Staden Flensborg, som er tiltaget med 11,000 Mennesker, hvorimod Landkredsen udviser en ubetydelig Tilbagegang.

Det samlede Resultat bliver for hele Sønderjylland en ubetydelig Folkeforøgelse paa lidt over 5000 Mennesker.

(Der er her og i det følgende taget Hensyn til den skete Formindskelse af Ekernførde Amt.)

For det danske Nordslesvigs Vedkommende staar det ligesaa slet med Byerne som med Landet.

Tavle II. Folketallet i de nordslesvigske Byer.

	1867	1871	1875	1880	1885	Tilvæxt eller Afgang i de 18 Aar	Samme i Procent
Haderslev	8,596	8,258	8,356	8,054	7,635	÷	11,18
Christiansfeld	708	684	661	604	579	÷	18,32
Aabenraa	6,155	5,929	6,142	6,215	6,068	÷	1,41
Sønderborg	5,558	5,474	5,829	5,863	5,267	÷	5,24
Nordborg	1,279	1,377	1,301	1,277	1,074	÷	16,08
Augustenborg	1,116	1,089	1,101	626	576	÷	48,39
Løgumkloster	1,473	1,451	1,441	1,450	1,337	÷	9,25
Fløier	1,151	1,130	1,095	1,091	1,012	÷	12,08
Tønder	3,452	3,370	3,440	3,637	3,510	÷	1,08
Wyk	991	964	1,009	1,043	1,063	÷	7,27
Byerne i de fire Amter	30,479				28,121	÷	7,74
Flensborg	21,999	21,321	26,474	30,956	33,315	÷	51,44
Lyksborg	762	836	830	945	938	÷	23,10
Byerne i de fire sydsles- vigske Amter tilsammen	36,087				40,101	÷	11,12
de sønderjyske Byer tils.	89,327				102,475	÷	14,72
de holstenske og lauen- borgske Byer tilsammen	229,183				322,004	÷	40,50

Som det vil ses af Tavlen, er Folketallet gaaet tilbage i de nordslesvigske Byer. Af samtlige 54 Byer (Kjøbstæder og Flækker) i Hertugdømmerne have de 19

tabt, de 35 vundet i Folketal. Blandt de 19 tabende findes alle Byerne i de helt dansktalende Amter Haderslev, Aabenraa og Sønderborg. For Byerne i Haderslev Amt (Haderslev og Christiansfeld) og for Nordborg paa Als er Nedgangen ret betydelig. For Augustenborg er den saa betydelig og pludselig indtrædende, at den maa skyldes særlige Aarsager, sandsynligvis den præsiske Garnisons Bortdragen. I Tønder Amt have de to Byer Løgumkloster og Høier en ret betydelig Nedgang, de to andre Tønder og Wyk en Fremgang, der for Tønder er rent ubetydelig. Staden Flensborg er efter at være gaaet ned fra 1867 til 1871 gaaet en Del fremad fra 1871 til 1880, mindre fra 1880 til 1885. Byerne i de fire sydlige Amter (Slesvig, Ekernførde, Eiderstedt og Husum) ere paa en enkelt, Arnis, nær gaaede fremad, men ikke betydelig.

At Folketallets Stillestaaen i Sønderjylland er en Abnormitet, en Uregelmæssighed, der tyder paa uheldige Forhold, viser en Sammenligning mellem Sønderjylland og Holsten. Sønderjylland er i de atten Aar gaaet op fra 404,227 til 409,490 Mennesker. Det er en Tilvæxt af 5,263. Folkemængden i 1867 er i de 18 Aar kun forøget med gjennemsnitlig 0,07 Procent aarlig. Samtidig er Holsten gaaet op fra 577,000 til 690,000. Tilvæksten har saaledes været 123,000 eller 1 Procent aarlig. Soges Sammenligningen til den anden Side, da er Jylland i de 10 Aar 1870—80 tiltaget i Folkemængde fra 788,119 til 868,511, altsaa med over 80,000 eller 1 Procent aarlig, medens Folkemængden i Sønderjylland i de 9 Aar fra 1871—80 er steget fra 403,653 til 416,886 altsaa kun med lidt over 13,000 eller 0,36 Procent aarlig.

Befolkningens aarlige Tilvæxt for den præsiske Stat

og de tre Hertugdømmer opgives af Wobeser saaledes i Procent:

	1867-71	1871-75	1875-80	1880-85
hele Prøisen	0,69	1,05	1,17	0,75
de tre Hertugdømmer.	0,34	0,66	0,97	0,41

Men hvad Wobeser ikke nævner, er Procenten for Sønderjylland for sig og Holsten for sig. Den ser saaledes ud:

	1867-71	1871-75	1875-80	1880-85
Sønderjylland . . ÷	0,03	+ 0,10	+ 0,57	÷ 0,36
Holsten	+ 0,63	+ 1,15	+ 1,26	+ 0,90

Tallene ere talende. Medens Holsten trives ligesaa godt som det øvrige Prøisen, fører Sønderjylland en hensygnende Tilværelse. Og det ikke alene dets nordlige Del. Udregnes Tilvæksten for de fire sydlige Amter (Slesvig, Ekernførde, Husum og Eiderstedt) tilsammen, ser den aarlige Procent saaledes ud:

	1867-71	1871-75	1875-80	1880-85
Sydslesvig ÷	0,01	+ 0,07	+ 0,62	÷ 0,25

Med andre Ord Sydslesvig trives ikke synderlig bedre end Nordslesvig. Modsætningen mellem det og Holsten er iøinespringende.

Men Staden Flensborg — den gjør dog en Undtagelse. Nei, kun tilsyneladende! Tilstrømning til de store Byer er en almindelig Bevægelse i de sidste Tiaar. Denne har ogsaa Flensborg nydt godt af. Men vil man vurdere Flensborgs Tilvæxt, maa den sammenlignes med den Forøgelse, Folkemængden samtidig har faaet i andre store Byer. Det viser sig da, at i de 18 Aar, i hvilke Flensborg er voxet med 11,000 Indbyggere eller 51 Procent, er Altona voxet med 37,000 eller 55 Procent, Kiel med 24,500 eller 91 Procent. Nørrejyllands største By Aarhus er i de

20 Aar fra 1860—80 voxet med over 100 Procent. Imidlertid er Flensborg jo alligevel den By i Slesvig, der har klaret sig bedst. Dens gamle Medbeiler, Staden Slesvig, er i de 18 Aar kun voxet med 1798 Personer eller 13 Procent. Hvorledes Stillingen er for de sønderjydske Byer i det hele, ses maaske tydeligst deraf, at af den samlede Tilvæxt af Kjøbstadbefolkningen i Hertugdømmerne, 105,971 Personer, kommer kun lidt over 13,000 paa Sønderjylland, men henved 93,000 paa Holsten og Lauenborg.

Aarsagen til, at Folkemængden i et Land ikke stiger, kan være eet af to, enten at der dør lige saa mange, som der fødes, eller at det overskydende Tal udvandrer. Hvilket er nu Tilfældet i Sønderjylland?

Tavle III. Ægteskaber, Fødsler og Dødsfald i Sønderjylland 1875—84.

Af hvert 100 Personer var der aarlig følgende Antal:				
Amterne:	Ægteskaber indgaaede	Fødsler	Dødsfald	Overskud af Fødsler
Haderslev	0,57	3,10	2,11	0,99
Aabenraa	0,60	3,00	2,05	0,95
Sønderborg	0,72	2,77	1,92	0,85
Tønder	0,73	3,18	2,07	1,06
Flensborg	0,79	3,23	2,14	1,09
Slesvig	0,73	3,04	2,00	1,04
Ekernførde	0,81	3,63	2,07	1,56
Eiderstedt	0,76	3,14	1,86	1,28
Husum	0,72	3,17	1,88	1,29
de tre Hertugdømmer i alt	0,78	3,44	2,18	1,26
Prøisen i alt	0,80	4,03	2,72	1,31
Nørrejylland:				
den sydøstlige Del	0,86	3,41	2,07	1,34
den sydvestlige Del	0,77	3,45	1,92	1,53
den nordlige Del .	0,75	3,56	2,00	1,56
Danmark i alt	0,78	3,31	2,02	1,29

(De sønderjydske og tyske Tal meddeles efter Wobeser, de danske efter „Sammendrag af statistiske Oplysninger angaaende Kongeriget Danmark Nr. 10“, hvor Procenten er udregnet netop for de samme Aar).

Den her meddelte Tavle viser, at Dødeligheden i Sønderjylland er mindre end i Holsten, meget mindre end i Prøisen som Helhed, og at den omtrent staar paa lige Fod med Dødeligheden i Danmark. Mindst er Dødeligheden i Amterne Eiderstedt, Husum og Sønderborg. Men for intet Amt, end ikke Flensborg Amt med den store By naar Dødeligheden op til den Høide, den har for Hertugdømmerne som Helhed. Forøvrigt er det værdt at lægge Mærke til, hvor lavt Prøisen staar i Sammenligning med Danmark, der dør forholdsvis kun 3 Danske, naar der dør 4 Prøisere. Et tarveligt Resultat af den høiere tyske Kultur!

Hvad Ægteskaberne angaar, da er de for de fleste sønderjydske Amter mindre hyppige end gennemsnitlig for Hertugdømmerne. Meget lavt er Ægteskabernes Antal i Haderslev Amt — begrundet, som det maa antages, i, at et stort Antal unge Mænd udvandre. Medens Ægteskabsprocenten er lavest for Haderslev, er Fødselsprocenten mindst for Sønderborg Amt. Her er det færreste Antal Børn for hvert Ægteskab, hvad der muligvis hænger sammen med, at Sønderborg af de sønderjydske Amter har den tætteste Landbefolkning. Derimod er Tønder og Haderslev de tyndest befolkede af de slesvigske Amter. Paa Landet i Haderslev Amt bo paa samme Fladerum netop halvt saa mange Mennesker som i Sønderborg Amt. I Tønder Amt er Landbefolkningen en Smule tyndere, i Aabenraa Amt en Smule tættere end i Haderslev Amt. I det hele staar Sønderjylland i Befolkningens Tæthed

tilbage for Holsten, som det var at vente efter den lange Stilstand (jfr. S. 256).

Naar undtages et enkelt Amt, Ekernførde, er Fødslernes Antal mindre i de sønderjydske Amter end i Hertugdømmerne i det hele, og betydelig mindre end i det hele Prøisen. Lavest i Tal staa de nordslesvigske Amter Sønderborg og Aabenraa, saa kommer Slesvig, derefter Haderslev og Tønder.

Overskudet af Fødsler over Dødsfald, den naturlige Tilvæxt til Befolkningen, er for de fleste sønderjydske Amter og deriblandt for alle de nordslesvigske en Del mindre end for Hertugdømmerne som Helhed. Lavest er Fødselsoverskudet for Sønderborg, Aabenraa og Haderslev Amter. Det lavere Fødselsoverskud vilde altsaa i og for sig medføre en noget mindre Tilvæxt til Befolkningen i Sønderjylland, særlig dets nordlige Amter, end i Holsten. Men de virkelig foreliggende Forhold forklares ikke herved. I de Amter, hvor Fødselsoverskudet er mindst, udgjør det dog henved 1 Procent, vilde altsaa i Virkeligheden medføre en betydelig Tilvæxt i Befolkningen. Men nu er der i disse Amter slet ikke Tilvæxt, men Nedgang. Aarsagen hertil kan da kun søges i den store Udvandring.

Her staa vi da ved den Kjendsgjerning, der indeholder den virkelige Forklaring af Befolkningens Stillestaaen. Hr. Wobeser giver kun ufuldstændig Besked derom. Han meddeler nogle Tal, der skulle angive den aarlige Procent af den Udvandring, der er fra de forskellige Amter for Aarene 1875—84. Disse Tal ere for Nordslesvigs Vedkommende ret betydelige, for Tønder Amt 0,846 Procent, Haderslev 0,841, Aabenraa 0,675, Sønderborg 0,657. Det vil med andre Ord sige, at af 100 Ind-

byggere udvandre i 10 Aar i Haderslev og Tønder Amter mellem 8 og 9, i Aabenraa og Sønderborg Amter mellem 6 og 7. Men disse Tal angive kun de Udvandringer, der ere komne til Myndighedernes Kundskab, og de ere, som ogsaa af Wobeser bemærket, ufuldstændige. Men „om end de anførte embedsmæssige Opgivelser staa tilbage for de virkelige Forhold, saa frembyde de dog vigtige Fingerpeg for Forvaltningen“ — udtaler Hr. W., men hertil indskrænker han sig. Hvad det er, Forvaltningen kan lære af disse Kjendsgjæringer, vogter han sig viselig for at udtale.

Ogsaa den officielle prøisiske Statistik har været opmærksom paa den betydelige Udvandring. I sammes 26de Bind opgives, at af Udvandringen fra Prøisen i Aarene 1867—71 bidrog

Hannover med	18,8	Procent,
Slesvig og Holsten med	9,4	„
Hessen-Nassau med . . .	10,5	„
<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>		
tilsammen		38,1 Procent

af den hele Udvandring, medens Indvaanertallet i disse Provindser tilsammen kun udgjorde 17,7 Procent af Prøisens Befolkning. Udvandringen fra disse Provindser var altsaa forholdsvis mere end dobbelt saa stor som fra Staten som Helhed.

Vil man sammenligne Udvandringen fra de ny prøisiske Provindser indbyrdes efter den officielle Statistiks Tal, da udgjorde Udvandringen i 1867—71 i Slesvig og Holsten 20,878 paa en Befolkning (i 1871) af 995,873, i Hannover 40,584 paa en Befolkning af 1,960,747, i Hessen-Nassau 23,309 paa en Befolkning af 1,400,370. Forholdsvis var altsaa Udvandringen mindst i Hessen-Nassau, nemlig

1,66 Procent i de 4 Aar, omtrent lige stor i Hannover, 2,07 Procent, og i Slesvig og Holsten, 2,10 Procent. Men naar det erindres, at af Udvandringen fra Hertugdømmerne falder den langt overveiende Del paa Sønderjylland, da viser det sig, at ingen af de andre nyerebrede Landsdele har en saa stor Udvandring som Sønderjylland.

Den embedsmæssig oplyste Udvandring udgjorde for Hertugdømmerne

i 1867	2090
1868	2922
1869	4994
1870	8429
1871	2443
1872	4697

tilsammen 25,575 Personer.

Udvandringen var navnlig stor i 1870, den udgjorde følgende Del af den prøisiske Stats Udvandring, i 1867: 4 Procent, i 1868: 5,4 Pct., i 1869: 10,3 Pct., i 1870: 23,8 Pct., i 1871: 7,3 Pct. Altsaa næsten en Fjerdedel af den prøisiske Stats Udvandring i 1870 var fra Hertugdømmerne. Aarlig udvandrede fra disse 1867—71 hved $\frac{1}{2}$ Procent af Befolkningen (0,422 Procent), medens Udvandringen for den prøisiske Stat ikke var halvt saa stor (0,183 Procent).

Alle disse Tal angive imidlertid ikke den virkelige Udvandring, men kun den Del af samme, der er ført til Protokol. At faa en nøiagtig Besked over den virkelige Udvandring er vistnok ugjærligt, men det kan paa Grundlag af de for Haanden værende Oplysninger paavises, hvor meget Udvandringen har været større end Indvandringen. I den prøisiske Statistik meddeles for hvert Amt Antallet

af fødte og døde i hvert Aar. Ved at sammenlægge Antallet af de fødte i den Aarrække, der adskiller to Folketællinger, og fradrage Antallet af de i samme Tid døde faar man at vide, hvor meget Befolkningen vilde være forøget i bemeldte Tidsrum, dersom ingen Vandringer havde fundet Sted, eller hvis Ind- og Udvandringen havde opveiet hinanden. Den virkelige Forøgelse af Befolkningen fremgaar af de to Folketællinger, og ved at sammenholde disse Tal findes det Tal, hvormed Udvandringen har overskredet Indvandringen. Saaledes kan vel ikke Udvandringen, men Udvandringsoverskuddet nøiagtig findes.

Ved at følge denne Vei paa Grundlag af den officielle Statistiks Talstørrelser har jeg faaet følgende Resultater.

Udvandringsoverskud i Sønderjylland.

Tavle IV.

1868—85.

Amterne:	1868-71	1872-75	1876-80	1881-85	1868-85	Merindvandringen udgjør i de 18 Aar af hver 100 Indbyggere i 1867:
Haderslev . . .	1572	2305	3364	5841	13,082	21,8
Aabenraa . . .	1173	1172	1620	2560	6,525	21,7
Sønderborg . .	959	1010	1167	3156	6,292	18,2
Tønder	2140	4008	2308	4856	13,312	22,6
de 4 Amter	5844	8495	8459	16,413	39,211	21,5
Flensborg By .	1727	÷ 4485	÷ 2723	÷ 515	÷ 7723	+ 35,1
„ Landkreds		3827	1100	1911	+ 8565	+ 21,1
tilsammen	1727	÷ 658	÷ 1623	1396	842	1,3
Slesvig	1731	1870	1190	4072	8863	14,7
Ekernførde . .	1874	2170	1993	2951	8988	19,9
Eiderstedt . . .	1199	1247	942	1541	4929	27,5
Husum	1288	1732	1209	2653	6882	19,2
de 4 Amter	6092	7019	5334	11,217	29,662	18,7
Hele Sønderjylland . . .	13,663	14,856	12,170	29,026	69,715	17,2
naar Merindvandringen til Staden Flensborg i 1872 til 1885 undtages	13,663	19,341	14,893	29,541	77,438	20,3

Anm. Ved Beregningen af Merudvandringen er taget Hensyn til, at i 1878 et Antal Kommuner med Indbyggertal (i 1875) 8586 ere henlagte fra Ekernførde til Rendsborg Amt, samt til nogle mindre Forandringer i de sønderjydske Amters Grændser. — For Meddelelse om disse Forandringer bringer jeg herved Hr. Wobeser min Tak.

For at faa oplyst Antallet af de udvandrede maatte man for hvert Amt til de Tal, der findes paa Listen, lægge Tallet paa de indvandrede. Fra Sønderjylland er i de 18 Aar udvandret for det første et ligesaa stort Tal, som der er indvandret, og desuden omtrent 70,000 Mennesker eller over en Sjettedel af Befolkningen i 1867. Ses bort fra Flensborg By, hvor der er betydelig større Indvandring end Udvandring, da er der fra det øvrige Sønderjylland en Merudvandring af en Femtedel af Befolkningen. For de 4 nordlige Amters Vedkommende (Haderslev, Aabenraa, Sønderborg og Tønder) udgjør Merudvandringen noget over en Femtedel af den hele Befolkning. Ligesaa stor er Merudvandringen fra det sydvestlige Slesvig. Fra Eiderstedt udgjør den endog over en Fjerdedel af Befolkningen, den er her større end fra noget af de nordslesvigske Amters.

Til Belysning af Indvandringens Størrelse meddeler Wobeser Procenttallet paa dem, der i de forskjellige Amters have erhvervet Statsborgerskab. Disse Tal oplyse imidlertid intet om Indvandringen. De, der fra Prøisen indvandre til Sønderjylland, have jo forud Statsborgerskab, og de mange, der indvandre fra Kongeriget Danmark, faa det i Reglen ikke. Paa den anden Side maa Statsborgerskab kunne erhverves af Folk, der i forveien boede i Landet, men vare danske Undersaatter. Tilgangen af Statsborgere er ganske ubetydelig i Sydslesvig og stiger i Nordslesvig. I Haderslev Amt udgjør den for Tiaaret 1875—84 herved

1000 Personer. Den er her 5—6 Gange saa stor som i Flensborg Amt, hvilket tydelig viser, at den ikke afgiver nogen Maalestok for Indvandringens Størrelse.

Hvor stort et Antal der er indvandret i Sønderjylland i 1867—85, kan altsaa ikke oplyses med Tal, men de, der kjende Forholdene, ville vide, at mange ere indvandrede baade nord- og sydfra.

Den officielle præsiske Statistik opgiver Udvandringen fra Hertugdømmerne i 1867—71 til 20,878, Indvandringen til disse i samme Tid til 12,641. Hvis man turde gaa ud fra, at der i Sønderjylland har bestaaet det samme Forhold imellem Ud- og Indvandringen i hele Aarrækken 1867 til 1885, at altsaa Indvandringen forholdt sig til Udvandringen som 3 til 5, da vilde Merudvandringen kun udgjøre to Femtedele af den hele Udvandring. Udvandringen fra Sønderjylland i 1867—85 vilde da naa op til 175,000 Personer eller over to Femtedel af Indbyggertallet i 1867. Det er nu vel sandsynligt, at Indvandringen har været forholdsvis større til den hele Provinds end til Sønderjylland og vel ogsaa en Del større i de første Aar efter Indlemmelsen end senere. Men i hvert Fald kan denne Sammenstilling oplyse, at den hele Udvandring fra Sønderjylland har været meget betydelig større end den Del af samme, hvis Tal nøiagtig kan bestemmes, og som Tavle IV angiver.

Den sønderjydske Befolknings Kulturtrin.

Et Bidrag til Belysning af dette er allerede givet ved Omtalen af Fødslerne og Dødsfaldenes Antal (jfr. Tavle III, S. 244). Det blev paavist, at baade Fødslerne og Dødsfaldenes Antal har været betydelig mindre i Sønderjylland end i Holsten og atter betydelig mindre i Hertugdømmerne som Helhed end i den præsiske Stat. Den

officielle præsiske Statistik har ogsaa havt Øie for dette. Den bemærker, at „hvor der ved Siden af Tydskerne bo danske eller Walloner, synker Fødslerne Tal.“ Og det udtales med Hertugdømmerne for Øie: „Det er et af de sikkræste Kjendetegn paa en Befolknings høiere Kulturtrin, naar Folketallet stadig tager til, men dog baade Fødsels- og Dødstallet er lavt.“ At den officielle præsiske Statistik saaledes giver de fra den danske Krone erobrede Lande Vidnesbyrd om et høiere Kulturtrin end de Provindser, der fra gammel Tid have tilhørt den saakaldte „Kulturstat“ Prøisen, er jo næsten mere, end man kunde vente eller forlange. Rigtignok falder Befolkningens Tilvæxt væsentlig kun paa Holsten, men at Befolkningen i Sønderjylland ikke tager til, skyldes jo Udvandringen, og denne Omstændighed kan da ikke svække den Ros, der tilkommer særlig denne Del af Hertugdømmerne paa Grund af det lave Fødsels- og Dødstal.

Hr. Wobesers Bog indeholder ogsaa adskillige Vidnesbyrd om den overlegne Kultur, Hertugdømmerne sidde inde med fremfor det øvrige Prøisen.

Dette gjælder baade den intellektuelle og den moralske Udvikling.

Hvad det første Punkt angaar, da udgjorde ved Rekrutprøverne i Aarene 1880—85 Antallet af de Rekrutter, der hverken kunde læse eller kunde skrive deres Navn, følgende Procenttal af det hele Antal udskrevne:

	1880/81	1881/82	1882/83	1883/84	1884/85
i Slesvig og Holsten*)	0,24	0,11	0,03	0,11	0,06
i Kongeriget Prøisen	2,33	2,34	2,00	1,97	1,88

*) Under denne Betegnelse indbefattes her og i det følgende hele Provindsen, altsaa ogsaa Lauenburg, der i 1876 indlemmedes i samme.

Altsaa Antallet af disse Uvidende var i hvert af de fem Aar forholdsvis flere Gange saa stort i Prøisen som Helhed som i Hertugdømmerne. Hr. W. meddeler Procenttallene for de enkelte Provindser, og det fremgaar af disse, at ingen af de øvrige Provindser kan maale sig med Hertugdømmerne. Dette gjælder altsaa til Trods for de forkvaklede Sprogforhold i Nordslesvigs Skoler, men det maa jo ganske vist erindres, at disse Rekruter havde faaet deres Undervisning paa et Tidspunkt, da der endnu var bevaret en betydelig Plads for det danske Sprog i den største Del af de dansktalende Egne.

Hvad Sædeligheden angaar, kan anføres følgende Vidnesbyrd om Hertugdømmernes Overlegenhed.

I Aaret 1883 kom der paa 10,000 over 12 Aar gamle Indbyggere følgende Antal Domfældte:

	Det hele Antal Dom- fældte i 1883	Forbrydelser og Forseelser			
		mod Stat, offentlig Orden, Religion	mod Person	mod Formue	i Embed
i Slesvig og Holsten	61,5	14,0	15,6	31,5	0,4
i Kongeriget Prøisen	104,2	17,4	34,3	52,0	0,5

Man vil se, at Forbrydernes Tal for alle Grupper er mindre, for de vigtigste Forbrydelsesgrupper (mod Person og mod Formue) betydelig mindre i Hertugdømmerne end i det hele Prøisen. Dertil kan føies, at Tallene for de enkelte prøisiske Provindser vise, at ingen anden prøisisk Provinds forholdsvis har et saa ringe Antal Domfældte som Hertugdømmerne. Hr. W. fremhæver den Forbindelse, der er mellem Folkedannelse og Lovlydighed, idet det ikke kan anses for tilfældigt, at Hertugdømmerne i begge disse Henseender staa høiest af alle prøisiske Provindser. Men det bør da ogsaa fremhæves, at af de Personer i Hertugdømmerne, der var fødte 12 Aar før 1883, har en

meget stor Del faaet deres Skoleundervisning i den danske Tid. Folkeundervisningen under den danske Styrelse maa saaledes antages at have staaet høiere, end den samtidig stod i Prøisen. Og hertil kan føies, at en Befolknings Lovlydighed ikke skyldes blot det nuværende Slægtleds aandelige Vilkaar. Den er Resultat af en lang Udvikling, nedarvet fra Slægt til Slægt. Ogsaa ad denne Vei komme vi da til det Resultat, at Danmark som Kulturstat staaer høiere end Prøisen.

Hvilken Del Sønderjylland har i Hertugdømmernes Overlegenhed over det gamle Prøisen med Hensyn til de her omhandlede Forhold, oplyser Hr. W. desværre ikke. Men dette oplyses med Hensyn til et andet Forhold, der viser Befolkningens sædelige Standpunkt, nemlig Antallet af Fødsler udenfor Ægteskab. Hr. W. har her mod Sædvane sammenlignet Sønderjylland paa den ene Side med Holsten paa den anden Side. Resultatet af denne Sammenligning er givet i følgende Udtalelse:

„Stille vi de slesvigske Amter overfor de holstenske, da møder os den paafaldende Fremtoning, at i de slesvigske Amters Kjøbstæder er Antallet af uægte Fødsler 7,₈₈ (af 100), i de holstenske Amters Kjøbstæder derimod 10,₅₇. Paa lignende Maade forholder den slesvigske Landbefolkning sig til den holstenske, thi i de slesvigske Amter var der i Tiaaret 1875 til 1884 gjennemsnitlig af 100 fødte Børn 6,₃₈ uægte fødte, medens det tilsvarende Tal for Holstens Landkommuner er 9,₁₈.“

Herefter er de uægte Fødsler 34,₁₄ Procent*) talrigere i Holstens Byer end i Slesvigs og de uægte Fødsler i

*) Hr. Wobeser har her et meget mindre Tal, hvad der maa bero paa en Unøjagtighed.

Holstens Landkommuner 43,89 Procent*) talrigere end i Slesvigs Landkommuner.

„Naar i Almindelighed — fortsætter Hr. Wobeser — de uægte Fødslers Hyppighed kan gjælde som Tegn paa, at det er vanskeligere at stifte legitim Familie, og at Folkets sædelige Kraft ikke er tilstrækkelig til at modstaa den heri liggende Fristelse, da synes Holstens Befolkning at staa tilbage for Slesvigs.“

Det er Hr. Wobeser, der med disse Ord rækker Sønderjylland Palmen.

De uægte Børns Tal er iøvrigt meget forskjelligt, ikke blot imellem Land og By, men ogsaa imellem de enkelte Amter og Byer.

For de sønderjydske Landkommuners Vedkommende ere Tallene følgende:

Af hvert 100 Fødsler var i Tiaaret 1875—84

følgende Antal uægte:

Haderslev Amt	5,09	Eiderstedt	5,98
Husum	5,37	Sønderborg	7,09
Slesvig	5,58	Aabenraa	7,32
Tønder	5,61	Ekernførde	9,70
Flensborg	5,68		

I Kjøbstæderne vare Tallene samtidig følgende:

Husum	4,18	Flensborg	8,16
Tønder	6,10	Ekernførde	8,52
Eiderstedt	6,57	Aabenraa	10,09
Slesvig	7,61	Sønderborg	11,55
Haderslev	8,12		

Skal der af disse Tal uddrages nogen almindelig Regel,

*) Hr. Wobeser har her et meget mindre Tal, hvad der maa bero paa en Unøjagtighed.

maatte det blive den, at Vestlandet staar høiere end Østlandet. De tre østslesvigske Amter Ekernførde, Aabenraa og Sønderborg har de fleste uægte Fødsler baade for Byerne og Landkommunerne*), de tre vestslesvigske Amter Husum, Tønder og Eiderstedt det laveste Tal for Kjøbstæderne. Ogsaa for Holsten have de vestlige Amter Nord- og Syd-Ditmarsken og Steinburg de laveste Tal, baade for By og Land.

Nogen Forbindelse er der formodentlig mellem de uægte Fødslers Tal og Befolkningens Tæthed, idet den større Tæthed under iøvrigt lige Vilkaar gjør det vanskeligere at stifte legitim Familie.

Befolkningens Tæthed i de enkelte Amter oplyses ved følgende Tal.

Paa en Kvadratkilometer (100 Hektarer)**) bor udenfor Byerne følgende Antal Mennesker i Amterne:

Tønder	27	Flensborg	38
Haderslev	29	Slesvig	39
Aabenraa	33	Ekernførde	41
Husum	33	Sønderborg	58
Eidersted	36		

At Sønderjylland som Helhed med Hensyn til Antallet af uægte Børn staar saa meget høiere end Holsten, skyldes formodentlig tildels den store Udvandring, der har udtyndet Befolkningen. I Sønderjylland har kun 2 af 9, i Holsten 7 af 11 Amter over 40 Mennesker paa en Kvadratkilometer udenfor Kjøbstæderne.

*) Denne Kjendsgjerning staar sikkert i nøje Forbindelse med de i disse Amter talrige Herregaarde. (Red. Anm.)

**) En Hektar er henved to Tønder Land dansk Maal, nøiagtig: 25,380 danske Kvadratalen = 14,503 Skjæpper Land.

De uægte Børns Dødelighed i de første Leveaar er i Byerne mere end dobbelt saa stor, paa Landet henved dobbelt saa stor som de ægtefødte Børns.

Børnedødeligheden er gjennemgaaende mindre i Sønderjylland end i Holsten. Paa Landet dør der i 10 af de 11 holstenske Amter over 15 Børn af hvert 100 ægtefødte Børn det første Leveaar. I Sønderjylland har kun eet Amt — det helt tyske Ekernførde — en ligesaa stor Dødelighed. Sammenlignes de enkelte sønderjydske Amter, da er de ægtefødte Børns Dødelighed paa Landet i det første Leveaar størst netop i de samme Amter, hvor der fødes flest uægte Børn, nemlig Ekernførde (15,⁶⁹ af 100), Sønderborg og Aabenraa, mindst i de vestslesvigske Amter Tønder, Husum og Eiderstedt (12,¹⁷ af 100). I Eiderstedt Landkommuner, hvor Børnedødeligheden er mindst blandt de ægtefødte, sørges der ogsaa paafaldende godt for de uægte Børn, hvis Dødelighed her (15,⁶⁷ af 100) er knap saa stor som de ægte Børns Dødelighed i Ekernførde Amts Landsogne, ikke halvt saa stor som de uægte Børns Dødelighed i bemeldte Sogne, godt en Trediedel af de uægte Børns Dødelighed i Staden Altona og næppe en Femtedel af deres Dødelighed i Staden Neumünster. I Neumünster dø fire Femtedele af alle uægte Børn i deres første Leveaar. For Sønderjylland findes den største Dødelighed i det første Leveaar for de ægtefødte Børn i Aabenraa By, hvor der dør lidt over en Femtedel (20,⁵⁴ af 100), og for de uægte Børn i Staden Flensborg, hvor henved to Femtedel dø (38,⁹⁷ af 100 for Flensborg og Lyksborg).

Ogsaa i økonomisk Henseende indtage Hertugdømmerne en fremragende Plads i den præisiske Stat. Et Fingerpeg

i den Retning give Sparekasseindskudene, der i 1883—84 udgjorde i Slesvig og Holsten omtrent 248 Millioner Mark eller 12,62 Procent af alle Sparekasseindskud i den prøisiske Stat. I 1885 udgjorde Hertugdømmernes Befolkning 4,06 Procent af den prøisiske Stats Folkemængde. Opsparingen var altsaa forholdsvis tre Gange saa stor i Hertugdømmerne som i Prøisen som Helhed.

At Hertugdømmerne ere økonomisk velstillede, beror vel for en Del paa, at de ikke er overdrevent stærkt befolkede. Paa en Kvadratkilometer bor der i den tyndest befolkede prøisiske Provinds Pommern 50,01 Personer, i Slesvig og Holsten 61,05, i den tættest befolkede Provinds, Rhinprovindsen, 161,04.

Befolkningen fordeler sig saaledes imellem de forskellige Erhverv:

	i Slesvig og Holsten	i den prøi- siske Stat.
Landbrug	442	437
Industri og Haandværk	298	343
Handel og Samfærdsel (herunder Søfart)	122	100
Husligt Arbeide og skiftende Løn- arbeide	22	25
Hær og Forvaltning	61	48
Uden Erhverv (Kapitalister, Pen- sionister o. s. v.)	55	47

For to Grupper staa Hertugdømmerne høiest blandt de enkelte prøisiske Provindser næstefter Staden Berlin, den ene er Handel og Søfart, den anden Hær og Forvaltning. Som det vil ses, staaer Industri en Del under Middeltallet, Landbrug ganske lidt over.

For de enkelte sønderjydske Amter findes Meddelelser paa følgende Tabel:

Table V. Erhvervsvirksomheden i Sønderjylland.

i Amtet	Af 100 Forsørgere tilhørte					
	Landbrug	Industri og Haandværk	Handel og Samfærdsel	Hustjeneste og vexlende Lønarbejde	Hær, Forvaltning og frie Sysler	uden Angivelse af Erhverv (Kapitalister, Pensionister)
Haderslev	63,30	19,17	6,31	0,98	3,15	7,09
Aabenraa	53,79	21,85	8,39	1,92	6,81	7,24
Sønderborg	50,44	23,85	6,49	1,89	6,90	10,43
Tønder	59,75	20,86	8,10	1,82	3,05	6,92
Flensborg	37,26	29,82	11,19	3,71	9,23	8,99
Slesvig	43,02	23,37	7,99	2,20	9,73	13,69
Ekernførde	55,65	21,57	5,29	1,00	7,76	8,13
Eiderstedt	48,61	24,65	11,93	3,05	3,77	8,59
Husum	59,13	21,38	7,49	1,82	3,23	6,95
Slesvig og Holsten . .	42,35	29,53	10,51	2,18	7,14	8,29

Det vil ses, at alle sønderjydske Amter undtagen Flensborg stille et større Antal Landbrugere end Hertugdømmerne som Helhed, og at Landbrugets Overvægt blandt Næringsveiene er størst i Haderslev Amt, derefter i Husum og Tønder, saa i Ekernførde og Aabenraa. Paa den anden Side er Sønderjylland meget mindre Industriland end Holsten. Flensborg Amt med den store Stad naar kun ubetydelig op over Provindsens Middeltal, alle de andre blive langt tilbage, længst Haderslev og derefter Tønder Amt. For Handel og Søfart staa Eiderstedt og Flensborg i første Række, saa kommer med et Mellemrum Aabenraa og Tønder. Lavest staa Ekernførde og derefter Haderslev og Sønderborg. Embedsmændene — Hær og Forvaltning — er stærkest repræsenterede i Slesvig og Flensborg, svagest

i Tønder og Haderslev Amter. Folk, der leve af deres Formue, bo mest i Slesvig, dernæst i Sønderborg Amt.

Deles Befolkningen i Forsørgere og forsørgede (nærende og tærende), da var der paa 1000 Personer følgende Antal Forsørgere: i Prøisen 397, Hertugdømmerne 396, og i de sønderjydske Amter: Sønderborg 420, Aabenraa 418, Flensborg 407, Slesvig 400, Haderslev 396, Tønder 390, Ekernførde 378, Husum 365 og Eiderstedt 357. Til Forsørgerne henregnes kun de, der ved produktivt Arbeide ernære sig selv og andre, Tyende til personlig Opvartning regnes ligesom Familiemedlemmer uden selvstændigt Erhverv blandt de forsørgede. At der er et stort Antal Forsørgede, betegner for saa vidt økonomisk gunstige Forhold, som den enkelte Forsørgers Arbeide da strækker til for mange. I den Henseende er altsaa Eiderstedt gunstigst stillet. Fire sønderjydske Amter staa over, fire under Hertugdømmerne som Helhed og disse en Ubetydelighed foran Prøisen som Helhed.

Hovederhvervet er jo i Hertugdømmerne og særlig i Sønderjylland Landbruget. Hertugdømmerne ere den prøisiske Provinds, hvor der forholdsvis findes det største opdyrkede og til Landbrug benyttede Areal, idet af hvert 100 Hektarer 86,₈ benyttes til Landbrug (o: Agerland, Eng og Græsmark); for Prøisen som Helhed have kun 71,₁ af 100 Hektarer denne Anvendelse. Derimod er Skovbruget langt ringere i Hertugdømmerne end i nogen anden prøisisk Provinds. Næst efter Staden Berlin er Hertugdømmerne den Provinds, der har det største Areal benyttet til Husrum.

Der benyttedes af 100 Hektarer Jordoverflade til:

	i Slesvig og Holsten	i den præi- siske Stat
Agerland, Haver og Vinbjerge	58,3	50,4
Eng	10,8	9,5
Græsgang	17,7	11,2
Skovland	6,4	23,4
Husrum	6,8	5,5

Indenfor Landbruget har Kvægavlen Overvægten. Af 100 Hektarer Ager- (og Have)jord anvendtes til:

	i Slesvig og Holsten	i den præi- siske Stat
Kornavl	48,1	60,4
Rodfrugter	3,8	15,1
Handelsplanter	1,0	1,1
Foderplanter	6,2	8,3
Agergræsning og Brak	39,7	13,9

For hvert 100 Indbyggere var der:

i Slesvig og Holsten	Heste	Hornkvæg	Faar	Svin	Geder
i 1861—62	15,6	70,5	57,3	18,1	—
10. Jan. 1873	13,8	70,4	41,6	17,7	3,5
— 1883	14,0	64,9	28,6	23,9	3,8
i Prøisen — 1883	8,8	31,8	53,6	21,1	6,1

Det vil ses, hvor høit Hertugdømmerne baade med Hensyn til Heste og Hornkvæg staaer over Prøisen som Helhed. Naar undtages Hohenzollern, staa Hertugdømmerne høiest af de præisiske Prøvindser med Hensyn til Hornkvæg. For Hestene er det den tredie i Rækken. Ogsaa Svineholdet er over Gjennemsnittet. Derimod er Faareholdet forholdsvis ringe.

Sammenlignes Nutid med Fortid, er det kun Svinene og Gederne, der vise Fremgang. For Heste og Hornkvæg

er der en mindre Nedgang, og Faarene er gaaet ned til det halve.

At Kvægavlen har Overvægten, maa dog ikke forstaas saaledes, som om Hertugdømmerne egnede sig daarlig til Kornavl. At Udbyttet af den Del af Arealet, der anvendes til Kornavl, er fortrinligt, fremgaar af følgende Oversigt over Høstudbyttet i 1878—82:

Paa en Hektar høstedes der af Tønder paa 1000 Kilogrammer:	Rug	Hvede	Byg	Havre	Kartofler	Enghø
i Slesvig og Holsten	1,18	1,55	1,40	1,39	6,47	2,47
Kongeriget Prøisen	0,91	1,27	1,26	1,09	7,24	2,47

Det vil ses, at Hertugdømmerne for alle Kornarter yde et betydelig bedre Høstudbytte end Prøisen som Helhed, for Enghø det samme og kun for Kartofler et noget ringere Udbytte. Sammenlignes de enkelte Provindser, da staar Slesvig og Holsten med Hensyn til Udbyttet af Rug og Hvede høiest af alle prøisiske Provindser. Hvad angaar Udbyttet af Havre, naas det kun af Rhinprovindsen og overstiges ikke af nogen Provinds, og med Hensyn til Udbyttet af Byg staar Sachsen bedst, Slesvig og Holsten næstbedst. Alt i alt er saaledes Hertugdømmerne det bedste Kornland i den prøisiske Stat, ligesom det er det bedste Kvægland.

Af Hertugdømmerne er Holsten det frugtbareste. Jordens Godhed i de enkelte sønderjydske Amter belyses ved følgende Tal, der angive Boniteringen, Jordens Ansettelse i Grundskat:

Haderslev	35	Ekernførde	52
Aabenraa	35	Husum	54
Tønder	35	Sønderborg	88
Flensborg	41	Eiderstedt	152
Slesvig	45		

Til Sammenligning anføres det frugtbareste holstenske Amt (Oldenburg) 93
 det mindst frugtbare holstenske Amt (Rendsborg) 23
 Gjennemsnittet for Slesvig og Holsten 54

Det vil heraf ses, at Sønderjylland er mindre frugtbart end Holsten, og at de tre nordlige Amter Haderslev, Aabenraa og Tønder er den mindst frugtbare Del. Men skjøndt Holsten som Helhed er mere frugtbart end Sønderjylland, ligger dog det frugtbareste Amt, Eiderstedt, i Sønderjylland, og de to ufrugtbareste i Holsten.

Ogsaa hvad Formuens Fordeling angaar, ere Hertugdømmerne særlig gunstig stillede, idet der hverken er mange store Godser eller mange smaa Huse. Den overveiende Del af Jorden tilhører ligesom i Danmark Gaardmandsklassen, de middelstore Eiendomme.

Af hver 100 Hektarer falder der paa

	Slesvig og Holsten	Kongeriget Prøisen
Eiendomme under 1 Hektar	0,8	2,2
fra 1 til 10 Hektarer	10,6	19,8
fra 10 til 100 Hektarer	72,2	46,3
paa 100 Hektarer og derover	16,4	31,7

Ingen anden præisisk Provinds har forholdsvis et saa stort Antal Bøndergaarde — Eiendomme mellem 10 og 100 Hektarer — som Hertugdømmerne.

Saaledes er dette Land og dets Befolkning: overlegent i intellektuel, moralsk og økonomisk Henseende. Det kunde være et lykkeligt Folk. Nu er det rigeste, frugtbareste Amt (Eiderstedt) det, som sender den største Del af sin Befolkning bort til det frie Amerika.

En berømt svensk slægt fra Nordslesvig (Rudbæk).

Af A. D. Jørgensen.

Den friherrelige æt Rudbeck og de 4 adelige ætter Rudbeck og Rudebeck, indførte på Ridderhuset henholdsvis i årene 1776 og 1675, 1693, 1700, 1720, nedstammede fra den i det 16. århundrede til Sverige indvandrede Johan Pedersen Rudbeck, stadsskriver i Ørebro og Hertug Karls amtmand, død 1603. Hans grav findes endnu i Ørebro kirke og på gravstenen nævnes hans nærmeste forfædre. Der er desuden bevaret en gammel dansk optegnelse på pergament, ifølge hvilken slægten var af adel i Holsten, bekendt op til år 1380. Som vi vil få at se, må der dog ved „Holsten“ i dette som i så mange andre tilfælde tænkes på Sønderjylland, og den tyske adelsslægt viser sig ved nærmere betragtning at være en dansk bonde-slægt.

Blandt Johan Pedersens sønner udmærkede tre sig ved deres lærdom; mest bekendt blev dog Dr. Johannes Johannis Rudbeckius (d. e. Hans Hansen Rudbæk) både ved sin egen fremragende dygtighed og ved sine fire sønner. Han var født 1581, professor i Upsala fra 1604, hofprædikant hos kong Gustav Adolf, og fra 1618 biskop i Vesterås, indtil sin død 1646. Han hørte til sin tids

lærdeste mænd i den svenske kirke og virkede desuden med stor kraft for ungdommens uddannelse og alle humane formål, ligesom han hævdede sin personlige uafhængighed og sit embedes anseelse overfor angreb, hvorfra disse end hidrørte.

Af biskoppens fire sønner døde Johannes som provst i Falun, Peder som biskop i Skara; de var begge doktorer i teologie. Povl, der blev adlet med navnet Rudebeck, døde som jordegodsejer og assessor i Gøta hofret, og Olof blev en berømt videnskabsmand.

Det er især den sidste, Olof Rudbeck, som har gjort navnet berømt. Han var doktor i lægevidenskaben og professor i Upsala og udfyldte på en udmærket måde sin plads som lærer og selvstændig gransker. Mest bekendt blev han dog af sit store værk „Atlantica“, i hvilket han gav en fremstilling af det gamle Sveriges herlighed, der for en tid vandt en overordenlig tilslutning, men senere har bragt ham i vanry for den måde, hvorpå han her havde ladet fantasien løbe af med sig. Ikke des mindre var det et værk af ualmindelig lærdom, og den ejendommelige og storslåede personlighed, der havde frembragt det, lagde sig for dagen i dets hele anlæg og gennemførelse. Efter et ualmindelig virksomt liv oplevede han som 72 årig mand Upsala-branden (1702) og viste ved denne lejlighed et mod og en åndsnærværelse, som om han havde stået i sin fulde manddoms kraft. Han trængte ind i den brændende universitetsbygning og ordnede redningsarbejdet, hans røst var endnu så klar, at den lød over den halve stad. Det lykkedes hans ihærdige bestræbelser at redde en del af de bygninger; han selv for en stor del havde fået opførte; men samtidig brændte hans eget hus og en stor del af

frugten af hans flid fra de senere år; hans død indtraf kort efter, i det samme år.

Hans søn og navne, ligeledes lægekyndig, blev berømt som lægevidenskabelig forfatter; hans granskninger havde en mere ædruelig og mindre spredt retning end faderens. Han blev adlet og stammefader til en talrig endnu blomstrende slægt; hans sønnesøn, general Ture Gustav Rudbeck blev baron og stammefader til den endnu levende friherrelige æt. —

Johan Pedersen i Ørebro opgav som sine nærmeste forfædre følgende, der nævnes på ligstenen:

Jønis Laurentzen, i Hoppetorp; 1489.

Søn: Hanis Jønissen, i Hoppetorp (Hopterup);
1530.

Søn: Peder Hanissen, i Hoppetorp; arveherre til godset Rudbeck; født 1520, levede 1560. Gift i 1540'erne med Kirsten Jørgensdatter.

Søn: Johan Pedersen Rudbeck, f. 1550 på Rudbæk i „Hvitesta“ sogn, imellem Flensborg og „Hardersje“ i Holstein.*)

Der kan her selvfølgelig ingen tvivl være om, hvilke steder der menes: „Hardersje“ er fejllæsning for Haderslev, „Hvitesta“ er Vedsted sogn, i hvilket Rudbæk gård ligger, medens Hoptrup er nabosogn. Det vil nu også vise sig, at vi ganske rigtig kan genfinde navnene her.

I året 1547, 2. søndag i fasten, udstedte hertug

*) Gabriel Anrep, Svenska adelens ättar-taflor. III. 541.

Hans i Haderslev følgende fæstebrev på Rudbæk gård:*)

„Vi Johans osv. bekender og gør vitterligt, at vi har fæstet vor kære tro Peter Hansen, Hans Jensens søn, på sin levetid gården og godset Rudbæk i Gram herred, således som vi da i kraft af dette vort brev fæster ham dette gods og gård Rudbæk, at han skal besidde, nyde og bruge samme gods med alt sit tilliggende sin levetid til ende for den årlige og sædvanlige afgift og hyre. Dog således, at han ikke uden vor amtmands vidende og vilje skal lade hugge noget ege- eller bøgetræ af samme gods Rudbæk. Bliver han grebet deri, skal han dermed have forbrudt dette fæste. Til vitterlighed har vi givet og forseglet dette brev på vort slot Haderslev, på søndagen reminiscere, år 47. ”

Efter ridderen Hr. Iven Reventlovs indstilling.“

*) Originalens ordlyd er følgende:

Vorschriunge Peter Hansen op dat guth Ruthbeke
de tydt synes leuendes.

Wy Johans etc. Bekennen vnd thun kunt vor Jedermennighlichen, dat wy vnnsemleuem getruwen Peter Hanssenn, Hans Jenszen szone, de tydt synes leuendes all vth geuestet hebben den hoff vnde dat guth Ruthbeke im Gramherde. Wo wy denne Chrafft dies vnser breues dohn vesten eme solck guth vnd hoff Ruthbeke, dat he dat sulue guth met alle syner thobehorunge de tydt synes leuendes al vth vor de jarlicke vnd gewontlicke giff vnd hure besitten, geneten vnd gebrucken schole. Idocū vnd also dat he ane vnser Amptmannes wethen vnde wyllen gar kein ekenn oder boken bome vth dem suluen gude Ruthbeke houwen lathen schole. Wo he darauer betroffen, schall he diese vhesten darmede vorbraken hebben. Inn Orkunde meth vnnsem furstlichen Secrete forsegelt vnd geuen vnnsem Slathe Haderschleuen Ahm Sondage Reminiscere Anno etc. 47.

Relator Hr. Iven Reuentlow
Ritter.

Hertil kom i året 1576 følgende brev: *).

„Vi Johans osv. bekender hermed offenligt for alle og enhver, efterat vi anno 47 ved fæstebrev har tilfæstet vor underdan Peter Hansen vort gods Rudbæk på livstid for den tilbørlige sædvanlige pligt og afgift, nemlig tre mark, en halv ørtug havre og, når der er olden, et fedt svin, eller i mangel af olden at gøre som de andre underdaner, — men da nu er opstået tvist angående redselen, som han af anførte grunde har besværet sig over, så har vi

*) Originalens ordlyd er følgende:

Begnadung Peter Hansen zu Rudtbeke geben.

Actum Hanspurg den 25. Octobris Anno 76.

Wir Johans etc. bekhennen hiemit offentlich vor Jedermanniglich, Nachdem wir Anno 47 vnserm vnderthan Peter Hansen, besage vnser Vestebriueq vnser gutt Ruthbeke vff sein lebenszeit vor gebürliche gewontliche pflicht vnd abgiff, nemlich drey mark lübsch, ein halb ortich hauer, vnd wan mast ist, ein vett Schwein, oder im mangel der mast gleich den andern vnderthanen zu thun, verfestet haben, Vnd sich aber wegen des Retzels, dessen er sich aus angezeigten vrsachen beschwert angeben, Irrung zuge tragen, So haben wir vns Jn beywesen vnser Sambt Rethen volgender gestalt mit Ime verglichen vnd vertragen: Das Er bewilligt vnd zugesagt Vns die zeit seines lebens vor das Retzeln Jerlich ein gutt Viertel Butter zu der vorigen pflicht zu geben, Diesmal aber, weil das Jar fast abgelauffen, Soll Er mit einem Achtentheil zukommen. Darkegen Er mit dem dinst vff sein lebenszeit allerdinge verschont vnd gefreiet sein vud bleiben soll. Nach seinem absterben aber Sol es bei vns stehen, wie wirs ferner damit wollen gehabt vnd gehalten haben, Ob wir die Butter ferner zu nehmen bedacht, oder den dinst haben wollen vnd die Butter fallen lassen. Vnd gebieten vnd beuelen derwegen jetzigen vnd kunftigen vnsern Ambtleuten, ihr wollet gedachten Peter Hansen vber dise vnser Begnadung vnd Vergleichung keines weg bescheren, Noch solches durch andre gestatten, Sondern Ine ruiglich darbei bleiben lassen, daran geschicht etc.

forligt os med ham i vore rådets nærværelse, på følgende måde: at han har bevilliget og tilsagt os for sin levetid for redselen årlig at give os en god fjerding smør foruden sin forrige pligt; denne gang, da året næsten er gået tilende, skal han dog slippe med en otting. Derimod skal han på livstid være og blive aldeles forskånet og fritaget for tjenesten. Efter hans død derimod skal det stå til os, hvorledes vi for fremtiden vil have det holdt, om vi ønsker at modtage smørret eller vi vil have tjenesten og lade smørret fare. Vi byder derfor og befaler vore nærværende og tilkommende amtmænd, at I ingenlunde vil besvære den fornævnte Peter Hansen over denne benådning og forlig, eller tillade at det sker ved andre, men lader ham blive i fred derved; dermed sker vor vilje.“

I disse breve har vi da Johan Pedersens fader Peder Hansen, der efter stamtavlen var født 1520 og levede 1560. Det er dog åbenbart, at han ikke er „arveherre“ til Rudbæk, men tværtimod fæstebonde under landsherren, hvem gården tilhører. Dette fremgår ikke blot af de i brevene udtrykkelig brugte ord: fæste og fæstebrev, men også af at han betaler årlig „pligt“ (landgilde) og må afløse den gården påhvilende „tjeneste“ eller „redsel“ med en fjerding smør.

Som det fremgår af fæstebrevet, var Peder Hansen søn af Hans Jensen, den samme som i stamtavlen kaldes „Hans Jønissen i Hoppetorp“. Ogsaa denne mand kan genfindes i samtidige aktstykker, nemlig i regnskaberne for Tørning len, hvor han ganske rigtig nævnes 1524 og 1542 med en plovs gård i Hoptorp (Hoptrup). Sønnen er da født her, hvorfor stamtavlen ogsaa kalder ham „i Hoppetorp“. Hvad derimod Rudbæk angår, da bebos

denne gård 1524 af Nis Olesen medens den før 1542 synes at have været dreven af de Skovby mænd, således som det ofte kunde være tilfældet nogen tid med ikke bortfæstede gårde. I det nævnte år derimod havde Jørgen Povlsen fået den og han havde den frit og kvit. *) Det tør da vel antages, at Peder Hansen, som 1547 fik den i fæste, netop har fået den efter samme Jørgen Povlsen, og at han har giftet sig til den; hans hustru kaldes jo Kirsten Jørgensdatter.

Længere kan slægten derimod ikke følges tilbage i tiden efter samtidige vidnesbyrd. Det er dog rimeligt, at det har forholdt sig, som der siges på Johan Pedersens ligsten i Ørebro, at Hans Jensens fader var en Jens Lavrentsen, ligeledes i Hoptrup; men dermed stanser også denne kilde til kendskab om slægten.

Så er der endelig „pergamentsbladet“, som siges, at være fra tiden ved 1600 og fører slægten endnu tre led tilbage; dens opgivelser er efter det svenske adelslexikon følgende:

„Oxe Ovessen: riddare samt jorda-drottur vid år 1380 öfver en trakt i Holstein Rudbeck benämnd . . .

Son: Peder Oxessen till Rudbeck och Hoppendorff i Holstein; var 1420, 1423 hertigens af Holstein råd samt hofmästare; fick af koning Erik af Pommern förbättring på sit adelige vapen. P. O. finnes år 1435 ha ibland andra underskrifvet en afhandling imellem bemälte koning och hertig Adolf VIII. af Slesvig-Holstein

Son: Lavrents Pedersen, i Hoppetorp; riddare; lefde 1450.

Son: Jönis Lavrentsen, i Hoppetorp, lefde 1489.“

*) De van Schowby vor Rudtbek, heft Jurgen Pawelsen quith.

Dette er simpelthen et af de mangfoldige forsøg fra hin tid på at skaffe en mand anselige forfædre og adelig slægt, og det er ikke vanskeligt at se, hvorledes det er dannet. Forliget i Vordingborg 1435 findes meddelt hos Hvidtfeldt, hvis bøger netop udkom i de år, da hin stamtavle er forfattet, og her nævnes ganske rigtig en Peder Oxe Rudbeck. Men dette navn beror på en skødesløs læsning af originalen, det repræsenterer i virkeligheden to personer, Peder Oxe, af den bekendte adelsslægt, og „Rudbæk“, en mand, som skriveren enten ikke kendte fornavnet på, eller som kun nævntes ved sit slægtnavn, fordi en forvexling ikke ansås for mulig. Men af dette misforståede navn har da stamtavleforfatteren dannet en person af slægten Rudbæk med fornavnet Peder, hvorefter Oxe måtte opfattes som betegnelse for hans fader (Oxesen). Dette er imidlertid intet dansk navn; det måtte her være Oke og Oksen (lig Åge, Ågesen). Men når det således er klart, at forfatterens kendskab til „Peder Oxessen Rudbæk“ kun skriver sig fra dette misforståede brev, bliver det mere end sandsynligt, at han kun har dannet sønnens navn (Lavrents Pedersen), for at få et bindeled ned til den kendte Jens Lavrentsen, medens han endvidere har givet Peder Oxessen en fader i Oxe Ovessen, en for begge navnes vedkommende på den tid umulig form.

Når iøvrigt den lærde Hans Gram i et brev af 1740, i anledning af nogle bemærkninger om den svenske slægt Rudbeck, som han rigtig henfører til den nordslesvigske bondegård, udtaler, at „ingen adelig familie af Rudbecks navn findes nogensteds, enten i ældre eller nyere tider,“ så tager han fejl. Der findes virkelig adelsmænd af dette navn i det 15. århundrede, således en Lage Rudebæk.

1391 og 1436 (Langeland og Fyn), en Robert Lagesøn 1489, og en Jens Rudbæk 1441 (Jylland). Deres våben var en mur med tre tinder. Det er heller ikke usandsynligt, at de stammer fra den samme gård i Vedsted sogn, men der er ingen som helst forbindelse mellem dem og den senere bondeslægt, som fæstede den dengang hertugelige gård og svarede landgilde og redsel af den.*)

Som bekendt er Rudbæk en enlig gård i den gamle skovegn syd for Haderslev, der har givet Skovby, Vedsted og Vedbøl navn. Der har været et rud (ryddet sted) ved den lille bæk, som herfra flyder mod vest, senere kaldes Sønderå, og som Gelså flyder sammen med de andre vandløb gennem Ribe. Lidt vest for Rudbæk førtes den gamle adelvej (oxevejen) over bækken; denne var på dette sted ikke større end at man kunde færdes over den uden bro, vadestedet var det bekendte Immervad, navnkundigt fra Erik af Pommerns tid.

At iøvrigt Rudbeckerne ikke i Sverige kunde dølge deres danske oprindelse, haves der et ret morsomt bevis på i fortællingerne om den ældre professor Johannes Rudbecks fejder med sin kaldsfælle Johannes Messenius i Upsala. Da de nemlig gav hinanden knubbede ord, kaldte Messenius ham for en „Jyde“ (Jute, d. e. dansk); han udbrød f. ex. i de hårde ord: „du er et asen, en nar, en galning, en Jyde, en bundjyde,“ og han kaldte ham en forræder, en „erkejyde“. Det var midt under Kalmar-krigen, da forbitrelsen mod de danske var stor og det altså kunde bruges mod sønnen af en danskfødt mand, til at sigte ham for forræderi. Johannes Rudbeck blev ikke

*) R. Nyerup, Reiser til Stockholm, s. 202. Klevenfeldts samlinger, i Rigsarkivet. Ældste danske arkivregistraturer III.

sin modstander svar skyldig; han var en myndig og stridbar mand og disse egenskaber gik i arv til hans sønner og måske længere frem i slægten. Men det var tillige storslåede folk i deres begavelse og i deres livsgerning, og alt i alt var det en slægt, som den nordslesvigske bondestand har ret til at være stolt af.

Tysk Gudstjeneste i Nordslesvig.

I den senere Tid forceres Forsøgene på at få indført delvis tysk Gudstjeneste i alle nordslesvigske Kirker øjensynlig meget stærkt. Der går næsten ingen Måned, uden at man hører om nye Forsøg. Petitioner iværksatte af Embedsmænd strømmer ind til Konsistoriet fra alle Egne, og de kirkelige Avtoriteter opfylder nu i Modsetning til tidligere beredvillig ethvert nok så lille Mindretals vidtgående Ønsker. Det tyske Sprog har derfor allerede gjort større Fremskridt på det kirkelige Område, end de fleste aner, og mange Tegn tyder på, at det vil gjøre endnu større Fremskridt i den nærmeste Fremtid. — Den Oversigt, der i det følgende gives over det tyske Sprogs Fremtrængen i de sønderjydske Kirker og Germaniseringens Indflydelse på vore kirkelige Forhold, hviler på et meget omfattende og — som jeg har Grund til at antage — pålideligt Materiale, der er skaffet til Veje ved at udsende en Række Spørgsmål til fremragende Mænd, som oftest til Medlemmer af Kirkeforstanderskaberne, i alle nordslesvigske Sogne.

I.

Ved Krigens Udbrud i 1864 var Kirkesproget udelukkende Dansk i alle Landsogne i det egentlige Nordslesvig, hvortil her regnes de fem Hoveddele: Haderslev Øster- og Vesteramt, Åbenrå Amt, Sønderborg Amt og

Tønder Nørreamt. *) Ialt er der i dette Område 108 Landsogne, nemlig 49 i Haderslev, 17 i Åbenrå, 19 i Sønderborg og 23 i Tønder Nørreamt. Skiftevis Dansk og Tysk var Kirkesproget i 49 Landsogne i Flensborg, Tønder, Bredsted, Husum og Gottorp Provstier, samt i Haderslev Frue Sogn, Christiansfeldt, Åbenrå, Sønderborg, Tønder og Flensborg. I den sidstnævnte By prædikedes der udelukkende Dansk i Helligåndskirken, den såkaldte „danske Kirke“. Der blev således ialt afholdt udelukkende eller delvis dansk Gudstjeneste i 168 sønderjydske Sogne før Krigens Udbrud.

Men allerede den 19. Februar 1864 udstedte Civilkommissærerne en Anordning, som påbød Indførelsen af udelukkende tysk Gudstjeneste i samtlige blandede Sogne i Gottorp, Husum og Bredsted Provstier, samt i Flensborg Amt med Undtagelse af det næsten reent dansktalende Vie Herred, hvor den tyske Gudstjenestes Indførelse skulde gjøres afhængig af frie Afstemninger. Der foretoges derefter Afstemninger i Slutningen af Marts Måned, mens Landet var stærkt besat af tyske Tropper. Resultatet var, at kun Bov Sogn kunde opvise et Flertal, der udtalte sig bestemt mod Indførelse af udelukkende tysk Gudstjeneste, og i de øvrige fem Sogne af Herredet, deriblandt Hanved, som tre År senere afgav 75 pCt. danske Stemmer, blev Kirkesproget derpå ublandet tysk.

I de sydligste blandede Sogne i Tønder Amt indførte

*) Tønder Nørreamt er en frit valgt Betegnelse for den Del af Tønder Amt, der ligger nord for Linjen Tinglev-Burkal-Tønder-Højer. Det vilde i en Afhandling som denne være mere korrekt at tale om Nørre-Tønder Provsti, men da Provstiet også omfatter flere tyske og frisiske Sogne, har jeg valgt den anden Betegnelse.

Civilkommissærerne udelukkende tysk Kirkesprog i Juni Måned, derimod var de nådige nok til at tillade, at der foreløbig blev prædikeret Dansk en Søndag Form. og en Søndag Efterm. månedlig i de nordligste blandede Sogne i Amtet.

Af de 49 Sogne, som det blandede Distrikt omfattede mellem Krigene, havde ialt 42 Sogne dermed fået udelukkende tysk Kirkesprog. I de øvrige 7 Sogne: Bov i Flensborg Amt, Sønder-Løgum, Humptrup, Brarup, Karlum, Ladelund og Medelby i Tønder Amt beholdt det danske Sprog derimod endnu foreløbig en underordnet Plads.

I de Byer, der før Krigens Udbrud havde skiftevis dansk og tysk Gudstjeneste, degraderedes det danske Sprog i Eftersommeren, idet Civilkommissærerne befalede, at der kun måtte prædikes Dansk om Eftermiddagen, mens den tyske Gudstjeneste skulde afholdes om Formiddagen som Højmesse, og senere er den danske Gudstjeneste i Tønder bleven yderligere indskrænket, således at der nu kun prædikes Dansk hver anden Søndag Eftermiddag i denne By.*). Lidt senere indførtes der delvis tysk Gudstjeneste i Højer, Løgumkloster, Gråsten, Nørborg og Augustenhorg.

Da Wienerfreden blev afsluttet havde det tyske Sprog allerede gjort store Fremskridt. I Stedet for 162 havde nu kun 120 Sogne i Sønderjylland delvis eller udelukkende dansk Kirkesprog.

II.

I de første tyve År efter at dette store Stormløb fandt Sted, var det tyske Sprogs Fremskridt i Nordslesvig kun

*) I Åbenrå gjorde man for et Års Tid siden et Forsøg på at få den danske Gudstjeneste helt afskaffet. Forsøget strandede, men det vil — hvis man kan tro Tyskerne — inden ret længe blive gjentaget.

små på det kirkelige Område. Det danske Sprog fortrængtes helt af Kirkerne i de sidste 6 „blandede“ Sogne i Tønder Amt, mens det tyske Sprog indførtes ved Gudstjenesten i Broager Sogn i Sønderborg Amt, i Ravsted og Abild Sogne i Tønder Amt og i Holebøl, Ringenæs, Kliplev og Ris Sogne i Åabenrå Amt. Samtidig afsloges alle Forsøg på at få det danske Sprog gjenindført ved Gudstjenesten i Sogne, hvor det fortrængtes under Krigen. I det store Hanved Sogn indgav ca. 100 Familiefædre fra Landsbyerne Frøslev og Harreslev en Ansøgning om Gjenindførelse af delvis dansk Kirkesprog. Uagtet mange af Ansøgerne bevislig ikke forstod Tysk, modtog de et bestemt Afslag, og alt, hvad man senere har ladet sig bevæge til at indrømme Flertallet i dette dansktalende Sogn, er Tilladelse til at lade Dåbshandlingen og Nadvertjenesten forrette på Dansk i Hjemmene. — I det ligeledes så godt som rent dansktalende Sønder-Løgum Sogn vedtog Storbønderne for nogle År siden, at den danske Gudstjeneste skulde afskaffes. Småårsfolkene protesterede derimod, men forgjæves: Storbønderne fik deres Vilje, uagtet det Parti, der i Sønder-Løgum slutter sig til dem, af forskjellige denne Sag uvedkommende Grunde står i så stærk Opposition til den nuværende Sognepræst, at de sjældent søger Kirken.

Forskjellige i dette Tidsrum gjorde Forsøg på at få det tyske Sprog indført i nordslesvigske Landsbykirker mislykkedes fuldstændigt. Den tidligere Generalsuperintendent Godt, en Bondesøn fra Sundeved, holdt som bekjendt trods sin Slesvig-Holsteinisme i flere Henseender en beskyttende Hånd over det danske Sprog, og som oftest ænsede Konsistoriet derfor ikke de Petitioner om tysk Kirkesprog, der nu og da indsendtes af Embedsmænd og

indvandrede Tyskere. I Sommersted Sogn, hvor der er en Jærnbane- og Toldstation samt en Del Grænseopsynsmænd vovede man et Forsøg, men Udfaldet var meget mistrøstigt, idet den tyske Gudstjeneste snart efter måtte ophøre af Mangel på Deltagelse.

I den nuværende Generalsuperintendent Kaftans Tid er Konsistoriets Stilling til Indførelsen af tysk Kirkesprog imidlertid øjensynlig bleven en anden, og i de senere År er det tyske Sprog derfor i stærk Fremrykning over hele Nordslesvig. Siden 1885 er der ialt indført delvis tysk Gudstjeneste i 29 *) så godt som rent dansktalende nordslesvigske Sogne, hvoraf 7 hører til Tønder Amt, 4 til Åbenrå Amt, 3 **) til Sønderborg Amt og 15 til Haderslev Amt. For 12 af disse Sognes Vedkommende savner jeg nøjagtigere Oplysninger om, når den tyske Gudstjeneste indførtes, men de Oplysninger, der foreligger fra de øvrige 17 Sogne, viser tydeligt nok, hvor stærkt Germaniseringen også på dette Område forceres i de senere År. Fra 1885—1887 indførtes der næmlich kun tysk Gudstjeneste i 3, 1888 i 5, 1889 i 5 og i de første otte Måneder af 1890 i 4 af disse Sogne. At der endvidere vil blive indført delvis tysk Kirkesprog i adskillige Sogne inden Nyår må betegnes som meget sandsynligt, da der allerede foreligger flere Petitioner desangående, og Konsistoriets Stilling til slige Petitioner ikke kan være tvivlsom efter de sidste Års Erfaringer.

*) Muligvis er det tyske Kirkesprog dog indført nogle År tidligere i 2 eller 3 af disse Sogne.

**) I disse indbefattet Broager Sogn, hvor der tidligere afholdtes tysk Gudstjeneste nu og da, men hvor den tyske Gudstjeneste blev betydelig udvidet 1889.

Tønder Nørreamt.

Den tyske Gudstjeneste

Sogn:	ind- førtes	af hvilken Grund	afholdes	Andre Bemærkninger.
Højer ...	1864		12 Gange årlig	
Løgum- kloster	1864	Efter Anordning af Civilkommissærerne.	15 Gange årlig: den første Søndag i hver Måned og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse. Altid Højmesse.	Kirkebesøget dårligt, når der afholdes tysk Gudstjeneste.
Ravsted .	1876	Ubekjendt.	2 Gange årlig: Forår og Efterår på alm. Søndage.	Kirkebesøget dårligt, når der afholdes tysk Gudstjeneste.
Burkal...	1886	Af Hensyn til et Par indvandrede Embeds- mænd.	4 Gange årlig: 2 Søndage i Juli og Ok- tober samt anden Helligdag i Jul og Páske.	
Bylderup			2 Gange årlig afholdes der tysk Alterg.	
Tinglev .		Af Hensyn til Jernbane- personalet.	6 Gange årlig: 3 alm. Søndage og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse.	Kirkebesøget i det hele aftaget kjendeligt i de senere År, og især dårligt, når der afholdes tysk Gudstjeneste.
Højst			2 Gange årlig afholdes der tysk Alterg. efter først afholdt dansk Gudstjeneste.	
Hostrup .	1888	Ubekjendt, da alle Menighedsmedlemmer forstår Dansk.	6 Gange årlig: 3 alm. Søndage og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse.	
Brede ...	1889	Af Hensyn til Jernbane- personalet.	12 Gange årlig: den første Søndag i hver Måned efter afholdt dansk Gudstjeneste.	
Abild ...		Af Hensyn til et Par indv. Menighedsmedl.	Nogle Gange årlig efter Præstens Forgodtbefindende.	

Hosstående Tabeller giver en nøjere Oversigt over
det tyske Sprogs Indrykning i de nordslesvigske Landsogne.

Åbenrå Amt.

Den tyske Gudstjeneste

Sogn:	indførtes	af hvilken Grund	afholdes	Andre Bemærkninger.
Adsbøl	1864	Efter Anordning af Civilkommissærerne.	Hver anden Søn- og Helligdag.	Den tyske Gudstjeneste afholdes i Slotskapellet på Gråsten. I Adsbøl Kirke prædikes der udelukkende Dansk.
Kliplev	I Halvfjerdserne	Ubekjendt.	5 Gange årlig: 3 alm. Søndage og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse.	Den tyske Gudstjeneste er sjælden besøgt af flere end 10 Personer.
Holebøl	ca. 1880	Af Hensyn til et Par indvandrede Menighedsmedlemmer.	6 Gange årlig: 3 alm. Søndage og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse.	Kirkebesøget aftaget betydeligt i de senere År.
Ris	ca. 1880 og udvidedes 1888	Efter Ansøgning af nogle tysksindede Menighedsmedlemmer.	12 Gange årlig: 9 alm. Søndage og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse. 5 Søndage årlig afholdes ingen dansk Gudstjeneste.	Den tyske Gudstjeneste samler få Deltagere; det danske Kirkebesøg aftaget stærkt, siden den indførtes.
Ringenæs...	1882 og udvidedes 1889	Efter Ansøgning af nogle tysksindede Menighedsmedlemmer.	16 Gange årlig: den første Søndag i hver Måned tysk Eftermiddags-tjeneste; 1 Søndag årlig og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse udelukkende tysk Gudstjeneste.	Det danske Kirkebesøg aftaget betydeligt, siden tysk Gudstjeneste indførtes.
Kvers		Efter Ansøgning af flere tysksindede Menighedsmedlemmer.	4 Gange årlig: den første Søndag i Oktbr. og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse.	Der er sjælden flere end 10 Deltagere i tysk Gudstjeneste. Kirkeb. i det hele meg. dårligt.

Åbenrå Amt.

Den tyske Gudstjeneste

Sogn:	indførtes	af hvilken Grund	afholdes	Andre Bemærkninger.
Uge ...	1888	Efter Ansøgning af Præsten motiveret med Hensyn til tyske Arbejdere ved Mergelbanen dersteds.	15 Gange årlig: den første Søndag i hver Måned og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse.	Kirkebesøget aftaget stærkt i de senere År.
Jordkjær ...	1888	Ubekjendt.	2 Gange årlig efter Præstens Forgodtbefindende.	
Bjolderup...	1890	Efter Ansøgning af Hensyn til Jernbanepersonalet.	7 Gange årlig: en Søndag i hvert Fjerdingår og anden Helligdag i Jul, Páske og Pinse. Eftermiddagstjeneste.	

Sønderborg Amt.

Den tyske Gudstjeneste

Sogn:	indførtes	af hvilken Grund	afholdes	Andre Bemærkninger.
Nørborg	1864	Efter Anordning af Civilkommissærerne.	6 Gange årlig: 2 Søndage Højmesse, 4 Søndage Eftermiddagstjeneste.	Den tyske Gudstjeneste samler meget få Deltagere.
Augustenbg.	1864	Efter Anordning af Civilkommissærerne.	Hver Søn- og Helligdag hele Året rundt.	Der afholdes kun dansk Gudstjeneste 4 Gange årlig.

Sønderborg Amt.

Den tyske Gudstjeneste

Sogn:	indførtes	af hvilken Grund	afholdes	Andre Bemærkninger.
Broager	1864 udvidet 1889	1889 efter Ansøgning af 33 Menighedsmedlemmer. Sognet har i alt 6000 Indb.	15 Gange årlig: den sidste Søndag i hver Måned og anden Helligdag i Jul, Påske og Pinse. Altid Højmesse.	Kirkebesøget er aftaget betydeligt, siden den tyske Gudstjeneste indførtes.
Ullerup.....	1890	Efter Ansøgning af nogle tysksindede Menighedsmedlemmer.	4 Gange årlig: 2 alm. Søndage i Juni og September og anden Helligdag i Jul og Påske. Altid Højmesse.	Ansøgningen, som bevilligedes mod Kirkeforstanderskabets og Synodeudv. Vilje var motiveret ved Henviisning til to tyskfødte i Sognet nylig ansatte Lærere.
Ulkebøl.....	1890	Efter Ansøgning af nogle tysksindede Menighedsmedlemmer.	4 Gange årlig.	

Haderslev Amt.

Den tyske Gudstjeneste

Sogn:	indførtes	af hvilken Grund	afholdes	Andre Bemærkninger.
Hammelev ..	1885	Af Hensyn til Jernbanepersonalet.	7 Gange årlig: 4 alm. Søndage og anden Helligdag i Jul, Påske og Pinse.	Kirkebesøget kjendelig aftaget siden den tyske Gudstjenestes Indførelse.

Haderslev Amt.

Den tyske Gudstjeneste

Sogn :	indførtes	af hvilken Grund	afholdes	Andre Bemærkninger.
Skodborg...		Af Hensyn til Grænse-opsynsmændene.	12 Gange årlig: den første Søndag i hver Måned. Eftermiddags-tjeneste.	Kirkebesøget tilsyneladende upåvirket af den tyske Gudstjenestes Indførelse.
Hygum		Af Hensyn til Grænse-opsynsmændene.	2 Gange årlig afholdes der tysk Altergang.	
Halk		Af Hensyn til indvandrede tyske Tjenestefolk.	1 Gang årlig Altergang.	
Frørup		Af Hensyn til Grænse-opsynsmændene	1 Gang årlig.	
Steppinge ..		Af Hensyn til Grænse-opsynsmændene.	2 Gange årlig Altergang, for det meste på Søgnedage.	
Jægerup		Af Hensyn til Jernbanepersonalet.	1—2 Gange årlig.	Den tyske Gudstjeneste afholdes ikke i Kirken men i Vojens Skole
Højrup		Af Hensyn til to tyske Embedsmænd.	12 Gange årlig.	Den tyske Gudstjeneste afholdes ikke i Kirken men i Arnun Skole.
Gammel-Haderslev.	1887	Efter Ansøgning af Menighedsmedlemmer.	15 Gange årlig: den sidste Søndag i hver Måned og anden Helligdag i Jul, Påske og Pinse. Altid Højmesse.	Kirkebesøget fra Landsognet aftaget betydeligt siden den tyske Gudstjeneste indførtes.

Haderslev Amt.

Den tyske Gudstjeneste

Sogn:	indførtes	af hvilken Grund	afholdes	Andre Bemærkninger.
Sommersted	1888	Af Hensyn til Jernbanepersonalet.	12 Gange årlig: den første Søndag i hver Måned. Eftermiddags-tjeneste.	Den tyske Gudstjeneste har været indført en Gang tidligere, men måtte da ophøre af Mangel på Tilhørere.
Toftlund....	1888	Af Præsten uden Kirkeforstanderskabets Vidende, antagelig af Hensyn til indvandrede Embedsmænd.	12 Gange årlig: den sidste Søndag i hver Måned. Eftermiddags-tjeneste.	Den tyske Gudstjeneste samler meget få Deltagere; flere Gange har den ikke kunnet afholdes, fordi der ikke var mødt en eneste Tilhører.
Rødding....	1889	Efter Ansøgning af nogle tysksindede Menighedsmedlemmer.	9 Gange årlig: 6 alm. Søndage og anden Helligdag i Jul, Påske og Pinse.	Det tyske Kirkebesøg i Førstningen tilfredsstillende, senere aftaget stærkt.
Skjærbæk...	1889	Af Hensyn til Jernbanepersonalet.	12 Gange årlig: en Søndag i hver Måned. Eftermiddags-tjeneste.	Kirkebesøget i det hele aftaget betydeligt i de sidste År. 3 Gange i Løbet af et År har der ikke kunnet afholdes tysk Gudstjeneste, da der ikke fandtes en eneste Tilhører i Kirken.
Hvidding ...	1889	Af Hensyn til Jernbanepersonalet.	15 Gange årlig: en Søndag i hver Måned og første Jule-, Påske- og Pinsedag.	Den tyske Gudstjeneste afholdes ikke i Kirken men på Hvidding Jernbanegård.
Oksenvad ...	1890	Efter Ansøgning af 2 indvandrede Tyskere.	2 Gange årlig.	

Nu — Oktober 1890 — afholdes der delvis tysk Gudstjeneste i 16*) Sogne i Haderslev Amt, 10 Sogne i Åbenrå Amt, 6 Sogne i Sønderborg Amt og 11 Sogne i Tønder Nørreamt. I alt afholdes der dansk Gudstjeneste i 114 Sogne i Sønderjylland, og udelukkende dansk Gudstjeneste i 69 af disse Sogne. Siden Krigens Udbrud er det danske Kirkesprog bleven helt afskaffet i 48, mens der er bleven indført delvis tysk Gudstjeneste i 39 sønderjydske Sogne. Desuden er den tyske Gudstjeneste bleven betydelig udvidet i ikke få Sogne. Det er alt i alt ikke små Fremskridt, som det tyske Sprog således har gjort i de sidste 26 År.

III.

Hovedbetydningen af de Fremskridt, som det tyske Sprog har gjort på det kirkelige Område, er naturligvis, at det har fået Fodfæste i en hel Række nordslesvigske Kirker, thi hvor det under de nuværende Forhold først har fået Fodfæste, der viser Erfaringen, at det snart vil vinde videre frem. I Ringenæs og Broager, hvor det fik Fodfæste kort efter Krigen og i Ris, hvor det først blev indført for en halv Snes År siden, er den tyske Gudstjeneste bleven meget udvidet i de senere År og denne Gang på Modersmålets Bekostning. I flere Sogne må Tysken foreløbig tage til Takke med en meget beskeden Plads, men den Kjendsgjærning, at der er indført delvis tysk Gudstjeneste, har desuagtet en vidtrækkende Betydning.

*) I dette Tal er Christiansfeldt ikke medtaget, fordi den derværende hernhutiske Menighed i flere Henseender indtager en Særstilling.

Når en Kugle løftes op på en Skråplan, begynder den at rulle, først langsomt, men senere hurtigere og hurtigere. I 3 af de 39 Sogne, i hvilke der er indført tysk Gudstjeneste under eller efter Krigen, er Kirkesproget uberørt deraf, da Tyskerne samles i andre Lokaler. I 15 Sogne afholdes der tysk Gudstjeneste 1—4 Gange årlig, i 8 Sogne 5—9 og i 14 Sogne 10—16 Gange årlig. I Gråsten afholdes der tysk Gudstjeneste hver anden Søn- og Helligdag og i Augustenborg afholdes der kun dansk Gudstjeneste 4 Gange årlig. Kuglen har lige begyndt at tage Fart, men at den snart vil rulle stærkere er utvivlsomt, hvis store Omvæltninger da ikke indtræder.

Flere Blade, som står Regeringen nær, rettede i Fjor stærke Angreb på en nordslesvigsk Præst, fordi han sagde, at den nye danske Salmebog vilde kunne bruges i Nordslesvig i mere end hundrede År. Det var betegnende — om hundrede År skal alt være glemt. Derfor påskyndes Germaniseringen nu så stærkt. Derfor bliver Germaniseringsforsøgene også dristigere og dristigere på det kirkelige Område. Religionsundervisningen i de nordslesvigske Folkeskoler er allerede delvis tysk. I ikke få Skoler overskrides det fastsatte Antal tyske Religionstimer, og der anskaffes ikke mere danske men kun tyske Lærebøger. Hvis Systemet ikke forandres, når vi derfor snart det Tidspunkt, da al Religionsundervisning i Modersmålet er ophørt, og Konfirmationen som Følge deraf må afholdes på Tysk. Forinden ønsker man imidlertid af let forståelige Grunde at indføre delvis tysk Kirkesprog i alle nordslesvigske Kirker. Mennesker kan vænne sig alt, selv til at spise Arsenik, blot de begynder med små Dosis. Mange Regeringssystemer hviler i vor Tid på

denne Grundsætning, deriblandt også det, der for Tiden er herskende i Nordslesvig. Tilfredsstiller Konsistoriet end ikke en virkelig Trang, så forbereder det dog klogeligt den kommende Tid ved varsomt at indføre tysk Gudstjeneste.

Tabellerne viser, at den tyske Gudstjeneste næsten overalt indføres af Hensyn til Embedsmænd eller indvandrede Tyskere. Den, som vil spise Landets Brød, kan heller ikke undgå at lære Landets Sprog, og at der virkelig skulde være Trang til tysk Gudstjeneste i Nordslesvig, tør vel derfor næppe nogen påstå. Kjendsgjærningerne viser, at der ikke er Tale om en sådan Trang hos den indfødte tysksindede Befolkning. Ravsted opviste f. Eks. allerede i 1867 et Flertal af tyske Stemmer, og når der endnu i 1890 kun afholdes tysk Gudstjeneste to Gange årlig i dette Sogn, er det, fordi „Tyskerne“ i Ravsted holder fast ved deres Modersmål og ikke har udtalt Ønske om en yderligere Forandring af Kirkesproget. I Burkal, Tinglev og Holebøl Sogne findes noget lignende Forhold, og i Vilstrup er der endnu ikke tænkt på at indføre tysk Gudstjeneste, kort sagt: i Nordslesvigs mest tysksindede Sogne ønsker Befolkningen åbenbart at beholde deres danske Kirkesprog så ublandet som mulig.

Af hvilken Beskaffenhed den Trang til tysk Gudstjeneste, der foregives at være tilstede, som oftest er, viser Forholdene i Ullerup. Nogle tysksindede Menighedsmedlemmer petitionerede ifjor om tysk Gudstjeneste i dette rent dansktalende Sogn. Kirkeforstanderskabet, som Konsistoriet i denne Anledning afæskede en Erklæring, bad om at se Pétitionen, men det vilde det høje Konsistorium under ingen Omstændigheder tillade. En af Ansøgerne

fortalte imidlertid, at Petitionen særlig var motiveret med Henvisning til to nylig i Sognet ansatte tyske Lærerinder, som — det lyder næsten utroligt — ikke har det mindste Kjendskab til det danske Sprog, uagtet de underviser Småbørn, som aldrig har hørt et tysk Ord i Hjemmet. Petitionen kunde imidlertid ikke motiveres bedre, for når de to Lærerinder undtages, forstår alle i Sognet bosiddende Personer Dansk. Kirkeforstanderskabet kunde derfor heller ikke indse, at det var ønskeligt end sige nødvendigt, at få tysk Gudstjeneste indført i Sognet, så meget mindre, som der hver anden Søndag prædikes Tysk i det nærliggende Gråsten, og dets Erklæring blev derfor affattet i Overensstemmelse hermed. Konsistoriet afæskede derefter Synodeudvalget en lignende Erklæring. Heller ikke det fik, trods gjentagen Anmodning, Lov til at se Petitionen, og også det frarådede helt bestemt Indførelsen af tysk Gudstjeneste, men — Konsistoriet bevilligede desuagtet Petitionen, og Ullerup Sogn har nu blandet Kirkesprog!

Et andet Eksempel. For et Par Måneder siden blev en lignende Petition indgivet af nogle tysksindede Personer i Ulkebøl Sogn på Als. Også i dette Tilfælde blev Kirkeforstanderskabet opfordret til at afgive en Erklæring, uden at det trods gjentagen Anmodning fik Lov til at se Petitionen eller Oplysning om, hvem Ansøgerne var. Der findes imidlertid kun højst 4 Personer i det store Sogn, som ikke forstår Dansk, og da der regelmæssigt prædikes Tysk i begge Nabosogne, Sønderborg og Augustenborg, frarådede Kirkeforstanderskabet Indførelsen af tysk Gudstjeneste. Men den 5te Oktbr. blev der alligevel for første Gang prædiked Tysk i Ulkebøl Kirke!

At der i Virkeligheden ikke er Trang til tysk Guds-

tjeneste i Nordslesvig fremgår endvidere af andre Kjendsgjæringer, og da særlig af Kirkebesøget der — som Tabellerne viser — i Reglen er meget dårligt. Det er langt fra alle Vegne, at den tyske Prædiken samler så mange Tilhørere som i Kvers eller Kliplew, hvor de er angivne til ca. 10 — en just ikke overdreven talrig Tilhørerkreds, når Degnen og Lærerne fradrages. I Toftlund f. E. mødte der vel i Førstningen ca. 20 Tilhørere, men senere har Degnen flere Gange været ene om Nydelsen. I Skjærbæk*) blev der indført tysk Gudstjeneste for halvandet År siden. Den skal efter Programmet afholdes 12 Gange årlig, men 3 Gange i Løbet af ét År, er den ikke bleven afholdt, fordi Degnen var Præstens eneste Tilhører. Den tyske Gudstjeneste vil — påstår man i Skjærbæk — imidlertid desuagtet blive fortsat, thi nu har Sognets Tyskere delt sig i tre Hold, hvoraf hvert har forpligtet sig til at møde nogle bestemte Søndage årlig! Ikke alle Vegne er Tyskerne så offervillige. I Brøns f. E., hvor der ligeledes indførtes tysk Gudstjeneste 12 Gange årlig i 1889, har man nemlig ligesom tidligere i Sommersted måttet opgive Ævret fuldstændigt, fordi det trods alle Anstrængelser var umuligt at samle en nok så lille Tilhørerkreds i Kirken.

*) Hvor vidt politisk Fanatisme kan føre enkelte lutherske Præster i Nordslesvig, fremgår af den Kjendsgjærning, at den katholske Apotheker i Skjærbæk for nogle År siden udnævntes til Skoleforstander på Præstens Foranledning, Beboerne nedlagde straks Protest herimod og blev støttet af Konsistoriet, men Regeringen afviste til Slut Protesten med den Bemærkning, at den kun var nedlagt af politiske Grunde! — og Skjærbæk har i tre År haft en katholsk Skoleforstander!

IV.

Der er altså i Virkeligheden — i det mindste når et Par Sogne undtages — ingen Trang til tysk Gudstjeneste i Nordslesvig. Ikke desto mindre er det som påvist en Kjendsgjærning, at Bestræbelserne for at indføre tysk Gudstjeneste forceres meget stærkt i nyere Tid. Det vækker kun liden Opsigt, for man går frem med små Skridt, og Opmærksomheden er i Øjeblikket fortrinsvis henvendt på Skolen. Man vil utvilsomt fortsætte, som man har begyndt. Vi vil næppe nogensinde opleve at se tysk Kirkesprog indført ved et almindeligt Magtbud i Lighed med „Anvisningen af 18. Decbr. 1888.“ Nej, små Skridt, langsomt men sikkert, varsomt og forsigtigt men ustandseligt, på den Vis mener man bedst at nå Målet. Men om Germaniseringsforsøgene også fremmes nok så forsigtigt på det kirkelige Område, så vil de dog møde en bestemt Modstand, og der er en Grænse, som Magthaverne næppe vil kunne overskride uden at sprænge Statskirken.

Man kan uden nogen som helst Overdrivelse sige, at det kirkelige Samfundsliv i Nordslesvig fuldstændigt undergraves ved Indførelsen af tysk Gudstjeneste. Erfaringen viser det. Der er allerede nu, jeg vil ikke sige en anti-kirkelig Strømning, men en stærk kirkelig Indifferentisme i Udvikling. Den breder sig fra År til År, begunstiget af Tidsånden, fremmet af den åndløse Religionsundervisning i Skolerne og den vil hurtigt dræbe den Rest af kirkeligt Liv, der endnu er tilbage i Statskirken, hvis Germaniseringen vedblivende fremmes med Magt på det kirkelige Område. Næsten overalt, hvor der indføres tysk Gudstjeneste, aftager Kirkebesøget stærkt. Befolkningen vænner sig til at undvære Kirken. De pågjældende Præster vil

næppe nægte denne Kjendsgjærning. Det er værd at agte på sådanne Tidens Tegn som dem, at der en smuk Søndag i Foråret ikke kunde afholdes Gudstjeneste i det store Bov Sogn, fordi der ikke var mødt en eneste Tilhører i Kirken, og at den sædvanlige Søndagsgudstjeneste i flere nordslesvigske Sogne på indtil 5000 Indbyggere i Reglen må nøjes med 20 eller endnu færre Tilhørere. *)

Provstisynoderne og Kirkeforstanderskaberne, de kirkelige Organer, der kjender de lokale Forhold bedst og som Følge deraf forstår de nye Forholdsreglers skjæbnesvangre Betydning, har derfor al Grund til at være på deres Post for om muligt at hindre Tyskens Indtrængen i Kirkerne. Erfaringen viser, at de hidtil, på enkelte Undtagelser nær, har forstået deres Opgave. Det tyske Kirkesprog er næsten overalt bleven indført mod Kirkeforstanderskabernes Vilje, efter højere Ordre, uagtet de bestemt har frarådet Konsistoriet dette Skridt, og forsåvidt, som man tænker på at indføre tysk Gudstjeneste i flere nordslesvigske Sogne i den nærmeste Fremtid, vil den kun få Steder kunne blive indført med Kirkeforstanderskabernes Samtykke. Et Blik på hosstående Tabel, som giver en Oversigt over Repræsentationen i Kirkekollegierne, der atter vælger Lægmandselementet i Provstisynoderne, vil vise dette.

*) Der er naturligvis også andre Forhold, som fremmer den tiltagende kirkelige Indifferentisme, således f. E. enkelte Præsters fremragende politiske Virksomhed. Ligeledes har det Reskript, hvormed Kultusminister Gossler for nogle År siden ophævede den kirkelige Valgret for de danske Undersåtters Vedkommende i høj Grad fremmet Oppositionen mod Statskirken og skadet det kirkelige Liv i Nordslesvig langt mere end det har gavnet den tyske Sag.

Lægmandselementet

Amt:	Sogne ialt	i Kirkekollegiet*)				i Kirkeforstanderskabet			
		dansk- sindet	blandet	overvejende tysksindet	tysk- sindet	dansk- sindet	blandet	overvejende tysksindet	tysk- sindet
Haderslev	50	37	12	1	1	44	5	1	1
Åbenrå	18	9	8	4	1	11	6	2	1
Sønderborg	20	16	4	2	—	17	2	1	1
Tønder Nørreamt .	24	10	12	4	2	14	7	3	3

Amt:	Sogne ialt	Flertallet dansk- sindet	1—4 tysk- sindede Medlemm.	4—8 tysk- sindede Medlemmer	over 8 tysk- sindede Medlemm.	Flertallet dansk- sindet	1 tysk- sindet Medlem	2 tysk- sindede Medlemmer	over 2 tysk- sindede Medlemm.
Haderslev	50	48	10	1	2	48	4	—	2
Åbenrå	18	13	3	1	5	12	1	3	3
Sønderborg	20	18	—	2	2	18	1	—	2
Tønder Nørreamt .	24	18	5	2	7	16	2	2	6

*) I Almindelighed består Lægmandselementet i Kirkekollegiet af ialt 16, i Kirkeforstanderskabet af ialt 4 Medlemmer.

Tabellen viser, at Tyskerne kun har Flertallet i tretten eller — hvis Præsterne medregnes — i atten nordslesvigske Kirkeforstanderskaber, og i 9—10 Sogne er deres Flertal tilmed usikkert, da de nationale Modsætninger fremtidigt vil gjøre sig stærkere gjældende ved de kirkelige Valg. Det kan derfor betragtes som sikkert, at Germaniseringsforsøgene vil støde på stærk Modstand hos Kirkeforstanderskaberne, men de vil sandsynligvis ikke kunne stanse Tyskens Fremskridt. Konsistoriet udmærker sig nemlig ikke ved at tage Hensyn til de lokale kirkelige Organer. Det viser sig f. E. ved Besættelsen af Præstembeder i Nordslesvig, det viser dets Stilling til Forsøgene på at få „Anvisningen af 18. Decbr. 1888“ ophævet, og det viser bl. a. også Indførelsen af tysk Gudstjeneste i Sogne som Ullerup og Ulkebøl.

De faktiske Magtforhold vil også i denne Henseende foreløbig bestemme Udviklingens Gang, men den nordslesvigske Befolkning vil derved få Lejlighed til at høste Erfaringer, som kan blive af stor Betydning i Fremtiden. Erfaringer som den, at vi trods al kirkelig Repræsentation er ligeså værgeløse, når man vil trænge vort Modersmål ud af Kirken, som da man trængte det ud af Skolen, vil nemlig forberede et fuldstændigt Brud med Statskirken. Og hvis Udviklingen som det er at vente, fortsættes i det begyndte Spor, vil vi snart nå så vidt, at en almindelig Udtrædelse af Statskirken må tilstræbes, ikke blot af nationale men også af kirkelige Grunde.

H. P. Hanssen-Nørremølle.

Digte i sønderjydske Maal.

Af N. Andersen.

Sø o' Seng.

Ras de var en rigde Gast:
 Klyw' te Mærs o' klar' i Mast,
 de va ret hans Löwne;
 ald'e tått' ¹⁾ hand, de haj Nød,
 te å ri' en orndle Sø,
 enten bowt' en helle dø,
 ha'j hand oldtid Öwne.

Lild' Pæ Kådne var en Ka'l,
 de' så tit led Angst o' Kval,
 da hand var en Skrerre;
 ald'e haj hand rigde Frej:
 for en Mus hand løf sin Vej,
 o' hand tow o' foer astej,
 blot en Kat den spirre.

Ras o' Pede, jen o' to,
 sar en Daw i Skofel ²⁾ Kro,
 fæk dem jen paa Lampen;
 Pede nippe te sit Glas,
 hvorimod vo Søgut Ras,

¹⁾ syntes. ²⁾ Skovbøl.

der o' hæ' var aa sin Plads,
 orndle så'ndt kund svamp' 'en.

Seje Pede sin te Ras:

„Sej mæ, hvondt e' do tepas,
 hvæn te Søs do sætte?
 Da din Fa'r e' drowndt en Gang,
 tykkes mæ, do kund' hve' Gang,
 hvæn do gik te Søs, væ bang',
 do no snart skuld ette.

Ras hand drak o' ga de Sva:

„Sej, hvo død' din gammel da?“

„I sin Seng, som Kådne!““

„Da hand der e' død en Gang,
 tykkes mæ, do kund' hve' Gang,
 hvæn do gik i Seng, væ bang',
 do va død om Må'ne!“

Laans Juhles Frieri.

Da manne jen aa Frierban'
 hæ kæntre i sin Køssel,
 o' manne bræend dem aa e An',
 da di skred a e Skydsel,¹⁾
 så tykkes tit den Friergang
 a old' e Vej' den værrest;
 den blywe fo' die flest' så trang
 o' let kun fo' di færrest.

Vel gær en enkelt hen å fri,
 så fri i Sind o' Tanke,

¹⁾ Redskab, hvormed Brød skydes ind i Ovnen.

men kommen hen, e' de forbi,
 o' Hoej o' Hja't di banke;
 e Drist den synker i hans Bows',
 te orndle så'ndt di riste,
 hvad hand vild sej', hand itt' kand hows',
 o' Mund o' Mæl' hand miste.

Men, hvæn en Mand hær Angst o' Gru
 fo' Friergang den gru'le,
 så va de bedst, om hand va snu
 o gø'r e som Laans Juhle.
 Hvodandt hand gø'r e, skal I se
 no stras, om I da skøtte,¹⁾
 o' jen o' anden kand maaske
 ved Lejlehe benytt' e.

Laans Juhle gik de'hjemm' omkring
 o' doost' som manne and'e,
 va snurre så'ndt i manne Ting,
 i manne Ting fo'stand'e;
 o' i hans Bryst de' bræ'nd en Bra'nd
 så hedt med Helveds Pin' o'
 vel sawt o' Saleher ebla'nd
 fo' Minå Moltsens Linå.

Hand haj' vel gown et haldt Ås Tid
 o' tviild, om hun holdt a ham,
 så tått' hand, vild' hand op å fri
 o' se, om hun vild ha ham.
 O' nok så role Laans hand gik,
 slet itt' e Ben di vanke,

¹⁾ syntes om det.

o' itt' hand ødseldt sværmersk Blik
o' itt' poetisk Tanke.

Men kommen op o' ind hand fæk
en Snak med Mo'r o' Dætte.
O' Modde gik sin endle væk,
en Torre¹⁾ hun vild ette.
O' law e Dö sin godt va lot
ebag ved gammel Minå,
så soej' da Laans: „Æ ønske blot,
te æ va død, lild Linå!

Men Linå tændt': „Hvad mondt hand men,
Kand de da mondt væ mu'le?“
O' i desaem' så soej' hun sin:
„Men hvofo' de, Laans Juhle?“
O' om hans Mund et Smil de' spil,
så surt, som skuld' hand drikk' et
Pa Kander Erk: „Fo' jo, do vil
itt' ha mæ vist ehvikket. ²⁾

Om de e' godt, om de e' skidt
å stras gaa i e Bredning,
vo Laans hand va da no så vidt,
te hun mått' sej' hind Mening.
Do', hvad hun soej', o' hvondt de gik,
skal æ itt' kund' fo'tæl' je,
men, for å følle Nymods Skik,
kand sjel e Æend' i væl' je.

1) Tørv. 2) alligevel.

En Gæld'evæ. 1)

Den gammel Maan' den sar o' keg
 så löjler aa e Himmel,
 o' om e Nejs' va den så bleg,
 snart lisom den va svimmel;
 men de haj vist itt' å bety',
 fo' den e' jo en Vowe,
 o', så'ndt komm' temle ar e Hy',
 de gör en ald'e nowe.
 Nej, den va vistnok fuld egjen;
 de er en Skik den brugge,
 den gammel Knæjt, så om o' hen
 en Gang hve' fier Ugge
 O', hvad kand vi vel sej' om de,
 da den jo nok kand bowt' 'en?
 O' så e Daw, saen Lejlehe!
 de va just Nyåsowden.

Fo', tro kuns itt', te den oldjenn'
 hæ fåt en lille Lette;
 dæ' komme jo Pæ Henning henn',
 se, hvor e Ben hand sætte!
 Ja, hand hæ fåt en Gæld'evæ,
 a dem, de' rigde støre.
 Se, hvo den bus, de Beest, den hæ
 s'gu baade Hal' o' Øre.
 Ja, se kuns no, hvo komme hand
 te skubbend o' te skejend!
 Hallöj, no fæk en nok en Tand,
 med Nikkend o' med Nejend.

1) Bede; her: Rus.

Ja, de hæ hand s'gu rigde løs,
 de Nejend o' de Nikkend;
 men tys e lidt, fo' Pede nøs
 o' fær e med et Hikkend.
 Så fægde hand, som vild hand slås
 med Vær o' Vind o' Fanden
 o' skrywe sin et Natmåskås.¹⁾
 Så köendt fra Dig' te anden.

Vo Pede haj fo'vild'e sæ,
 va kommen fra di and'e,
 o' da hand itt' va kommen med,
 så gik hand no o' band'e
 di Djævels Dreng', di haj gø Na,
 o' di haj så'ndt vild drill' ham,
 o' te hand blöw ebag, de va
 di Skyld i, Faenden spill' ham.
 „O' I vild' sej', min Hat løf rundt
 med mæ e Daw, i Loppe?
 Men vindt kuns, æ skal vis' je hvondt
 en heeld'e Hön' den hoppe!“

Så'ndt band'e hand da langs astej
 O' ningeldt rundt o' nikke,
 o' nok så net han mæet' e Vej,
 skröw Natmåskås o' hikke.
 O' dæ'ved frøs de oldt elaw
 en ti te ellå Gra're;
 men Pede hand haj jo e Daw
 Fåt Kaal o' Flæsk te Na're,

¹⁾ Marekors.

o' så di Puns', di værmt så godt
 de' langs a Laanses Lykke;
 lad mæ kun se, hand haj vel fåt
 en fjoten, femten Stykke.

Men no skuld' Pede da fo'bi
 e Dam de' ved Nis Rossen;
 den va hand vistnok dumper i,
 hvæn den itt' haj væt frossen.
 Men sej mæ sawt, hvad sirre da
 den gammel Maan' o' lée?
 Jo, da e Vand va svunden, va
 e Is o' sunken née,
 te i e Midt' de va så lawt,
 men om e Kant des hy'e;
 e Dam den liggendt snart et Trawt,
 o sna're vel en Gry'e.

Dæ' stâj vo Pede da o' saa
 e lidt o' ska Gesigde.
 Hvad de no va han mummeldt aa,
 de veer æ itt' så rigde;
 men lig' elaw, da gik — hvo dumt —
 en Sky fo'bi e Maan',
 o' Pede hand stâj jawn' så krumt,
 som hvæn hand sanke Spaan'.
 O' tænk, så kom e Gæld'evæ
 o' bust' ham så'ndt fra bagen,
 te med et „Döwlen hæld'e mæ!“
 o et „hær i kænd Magen?“

uer aa e Dam hand foer o' foldt.
 Se, hvo sin Nakk' hand nie,
 o' dæ'ved gran ¹⁾, hand som en Goldt,
 de' hal e' blöwn, fo'gie.

Men law hand sin haj loej e lidt
 te stöen'end o' te stirrend,
 så væend' hand sæ o' ga sin et
 Pa Ryk o' kom te sirrend.
 O' så ga hand sæ te o' vild
 kryf op egjen omsi'e;
 men, hvondt e Ben blöw sæt o' stild,
 de nytt' ham ald'e vi'e;
 fo', va hand kommen halvejs op
 med Nød o' næpp', så studse
 vo Gæld'evær o' gar et Skub,
 te rask tebag' hand russe.
 I howse nok, e Kant va stejl,
 et Par Al hy sånowe,
 så oldt hans Kry'fend de slo fejl,
 o' hand — slo Kås o' Bowe.
 O' vild' hand ved en anden Kant
 sin se sæ om o' pröw'e,
 så gik de oldtid lisådant,
 hvo galdt hand street' o' skröw'e.
 I Snegl'gang op, tebag' med Rus,
 di Fremskridt e kun sælle ²⁾!
 De gik ham lisom Sisyfus
 med den jæ Sten i Helle.

¹⁾ giver en stønnende, gryntende Lyd fra sig. ²⁾ daarlige.

Så'ndt krøf hand vel en goej Stunds Tid
 med Bandend o' med Tiggend:
 „De jæ de stikke Stoffe i!
 Skal æ da hæ' blyw liggend?“
 Ja, kom der ingen, va de nöwt,
 te hand såsnart kom vi'e!
 men law de blöw ham oldt fo' kjöwt,
 så soej' hand sin omsi'e:
 „De volde kun die vondle Drenge',
 men de skal di betal' mæ,
 o' va de jæ mæ nowe læng',
 så gæ'r æ Döwlen g

E Natue gær öwer e Optugtels.

Hans Krisjen Madsen hæj' en Sön,
 så rød te Tops som hvikken Rön;
 hand va no så'ndt så nymods danne,
 som hæ' te Laends itt' let di manne:
 hand satt' e Ben så spansk o' stolt
 som hvikken andtås engelsk Goldt
 o fægde rundt med flott' Manere,
 som hvæn et gammelt Øg væ steere¹⁾;
 fo' Resten gø hand ingen Gavn,
 o' Mikkell Madsen va hans Navn.

No var e Plan, te om et Aae
 skuld Mikkell öwetej' e Gaae
 med Plow o' Harre, Vunn' o' Beast',
 med Tæsk'maskin' o' Hakkelskeest',

¹⁾ stædig.

med Faar o' Laem o' Sviin o' Køe
 o' old den Gøj', hvad di haj gøe,
 med Bol' o' med en bondde Kvej'
 o' hvad der ejssen va te Stej'.

Men, for å no kom rigde fra 'e,
 så tått' Hans Krisjen, Mikkels Fae,
 te Mikkell så'ndt et haldt Ås Tid
 skuld hen å lær' e Mejeri.

I Neustadt, haj di fåt å hø'e,
 skuld de' væ temle godt å gø'e.
 O' dæ'fo' baj di da e Deen,
 om hand itt' sawt vild böj' sin Been
 o' skryw et Bröw te „Nienstadten“,
 dæ'r opp' „im Lande der Holsaten“;
 fo' de skuld skrywes jo aa Tysk,
 o' Fadde kund kun Syndejysk,
 o' hvad hans Sön a Tysk haj læe,
 var itt' en vanskraft Søsling væe.

No, I kand tro, vo Jespe Deen
 va te de Skryweri itt' seen.
 Hand skröw e Tysk vel landtfra rigde,
 men hand va lig'godt liså vigde:
 „Jo, skrive Tysk, det kan jæ godt,
 I veer, jæ har fornyli fåt
 en meget hæderlig Lovprisning
 for gute døjtsje Undervisning
 og dertil af en høj Person
 en net Grafitikation;
 ja, tro kuns ikke, at jæ praaler,
 jæ fik s'gu hele tyve Daaler!“

De wo jo dejle, fo' blandt andt
 så va de siist' o' virkle sandt;
 just itt' di Skilnge Jespe skow'e,
 fo'de hans Tysk de dowt' te now'e,
 men kuns — dē la sæ nok forstaa —
 fo'de hand orndle så'ndt' klemt aa.

No, nok om de. E Bröw blöw færre
 o' skikke te di holstensk Herre.
 Di skröw da sin o' snart egjen,
 te Mikkell skuld kuns komm' de'hen.
 O' law hand sin haj fåt sin Klæe,
 law di haj bājn om Solskinswæe,
 law Fadde haj haj Moppes¹⁾ fat
 o' Modde hun haj græt et Svat,
 law oldt va landt o' bredt besnakke,
 o law e Kuffert den va pakke,
 fæk Mikkell da e Piif' i Småg
 o' smøg a Neustadt med e Tog.

Hvad hand no dröw, o' hvad hand gø'e
 i Neustadt, fæ vi itt' å hø'e.
 Men law hand sin et haldt Ås Tid
 hai væt ved de jæ Mejeri
 o' fåt sit theoretisk Foe,
 så drow hand hjem te Faer o' Moe.

No, I kand tro, te de' va Glæj'
 den Daw, da hand skuld komm' te Stej':
 Vo Modde vild' kåg Saagevælling
 o' slawt' o' steg' de størrest Ælling,

¹⁾ Moppe, d. e. Pengepungen.

o' så en Pand'kag skuld' hand ha,
fo' Pand'kag de va Mikkels Mad.]

Men om vo Glæj' e' nok så stoe,
så skal vi, men et gammelt Oe,
itt' pris' e Daw før Owdens Æend'
da Vind o' Lykk' så let kand væend'.
Så'ndt gik de o' vo Mikkels gammel,
dæ Glæj' den va desvæ' fo' frammel.¹⁾,
Hvad va de' ske da? spør i sawt,
va hand blöwn saarer aa en Jawt?
haj hand ved jen o' anden Hænd'els
mond't fåt en vondle slem Betænd'els?
haj hand mond't brække Been o' Arm',
hai Kolera hand i sin Tarm'?
hvad helle var e Vej' så selle,
te hand te Togs va drown a Helle?
Nej, I skal stras no faa å se,
te ganske and'e Ting var ske.

Hvad di to gammel haj å gø'e,
di fæk di skimle for o' kø'e
hen te den nærmest Station,
å hindt' ham der i ejn Pæson.
Så endle kom e Tog da susend.
O, sikket Surrend, hvikket Brusend!
Så holdt de da; e Folk di steeg
sin uer, o' di to gammel keeg.
O' endle kom de' da en Skikkels
så stram o' strunk — jø, de va Mikkels!

¹⁾ for fremmelig, her: før tidlig.

Hvo satt' dem Faer o' Moer i Traw,
 o' kommen hen di soj': „Godaw,
 Godaw, lild Mikkell, o' velkommen!“
 Men di blöw lisom helt beklommen,
 da Mikkell hand soj': „„Guten Tag!““
 de var itt' a di gamles Smag.

O' law di sin tow te o' spu'e,
 hvodandt de oldt va gown deru'e,
 o' hvondt i „Nienstadt“ de va,
 ga Mikkell dem de vige Sva:
 „„Ihr lieben Öllern, Ihr muss wissen,
 ig hab' das Döjtsje mir beflissen,
 und was Ihr segg und was Ihr sprich,
 das Dänis das geföllt mig nich;
 verstaa ig og wol was Ihr seggen,
 ig kann es selvst jets gar nich sprechen
 un will's in Sukunft og' nich mehr,
 denn Döjts geföllt mig gar su sehr;
 woll Jem mig ein Gefallen maaken,
 so lern Jem og den döjtsjen Spraaken!““

Hvo Modde keeg, hvo Fadde saa,
 di knapp' e Mening kund' fo'staa;
 hvo Moddes Mine blöw bedröw'e,
 hvo Fadde stáj o' gloej' o' skröw'e!
 Men hvondt di keeg o' hvondt di gloej',
 de nytt' dem itt', hvad Mikkell soej',
 va Tysk, sået raw'galdt Tysk oldtsammel,
 „Guj naaj' vos Stakle!“ soej' di gammel.

O' nok e lidt di stáj o' keeg,
 men endle aa e Vuun di steeg,

o' Fadde tow e Tøem' o' kø'e —
 o' hvad va de' vel andt å gø'e?

O' law di sin va godt nåj hjem,
 fæk Modde da e Bo'dug frem
 o' så den Ond'en aa e Bo'e:
 „„Dat smeckt““ soj Mikkell te sin Moe.

O' da di sin haj spiist dem sat,
 fæk Faer o' Søn dæ Piffe fat;
 o' som di sad de' bedst o' bakke
 o' Fadde spytt' o' Mikkell snakke,
 o' begge to som Togg' di smøg,
 kom Nabos Jåkob i Besøg:
 „Da just no lig' æ hæ fo'nommen,
 te, Mikkell Madsen, do va kommen,
 så vild' æ da sej dæ Goddaw
 o' spö' dæ, hvondt de sin løf aw;
 de er — æ tænker itt' de fejle —
 vist oldt så glandt deropp' o' dejle!
 Do kand vist möjl no, gammel Ven?“
 Men Mikkell sva'er o' soej' igjen:
 „„Wat seggs du da, was thus du svatzen?
 Ig heisse nämlich Michel Matzen!
 Den Naamen will ig unbedingt,
 wil de dog sehn Maal sjöner klingt,
 als disse dänis Mikkell Madsen —
 so'n Utspraak will mig gar nich passen!““

Så'ndt snakke Mikkell vie'r omkring
 aa raw'galdt Tysk, o' ingenting,
 paaståj hand, kund hand hows' no mé'e
 å nöwn' aa Dansk, de mått' di vé'e.

Men law di sin haj sæt e lidt:
 o' snakke rundt om dat o' dit,
 så reest' Hans Krisjen sæ o' spu'e,
 om di vild se dæ So deru'e?
 Di gik sin u'r, o' öw'r e Bro;
 dæ' støj no netop ved e Lo
 en Ryw'e¹⁾ læend op te Mue
 o' viist' e Tænde mod dem ue.

O' Jåkob skuuld' så löjle skeelt:
 „Skuld^r do haj glemt de dansk' så helt?
 Kand, Mikkell, do itt' hows' de ringest?
 Hvad, men do, jerre den jæ Tingest?“
 „„Auf dänis,““ blöw da Mikkell gal,
 „„das weiss ig nich, auf keinen Fall;
 auf döjts wir nennen das ein Harke.““
 •Men i de saem' vo Mikkell sparke
 så'ndt ufo'vaends²⁾ hen mor en Sten,
 o' hvondt de kom, hand satt' e Ben
 just lig' aa di jæ Rywetænde,
 te, inden hand kund höw' sin Hænde,
 e Skawt de heef ham mor e Pand';
 o' Mikkell hand begyndt å band'
 så stywt som Stoffer o' vel styw'e:
 „„Fo' Satan, din fo'bande Ryw'e!““

¹⁾ En Rive. ²⁾ uforventet.

Hand tviild'.

En Daw stáj Tammes o' Hans Pær
 o' grawe Tårrer aa e Mos',
 o' Tammes skraaj' o' tygge te 'er
 o' spytt' som hvikken spansk Matros'.
 O' som di stáj o' grawe, snakke
 di om de jenn' o' om de andt:
 føst om Ras Volles vondle Vakke,
 o' så, hvo stærgt e Stork' di svandt;
 så te Pæ Töjsens Ko haj kaller,
 o' te Jøn Sande hand vild sæl',
 te Laanses Laem haj ti Pund Taller,
 o' hvad di ejisen kund fo'tæl'.

O' lisom di no grawe vi'er
 o' arbre aa med Arm' o' Been,
 så foldt e Tal' aa gammel Ti'er,
 aa Biffel, Niffel ¹⁾, Præst o' Deen.
 O' Tammes hand soj te Hans Pæe:
 „Di Lekse, hvar e Deen o' Præst
 di ga vos op o' vi hæ læe,
 fo'stáj vi no, som vi kund bedst;
 men jen Ting kund' vi da, så band'e
 hand, alde ret faa i vo Hoej':
 te Petrus bæ' som old' vi and'e
 kund trin' e Vand, hvæn hand kun troej'.“

„Jo,“ soj Hans Pede, „de ê' nower,
 æ no enda kand nok fo'staa:
 e Sag e' den, en skal kuns vow' 'er
 o' ha den rigde Tro deraa.

¹⁾ Ryk i Haarene.

Ja, Tammes, de skal gjæld' min spragle,
 o', om do vil, rødbondde Ko,
 te do kand trin' e Vand så magle
 som hvikken jen, hvæn do kand tro.
 Se, dæ'r e' for Eksempel jo en
 helt dejle passend Torregraw;
 do e' da ejsen „stærk i Troen,“
 i dit Stej vild æ pröw'r 'e aw.““
 „Hæ do da nowesind' fo'søgt 'e?
 fo' de e' da jo så'ndt en Sag.“
 „„Nej, Tammes, æ er itt' så dygde;
 se sået e' min Tro oldt fo' svag.
 Men do hæ da jo —““ „Ja, Hans Pæer,
 e Tro den hær æ, de e' sandt,
 æ tænker o' vel nok, de gæer —“
 o' dæ'ved spytt' hand nok så landt.

Så støj hand sin e lidt o' knaw'e
 o' spytt' o' grubbeldt oldt elaw,
 o' så ga hand sæ te å staw'e
 hen te den nærmest Torregraw.
 O' law hand sin e lidt haj luer
 egjen, så ga hand da et Knur,
 o' i desaem' så skridt' hand uer
 o' soej': „Æ troer, æ troer, æ tur —“
 Ja, trr, lild Tammes! fo' no plumpe
 hand uer i Vand o' Døend o' Skidt,
 o' de va dyft, o' hand va stumpe,
 o svømm', ja svømm' de kund' hand itt'.

Men hvæn der itt' gaes væ' Moløre!
 fo' vo Hans Pede hand gik hen,

fæk Tammes fat i Haar o' Øre
 o' slæft ham aa de Törr' egjen.
 Men, Herre Guj, hvo saa hand uer!
 e Töj de va så skirndt o' vodt,
 o' så e Hoej, de va som duer
 i bare Brombæsows så sot!

- Så krum te Beens som Bojsens Jespe
 hand støj o' keeg så landt o' „ptöj!“
 Ja, hvo hand spytt' o' hvo hand gæspe,
 te baade Skraa o' Døend de flöj.
 Så gloej' egjen hand som et Faae,
 der itt' kand bræg', men endle spiild'
 e Mund hand op: „Æ tviild' nok aa 'e!“
 „„Ja,““ soj Hans Pede, „„ja, do tviild'!““

Di Satans Tanke.

E Skolmeste de'neer' i Skofel ga
 vos Hisselhöwl, hvæn vi var oldtfor a're ¹⁾);
 men fæk hand ingen helle tumbe ²⁾ Sva,
 så soej' han gjæen' — hand meend, te de kund klar' 'e:
 „Hvor har I Eders Tanker nu igen, •
 har I da ingen Sans for min Belæring?“ —
 Ja, hvo va no di Tanke låffen hen?
 Lisom e Hund' haj di o' oldstøj' Æring:
 Snart va di i den venste Stöweltræesk',
 hve de va vodt, o' hvo de' krabbeldt nowe,
 snart hjalp di gammel Andes ved å tæesk'
 'e Skolmestes den tjawse Byg o' Howe;

¹⁾ uartige. ²⁾ tossede.

så op å klø e Hankat aa e Lowt,
 så uer å rendes med di tumbe Kvej'e,
 de' beest' som bandsat u'r i Thajsens Towt,
 o' så — ja så va di med dem te vej'e¹⁾.

Så va de da en Daw, vi sad der i
 e Skol', o' de' skuld Visdom i vos proppes —
 de var, itt' å fo'glemm' just i en Tid,
 da old' vi Dreng' haj fåt vos hver en Blåbøs —
 da spu'r e Skolmeste Klåj Mos', om hand
 vel o' nok vidst', hvad de' haj lig' væt Tal' om? —
 Jo, pyt, lild Meste, de e' Ting, do kand
 vist gjæen' blyw ved å spø' ham te månael'²⁾ om;
 fo' Klaajes Tanke di va vækk', ja itt'
 engang hand mærgt, te de' blöw snakke te ham.
 Nå, de gik da vo Skolmeste fo' vidt,
 hand öjt'³⁾ — o' hvad skuld hand vel o' gø ved ham? —
 „Hvor har du dine Tanker, Nikolej?“
 Men Klaajes Tanke di va henn' å sow' te Mirre,
 o' hverken „ja“ hand sva'e ham helle „nej,“
 men sar o' keeg o' skröw'e som en Skrerre.

Så soej' æ da te Krisjen Klavsén, de'
 sad midt emeld Niklaaj o' mæ: „Do, høe,
 sej te ham: „i e Fikk““ o' Krisjen hæ
 da heller itt', te hand kund bæ faa gøe:
 hand væend' sæ om o' ga sæ te å pikk'
 o' puff' te Klaaj, te hand begyndt' å lu'e,
 o' hvisker: „I e Fikk', sej: i e Fikk'!
 for ejisen fæe do', hø'e do itt', han spu'e?“

¹⁾ (til veder) d. e. af Lave, bissede bort. ²⁾ i Morgen aarle.
³⁾ raabte.

O Klaaj foer op o' keg sæ om o' saa
 op aa e Skolmeste, de' stâj a' trippe:
 „Jeg spurgte dig, hvad svarer du derpaa?“
 O' Klaaj hand gloej' o' soej' sin helt fo'fippe:
 „„I -- i e Fikk'““, o' traat' e nok så landt.
 No, I kand ejzen tro, te de ga Löje;
 kun Klaaj oldjenn' tått' itt', de va så glandt:
 de ga vist Bank — hvæn bare itt' de møje!

O' oldt emens vo Meste Pede loej'
 sin Bog o' tow sin Stok o' va no kommen
 tæt hen te Klaaj, o' i de saem' så soej'
 hand: „Så, du bærer Tankerne i Lommen?“
 Så lad os da en Gang faa dem at se!“
 „„Uha, min Ryg o' så di Satans Tanke!““
 tændt Klaaj, de' gru'e ved å se vos le:
 hand haej' en Anels om, hvad de' no vanke.

Men de nytt' ingen Krymp: hand mått' „gaa paa.“
 „Hvad Slyngel, vil du, eller vil du ikke?“
 Han greef da neer o' haeld' en Handfuld Blaa ¹⁾,
 så møjl hand mawder, op a begge Fikke.
 „Saa, det er dine Tanker, Døgenigt?
 Ja, ja, man skulde ogsaa næsten tro det;
 men derfor er det ogsaa nu min Pligt
 at faa dem hjulpet op igen i Ho'det.“

O' så fæk Klaaj — æ kand så tyrle hows',
 de sad så stramt ham om o' öw'r e Skanke —
 hvo di fæk Klø, di stakkels bla'gens ²⁾ Bows',
 o' de oldjenn' fo' di jæ Satans Tanke.

¹⁾ Blaar. ²⁾ Blaargarns.

En Stoiker.

Et Oe, vi hæ, — de e' jet a vo ejen
 o gammelt i Tjenest — de ly'e som så:
 „E Væ'n er itt' andlonds, som Folk di vil tej' 'en',
 o' rigde betragte så stemme de o'.

I nægte vel itt', te de nok fo'svares,
 så læng' vi vil blyw' ved e ren' Theori?
 O' hvondt de i Praksis kand tejes o' klares,
 Pæ Vølle hand vist' i e Fir'o'tres-Kri.

Aa Als yed e Straend sad Pæ Vøller o' vaske
 sin Førrer en Daw, hvad di sawt haj behow,
 o' oldt som hand sad der, e Kulle di klaske
 o' fløjde deröw'e fra Sandbjerreskow.

En an haj da no vel nok reest sæ omsi'e
 o' endl'e se te, en kom om a e Vej;
 for etter en Kuul' e' di færrest kun ti'e,
 hvad enten di sin e' Soldaat' heller ej.

Men Pede hand ladt sæ itt' rokk' o' itt' rø'e,
 hand sad de' så roler o' vasker o' ned,
 som kund' hand e Pif'end o' Sus'end itt' hø'e,
 som kund' hand e Ryg'end o' Smyg'end itt' se.

Nej, itt' te hans Öjn di så möje som blinke,
 hvo tit o' e Kulle di fløj ham fobi;
 men öwer ebag støj di ander o' vinke
 te Peder o' öjt', hand skuld ströw' å kom hid:

„Så komi da no' Pede, herom bag e Skandse!
 e' do da mondt tumbe, hvad tænke do vel?
 kand do da itt' mærk' te e Kulle di dandse,
 o' vil do da ha, di skal sky dæ ihjel?“

I tænke vel, Pede no løf som en Ha'e?
 Jo, pyt! Nej hand laand' dem et Blik som en Dolk.
 o' lee' så foragtle o' haant, law hand sva'e:
 „„Di skyrre fo' Skam da vel itt' ette Folk?!““

Gammel Kjærlehe.

Hun sirre, den gammel, o' spinde,
 oldt Aaringe så'ndt hun hæ sæt;
 kun langsomt e Lokke ¹⁾ di svinde,
 hind Olde fo'lange sin Ret.
 Oldt sawder o' sawde, så synke
 hind Hænder, e Hjywl la hun staa.
 o' mærkle fo'dyfes hind Rynke —
 Do, sej mæ, hvad tænke hun aa?

Så lönle hind Lippe di dirre,
 så sorrefuldt sænkes hind Bryn:
 en Ring aa hind Finge den stirre
 hun aa med så kummerfuldt Syn.
 Oldt længer o' længe, så lukke
 hind Öjn sæ, a Olde så smaa;
 hun fold'e hind Hænder o' sukke —
 Do, sej mæ, hvad tænke hun aa?

¹⁾ Hørlokkerne.

Hun sirre, den gammel, o' beje,
hind Finge hun knuge så fast;
men pludsle hun rækker o' tæje
hind Biffel o' bla'je med Hast.
Dæ' ligge to vissen Kjærmind'e,
et haldt Hunde Somre di saa;
hun seer o' hind Taare di rind'e —
Do, sej mæ, hvad tænke hun aa?

